SINIF BİLİNCİ

Sungur Savran **SBKP 19. Konferansı** ★ *Nail Satlıgan* **Moskova Duruşmaları** ★ *Leon Troçki* **Sovyet Devleti** ★ *Yusuf Barman* **İşçi Demokrasisi** ★ *Gülnur Savran* **Gramsci'nin Çıkmazları** ★ *Mehmet Şadi* **Devrimci Marksizm ve "Sosyal Demokrasi"**

DEVRİMCİ MARKSİST 2 TEORİK / POLİTİK DERGİ
EKİM 88

SINIF BİLİNCİ 2

Devrimci Marksist Teorik/Politik Dergi

EYLÜL-EKİM 1988

İÇİNDEKİLER

Sungur Savran	**SBKP 19. Konferansı**	6
Nail Satlıgan	**Moskova Duruşmaları Kampanyası**	48
Leon Troçki	**Sovyet Devletinin Sınıf Karakteri**	87
Yusuf Barman	**İşçi Demokrasisi ve Bürokratik Yozlaşma**	115
Gülnur Savran	**Anderson'un Reformistlere Uyarısı**	142
Mehmet Şadi	**Devrimci Marksizm ve "Sosyal Demokrasi"**	165
Ergun Aydınoğlu	**(Geçen Sayıdan Düzeltme)**	193

SINIF BİLİNCİ

Sayı:2 **EYLÜL-EKİM** 1988

Sahibi ve Sorumlu Yz. işl. Md:
Banu PAKER

YÖNETİM YERİ:
Klodfarer Cad. Servet Han Kat:3 Çemberlitaş-İstanbul

Dizgi ve Ofset Hazırlık: Dizayn Dizgi 513 17 93

Baskı: Bizim Ofset **Cilt:** Sistem Mücellithanesi

Yurtdışı fiyatı: 8 DM, 2.5 £, 6.5 FS, 26 FF

Yılda 6 sayı çıkar

Abone adresi: Klodfarer Cad. Servet Han Kat:3 Çemberlitaş-İstanbul

Banka Hesap No: T.İş Bankası Türbe şb. 1056 300 1062610

KÜRT SOYKIRIMINA GİRİŞEN SADDAM REJİMİNE LANET !

İran-Irak Savaşının bitimine yakın Güney Kürdistan'ın Halepçe kentinde aralarında bebeklerin, çocukların, yaşlıların ve kadınların da bulunduğu 5 bin Kürt'ü gözünü kırpmadan kimyasal bombalarla topluca katleden Irak Baas rejiminin katil diktatörü Saddam Hüseyin şimdi de aynı katliamı bu kez daha büyük bir ölçekte tam bir soykırıma dönüşen bir biçimde tüm Güney Kürdistan halkına karşı gerçekleştiriyor.

Normal savaş koşullarında Ortadoğu'nun en gelişmiş savaş güçlerinden birini oluşturan Irak ordusuna karşı ülkelerinin bağımsızlığı için yetersiz askeri donanımlarına rağmen onyıllardır kahramanca direnen Kürt halkı bu durumda ulusal varlığını sürdürebilmek kaygısıyla savaşamayacak konumdaki insanlarını -yaşlıları, bebek ve çocuklu kadınları- İran ve Türkiye'ye göndermek zorunda kaldı. Katil Saddam rejiminin ABD emperyalizminin II. Dünya Savaşı sırasında Hiroşima ve Nagazaki'deki iğrenç soykırımına daha küçük çapta da olsa benzeyen bu katliamını şiddetle lânetlemek kuşkusuz herkesin görevi. Ama bu lânetleme kendi başına hiç de yeterli değil. En kısa zamanda bu katliamı durdurmanın yollarının aranması gerekiyor. Burada da temel görev, tüm Ortadoğu bölgesi devrimci güçlerine düşüyor. Ortadoğu'nun tüm devrimci güçleri Saddam'ın Baas rejiminin gerici Arap milliyetçiliğine karşı seferber olmalıdırlar. Güney Kürdistan halkının Ortadoğu'daki en can destekçisinin Ortadoğu ülkeleri işçi sınıfı ve emekçi halkları olduğu en somut biçimiyle kanıtlanmalıdır. Bu amaca bağlı olarak her türlü dayanışma vakit geçirilmeksizin yaşama geçirilmelidir.

Öte yandan şu noktanın üzerinde durmakta özellikle yarar var: Ortadoğu devriminin önemli sac ayaklarından biri Kürt devrimiyse, diğeri de Filistin devrimidir. Saddam rejiminin Güney Kürdistan halkına karşı bu türden bir soykırıma girişmeye cesaret edebilmesinin nedeni Irak Arap halkının etkisi altında kaldığı ezen ulus şovenizmidir. Irak Arap halkını ezen ulus milliyetçiliğinin etkisinden kurtarabilecek en önemli güçlerden biri ise ezilen ulus konumundaki Filistin hareketidir. Dolayısıyla Filistin önderliği bu konudaki gerçek çıkarlarının bilincinde davranarak Saddam rejimine baskı yapmalıdır. Eğer bunu yapmaz ve her zaman olduğu gibi diplomatik manevralarını sürdürürse tarihsel bir hata daha işlemiş olacaktır. Türkiye'li devrimciler siyonizme ve emperyalizme karşı mücadelesinde her durumda Filistin halkının yanında yer almışlardır ve bundan sonra da alacaklardır. Bu durumda Filistin halkının önderliğinden ve onun Türkiye temsilciğinden de benzer bir kaderi paylaştığı Kürt halkını katletmek isteyen Saddam rejimini lânetleyen bir açıklama yapmasını acilen talep ediyoruz.

SINIF BİLİNCİ

Bu Sayı

Sınıf Bilinci'nin ikinci sayısı, Yazı Kurulunun Irak'taki Baas rejiminin Irak'lı Kürtlere karşı giriştiği soykırımını kınayan kısa bir yazısıyla başlıyor. Gerek Türkiye'de son yıllarda yaygın olarak "Kürt sorunu" adıyla anılan sorunla, gerekse genel olarak ulusal sorunla ilgili olarak kapsamlı teorik-politik yazıları ilerdeki sayılarda yayınlamayı amaçlıyoruz.

Sınıf Bilinci'nini bu sayısının ağırlıklı bölümünü Sovyetler Birliği'nin siyasal-toplumsal yapısına ilişkin yazılar oluşturuyor.

Sungur Savran'ın yazısı 28 Haziran -1 Temmuz 1988 tarihleri arasında toplanan 19. SBKP Olağanüstü Konferansı'nı konu alıyor. Bu Konferans'ı ve sonuçlarını, perestrokya ve glasnostla başlayan ya da su yüzüne çıkan gelişmelerin bütünü içine yerleştiren Savran, olası gelişmeler hakkında da, Sovyet bürokrasisinin bunalımının çok boyutlu karakterini ön planda tutarak, bazı ipuçları sunuyor.

Perestroyka ve glasnostla birlikte uluslararası sol kamuoyunun gündemine yeniden gelen bir konu da ünlü "Moskova Duruşmaları". Bilindiği gibi bu duruşmalarda sanık olarak yer alan ve büyük çoğunluğu resmi ya da gizli yollarla katledilen Bolşevik Partisi önderlerinin temize çıkarılması amacıyla, Türkiye de dahil olmak üzere bir çok ülkede bir kampanya başlatıldı. Bu kampanyanın Türkiye'de yürütülmesinde görev alan Nail Satılgan, *Moskova Duruşmaları Kampanyası: Dünya Solunun Vicdan Borcu mu, Anti Bürokratik Mücadele Görevi mi?* adlı yazısında, bir yandan kampanya hakkında kapsamlı biçimde bilgi verirken diğer yandan da Stalinist bürokrasinin bu düzmece duruşmaları gerekçe göstererek işlediği cinayetlerin gerçek yüzünü sergiliyor.

Sovyetler Birliği'nin siyasal-toplumsal yapısına ilişkin olarak bu sayıda Troçki'nin de bir yazısını yayınlıyoruz: *Sovyet Devleti'nin Sınıf Karakteri*. Troçki'nin 1933 yılında kaleme aldığı ve bugün teorik bir belge niteliğine de sahip olan bu yazının Savran ve Satılgan'ın yazılarına tarihsel bir arka plan oluşturduğunu düşünüyoruz.

Son 15-20 yıldır uluslararası sol hareketin gündeminde yeralan ve Polonya'daki Dayanışma hareketinin ve "Gorbaçov reformları"nın etkisiyle yeniden güncelleşen bir konu da sosyalist demokrasi sorunu. Bu konuda *Yeni Öncü* dergisinin çeşitli sayılarında oldukça an-

lamlı bir tartışma yer aldı. Yusuf Barman'ın, *Sınıf Bilinci*'nin bu sayısında yer alan yazısı, Tekin Yılmaz'ın *Yeni Öncü*'de yayınlanan sosyalist demokrasi konulu yazılarının eleştirisi çerçevesinde bu tartışmayı geliştirmeyi amaçlıyor. Sosyalist demokrasinin yalnızca "çok partililik" kıstasına başvurularak tanımlanmasının yanlışlığını vurgulayan Barman, Sovyetler Birliği'nin ve Bolşevik Partisi'nin tarihsel evrimi çerçevesinde, bürokratik yozlaşma ile sovyet demokrasisinin yokedilmesi arasındaki içsel bağı öne çıkartıyor.

Sosyalist demokrasinin yeniden keşfedilmesi, Stalinizmin çözülüşü sürecinin damgasını taşıyor. Ne var ki, devrimci Marksizmin güçlü bir gelenek olarak yer almadığı koşullarda bu çözülme, sınıfsal içeriği belirsiz bir demokrasi anlayışının yaygınlaşmasına ya da burjuva demokrasisinin "erdemlerinin" keşfedilmesine yol açabiliyor. 1960'lı ve 70'li yılların Avrupa solunda olduğu gibi, 1980 sonrasında Türkiye solunda da Gramsci'nin kimi teorik kavramları bu tür bir demokratizmin teorik gerekçesi haline getiriliyor. *Anderson'un Reformistlere Uyarısı: Gramsci'nin Çıkmazları* adlı yazısında Gülnur Savran, Perry Anderson'un Türkçeye yeni kazandırılan bir yapıtından hareketle, bir yandan Gramsci'nin hapishane koşullarında kaleme aldığı yazılarının reformist ve uzlaşmacı siyasal stratejiler için seçmeci biçimde teorik bir malzeme olarak kullanılmasını eleştirirken, diğer yandan da Gramsci'nin yazılarında bulunan çıkmazlara işaret ediyor.

Türkiye solunda reformist ve uzlaşmacı anlayışların politik plandaki somutlanışı, geçmişte CHP, bugün de SHP kuyrukçuluğu biçiminde ortaya çıkıyor. Bu politikanın gerekçeleri, zaman ve mekân koşullarına göre değişiyor. Ama gene de esas olarak, 1970 sonrasında CHP'nin ve 80 sonrasında SHP-DSP'nin "sosyal demokrat" olarak nitelenmesi ön plana çıkarılıyor. Öte yandan "sosyal demokrat" partilerin ve hareketlerin sınıf karakteri konusunda bir belirsizlik de söz konusu. Başka bir deyişle bu partiler Türkiye solunda yaygın bir şekilde sosyal demokrat olarak nitelendirilirken, bunların burjuva partileri mi, işçi partileri mi olduğu sorusu sorulmuyor çoğunlukla. Oysa, en azından III.Enternasyonal'in kuruluşundan itibaren Devrimci Marksistler için, ittifak, cephe vb. politikalarda belirleyici ölçüt, partilerin ya da hareketlerin sınıfsal karakterleridir. Mehmet Şadi'nin *Devrimci Marksizm ve "Sosyal Demokrasi"* adlı yazısı, Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin tarihsel evrimi çerçevesinde, sosyal demokrasinin sınıfsal kimliği sorununu ele alıyor. Öte yandan, Şadi bu yazıda burjuva demokrasisinin emperyalist niteliğini vur-

gularken, Türkiye'de de sosyal demokrasi ve burjuva demokrasisi olasılığının sınırlarını belirlemeye çalışıyor.

Sınıf Bilinci'nin geçen sayısında, Ergun Aydınoğlu'nun "1960'ların Türk Solu Üzerine" adlı yazısının bir bölümü, dizgi hatası nedeniyle yayınlanamadı. Okurlarımızdan ve yazardan özür dileyerek, *Sınıf Bilinci*'nin 1. sayısında 105-108 sayfaları arasında yer alması gereken bölümü bu sayımızın sonunda yayınlıyoruz.

Son olarak, aralarında *Sınıf Bilinci*'nin de bulunduğu 13 derginin, cezaevlerinde yeniden başlatılmak istenen baskıcı uygulamaları protesto eden ortak basın açıklamasını sunuyoruz.

Üçüncü sayıda yeniden buluşmak umuduyla.

Bürokrasi Kendine Karşı : SBKP 19. Konferansı

Sungur Savran

Üç yıldır bürokratı kovalayıp duruyoruz ; ama, ne yazık ki, insan bazan kendi kuyruğunu kovaladığın düşünüyor. 1

Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin (SBKP), 28 Haziran -1 Temmuz 1988 tarihleri arasında toplanan 19. Olağanüstü Konferansı, kapitalist ülkelerin (bu arada Türkiye'nin) basınında ve kamuoyunda bir hayli sansasyon yaratırken, solun Sovyetler Birliği'ne (SB) eleştirel bakan bölümünde bile bir şaşkınlığa ve kafa karışıklığına yol açtı. Herkes bu konferansın SB'de artık alışmış olduğumuz gri, bürokratik, cansız parti kongrelerinden ne kadar farklı olduğunu vurgulamak için birbiriyle yarışıyordu. SBKP Genel Sekreteri Mihail Gorbaçov da Konferans kapanış konuşmasında aynı noktayı vurguluyordu: "Partimizin tarihinde büyük bir olay gerçekleşmiş oluyor... Kongre Sarayı daha önce böyle bir tartışmaya hiç tanık olmamıştı, yoldaşlar; ve sanıyorum, ülkemizde son altmış yıldır buna benzer bir şey olmamış olduğunu söylersem gerçeğe aykırı konuşmuş olmam."[2]

Bu söylenenlerde bir gerçek payı var kuşkusuz. 19. Konferans Lenin sonrası dönemde SBKP'nin yaşadığı toplantılardan oldukça farklıydı. Ne Stalin döneminin, korku ve terörün hakim olduğu kongrelerine benziyordu, ne de Brejnev döneminin, Merkez Komitesi'nin (MK) her önerisinin onaylandığı, komik birer dinsel törene benzeyen kongrelerine. Gerek Konferans'a öngelen dönemdeki tartışma, gerekse Konferans'ta farklı görüşlerin açık açık dile getirilişi bu olayı SBKP'nin daha önceki kongre ve konferanslarından kesin biçimde farklılaştırıyordu. Gorbaçov'un unutmayı tercih ettiği bir nokta yine de hatırlatılmalı: Kruşçov döneminin kongreleri de nitelikçe Stalin ve Brejnev dönemlerinin kongrelerinden farklıydı. Bununla birlikte, 19. Konferans'ın SBKP'nin Lenin sonrası dönemde yaşadığı en canlı, en tartışmalı olay olduğu söylenmeli.

Gorbaçov' un kendi konferansından övgüyle söz etmesinde şaşıracak birşey yok. Burjuva basını da, demokrasiyi biçimsel ölçütler içine hapseden anlayışıyla, örneğin bu yıl başkanlık seçimine hazırlanan ABD'de iki büyük partinin topladığı kongrelerden çok daha ciddi tartışmaların yapıldığı bu konferansa olumlu sıfatlar atfedecektir, bu da anlaşılır. Ama marksistlerin tavrı farklı olmak zorunda: 19. Konferans'ın bu gerçek özgünlüğü karşısında bu kutlama korosuna katılmak yerine, bu yeni gelişmenin ardında yatan nedenleri anlamaya çalışmak, Konferans'ı perestroyka üzerine süregiden mücadelelerin bağlamına oturtmak gerekiyor. Ancak o zaman olan bitenin Sovyet proletaryası açısından ne anlam ifade ettiğini doğru biçimde değerlendirmek ve Konferans karşısında takınılacak tutumu saptamak mümkün. Bu da elinizdeki yazının amacını tanımlıyor: 19. Konferans'ı perestroykanın yarattığı toplumsal/siyasal mücadelenin temelinde yorumlamak, Sovyet bürokrasisinin kendi iç mücadelelerinin bir ürünü olarak kavramak.

Ama bu yoruma geçmeden önce, 19. Konferansın gerek gerçekleşme tarzı, gerekse kabul edilen kararlar açısından ne tür yenilikler getirdiğine kısaca göz atalım.

19. Konferans ne getirdi ?

19. Konferans'ın önemi kuşkusuz esas olarak kabul edilen karar metinlerinin partiye ülkenin siyasal rejiminde ve kendi iç işleyişinde önemli değişiklikler gerçekleştirme görevini yüklemesinde. Ama bu yöndeki kararların içeriğinin yanısıra, Konferans'ın hazırlanış ve gerçekleştiriliş tarzında Lenin-sonrası dönemde SBKP için özgün olan yönler de mevcut.

Konferans öncesinde gerek ön tartışma, gerekse delegelerin seçimi açısından oldukça canlı, hatta gürültülü bir dönem yaşanıyor. Parti Merkez Komitesi, Konferans'tan yaklaşık bir ay önce (23 Mayıs'ta) yaptığı Tamüyeli Toplantı'da (Plenum) konferans öncesi dönemde bütün toplumda tartışılması amacıyla "Konferans İçin Tezler" başlığını taşıyan bir metin yayınlıyor.[3] Bu metin gerek parti içinde, gerekse gazetelere yollanan mektuplar vb. aracılığıyla yaygın biçimde tartışılıyor. Bu tartışma kısmen resmî kanalların dışına da taşıyor. Örneğin, perestroyka döneminde hızla çoğalan, SBKP dışında yeni siyasal odakların tohumları olarak kabul edilebilecek siyasal kulüpler de Konferans öncesinde kendi önerilerini ortaya koyuyorlar. (Bu önerilere aşağıda döneceğim.) Konferans'a katılacak yaklaşık 5000 delegenin seçimi ise birçok fabrika, işyeri, okul, şehir, hatta bölge düzeyinde ciddî tartışmalara, yer yer tabanın hoşnutsuzluğunu ortaya koyduğu tepkilere yol açıyor.

Konferans'ın kendisi de birçok açıdan yeni özellikler taşıyor. Bir kez, daha önce MK'nın tartışmaya açtığı "Tezler"de kısmen var olan bir özellik, Gorbaçov'un Konferans'a sunduğu raporda olgunlaşıyor Daha önceki kongrelerden farklı olarak parti yönetimi delegelere her yönüyle kelimesi kelimesine onaylamalarını beklediği bir metin yerine, bazı noktalarda birden fazla alternatif ya da ucu açık öneriler sunuyor.[4] Kuşkusuz, gerçek bir demokratik merkeziyetçi

işleyişten farklı olarak, esas doğrultu ve temel fikirler, yönetim tarafından belirlenmiş durumda; delegeler yönetimden farklı fikirler savunan azınlık metinlerini desteklemek olanağından yoksun. Söz konusu serbesti derecesi, somut önlemlerle ilgili ve birbirine oldukça yakın seçenekler arasında bir seçimi içeriyor. Ama bu bile SBKP 'nin Stalinist geleneği için bir yenilik.

İkincisi, konferans sırasında delegelerin gerek birbirleriyle, gerek yönetimle veya yönetimin belirli unsurlarıyla yaptıkları tartışmalar da SBKP toplantıları için önemli bir yenilik. Bu atmosfer içinde, delegelerden biri yönetimin önde gelen bazı isimlerine açıkça meydan okuma cesaretini bile buluyor. Melnikov adındaki bu hiç tanınmamış delege, konuşmasında "geçmişte durgunluk politikasını (Brejnev dönemine verilen ad SS) aktif biçimde izledikleri" gerekçesiyle iki Politbüro üyesinin (eski Dışişleri Bakanı ve şimdi Yüce Sovyet Prezidyumu Başkanı olan Gromiko ile Solomontsev), *Pravda*'nın yazı işleri müdürü Viktor Afanasyev'in (tarihçi ve radikal glasnostçu Yuri Afanasyev ile karıştırılmamalı) ve Sovyet/ABD ilişkilerinin bir numaralı uzmanı Grigori Arbatov'un görevden alınmasını talep ediyor.[5] Konferans'ın açıklığının ve tartışmalı karakterinin en çarpıcı örneği ise Eltsin/Ligaçov/Gorboçov üçlüsü arasında çıkan tartışma. 1987 Kasımında Moskova Partisi Komitesi Başkanlığı'ndan ve Politbüro Yedek Üyeliği'nden el çektirilen radikal glasnostçu Boris Eltsin'in, partinin iki numaralı adamı İgor Ligaçov ile çelişki içinde olduğu önceden biliniyordu, ama kamu önünde açıkça ortaya konulmamıştı. Konferans'ta bu iki önder arasında geçen tartışma, Gorbaçov'un da bu tartışmaya (Ligoçov'un yanını tutarak) katılması, geçmişte önderlik kadrosu içindeki mücadelelerin nasıl kapalı kapılar ardında yürütüldüğü düşünülürse oldukça ilginç bir yenilik.

Nihayet, 19. Konferans Stalin'in iktidarını pekiştirdiği dönemden bu yana, bütün kararların oybirliği ile alınmadığı ilk toplantı sıfatını kazanıyor. En azından iki konuda, delegelerin çok küçük bir bölümü de olsa, bir azınlık yönetimin önerilerine aykırı yönde oy kullanıyor.[6] Şimdi Konferans'ta kabul edilen kararlara

gelebiliriz. Çok çeşitli alanlarda farklı tipten karar metinlerinin kabul edildiği kongrelerden farklı olarak, 19. Konferans tek bir alanda yoğunlaşıyor: siyasal reform. Konferans genel olarak perestroyka üzerine yazılmış bir kararın yanısıra, siyasal alanda reformlar öngören altı karar metni kabul ediyor.[7] Bu karar metinleri, ikincil bazı istisnalarla, Gorbaçov'un raporunda (ve rapora dayanak olan "Tezler"de) önerilmiş olan reformların hemen hemen hepsini onaylıyor.

Alınan kararlarda öngörülen siyasal reformları şu ana başlıklar altında özetlemek olanaklı:

(1) Sovyetlerin canlandılması ve güçlendirilmesi: Sovyet basınında en çok üzerinde durulan reform bu. Konferans bu amaçla sovyet seçimlerinin demokratikleşmesini (zorunlu olarak birden fazla aday, gerçek yarışma vb.), yerel işletmelerin vergilendirilmesi yoluyla yerel sovyetlerin mali bakımdan güçlendirilmesi, sovyet delegelerinin bir bölümünün belirli sürelerle başka görevlerden muaf tutulmasını, sovyetlerin yürütme organlarına karşı güçlendirilmesini öngörüyor. Bu son hedefe bağlı olarak sunulan bir başka önlem de yerel parti komitesi başkanının, güvenoyu sağlama koşuluyla, yerel sovyetin de başkanı olması. Bunun partinin prestijini sovyete taşıyarak, sovyetleri yürütme kurullarına karşı güçlendireceği ileri sürülüyor.

(2) Merkezi yönetim organlarının yeniden biçimlendirilmesi: Bu çerçevede ilk öneri, yeni bir yasama organının oluşturulması. SSCB Halk Temsilcileri Kongresi adını taşıyacak olan bu yasama organı üçte iki oranında halk tarafından seçilmiş temsilcilerden, üçte bir oranında ise parti ve kitle örgütlerinden (sendikalar, kooperatifler, gençlik, kadın, bilim, yazar, sanatçı örgütleri vb.) yollanan temsilcilerden oluşacak İkincisi, bu meclis kendi içinden *sürekli olarak toplanacak* iki meclisli bir Yüce Sovyet seçecek. Şimdiki Yüce Sovyet'in yılın sadece bazı günlerinde toplandığı düşünülürse bu da yasama organını güçlendirmeye yönelik. Aynı doğrultuda, Yüce Sovyet'in birçok konuda komisyonlar oluşturması öneriliyor. Nihayet, Halk Temsilcileri Kongresi, şimdiki Yüce Sovyet Prezidyumu

Başkanı'nın salt temsili nitelik taşıyan görevlerine karşıt olarak geniş yetkilere sahip bir başkan seçecek.

(3) Parti içi demokrasinin geliştirilmesi: Bu amaçla parti organlarının seçiminin demokratikleştirilmesi, alt komitelerin üst kurullara aday önerebilmesi,seçilmiş organların yürütme organlarına tabiliğinin sona erdirilmesi ve en çok tartışılan önlemlerden biri olarak, azami görev süresinin beşer yıllık iki dönemle sınırlandırılması öngörülüyor. (İki dönemlik bu sınır aynı zamanda devlet görevleri için de geçerli olacak.)

(4) Parti ile devletin ayrılması: Konferans partinin ekonomiye ve toplumsal yaşama günbegün müdahalesinin yanlışlığından hareket ederek, parti komitelerinin günlük yetkilerini azaltıcı bazı önlemler öneriyor. Bu amaçla partinin önderlik rolünün çeşitli kurum ve kurullarda çalışan komünistler aracılığıyla gerçekleştirilmesi, yerel parti komitelerinin sovyetlere ve işletmelere sürekli direktifler yağdırmasının önlenmesi vb. öngörülüyor. Ancak yukarıda sözünü ettiğim bir karar bu yönelime aykırı: sovyetlerin yürütme organı karşısında güçlenmesi gerekçesiyle bile olsa, yerel parti başkanlarının yerel sovyetin de başkanı olması, partinin sovyetler üzerindeki doğrudan denetimini sürdüreceğini açık biçimde ortaya koyuyor. Bir eliyle verdiğini öteki eliyle geri alan bu önlem o kadar tartışmalı ki, Gorbaçov Konferans'ın ikinci gününde bunu savunmak için özel bir konuşma yapmak zorunda kalıyor.[8] Gorbaçov'un sovyetlerin prestijini yükseltme türünden sözde demokratik bir gerekçeyle savunduğu bu önleme karşı Uzay Araştırmaları Enstitüsü Başkanı Sagdeyev'in verdiği değişiklik önergesi ancak 209 oy toplıyor.[9] Sagdeyev'in koyu bir glasnostçu olduğu düşünülürse, karşı çıktığı önlemin niteliği daha iyi anlaşılır.[10]

(5) Hukuk reformu: Özel bir karar metnine konu olan hukuk reformu, bir yandan geçmişin keyfi uygulamalarını ortadan kaldırmaya yönelik biçimde hukukun üstünlüğünü sağlamayı, bir yandan da iktisadi

reformların sonucunda genişleyecek olan meta üretimi ve yeni mülkiyet biçimlerinin gereği olarak sözleşme, mülkiyet vb. hukukunun eleştirilmesini amaçlıyor.

(6) Birey 'hakları: Siyasal ve kişisel hak ve özgürlükleri, bu arada vicdan özgürlüğü ve özel hayatın dokunulmazlığının tanınması ve uygulamada gerçekleştirilmesi siyasal reformun bir başka önemli öğesi olarak sunuluyor.

Bu temel reformların yanısıra, Konferans kararları merkez ve cumhuriyet bürokrasilerinin daraltılmasına[11], muğlâk bir adem-i merkeziyetçiliği, "kamu örgütleri"nin (sendikalar, gençlik ve kadın örgütleri vb.) gücünün arttırılmasını vb. önlemleri öngörüyor.

19. Konferans'ın ardındaki dinamik: Perestroyka üzerine mücadeleler

19. Konferans'ta alınan, yukarıda özetlediğimiz kararlar gerek SBKP tarafından, gerekse kapitalist dünyanın basını tarafından siyasal rejimin ve parti içi ilişkilerin reformu yoluyla Sovyet toplumunun demokratikleştirilmesi yönünde önemli bir adım olarak sunuldu. Bu kararların zaman içinde uygulanabilmesi halinde Sovyet toplumunun ve SBKP'nin, Stalinist geleneğin en katı, en kapalı, en otoriter yönlerinin törpülendiği, eskisine oranla göreli olarak daha demokratik bir yapıya kavuşacağını söylemek yanlış görünmüyor.Birincisi, bu göreli demokratikleşmenin ardında yatan toplumsal/siyasal dinamik saptanmak zorunda. Bu yapılmadığı takdirde, en azından şu soru cevaplanamaz: Gorbaçov yönetimi neden demokratikleşme yönünde bu somut adımları atmıştır da, başka tür önlemler önermemiştir? Başka bir şekilde sorulacak olursa, birçok alternatif arasında SBKP neden bu tikel önlemler dizisini benimsemiştir?

İkinci soru ise sözkonusu demokratikleşmenin sınırlarıyla ilgili. Gorbaçov ve ideologları, geliştirdikleri önlemlerin SB'de bir sosyalist demokrasinin kurulması anlamına geldiğini tekrarlayıp duruyorlar. Oysa bugün ortaya çıkan göreli demokratikleşme gerçek bir proleter demokrasisinden çok farklı bir şey. Öyleyse perestroykanın demokrasisinin sınırlarını saptamak ve bu demokrasinin dışladığı unsurları ortaya koymak marksistler için son derece önemli.

Bu soruların ilkine cevap verebilmek, yani 19. Konferans'ın göreli demokratikleşmenin ardında yatan dinamiği kavrayabilmek için SB'nin 1985'den bu yana içine girdiği yeni yönelimin doğasını hatırlamak gerekiyor. Perestroykanın doğasını daha önce ayrıntılı olarak ele aldığım için burada hızlı bir hatırlatma ile yetinmek istiyorum. 12

Ekim devrimi ile kurulan ilk işçi devleti, 1920'li yılların ortalarından itibaren yükselen bürokratik bir toplumsal katmanın siyasal iktidarı işçi sınıfından gaspetmesiyle, bürokratik olarak yozlaşmış bir işçi devletine dönüşüyordu. Bürokrasi bir yandan işçi demokrasisini ayaklar altına alırken, bir yandan da tarımda zorunlu kollektifleştirmeye ve herşeyin tepeden kafarlaştırılarak emirlerle yönetildiği bürokratik birplanlamaya dayanan bir "tek ülkede sosyalizm" inşa çabasına girişecekti. Modern sanayinin ilk kuruluş aşamasında onyıllar boyu hızlı bir büyüme yaşayan Sovyet ekonomisi 60' lı ve 70' li yıllarda duralamaya başlıyor, 80' li yıllarda ise derin bir bunalıma giriyordu. Modern üretici güçlerin, ne kadar büyük olursa olsun tek bir ülkenin sınırları içine sığmayacağı ortaya çıkmış, Sovyet ekonomisi dünyaya açılma konusunda, ağır bir basınç altına girmişti. Özel mülkiyetin ilga edildiği, piyasanın boyunduruk altına alındığı bir toplumda, işçi demokrasisinin yokluğunda emek üretkenliğinin hızla arttırılamayacağı kendini ortaya koymuştu. Devrimci bir porletarya önderliğinin böyle bir durumda seçimi, dünya devriminin desteklemek ve işçi demokrasisini gerçek anlamıyla kurmak olurdu. Ama her iki yönelim de Sovyet toplumunu cenderesine almış olan bürokratik

kastın çıkarlarıyla çelişirdi. İşte perestroyka, Sovyet ekonomisinin ve toplumunun bu bunalımına Sovyet bürokrasisinin bir kanadının kendi çıkarlarıyla uyarlı olarak önerdiği çözümdür. Stalinist bürokratik tepeden planlamanın bunalımı ve çürüyüşü karşısında, Sovyet toplumunu yine bürokrasinin hakimiyetinde yenileme girişimidir. Bu girişimin en önemli boyutları, emperyalizme ticaret ve yatırım ilişkileri içinde dünya ekonomisiyle bütünleşme, planlamanın yerine artan ölçekte piyasa ilişkilerinin geliştirilmesi ve çeşitli özel mülkiyet biçimlerinin yaygınlaştırılmasıdır.

Sovyet ekonomisinin perestroyka aracılığıyla yeni bir yola sokulmaya çalışılması, kaçınılmaz olarak bürokrasinin önemli kesimlerinin yerleşik çıkarlarıyla çelişiyor. Birincisi, merkezde ve cumhuriyetlerde eski dönemde tüm ekonomik işleyişe hakim olan planlama örgütünün, iktisadî bakanlıkların ve onların departmanlarının bürokratları, bu hakimiyetin kendilerine sağladığı, maddî çıkar ve prestijin piyasa mekanizmasının yaygınlaşmasıyla yok olacağını biliyorlar. İkincisi, Sovyet devletinin bürokratik olarak yozlaşmasıyla birlikte devletle içiçe geçen partinin orta kademeleri yerel düzeyde ekonomik hayatı kontrolü altında tuttuğu için, bu düzeydeki parti yöneticileri ve onların yönetiminde tüm yerel ekonomiye hakim olan yerel parti departmanlarının görevlileri de aynı şekilde perestroykadan rahatsızlık duyuyorlar. Bunlara, her kurumda (öteki bakanlıklar, ordu ve polis, KGB, üniversiteler, kitle örgütleri vb.) hiyerarşi içindeki yeri ve prestijini eski yönetim tarzına borçlu olan unsurlar eklendiğinde bürokrasinin, çıkarları perestroyka ile çelişen kanadının ne kadar kabarık olduğu ortaya çıkar. İşte, bu kanadın siyasal ve kültürel alanlardaki temsilcileri, reformcuların ekonomiyi ve toplumu yeniden biçimlendirme çabalarına karşı statükoyu koruma mücadelesi vermektedir. Yaygın biçimde kullanılan terimle bunlar "muhafazakârlar" olarak anılırlar. Bu terim, bir bakıma bürokrasinin bu hizbini nitelemek için uygun: Muhafazakârlar" gerçekten de var olan iktisadî ve siyasal rejimi "muhafaza" etme mücadelesi veriyor-

lar. Ama terimin bir sakıncası var : bu hizbin karşısında yeralan reformcu hizbin her alanda ilerici olduğunu, muhafazakâr bir yanı olmadığını karşıt kavram yoluyla ima ediyor. Oysa başta aile ve kadın sorunu olmak üzere, reformcu hizbin birçok alanda muhafazakâr görüşlere sahip olduğunu vurgulamak gerekiyor.[13] Dolayısıyla ben muhafazakâr hizip için "statükocu" terimini kullanmayı tercih edeceğim.[14]

Statükocular iktisadî alandaki baltalama ve saptırma girişimlerinin yanı sıra, siyasal alanda da perestroykayı engellemek için güçlü bir mücadele veriyorlar. Bu gerçek, perestroykanın gerçekleştirilebilmesi için, var olan siyasal güç dengelerinin sarsılmasını, yeni bir güç dengesinin oluşturmasını gerektiriyor. "Demokratikleşme" ve "glasnost" işte güç dengelerinin bu yenilenme gereğinin ürünü olarak ortaya çıkıyor. Bu noktayı daha önceki yazılarımda vurgulamaya çalışmıştım[15]: demokratikleşme ve glasnost, perestroykanın, iktisadî reformun bir türevi, bir uzantısıdır. Gorbaçov' un kendisi de 19. Konferans'ın ikinci gününde yaptığı bir konuşma esnasında bu noktayı açık açık belirtiyor. Uzunca bir alıntı yapalım:

> *Geniş ölçekli bir süreç başlattık, radikal bir iktisadî reform yapıyoruz şimdi de siyasal sistemin roformu gündemde. Buraya perestroykanın kendi gelişiminin bir sonucu olarak vardık, iç mantığının bir sonucu olarak vardık. Bizim için açıkça yaşamsal bir gereklilik bu.*
>
> *Neden? İşlerin geçmişte nasıl olduğunu birçok insan hatırlar, daha genç olanlar da bilmek zorunda. Savaş sonrası dönemde birçok temelli sosyo-politik reform girişimine tanık olduk... 1953 Eylül Plenumu kırların gelişimine güçlü bir ittilim vermişti ... Ama 1958 'e gelindiğinde herşey yeniden bataga batmıştı ... Aynı şey sanayide 1965' de başlatılan reform için de geçerliydi. Size, bizim şimdi iktisadî reformumuzda öngördüklerimizle aynı şeyleri ele aldığını hatırlatabilirim, yoldaşlar. Gerçekte o eski reformun birçok şeyinden yararlanıyoruz.*
>
> *Öyleyse, aksama neredeydi? Bütün o geçmiş çabalar toplum yönetiminde idarî yöntemleri benimseyen siyasal sisteme takıldı kaldı. Bana iyi kulak verin : eğer siyasal*

sistemimizi yeniden, biçimlendirmezsek, bütün girişimlerimiz, bütün dev tasarılarımız düpedüz tökezleyecektir.16

Bürokrasinin reformcu hizbi ile statükocu hizbi arasındaki siyasal mücadelede, statükocuların en önemli kozlarından biri SBKP içinde doruktan tabana kadar birçok mevzii ellerinde tutmaları. Gorbaçov'un genel sekreterliğe getirilişiyle birlikte, parti içindeki güç dengesinin ibresi *dorukta* reformcuların lehine dönmüş olsa bile, *taşra örgütleri*, cumhuriyetler, bölgeler ve kent ler düzeyinde statükocuların direniş odakları olarak işlev görüyor çoğu zaman. Bırakalım uzağa gitmeyi, SB' nin ikinci önemli kenti Leningrad'ın parti örgütü, tarihçi Yuri Afanasyev'in güçlü biçimde altını çizdiği gibi, statükoculuğun, perestroykaya karşı seferlerin planlandığı kalesi rolünü üstlenmiş durumda.17

Perestroyka başarıya ulaşacaksa parti aygıtında mevzilenmiş statükocuların gücünün mutlaka kırılması gerekiyor. (Kuşkusuz işçi sınıfının direncinin de kırılması gerekiyor; buna aşağıda değineceğim.)Üstelik burada zaman faktörü oldukça büyük bir önem taşıyor. İki nedenden. Birincisi, aşağıda yeniden değineceğim gibi, perestroykanın takvimi çok sıkışık: iktisadî reformun tutması için hızlı ve atik davranmak gerekiyor. İkinci nedense siyasal konjonktürle ilgili. Şu anda gerek dünya çapında, gerekse Sovyet aydınları arasında büyük bir prestije sahip olan Gorbaçov, statükocuları yenilgiye uğratmak için mümkün olan en kısa sürede en büyük adımları atmak zorunda. Gelecekte ortaya çıkabilecek herhangi bir başarısızlık (iktisadî durgunluğun devamı, uluslararası arenada yanlış bir adım vb.) reformcular açısından çok büyük bir güç kaybıyla sonuçlanabileceğinden, dengenin şimdi, henüz Gorbaçov'un eğrisi yükseliş halindeyken değiştirilmesi gerekiyor.

Oysa SBKP'nin onyıllardır süregiden yapısı, çalışma tarzı, partiiçi demokrasinin yokluğu dolayısıyla mevcut yönetim kurullarını ve her düzeyde sekreterin

taban tarafından kolay kolay yerinden kıpırdatılamaması, statükocuların partinin çeşitli kademelerindeki bu hakimiyetin kısa dönemde ortadan kaldırılmasını olanaksız kılıyor. Bu, akla Stalinist partilerin tarihinde çok sık başvurulmuş olan "temizlik" operasyonlarını getiriyor. Ancak SBKP içindeki güç dengesi yüzünden şu anda bir temizliğin gerçekleştirilmesi olanaksız denecek kadar güç. Sorun statükocuların parti içinde önemli mevzilere sahip olması olunca, bir temizlik operasyonunu partiye kabul ettirmek de işin doğası gereği mümkün değil. Bunu 19. Konferans'a giden yolda yapılan tartışmalar bağlamında somut olarak gözlemek olanaklı. MK' nın Konferans öncesi yayınladığı "Tezler"de, bir sonraki parti kongresinden önce, "Parti'nin kendi kendisini temizlemesinin ve güçlendirmesinin bir yöntemi " olarak her parti üyesinin durumunun gözden geçirilmesinin tartışılması önerilmekte. [18] Ayrıca, Konferans'a öngelen dönemde, Sovyet basınında haftalarboyunca özellikle okuyucu mektuplarında perestroyka karşıtlarının partiden ayıklanması fikri sürekli olarak dile getiriliyor.[19] Ne var ki, Konferans' a verdiği raporda Gorbaçov doğrudan temizlik fikrine karşı çıkıyor, bunun yerine "onaylama" ("certification") adı altında parti üyelerinin durumunun gözden geçirilmesine yönelik bir orta yolu savunuyor.[20] Konferans kararları ise bu tür bir sürece bile açıkça değinmiyor, sadece "her parti çalışanının olgunluğunun Parti politikasını yeni biçimde yürütmedeki yeteneği ile yargılanması" gerektiğini belirtmekle yetiniyor. Kısacası, statükocuların parti içindeki gücü, bir temizlik operasyonunu bugün için uygulanabilir olmaktan çıkarmakta. Bu konuda reformcular şimdilik de olsa bir geri adım atmışlar.

19. Konferansın yolu : Karşı ağırlıklar stratejsi

Bu genel tablo bize reformcu kampın kendini çelişik bir konumda bulduğunu gösteriyor : Gorbaçov' un perestroykayı uygulamaya koymakta kullanabileceği başlıca kaldıraç olan SBKP'nin aygıtı perestroyka' nın

önündeki başlıca engellerden biridir: Bu aygıtın kısa dönemde değiştirilmesi ya da temizlenmesi de olanaklı değildir. Öyleyse, yapılması gereken açık : statükocuların parti içindeki gücü kırılana kadar, parti aygıtının gücü sınırlanmalı, ve başka toplumsal ve siyasal güç odakları reformcuların müttefiki niteliğiyle ve parti aygıtını kontrol eden statükocuların iktidarını sınırlayacak biçimde *karşı ağırlıklar* olarak geliştirilmelidir. 19. Konferans kararlarında öngörülen demokratikleşme önerilerinin önemli bir bölümü, parti aygıtının karşısında bu tür alternatif güç odaklarının inşa edilmesine yöneliktir. Şimdi bu alternatif güç odaklarının başlıcalarını kısaca gözden geçirelim:

Sovyetler : Yerel parti örgütlerinin iktisadî ve toplumsal yaşam üzerindeki kontrolünü kırabilmek için, reformcu hizip yerel sovyetlerin parasal gücünü ve yetkilerini arttırmayı öngörüyor. Bir kez yerel iktisadî sorunlar sovyetlerin kontrolüne geçtiğinde, partinin yerel aytgıtında önemli bir ağırlık taşıyan, sanayi, tarım vb. alanlarda uzmanlaşmış departmanların ortadan kaldırılması da olanak kazanacak. Bu departmanlar, işlevlerinin doğası gereği, statükocuların başlıca kaleleriden biri.

Yeni yasama organı : 19. Konferans'ın kurulmasını öngördüğü SSCB Halk Temsilcileri Kongresi, gerek oluşum biçimiyle (buna döneceğim), gerekse kendi içinden sürekli olarak toplanacak bir alt meclis çıkaracak olması dolayısıyla, ülke çapında partinin gücüne karşı artan bir ağırlığa sahip olacak. Yeni yasama organının sürekli çalışması öngörülen uzman komisyonları da aynı yönde bir işlev görecek.

Yargı organı İlk işçi devletinin bürokratik yozlaşmasıyla birlikte Stalinist partinin ve gizli haber alma örgütünün uzantısı haline gelmiş olan ve birçok durumda, özellikle siyasal davalarda, Sovyet hukukunu hukukun karikatürü düzeyine indiren yargı organının, öngörülen hukuk reformuyla bağımsızlık yönünde bazı güvencelere kavuşması da parti aygıtının keyfî uygulamaları karşısında bir başka engel oluşturacak.

Kitle örgütleri: Gorbaçov ve reformcular, kitle örgütlerini, yani sendikaları, gençlik ve kadın örgütlerini, Sovyet terminolojisinde "yaratıcı birlikler " olarak anılan yazar, sanatçı vb. örgütlerini güçlendirerek, parti aygıtının karşısında bir başka toplumsal ağırlık oluşturmayı hedefliyorlar. Yeni yasama organına, eskisinden farklı olarak, sadece bölge ve cumhuriyetlerden seçilmiş temsilcilerin değil, meclisin üçte birini oluşturacak oranda (1500 seçilmiş delegeye karşılık yaklaşık 750) kitle örgütü temsilcisinin de katılmasını başka biçimde yorumlamaya olanak yok. Özellikle aydın, sanatçı ve basın mensuplarının ezici bir çoğunlukla glasnosta angaje oldukları ve gençlik örgütü Komsomol'ün de aynı yönde eğilimler gösterdiği hatırlanırsa, bu adımın önemi daha da kolay kavranabilir.

Başkanlık Gorbaçov'un "karşı ağırlıklar startejisi"nin en ilginç ve çarpıcı öğesi, yeni yasama organının seçeceği, geniş yetkilere sahip bir Başkanlık makamının oluşturulması. Günümüzün siyasal konjonktürü veri alındığında, 1989 Nisanında toplanması planlanan ilk SSCB Halk Temsilcileri Kongresi'nin Gorbaçov'u Başkanlığa seçeceğine kesin gözüyle bakılmalı. Bu durumda ortaya şaşırtıcı bir sonuç çıkıyor : Gorbaçov kendi kendini *ikiliyor*. Başkan olarak elde edeceği yetkilerle SBKP Genel Sekreteri Gorbaçov' un gücünü sınırlıyor, ama bu arada parti içinde reformcuların statükocular karşısındaki başlıca kozu olmaya devam ediyor olacak. Kısacası, yeni Başkanlık makamı, Gorbaçov' un partinin kontrolünü korumakla birlikte, parti doruğundaki statükocuların bağımsızlaşma olanağına kavuşmasını sağlayacak.

Karşı ağırlıklar startejisinin, 19. Konferans'ın gündeminde yeralmayan başka ögeleri de var. Bunlara da değinmek stratejiyi bir bütün olarak kavramak bakımından yararlı olacak.

Halk Cepheleri: SBKP aygıtının statükocularca büyük ölçüde kontrol ediliyor olması, gündeme SBKP dışında yeni siyasal partilerin kurulmasının yararı sorununu getiriyor. Bürokrasinin reformcu hizbi, şu ana

kadar SB'deki tek parti rejiminin ve SBKP' nin "yönlendirici rolü" nün dışına taşma eğilimi göstermiş değil. Ancak glasnostçuların daha radikal konumda yeralanları zaman zaman bu konuya değiniyorlar. Bunun son örneği, 19. Konferans sırasında, SSCB Bilimler Akademisi İktisat Enstitüsü Başkanı Leonid Abalkin' in tek parti rejiminde demokratikleşmenin olanaklı olup olmadığı yolunda kapalı biçimde dile getirdiği kuşku.[22] Ama Gorbaçov'un kendisi Konferans' ın ikinci gününde başka bir vesileyle yaptığı konuşmada, öteki hiçbir delegeye ismen cevap vermezken, Abalkin'i ismen anarak kendisiyle aynı fikirde olmadığını açıkça belirtiyor.[23] Bürokrasinin *bağımsız* partilere fırsat tanıması, Sovyet poletaryasının içinden doğacak ve proletaryanın çıkarlarını bürokratik kasta karşı savunacak yeni partileri gündeme getirebileceği için, en azından siyasal mücadelenin içinde bulunduğumuz evresinde, olanaksız. Ama SBKP' ye *tâbi* , onun kontrolünde ve icazetiyle çalışan alternatif siyasal güç odakları oluşturacak örgütler, SBKP içindeki statükocuların gücünü sınırlamak açısından düşünülebilecek bir olasılık. İşte, perestroyka yandaşlarının gerek merkezî düzeyde gerekse tekil cumhuriyetler düzeyinde savundukları Halk Cepheleri, bu tür güç odakları olmaya aday. Bu açıdan, Gorbaçov' un baş danışmalarından biri olan Tatyana Zaslavskaya' nın "devlet ve parti bürokratlarına karşı bir güç" oluşturacakları gerekçesiyle Halk Cephelerinin kurulması yönünde bir çağrıda bulunmuş olması çok anlamlı. [24]

Bu Halk Cephelerinin en gelişkini, SB'nin kişi başına gelir bakımından birinci cumhuriyeti olan, iktisadî yeniden-yapılanma ve özel girişimcilik alanında da öncü rolü üstlenen, Baltık cumhuriyeti Estonya' da ortaya çıkmıştır. [25] İlk kez Mayıs ortasında adını duyuran Estonya Halk Cephesi, ilk aşamada Estonya Komünist Partisi'nin önderliğinin değişmesi için baskı yapmış, bu amacına Haziran ortasında ulaşarak gücünü kanıtlamıştır. yeni önder Vaino Valas Gorbaçov'a yakınlığıyla tanınmakta, eski önderin Halk Cephesi'ne karşı olumsuz tutumundan çok farklı bir tavır almak-

tadır. Cephe 17 Haziran'da cumhuriyet başkenti Talin'de 100-150 bin kişilik bir gösteri düzenlenmiş, Temmuz ortasında ise resmî statüye kavuşmuştur. Bugün 100 bin dolayında üyesi olduğunu iddia eden Cephenin, Sovyetskaya Estonya gazetesinde yayınlanan programı üyelik koşulu olarak perestroyka yandaşlığını ve "Stalinist, muhafazakâr görüşler"e karşı olmayı öngörmektedir. Cephe'nin önderlerinin büyük bölümü Estonya Komünist Partisi üyesidir. Aynı tür cepheler başta öteki Baltık Cumhuriyetleri Litvanya ve Letonya olma üzere, Moskova, Leningrad, Kiev ve Yaroslavl'da da örgütlenmektedir (Halk Cephelerinin ulusal sorunla ilişkisine aşağıda değineceğim.)

Ancak, Halk Cephelerine ne Konferans kararlarında, hatta ne de Gorbaçov'un raporunda değinilmeyişi, SBKP kontrolünde olsa bile onun dışında bir siyasal güç oluşturabilecek bu tür siyasal örgütlenmelerin henüz yeterince taraftar toplayamamış olduğunun bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Ne var ki bu, gelecekte bu tür örgütlenmelerin kabul görmeyeceği anlamına gelmez. Doğu Avrupa'nın bürokratik işçi devletlerinde bu tür göstermelik çokpartili rejimlerin kırk yıldır yaşadığını unutmamak gerekir. Bu tür bir "çok partili rejim, SBKP aygıtını kontrol eden statükocu hizbin gücünün karşı ağırlıklarla yıpratılmasının yanısıra, Gorbaçov yönetimine demokratikliğini kanıtlamak için kozmetik bir olanak da sağlayabilir. Bu açıdan, şu nokta dikkat çekicidir : son parti belgelerinin üçü de ("Tezler", Gorbaçov'un raporu, Konferans kararları), tek parti rejiminden sosyalizmin zorunlu bir veçhesi olarak *değil* , "Tezler" in deyişiyle, " bu ülkede *tarihsel olarak* evrilmiş ve yerleşmiş" bir sistem olarak söz etmektedir.[26] Bu, yakın gelecekte göstermelik bir çok partiliği uygulamaya koymanın "teorik" bir hazırlığı olarak kabul edilebilir.

İşletme yöneticilerinin çalışma kollektiflerince seçilmesi : "Karşı ağırlıklar stratejisi" nin 19. Konferans' ta değinilmeyen bir başka öğesi, Gorbaçov' un ilk kez 1987 Ocak ayındaki MK Plenumu'na verdiği raporda ortaya attığı, aynı yıl içinde Yüce Sovyet'çe onaylanan Dev-

let-İşletme Yasası'nca öngörülen, işletme yöneticilerinin çalışanlarca seçilmesi ilkesidir. Çok ciddî sınırlarla uygulamaya konulan bu ilke [27], yöneticileri bakanlıkların statükocu bürokratlarından bağımsızlaştırmayı hedeflemektedir. Ancak öteki öğelerden farklı olarak burada partiye karşı değil, merkezî idare bürokrasisine karşı bir ağırlık unsuru sözkonusudur.

Ortodoks Kilisesi : 1988 yılının Rus Ortodoks Kilisesi' nin 1000. yıldönümü olmasından yararlanan Gorbaçov, bu vesileyle Kilise'ye dostluk elini uzatmıştır. Kilise'ye önerilen bu yeni ittifak, sadece vicdan özgürlüğünü sağlamaya yönelik demokratik bir adım olarak düşünülemez. Gorbaçov Kilise'yi kendi yanına çekerek statükoculara karşı yeni bir cephe açmaya çalışmaktadır. Statükocuların kültürel planda şovenizme yakın bir derecede Rus milliyetçisi oldukları hatırlanırsa, Gorbaçov' un bu adımla Rus milliyetçiliği kozunu da statükoculardan çalmaya, en azından bu etkeni tarafsızlaştırmaya yeltendiği düşünülebilir. [28]

Statükocuların direnişi

Perestroyka sürecinin gelişmesinin son derece çelişkili, güç ve zahmetli olduğu, toplum ve parti içinde belirli güçlerin bu süreci engellemeye çalıştıkları ve bunda kısmen başarıya ulaştıkları, SBKP'nin resmî metinlerinde açıkça ve sık sık dile getirilen bir gerçek. Örneğin "Tezler", perestroykayı engelleyen "muhafazakâr, bürokratik, geri " zihniyetin kaynakları olarak, "iktisadî yöneticilerimizin ve bütün olarak iş kollektiflerimizin bazıları"nı, bazı bakanlık ve departmanları, sovyetlerin yerine geçme eğiliminde olan parti komiteleri ve organlarını, yine sovyetlerin işlevlerini "gaspeden" yürütme komitelerini ve bunların görevlilerini suçlar. [29]

Glasnost ve perestroykanın son üç yıl boyunca kazandığı önemli mevzilere rağmen, statükocular bu güç odaklarından kaynaklanan ve partinin doruğunda da ifadesini bulan ciddî bir direniş göstermekteler.

Statükocuların direnişi çok çeşitli biçimler almakta. İktisadî yaşamda, çeşitli yöntemlerle, parti yönetici organlarının aldığı kararlar ya düpedüz engellenmekte, ya sinsi girişimlerle baltalanmakta, ya da eski uygulamalar yeni kılıflara uyarlanmakta. Birkaç örnekle yetinelim. 1 Mayıs 1987'den itibaren faaliyet alanı genişletilen kooperatiflere Maliye Bakanlığı'nın vergi kararnamesiyle % 90 oranında vergilendirme öngörülür; böylece kooperatiflerin çalışması kağıt üzerinde teşvik edilirken, pratikte merkezî bürokrasi tarafından baltalanmış olur.[30] Devlet İşletme Yasası, işletmelerin üretimi artan ölçüde bakanlıkların direktiflerine göre değil, piyasanın talebine göre planlamasını öngörür. Ancak bakanlıkların da ticarî sipariş verme hakkı saklı tutulmuştur. Ne var ki, bakanlıklar "hilei şeriye" ye başvurarak bu açık kapıyı kullanma yoluyla, ticarî sipariş kılıfı altında birçok işletmenin üretimini % 100 oranında belirlemeye devam eder.[31] Çeşitli sektörlerden bakanlıkların belirli departmanları ortadan kaldırılmıştır. Ama bakanlıklar birden çok işletmenin biraraya gelerek birlik kurma yetkisini kötüye kullanarak eski departmanlarını birlik hukukî biçimi altında yeniden örgütlerler. Tarımda merkezî politikayla özendirilen özel girişimciliği baltalamak için, yerel parti yöneticileri kurulmuş seraları buldozerlerle yıkmaya kadar varan uygulamalara başvururlar vb. vb.

Statükocular sadece iktisadî yeniden yapılanmayı baltalamakla yetinmeyerek, siyasal alanda da güçlü bir direniş gösterirler. Bu direnişin en çarpıcı iki uğrağı, radikal glasnostçu Eltsin'e 1987 sonunda görevden el çektirilişiyle statükocuların kazandığı kısmî zafer ve bu yılın 13 Mart'ında Gorbaçov ülke dışındayken *Sovyetskaya Rossiya* gazetesinde yayınlanan bir okuyucu mektubu. Nina Andreyeva takma adıyla yayınlanan, ama yaygın olarak belirtildiğine göre bir grup Leningradlı aydın tarafından kaleme alınan 32 bu sözde mektup, perestroyka karşıtlarının bir manifestosu niteliğini taşır. Yayınlandığında bir bomba etkisi yapan mektuba ancak 21 gün sonra cevap verilmiştir. Ama cevabın SBKP MK yayın organı *Pravda* 'da yayınlanmış oluşu ve

ağır tonu dolayısıyla, statükocuların bu olaydan kısmî bir yenilgiyle çıktığı söylenebilir.

19. Konferans'ın kendisi ise, aldığı kararlar bakımından reformcular açısından önemli bir zafer gibi görünse de, statükocuların Konferans öncesi ve sırasında hatırı sayılır bir direniş gösterdiği unutulmamalı. Herşeyden önce delege seçimlerinde parti aygıtında, ağırlıklı olan statükocuların, Stalinist geleneğin yaygın manipülasyonlarına başvurarak yer yer parti tabanının yönelimlerine aykırı biçimde kendilerine yakın kadroları delege olarak seçtirttikleri belirtilmeli. Batı basını da, Sovyet basını da bu konuda örneklerle dolu. Perestroyka karşıtlarının kalesi Leningrad'da parti birimleri tarafından önerilen 500 adaydan büyük çoğunluğu bölge komitesine ulaşana kadar elenir ve Konferans'a 176 delege gönderecek olan Leningrad bu delegeleri tastamam 176 aday arasından "seçer" ! Sıradan parti üyelerinin önerdiği adaylar bu süreçte elenmiş, yukarıdan "tavsiye edilenler" delege yapılmıştır.[33] Moskova' nın kuzeyindeki Voljski Motor Fabrikası'nda çalışan 16000 parti üyesine sadece iki delege seçme hakkı verilir: yani 8000 üyeye bir delge. Oysa merkezin belirlediği ölçüt 4000 üyeye bir delegedir ! Bu yetmiyormuş gibi, fabrikanın bildirdiği üç adaydan birinin adı bölge komitesince gerekçe gösterilmeden silinir. Böylece oylama iki aday üzerinden iki delege "seçmek" üzere yapılır. Zaten bu bölgenin bütünü için 66 delege 66 aday arasından "seçilir"![34] MoskovaÜniversitesi'nde fakülteler 17 aday önerir, parti komitesi toplanan genel kurulda adaylardan sadece ikisini tartışmaya açar. Genel kurul tam birprotesto gösterisine sahne olur bunun üzerine.[35] Radikal glasnostçuların simgesi haline gelen Yuri Afanasyev'in rektörü olduğu Tarih Arşivi Enstitüsü' ünde parti komitesi adaylığı önerilen Afanasyev'i değil, 1988'in Mart ayında SBKP'ye üye olan bir öğrenciyi delege olarak belirler.[36] (Afanasyev daha sonra hiçbir ilişkisi olmayan küçük bir kuzey kenti tarafından Konferans'a delege gönderilir.) Gorbaçov'un ünlü danışmanları T. Zaslavskaya, N. Şmelyov, G.Popov, son dönemde sahneye konulan glasnostçu oyunlarıyla sivrilen oyun yazarları

Şatrov ve Gelman delege seçilmeyen ünlü adlar arasında yer alır.[37] İrkutsk kentinde binlerce parti üyesi ellerinde pankartlar parti merkezi önünde delege seçim yöntemlerini protesto eder.[38] Delege seçimlerinin karakteri hükümet organı *İzvestiya 'da* Aleksandr Bovin tarafından şöyle özetlenir

> *Açıkçası, ben de konuştuğum herkes gibi aldatıldığımı z duygusunu yaşıyorum... Parti aygıtı, konferans hazırlıklarını usta ellerine geçirdi ve, ikincil bazı istisnalar dışında, parti içi demokrasinin yeni tohumcuklarını ezdi. Eskiden olduğu gibi aday listeleri yukarıdan aşağıya belirlendi.*[39]

Statükocular bu çalışmalarının semeresini Konferans'ta yapılan tartışmalarda kendi görüşlerinin birçok delege tarafından dile getirilmesi biçiminde alırlar. Bir örnek olarak, basın konusunda koparılan fırtına üzerinde duralım. Sovyet basını, en başta *Ogonyok* ve *Moskova Haberleri* gibi glasnostun sözcülüğünü üstlenmiş yayınlar olmak üzere, ama gittikçe artan ölçüde parti ve ona bağlı örgütlerin organlarının da katıldığı bir koro halinde[40], Sovyet tarihinin kirli sayfalarına ışık tutarak, rüşvet, yolsuzluk, nüfuz ticareti uygulamalarına hücum ederek, bürokrasinin ayrıcalıklarını teşhir ederek, sansürün yasaklamış olduğu yapıtları yayınlayarak, glasnosta gerçek bir boyut kazandırmıştır. Bu yeni yönelim statükocuların ciddî tepkisini çekmiş, basının Sovyet tarihini ve günümüz Sovyet toplumunu "karaladığı" türünden protestolara yol açmıştır. Konferans sırasında statükocu hizbin sözcüleri hep bir ağızdan basına veryansın ederler. Yazarlar Birliği Karpov, glasnostun "herşeye izin vermek" anlamına gelmediğini ileri sürerken, aynı birliğin başkan yardımcısı Bondarev şöyle konuşur :

> *(Liberal basın) bütün yaşamış olduklarımızı, geçmişi, kutsal ulusal değerlerimizi tahrib etmekte, aşağılamakta, helâya atarak üzerinden suyu çekmektedir.* 41

Ama bu saldırıların en önemlisi kuşkusuz statükocuların önderi Ligaçov'dan gelenidir. Eltsin'e verdiği cevap esnasında Bondarev'i desteklediğini açıkça belirttikten sonra şunları söylüyor Ligaçov :

Yoldaşlar, tarihsel gerçeğin ortaya çıkması bayrağı altında aslında gerçeğin çoğu zaman çarpıtılmasını nasıl kabul ederiz ? Yayınlarımızda, Sovyet halkının sadece yalan ve demagojiyle beslenen köleler gibi sunulmasını ve bütün halkın koyu bir sömürüye tâbi tutulduğu iddiasını nasıl kabul ederiz? Şunu acıyla belirtmek istiyorum: bazı gazete yöneticileri vurguluyorum, bazıları - kendilerine Merkez Komitesi ve Genel Sekreter tarafından gösterilen saygı ve güveni kötüye kullanarak sinsice davranmaya, partinin denetiminden kaçmaya, klikler oluşturmaya ve gazeteleri kişisel hesaplarını görmek ve değersiz insanları desteklemek için kullanmaya yeltenmişlerdir. Merkez Komitesi'nin ve yayın kurullarının, delegelerin yüksek ilkelere dayalı ve tümüyle haklı konuşmalarından (basını eleştirenler kastediliyor- SS) doğru sonuçları çıkaracağını varsayıyorum..[42]

Yani: liberal, reformcu gazete yöneticileri susturulmalı, gerekirse görevden alınmalı. Ligaçov bu gazetelerin içinde en liberaline de küfüre yaklaşan ateşli terimlerle saldırıyor: "*Moskova Haberleri* , o gazete taslağı, o kötü ünlü gazete aslında başka bir terim kullanmak isterdim ya... "[43]

Basına saldıran koronun sesi o denli tiz ki, Sovyet tarihini "karalama" niyetinden pek zor söz edilebilecek biri,*Pravda* ' nın mutemet genel yönetmeni Viktor Afannasyev (Ligaçov'dan önce yaptığı konuşmada) şu soruyu soruyor: "Bu salonda basına karşı, basın görevlilerine karşı gösterilen bu elle tutulur ..."nefret" diyeceğim, beni kaygılandırıyor. Nedir bunun nedeni?" [44]

(Burada bir parantez açmak gerekiyor. Türkiye' nin ideolojik olarak resmî sosyalizme angaje sosyalist odakları, SB'nin yaşadığı köklü değişim sürecine iki tür tepki gösteriyor. Bir kanat, örneğin *Yeni Açılım*, olan biteni anlayıp anlamadığı bir yana bırakılırsa, bukalemunları çatlatacak bir hızlı uyum gösteriyor bu değişime. Öteki kanat ise bu süreci başlangıçta hiç *anlayamamıştı*, şimdi ise *anlamazlıktan geliyor*. İlkinin örneklerine daha önceki bir yazımda yer vermiştim.[45] Şimdi karşımıza ikinci tür tepki geliyor eskilerin tecahül-ü ârif dedikleri tür. *Gelenek* kitap dizisinin yazarlarından Cemal Hekimoğlu 19. Konferans üzerine

yazdığı yazıda şunu söylüyor: "Çok açık söylüyorum, kişisel olarak SBKP'de politik büro düzeyinde önemli görüş ayrılıkları olduğuna kesinlikle inanıyorum."[46] Hekimoğlu'nun sözkonusu yazısında diplomatik ifadelere başvurmadan "açık söylediği" tek şey bu. Açık söylemesi iyi çünkü söylediği tümüyle yanlış. Mesele "kişisel olarak" Hekimoğlu'nun inanması meselelesi değil. SBKP içinde reformcularla statükocular arasında verilmekte olan zorlu mücadelenin politbüro içine kadar uzandığı, Gorbaçov ve Ligaçov'un farklı eğilimleri temsil ettiği, *somut olgular* aracılığıyla saptanabiliyor. Kuşkusuz bu, Gorbaçov'un zaman zaman statükocularla *ortak* bir tavır almasını engellemiyor ama görüş ayrılıkları bal gibi mevcut. Başka örneklere değinmeye gerek yok. Gorbaçov'un Konferans'a sunduğu raporun şu satırlarını Ligaçov'un yukarıya aldığım sözleriyle karşılaştırmak yeter:

> *Siyasal yazılarımızda, edebi ve bilimsel yayınlarımızda şimdi, sosyalizme gençlik kazandırılmasının yolları hakkında, tarih ve bugün hakkında, daha önce görülmemiş kapsamda, dürüstlükte ve düşünsel zindelikte bir tartışma sürüyor. Bu iyi bir şey. Parti, aydınların perestroykaya yaptığı büyüyen katkıyı çok takdir etmektedir.* 47

Yani Ligaçov'un "karalama" dediğini Gorbaçov "aklıyor". Ayrılığın daha açık kanıtı olur mu? Hekimoğlu ve benzerleri, dün Stalinst bürokrasinin *geçmiş* hakkındaki tahrifatlarına "inanırlardı". Bugün de *günümüz* hakkında dogmatik "inançlar" besliyorlar anlaşılan. Yarın SBKP içindeki ayrılıklar konusunda tavır almak zorunda kalınca bugünkü "inançlar" ne olacak?

Delege seçimlerindeki manipülasyonların ürünü olarak Konferans'ta güçlü biçimde temsil edilen ve glasnostun "aşırı" yönlerine karşı güçlü bir saldırıya geçen statüko kampının, kofenrans kendi aleyhine sonuçlanmış olsa bile, belirli ödünler elde etmemiş olduğu düşünülemz. Gerçekten de, statükocular ellerindeki kozlarla Konfenars'ta reformcuları belirli noktalarda geri adım atmaya zorlamışlardır. Başlıca örnekler

şöyle sıralanabilir. Gorbaçov konuşmasında glasnostçuların en önemli silahlarından biri olan ayrıcalıklar sorununa hiç değinmemiş, kendi danışmanlarının savunduğu Halk Cephelerinden hiç söz etmemiştir. Gorbaçov'un raporunun "siyasal sistemde reform" başlıklı ikinci bölümünde önerilen önlemler arasında *ilk* sırada yer alan"insan hakları" Konferans'ın "Sovyet Toplumunun Demokratikleştirilmesi ve Siyasal Sistemin Reformu" başlığını taşıyan en önemli kararında önlemler arasında *son* sıraya düşmüştür. Gorbaçov kendi taraftarlarının ısrarlı biçimde savunduğu parti içi "temizliği" reddetmek ve bir orta yol ("onaylama") benimsemek zorunda kalmıştır; kararlar ise bu işlemden bile söz etmemektedir. Sovyetlerin partiye karşı güçlendirilmesini hedefleyen önlemler dizisi, yerel parti başkanının sovyet başkanı olmasını öngören hükümle anlımsız kılınmıştır vb.vb.

Bunlara rağmen, Konferans bir bütün olarak düşünüldüğünde reformcu kampın statükocu kamp karşısında önemli mevziler kazandığı bir platform olmuştur. Burada da statükocuların acı paradoksu kendini ele verir. Konferans'ta büyük bir ihtimalle çoğunluğu elinde tutmakta olan bir eğilim, hemen hemen her kararı, bazı istisnalar dışında, tümüyle reformcuların istediği doğrultuda oylamıştır. Bu paradoksu açıklayan şey, Stalinist statükoculuğun onyıllardır kozu olan partiçi monolitizmin şimdi statükocuların kendilerine dönük bir silah haline gelmiş olmasıdır. Bu monolitik parti anlayışında partinin hiçbir kesimi parti yönetiminden farklı düşüncelerini açık biçimde savunamaz. Statükocular 19. Konferans'ta kendi geleneklerinin kurbanı olmuşlardır.

Ne var ki, 19. Konferans'tan reformcuların bütünsel olarak kazançlı çıkması mücadelenin sonunun göründüğü anlamına gelmiyor. 19. Konferans'ın bütün metinleri perestroykanın henüz "geri dönülmez" bir evreye varmadığını, Konferans'ın bu yolda adımlar atması gerektiğini belirtiyor. Perestroykanın geri dönülemeyecek noktaya ulaşması, ancak statükocuların *kesin* bir yenilgiye uğratılmasıyla olanak kazanacaktır.

Bu ise henüz gerçekleşmekten çok uzak. Statükocuların kesin yenilgisinden önce çok daha *ciddî sürtüşmeler* kaçınılmaz görünüyor. Yani reform ile statükonun hesaplaşması 19. Konferans ile sona ermemiştir. *Gerçek boy ölçüşme önümüzdedir.*

Perestroykanın takvimi

Üstelik bu boy ölçüşme çok uzun bir zaman dilimine yayılacak gibi görünmüyor. Burada perestroykanın takviminin daha önce sözünü ettiğim sıkışıklığı başlıca etken olacak. İktisadî alanda, Gorbaçov yönetimi yeniden yapılanmayı içinde bulunduğumuz Beş Yıllık Plan döneminde, yani 1990'a kadar tamamlamak için acele ediyor. Bunun kolayca anlaşılabilir bir nedeni var: Yarım yamalak reformlar (örneğin 1965 Kosigin reformları) geçmişte başarısızlığa uğramış. Yarısı bürokratik planlamaya, yarısı piyasaya dayalı bir sistemin tutarsız ve başarısız olması kaçınılmaz. Dolayısıyla, Gorbaçov yönetimi yeni planı (1991-1995) perestroykanın ilkelerine dayanarak hazırlamak, piyasanın yönlendiriciliğini yeni dönemde bütünsel biçimde yerleştirmek amacını güdüyor.

Bu alanda daha yapılacak çok iş var. İktisadî reformun bazı kilit öğeleri henüz uygulamaya geçirilebilmiş değil. Gorbaçov, Konferans'a sunduğu rapor da bu kilit öğeler için çok kısa bir takvim oluşturuyor. Maddî üretim alanında çalışan *bütün* işletmelerin 1989 yılında yeni yönetim tarzına (özerklik, piyasa için çalışma, özfinansman) geçmesi öngörülüyor. Üretim araçlarında toptan ticarete geçişin 1990'a kadar tamamlanması planlanıyor. Bütçe dengesinin ve kredi-finans sisteminin reformunun bir an önce sağlanması gerektiği belirtiliyor. Hepsinden önemlisi, öteki bürokratik işçi devletlerinde (en başta Polonya'da) her zaman yaygın toplumsal huzursuzluklara,zaman zaman kitlesel grev ve ayaklanmalara yol açmış olan fiyat "reformu"nun

(temel ihtiyaç maddelerinden sübvansiyonların kaldırılması, buna bağlı zamlar, genel olarak fiyatların piyasa koşullarına duyarlı hale getirilmesi) *derhal* yapılması ilk kez öneriliyor.[48]

Siyasal alanda da aynı acele Gorbaçov yönetiminin yaklaşımına damgasını vuruyor. Konferans'ta alınan kararların vakit geçirilmeksizin uygulamaya konulması gerektiği noktası, Gorbaçov'un kapanış konuşmasında tekrar tekrar döndüğü bir konu.[49] Konferans siyasal reformları içeren kararların yanısıra, statükocuların öngörülen reformları sürüncemede bırakmasını engellemek amacıyla MK ve Politbüro'ya somut bir takvimi empoze etmeye yönelik biçimde "Ülkenin Siyasal Sisteminin Reformunun Pratiğe Uygulanması İçin Bazı Acil Adımlar Üzerine" bir karar da benimsiyor. Nihayet Konferans'tan bir ay sonra Temmuz sonunda toplanan Merkez Komitesi Plenumu devlet ve partinin yeniden biçimlendirilmesi ve seçimlerin gerçekleştirilmesi için takvimi kesinleştiriyor. Buna göre bütün reform ve seçimlerin 1989 baharına kadar tamamlanması öngörülüyor. Gorbaçov bu Plenum'a verdiği raporda "herşeyi bir yıl içinde tamamlamalıyız" diyor.[50]

Ne var ki, SB'deki mücadelenin geleceği ne sadece bu resmî takvimle, ne de sadece bürokrasinin reformcu ve statükocu kanatları arasındaki boy ölçüşmeyle belirlenecek. Başka siyasal ve toplumsal çelişkilerin tarzı ve ritmi geleceğin gelişmelerini belirlemek açısından yaşamsal bir öneme sahip. Öyleyse, son olarak, perestroykacı bürokrasinin *kendi dışındaki toplumsal dinamiklerle* ilişkisine değinerek tartışmayı bağlayalım.

Glasnost'un korkuları

Bürokrasinin reformcu kanadının demokratik leşme programının bilinçli bir biçimde statükocuların gücünü sınırlamaya yönelik bir "karşı-ağırlıklar stratejisi"ne dayandığını görmüş bulunuyoruz. Bu programın *iç yapısını* bu strateji belirlerken, *dış sınırlarını*

bürokrasinin bütününün Sovyet proletaryasından duyduğu kuşku ve korku belirler. Daha genel bir anlamda, Gorbaçov demokrasisinin sınırlarının, bürokratik yozlaşmaya karşı bir proleter ayaklanmasına dayanacak olan *siyasal devrim* korkusu tarafından çizildiği söylenebilir. Gorbaçov demokrasisini gerçek bir proleter demokrasisinden ayıran hatlar da bu sınırlarla birlikte belirginleşir. Şimdi, bürokrasinin reform projelerinin ötesine taşma eğilimi gösteren toplumsal ve siyasal güçleri, *artan önem sırasına göre*, kısaca gözden geçirerek Gorbaçov demokrasisinin sınırlarını ortaya koyalım.

◆*Radikal glasnostçular* Bu yazıda şu ana kadar çizdiğim tablo Sovyet bürokrasisinin içindeki iki ana akımla sınırlı kaldı. Oysa gerçekte glasnost ile birlikte yayından boşanan yoğun ideolojik ve siyasal mücadelede birbirlerinden ton farklılıklarıyla ayrışan konumların içinde yeraldığı geniş bir yelpaze oluşmuş durumda. Bu bağlamda, Ligaçov'un önderliğindeki statükocuların ve Gorbaçov'un önderliğindeki reformcuların yanısıra, yavaş yavaş belirmekte olan üçüncü bir kanattan da söz edilebilir: radikal glasnostçular. Kuşkusuz çok genel bir anlamda radikal glasnostçular da Gorbaçovcu: hiç olmazsa bugüne kadar bu kanat ile Gorbaçov'un ılımlı reformcuları arasında net bir ayrışma, hele hele bir kopuş yaşanmış değil. Ne var ki, Eltsin'in görevden uzaklaştırılması sırasında görülebildiği gibi, Gorbaçov, statükocularla radikal glasnostçular arasındaki orta yolcu konumunun itişiyle zaman zaman statükocular ile aynı tavrı benimseyerek "aşırılar"a karşı çıkabiliyor. Ayrıca, Gorbaçov hemen hemen her konuşma ve raporunda statükocuları eleştirir eleştirmez "aşırılar"ı, "aşamaları atlamak isteyenleri" vb. karşısına almayı da ihmal etmiyor.

Ilımlılar ile radikaller asındaki ayrılığın temelinde sadece bir zamanlama sorunu yatmıyor. Hatta Gorbaçov'un son dönemdeki aceleciliği göz önüne alınırsa, sorun esas olarak bir zamanlama sorunu değil. Esas olan, gerek Sovyet tarihine ilişkin görüşler açısından gerekse güncel siyasete yönelik olarak, radikal glas-

nostçuların Gorbaçov orta yolculuğundan farklı tavırlara sahip olması. Gorbaçov Ekim Devriminin 70. yılı vesilesiyle yaptığı konuşmada, bütün eleştirilerine rağmen Stalin'in o dönem için esas olarak haklı çizgiyi savunmuş olduğunu belirtirken, *Ogonyok* dergisinde bir yazar Stalin'i "bütün zamanların en büyük canisi" ilân ederek Sovyet halklarının Stalinizm'e verdiği kurbanların sayısının, İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazilerin öldürdüğü Sovyet vatandaşlarının sayısıyla (yaklaşık 20 milyon) azçok eşit olduğunu hatırlatıyor ve *Stalin'in parti üyeliğinden ihracını* talep ediyor.[51] Yuri Afanasyev ve Otto Latsis gibi radikal glasnostçular ise Troçki'nin itibarının iadesini talep ediyorlar. Afanasyev daha da ileri giderek, ılımlı glasnostçuları Stalinist şemaları daha inanılır bir kılığa sokmaya çalışmakla suçluyor:

> *Döneme ayak uydurmaya çalışan bu insanlar, tarihimize hafif bir kozmetik operasyon yapmaya hazırlar... Örneğin Troçki artık yabancı istihbarat servislerinin bir ajanı değildir. 1917'de Bolşevik Partisi'ne partiyi içeriden dinamitlemek için girmemiştir. Yetenekli bir hatip olduğu bile keşfediliyor; hatta 1917'de ve iç savaş esnasında devrime katkıları bile olmuş. Bu güya gerçeğe daha uygun bir tablo. Ama bu yayınların özü, gerçeğe yönelmek değil; Troçki'nin bu sözde 'daha dakik' imgesinin yardımıyla Sovyet halkının bilincindeki 'halkın düşmanı' imgesini muhafaza etmeye yönelik bir çaba. Gerçekte, herşeye rağmen, Lenin'in düşüncesine göre olağanüstü bir siyasal kişilik olan Troçki'nin değerlendirilmesinde Stalinist şema yeniden üretiliyor.* [52]

Güncel siyaset açısından, radikal glasnostçuluk ifadesini giderek yayılan "siyasal kulüpler"de buluyor. SBKP'nin dışında, glasnostçu temellerde ve sosyalizme sahip çıkarak örgütlenen bu kulüpler Komün, Halk Eylemi, Demokratik Perestroyka, Perestroyka 88, Yurttaş Onuru, Toplumsal İnisiyatifler Kulübü gibi adlar taşıyorlar. Bu kulüplerin Konferans öncesinde (Haziran başında) yaptıkları toplantıda Konferans'a sunmak üzere oylayarak kabul ettikleri talepler arasında şunlar var: bağımsız sendikaların oluşumuna izin verilmesi; seyahat ve ülke dışına göç üzerindeki kısıtlamalardan

vazgezilmesi; ülke içinde seyahat ve yerleşme özgürlüklerini kısıtlayan oturma izinlerinin ilgası; SBKP üst kademelerinin ve nomenklaturanın (bürokrasinin parti tarafından atanma yoluyla geldiği, seçime tabi olmayan görevlere sahip kesimi) ayrıcalıklarına son verilmesi; parti bütçesi üzerindeki esrar perdesinin kaldırılması; KGB ve polisin yasama komisyonlarınca denetlenmesi ve KGB'nin "yeniden düzenlenmesi"; okul programları ve ders kitapları üzerindeki merkezi kontrolün kaldırılması vb.vb (Toplantıda Stalin'in SBKP üyeliğinden ihracı da tartışılıyor ve alkışlanıyor).[53] Bu taleplerin Gorbaçov'un ılımlı reformcularının programının çok ötesine geçtiğini belirtmek bile gereksiz. Bu durumda tarihçi Yuri Afanasyev'in söz konusu önerileri almak üzere toplantıya katılmasına karşılık, Gorbaçov'un Konferans'a verdiği raporda perestroykanın olumlu bir yönü olarak kamu örgütlerinin çoğalmasına değindiği bölümde "hayır kurumları"nı bile saydığı halde bu kulüplerden hiç söz etmemesi, üstelik şu cümleleri sarfetmesi son derece anlamlı:

> *Elbette gözlerimizi şu gerçeğe kapatmamalıyız: kamuoyunun genel heyecanı içinde çıkarları perestroykanın amaçlarından, halkın çıkarlarından çok uzak düşen bazı guruplar da ortaya çıkmıştır. Ama genel atmosferi belirleyen bunlar değildir ve şimdi bunlardan söz etmiyorum. Parti örgütlerinin ve emekçi halkın, sosyalist toplumun gerçek bir yenilenmesinin yandaşlarıyla sosyalizme yabancı amaçlar peşinde koşanlar arasında ayırım yapabileceğine inanıyorum.* [54]

Radikal glasnostçuların kendi aralarında farklılaşan bir yelpaze oluşturmakla ve henüz Gorbaçov'un ılımlı reformcularından yeterince ayrışmamakla birlikte önemli bir akım olduğu kanısındayım. Bu akımın önemi, kitle hareketinin yükselmesi durumunda, hele hele siyasal devrim anında, SBKP üyesi olsunlar olmasınlar, bu unsurların önemli bir bölümünün bürokrasi cephesinden kopması olasılığının çok yüksek olmasından ileri geliyor. Böyle bir durumda, ezici çoğunluğu aydınlardan oluşan radikal glasnostçular proletaryaya vazgeçilmez önemi olan

düşünsel desteği sağlama işlevini yerine getirebilirler. Ama tam da bu noktada radikal glasnostçuların bir zaafını saptamak gerekiyor: Gorbaçov'un piyasacılığının eleştirel bir süzgeçten geçirilmeyişi, bu unsurları proletaryanın çıkarlarını bürokrasiye karşı savunma anında çelişkili bir konumda bırakacaktır.

◆ *Ulusal sorun* Sovyet devletinin inşası döneminde SB nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturan Ruslar dışında kalan ulusların ulusal haklarını çiğneyen Stalinist siyaset, günümüze SB'yi oluşturan uluslar arasında ciddî sorunları miras bırakmıştır. Yeni yönetimin açıklık ve hoşgörü siyaseti çerçevesinde, onyıllar boyu bastırılmış olan bu sorunların büyük bir hızla su yüzüne çıkması hiç de şaşırtıcı değil. Kazakistan'da yerel KP'nin başına Rus asıllı bir sekreterin getirilmesine karşı yapılan ulusal kökenli gösterilerin açtığı olaylar dizisine daha sonra İkinci Dünya Savaşı'nda topraklarından sürülen Kırım Tatarlarının protestoları, Kafkas cumhuriyetlerindeki büyük çatışma ve Baltık cumhuriyetlerinde (Estonya, Letonya, Litvanya) ulusal haklar etrafında yükselen talepler eklenmiştir. İki Kafkas cumhuriyeti (Ermenistan ile Azerbaycan) arasında Yukarı Karabağ özerk bölgesi dolayısıyla patlak veren anlaşmazlık, Şubat ayından bu yana durulmadan sürmesi, yüzbinlerin katıldığı sokak gösterilerine yol açması ve hemen hemen bütün işçilerin katıldığı genel grevlerin konusu olması dolayısıyla bu dizinin en önemli olayıdır. Üstelik, bu anlaşmazlığın Şubat ayında Azerbaycan'ın Sumgait kentinde çoğu Ermeni olan 36 kişinin ölümüyle sonuçlanan çatışmalara yol açtığı, Haziran'da Bakû'da yapılan gösteriler sırasında bir polisin öldüğü, nihayet Temmuz ayında Erivan'ın hava limanında göstericiler ile güvenlik güçleri arasında çıkan çatışmada bir Ermeni göstericinin yaşamını yitirdiği hatırlanırsa, SB'de ulusal sorunların ne derece duyarlı ve patlamaya hazır bir evrede olduğu da anlaşılır. Baltık cumhuriyetlerinde de ulusçu tepkiler görülmemiş düzeylere yükselmiştir. Örneğin Estonya'da eski bağımsız cumhuriyetin bayrağı gösterilerde meydanları doldurmakta, resmî dilin Estonya dili olması,

Estonya'nın kendi para birimini kullanması, hatta düpedüz bağımsızlık gibi talepler açıkça dile getirilmektedir.

Ulusal sorunların yakıcılığını 19.Konferans'ta Gorbaçov da açık açık belirtiyor. Çarpıcı bir cümleyi aktaralım: "Etnik sorunlar" diyor Gorbaçov, "sözcüğün tam anlamıyla kapımızı bacamızı sarmış durumda." [55]

Reformcu bürokrasinin bu yakıcı sorun karşısındaki siyaseti iki yönlü. Bir yandan, gerçek sıkıntı ve sorunların var olduğunun bilinciyle, ulusal kökenli taleplere taviz vererek bunları yatıştırma siyaseti izleniyor. 19. Konferans'ta alınan, siyasal sistemin reformuna ilişkin bazı kararların bir ikinci saiki de bu. Yerel sovyetlerin güçlendirilmesi, özellikle işletmelerin gelirinin bir bölümünün bunlar tarafından vergilendirilmesi, ayrıca muğlâk da olsa adem-i merkeziyetçiliğin bir ilke olarak savunulması açıkça ulusal sorunların aciliyetine bağlanıyor.[56] Bunun yanısıra, Estonya'da en gelişmiş örneği görülen Halk Cephesi deneyleri, bir yönüyle de çevre cumhuriyetlerde gelişen ulusçu eğilimlerin SBKP kanallarına akıtılması hedefine yönelik.Bu anlamda, reformcu bürokrasinin ulusal sorunlara yaklaşımının birinci veçhesi, bu sorunlardan doğan taleplere kısmen cevap vererek hareketlerin merkezî hükümet ve SBKP tarafından massedilmesi.

Ne var ki, bu talèplerin bağımsız kitle hareketleri tarafından dile getirilmesi, reformcu bürokrasinin kabul edemediği bir yol. Bu yüzden reformcuların bu konudaki siyasetinin öteki yüzü, bağımsız kitle hareketlerinin yalıtılarak susturulması. Bunun en açık göstergesi, Temmuz ortasında, SSCB Yüce Sovyeti Prezidyumu'nun Yukarı Karabağ'ın Ermenistan'a bağlanması talebini reddettiği toplantıda, Gorbaçov'un "olan bitenin tekrarlanmasına izin verilemeyeceği" tehdidini savurmasıdır.[57] Gorbaçov daha önce 19. Konferans raporunda da, Ermenistan ve Yukarı Karabağ'daki kitle hareketlerini suçlayarak bu yaklaşımın ilk işaretlerini vermişti.[58]

◆*Doğu Avrupa'da kitle hareketleri* : Bürokratik

olarak yozlaşmış Sovyet devletinin en duyarlı noktalarından biri, Doğu Avrupa'daki bürokratik işçi devletlerinin iç gelişmeleridir. Varşova Paktı, COMECON vb. resmî ve birçok görünmez bağla birbirine bağlı bu ülkelerden birinde antibürokratik bir kitlesel seferberlik olduğunda, hele hele bu seferberlik bir siyasal devrim boyutlarına vardığında, SB'nin siyasal ve askerî müdahalelerle bu seferberlikleri bastırdığı, 1956 Macaristan ve 1968 Çekoslovakya işgallerinden beri kimse için sır değil. Bürokrasinin reformcu kanadı da bu konuda temelde bir farklılık göstermiyor Doğu Avrupa'nın kitle hareketleri Gorbaçov demokrasisinin bir başka sınırını oluşturuyor. Gorbaçov'un sosyalist bir toplumlar camiasında ulusların karşılıklı olarak hakları ve eşitliğini vazgeçilmez ilkeler olarak benimsemediği tekrar tekrar ortaya çıkıyor. Ekim devriminin 70. yılı dolayısıyla yaptığı konuşmanın sonunda, Gorbaçov "sosyalist ülkeler" arasındaki ilişkilerde ilkelerden biri olarak şunu sayıyor: her ülkede "yönetici partinin devlet işlerinden sorumluluğu ve halka yurtseverce hizmeti."[59] Dikkatle bakıldığında, bu sözde ilkenin *ülkeler arası ilişkilerle* hiçbir bağıntısı olmadığı, ülkelerin *iç siyasal yaşamını* ele aldığı kolayca görülebilir. O zaman da kapalı diplomatik ifadenin anlamı bir sır olmaktan çıkar: Doğu Avrupa ülkelerinde iktidardaki partilerin devletteki tekeli tehdit edilirse ya da (Çekoslovakya'da olduğu gibi) partinin kendisi SBKP'nin onaylamadığı bir yola girerse ("halka yurtseverce hizmet"te kusur ederse) SB müdahale hakkını saklı tutar ! Gerçi Gorbaçov daha sonra, 1988 yılı içinde Belgrad'a yaptığı ziyaret esnasında, Stalin'in 50'li yılların başında Yugoslav komünistlerine yaptığı baskıları ima ederek ülkelerin hiçbir koşulda birbirlerinin iç işlerine karışmaması gerektiği yolunda bir açıklama yaptı. Ama bunun "Sovyet bloku" olarak adlandırılan ülkeleri kapsamadığı daha sonra verdiği bir demeçte ortaya çıkıyor. Bir ABD'li gazetecinin Belgrad açıklamasını hatırlatarak, bunun Macaristan ve Çekoslovakya işgallerine benzer durumların gelecekte ortaya çıkmayacağı anlamına gelip gelmediği yolundaki sorusuna Gorbaçov şöyle cevap veriyor:

Evet, Yugoslavya'da bu konuya değindim. Bugün ancak orada söylediklerimi tekrarlayabilirim, genel olarak ona ekleyebileceğim bir şey yok. Belki şu noktaya işaret etmem iyi olur: Müdahaleye, ne yandan gelirse gelsin izin verilemez. Siz müdahaleden söz ettiğinizde ne demek istediğinizi anlıyorum. Ama o durumları hatırlayınca aklıma başka bir şey daha geliyor. O da şu: sözünü ettiğiniz şeyler olmadan önce, başka tür bir müdahale mevcuttu. [60]

Gelecekte herhangi bir Doğu Avrupa ülkesi Sovyet bürokrasinin çıkarlarıyla çelişen bir kitle seferberliğiyle sarsılırsa, SB'nin "emperyalistlerin parmağı" kılıfını kullanabileceğinden başka bir anlam taşımıyor bu açıklama. Oysa son dönemde Doğu Avrupa'yı saran iktisadî bunalım, SB'deki perestroykanın Doğu Avrupa yönetimlerini zor durumda bırakması, muhalefetin çeşitli ülkelerde yükselmesi (Çekoslovakya'da Prag işgalinin yirminci yıldönümünde 10 bin kişilik gösteri, Polonya'da grev dalgası, Macaristan'da Imre Nagy'nün ölüm yıldönümünde protesto gösterileri vb.) böyle bir gerilimin yakın gelecekte ortaya çıkabileceğinin göstergeleri. Bugün Gorbaçov'u destekleyenler yeni bir Prag ya da Varşova işgali karşısında nasıl bir tavır takınacaklarını da şimdiden hesaplamak zorundalar.

◆*İşçi sınıfı seferberliği* İster statükocu, ister reformcu olsun, Sovyet bürokrasinin en çok çekindiği toplumsal gücün Sovyet proletaryası olduğu tartışma götürmez. 1920'li yılların ortalarından itibaren bürokrasi tarafından siyasal olarak mülksüzleştirilen Sovyet proletaryası, bugün modern, kentli ve kent kökenli, yüksek eğitim ve kültür düzeyine sahip bir sınıftır. Bu nitelikleriyle bürokrasinin iktidarı karşısında gerçek bir alternatif haline gelmiştir. 140 milyonluk Sovyet proletaryasının kitlesel bir seferberlikle sovyet demokrasisini yeniden kurması bütün dünyanın yüzünü değiştirecek bir olay olacaktır.

Evet, Sovyet proletaryası bugüne dek Doğu Avrupalı kardeşlerinden, Macar, Polonyalı, Çek ve Slovak, Sırp ve Hırvat işçilerden farklı olarak, bürokrasinin iktidarını sallantıya düşürecek bir kitlesel seferberliğe

girişmemiştir. (Bu, SB'de zaman zaman önemli grev ve işçi hareketleri olmamıştır anlamına gelmiyor.[61] Söylenen, bu tür hareketlerin genelleştiği ve proletaryanın önemli bir bölümünü kavradığı durumların olmadığı.) Ama Sovyet işçi sınıfının, parti ve devlet bürokrasisinin ayrıcalıklı toplumsal konumuna karşı ciddi bir tepki içinde olduğu bilinyor. Son dönemde yapılan sosyolojik araştırmalar bunu açıkça ortaya koyuyor: Moskova halkı arasında yapılan bir araştırmada bürokratlara tanınan, lüks apartman daireleri, daçalar, özel klinikler, özel yiyecek dükkânları, tiyatro ve sinemalarda bedava bilet türünden ayrıcalıkların, ankete katılanların (değişik kalemlerde değişen oranlarda) %60'ı ile %84'ü tarafından "adaletsiz" bulunduğu ortaya çıkıyor.[62] (Haberi veren muhabir, söz konusu ayrıcalıkların bürokratlara tanınan bütün ayrıcalıkların sadece üçte biri olduğunu belirtiyor! Bir başka ilginç nokta da, ankete katılanların bir bölümünün bu ayrıcalıklar konusunda bir bilgisi olmadığını belirtmesi. Emekçilerin gelir dağılımı konusunda bilgi sahibi olmadığı ilginç bir "sosyalist" toplum!)

Bürokratik kastın ayrıcalıklarına karşı temelde yatan bu tepkinin, perestroyka derinleştikçe az ya da çok şiddetli biçimlerde su yüzüne çıkması beklenebilir. Gorbaçov'un iktisadî reformlarının, Sovyet işçi sınıfının Ekim Devrimiyle elde ettiği kazanımların (çalışma hakkı, sosyal koruma, temel mallara devlet desteği, eşitlik, planlanmış ekonomi, devlet mülkiyeti vb.) altını oyduğunu daha önceki bir yazımda ortaya koymuştum.[63] Sovyet proletaryasının bu kazanımlar konusunda son derece duyarlı olduğuna ilişkin önemli göstergeler mevcut. Örneğin, son dönemde, ücretlerin "düzlenmesi" ne karşı yönetimin ve ideologlarının yönelttiği bütün saldırılara ve iş kollektiflerine ücretlerin farklılaştırılması yönünde yapılan her türlü telkine rağmen, Sovyet işçilerinin eski dayanışmacı ve eşitlikçi normları muhafaza etme eğiliminde direndiği yaygın olarak biliniyor. Ayrıca, çalışma hakkının hava gibi, su gibi doğal bir şey olarak algılandığı Sovyet toplumunda

işsizliğin yol açabileceği tepkileri hayal etmek bile güç.

Ama yakın gelecekte gündeme girecek olan en yakıcı sorun, temel gıda maddelerinden (özellikle et ve sütten) sübvansiyonların kaldırılması sonucu ortaya çıkacak olan fiyat artışları. Bu fiyat artışlarının iktisadî yeniden yapılanmanın asli bir öğesi olduğuna ve Gorbaçov yönetiminin fiyat "reformu"nu 1990'dan önce gerçekleştirmeye niyetlendiğine yukarıda değinmiştim. 19. Konferans raporunda Gorbaçov sübvansiyonların kaldırılmasıyla devlet kasasında kalacak fonların ücret artışı olarak halka aktarılacağını, böylece fiyat artışlarının kimseyi etkilemeyeceğini ileri sürüyor. [64] Bu iddia bütünüyle yanıltıcı: fonların tümü ücret olarak halka aktarılsa *bile*, bu, sübvansiyonlu düşük fiyatların *düşük gelirli* kesime sağladığı yararı karşılamaz; olsa olsa, gelirin *yüksek gelir* dilimleri lehinde yeniden bölüşümü anlamına gelir. Düşük gelirlilerin (ki sübvansiyonlardan yarar gören esas olarak onlardır) zarar görmemesi için *ek bir koşul* gerekir: elde edilecek fonların *ücretleri eşitleyici* (yani düşük ücret ve gelirleri daha hızlı arttırıcı) biçimde dağıtılması. Ama sloganlarından biri "ücret eşitlemesine son" olan bir yönetimin bunu yapmasını beklemek, en hafif deyimle safdillik olur. Bu durumda, asgarî geçinme sınırının 80 ruble olarak belirlendiği Sovyet toplumunda nüfusun % 35'inin (yaklaşık 100 milyon insan) 100 rublenin altında bir gelirle yaşadığı hatırlanırsa, [65] halkın büyük bir kesiminin fiyat artışlarından büyük ölçüde zarar göreceği kolayca kavranabilir.

Temel gıda maddelerinin sübvansiyonlu düşük fiyatlardan satılması, bürokratik işçi devletlerinin proletaryasının kazanılmış hak olarak gördüğü en önemli uygulamalardan biridir. Doğu Avrupa ülkelerinde bu maddelerin fiyatlarının arttırılması her zaman ciddî huzursuzluklar yaratmış, Polonya'da defalarca ayaklanmaya varan kitlesel işçi seferberliklerini başlatan kıvılcım olmuştur. Aynı şey kısmî biçimde SB'de de görülmüştür: 1962'de et ve süt fiyatlarının arttırılması üzerine büyük bir grev dalgası ve Novoçerkask'ta kitlesel gösteriler olmuştur.[66] Esasen fiyatların çok daha katı

olduğu SB'de işçi sınıfının bu konuda Doğu Avrupa işçilerinden de daha duyarlı olması beklenebilir. (Yine de önemli bir karşı etkenden söz etmek gerekir: Fiyat artışlarından en çok zarar görecek düşük gelirli kesimin bir bölümü yaşlı ve emeklilerden oluşuyor. Bu nüfus kesiminin kitle serferberliğine öncülük etmek bir yana, harekete yaygın biçimde katılmayacağı göz önünde tutulmalı.)

Kısacası, perestroykanın derinleşmesinin Sovyet işçi sınıfında giderek daha büyük bir huzursuzluğun oluşmasına yol açacağına kesin gözüyle bakılabilir. Bu huzursuzluğun hangi anda ve hangi koşullar altında kitlesel bir protestoya ve seferberliğe yol açacağı (hatta açıp açmayacağı) konusu sayısız etkenin belirleyeceği somut gelişmelere bağlıdır ve önceden kestirilemez. Perestroyka, yaratacağı ücret, sosyal hizmet, iş bulma olanağı vb. farklılaşması aracılığıyla Sovyet işçi sınıfındaki kollektiflik ve dayanışma ruhunu kemirerek sınıfı bölebilir. Bu takdirde tepkilerin genelleşmesi güçleşecektir.

Ancak bir şey kesindir: Eğer gerçekleşirse, bu tür bir kitlesel işçi seferberliği, grevler ve gösteriler, hele hele işyeri ve mahalle konseylerinin kurulması, Sovyet bürokrasisinden, reformcu kanadı da dahil olmak üzere, büyük bir tepki görecektir. Polonya'da Ağustos ayında gelişen grev dalgasını glasnostçu Sovyet televizyonunun "saçmalık" olarak nitelemesi bu yüzdendir. Sovyet bürokrasisi işçilerin kitlesel seferberliğine ve ancak bunun üzerinde yükselebilecek olan proleter demokrasisine tahammül edemez. Perestroykanın, başka şeylerin yanı sıra, 1980-81 yıllarında Polonya'da serpilip gelişen ama erkenden önü kesilen siyasal devrimin ertesinde, bu tür gelişmelerin SB'de tekrarlanmasını *önlemek* için benimsenen bir strateji olduğu unutulmamalı.

Gorbaçov'un sözde "devrim"i değil, proletarya'nın siyasal devrimi

Perestroyka, "tek ülkede sosyalizm"in ve bürok-

ratik diktatörlüğün ürünü olan tarihsel çıkmaza bürokrasinin "aydınlanmış" kanadının önerdiği bütünsel çözümdür. Bu çözüm meta üretimini yaygınlaştırarak planlamayı sınırlamaya, özel mülkiyeti geliştirerek kamu mülkiyetini yıpratmaya ve Sovyet ekonomisini emperyalist dünya ekonomisinin uluslararası işbölümüyle bütünleştirmeye dayanır. Yeni yönelimin bu karakteri konusunda herhangi bir tereddüt geçirenlere son aylarda ortaya çıkan gelişmelerden gelişigüzel bir demeti hatırlatmakta yarar var. Temmuz sonunda yapılan MK Plenumu'na sunduğu raporda Gorbaçov, tarımda toprakların yaygın biçimde köylülere kiralanması ve kira sürelerinin uzun tutulması gerektiğini ("yirmibeş ya da otuz yıl, hatta elli yıl") savunmuştur. (*Le Monde* gazetesi bu öneriyi "kollektifleştirmenin gayrı resmî tasfiyesi" olarak yorumluyor.)[67] Sadece tarımda da değil: 19. Konferans'a verdiği raporda Gorbaçov bütün Sovyet halkını bir "mülksahibi zihniyeti" ile davranmaya çağırıyor! [68] Macaristan'ın piyasa hayranı yeni önderi Grosz, Moskova ziyareti esnasında Gorbaçov'un kendisine SB'nin "Macar modeli"ni izlediğini belirttiğini açıklıyor.[69] "Macar modeli"nde sadece piyasanın değil, özel "girişimciler"in ücretli emek çalıştırmasının da bir erdem olarak sunulduğunu hatırlatmaya gerek var mı ? Moskova hava limanının "duty free" dükkânları bir İrlanda şirketiyle ortaklaşa işletiliyor; plak ve kaset kayıt tekeline sahip devlet işletmesi Melodia, Philips ya da Maxwell ile ortak girişim için görüşmeler yapıyor.[70] Moskova Şehir Sovyeti (yani belediyesi) lokantalar için yabancı ortak arıyor[71] (gelişkin teknoloji için olsa gerek!), Pasifik Okyanusu kıyısında Nakhodha kentinde, Çin Halk Cumhuriyeti'nin deneyiminden esinlenen bir serbest bölge planlanıyor, Japon sermayesi ile birlikte otomatize kömür madenleri ve büyük bir konteyner limanı kuruluyor vb. vb.[72] Bütün bunların bir tek anlamı var: Gorbaçov'un kendi niyeti bürokrasinin hakimiyetini yeni yöntemlerle sürdürmektir ama uyguladığı siyaset işçi devletinin kazanımlarının yavaş yavaş çözülmesine ve kapitalist restorasyon tehlikesinin günbegün büyümesine yol açacaktır. Gorbaçov'u destekleyenler burjuva karşıdevriminin patlak vereceği günü de hesaplamak zo-

rundadırlar. Kuşkusuz o gün henüz uzaktır. Ama gidiş o gidiştir.

Gorbaçov yönetiminin glasnost ve demokratikleşme siyasetinin, bürokrasinin eski yapının sürüp gitmesinden çıkarı olan kanadına karşı verdiği mücadelenin bir ürünü olduğunu bu yazıda uzun uzadıya anlatmaya çalıştım. 19. Konferans bu mücadelede reformun satükoya karşı kazandığı önemli bir mevzidir. 1985'den 1988'e kadar açıklık ve tartışma var olan siyasal-kurumsal yapının çerçevesinde gelişmişti. 19. Konferans bu siyasal-kurumsal çerçevenin kendisinde kısmî bir değişikliğin gerçekleştirilmesini partinin görevi haline getirmiştir. Ama reformcu bürokrasinin demokrasisi kitlelerin seferberliği ve sovyet demokrasisi talepleri ile yüzyüze geldiğinde donup kalır. Bugün 19. Konferans'ın "sovyetlerin canlandırılması" kılıfı altında sunduğu şey, gerçek bir proleter demokrasisinin asıl biçimi olan sovyet demokrasisinden koskoca bir uçurumla ayrılır. Sovyet tipi devletin özelliği, işçi sınıfının üretim içindeki birlikteliğinden kaynaklanan gücünün, işçi kollektifine hesap veren, geri çağırılabilecek delegelerce toplumsal/siyasal/iktisadi karar süreçlerinin her aşamasında temsil edilmesi, merkezi yasama ve yürütme organının da bu sovyetlerin oluşturduğu bir piramidin doruğunda yer almasıdır. Oysa bugün SB'de merkezî yasama organı genel oyla seçilen temsilcilerin katıldığı bir parlamento (onun bile gölgesi) niteliğini taşır: Sovyet proleterleri bu temsilcileri işçi kimliğiyle değil, *vatandaş* kimliğiyle seçerler. Dolayısıyla, merkezî hükümet organlarıyla yerel sovyetler arasındaki bağ tümüyle kopuktur. Yerel sovyetler kapitalist ülkelerdeki belediyelerin karşılığıdır. (Britanya'da bile belediyelerin adı "yerel konsey"lerdir.Bu Britanya demokrasisini bir "sovyet demokrasisi" yapmaya yetmiyor!) Yerel sovyetler genel oyla seçilirler ve yetkileri kendi bölgeleriyle sınırlıdır. Dolayısıyla bugün "sovyetlerin güçlendirilmesi" sloganıyla ileri sürülen yeni hat, *belediyelerin güçlendirilmesinden* başka birşey değildir. Başka birçok alanda olduğu gibi, Gorbaçov "belediye sosyalizmi"ni yüceltmekle de Avrokomünizme yaklaşmış oluyor.

İşçilerin, köylülerin, emekçilerin toplumun her kademesinde kararları kendi temsilcileri aracılığıyla aldığı, merkezî yönetimi de bu işçi temsilcilerinin kendi aralarından seçtikleri delegeler aracılığıyla oluşturduğu bir gerçek sovyet demokrasisini, ancak Sovyet proleteryası kurabilir. Bunun yolu da, Ekim devriminin temel kazanımı olan sovyet tipi devletin içini boşaltan bürokratik kastın gaspetmiş olduğu siyasal iktidarı yeniden Sovyet proletaryasına verecek olan siyasal devrimdir. Bu siyasal devrimin, bürokrasisinin şu ya da bu kanadının değil, ancak devrimci bir sınıf önderliğinin yönlendiriciliği altında gerçekleşebileceğini söylemeye gerek bile yok. Sovyet toplumu tarihsel bir kavşakta bulunuyor: Bu toplumu hem bürokratik yozlaşmadan, hem de kapitalizmin restorasyonu tehlikesinden ancak bir siyasal devrim kurtarabilir.

Ağustos 1988

Notlar

1. İgor Yakovlev, "Four Days That Shook the World", *Moscow News*, 28, 17-24 Temmuz 1988. İgor Yakovlev, Rusça'nın yanısıra çeşitli dünya dillerinde yayınlanan Moskova Haberleri adlı glasnostçu gazetenin genel yönetmenidir. Politbüro üyesi ve halen partinin üç numaralı adamı olarak kabul edilen Aleksandr Yakovlev ile karıştırılmamalı.
2. M.S.Gorbaçov, 19.Konferans Kapanış Konuşması, *Documents and Materials. 19th All-Union Conference of the CPSU*, Novosti Press Agency Publishing House, Moskova, 1988, s.105.
3. *Theses of the CPSU Central Committee for the 19th All-Union Party Conference*, Novosti Press Agency Publishing House, Moskova, 1988.
4. Örnekler için bk. Gorbaçov'un raporu, *Documents*, a.g.y., s. 48, 49, 50, 53, 54, 79, 82.
5. *Newsweek*, 11 Temmuz 1988.
6. *New York Times*, 2 Temmuz 1988. Bir oylamada 209, bir başka oylamada ise 145. Toplam 4991 delege arasında bu sayıların düşüklüğü ortada.
7. Kararların metni için bk. Documents, a.g.y., s.118-159.
8. *Documents*, a.g.y., s.94-104.
9. *New York Times*, 2 Temmuz 1988.
10. Sagdeyev bir yazısında Stalin dönemi cinayetleri için "kendi halkımıza karşı, milyonlarca insanı öldüren *soykırım*" nitelemesini yapıyor. Bk. "In Search of the Algorithm", *Moscow News*, 26, 3-10 Temmuz 1988. (Bu gazetenin adını bundan sonra *Moskova Haberleri* olarak anacağım. Bütün gönderiler gazetenin İngilizce haftalık basımınadır.)
11. Gorbaçov'un önerdiği sayılar gerçekleştirilebilirse, merkez

bakanlık ve departmanlarında %40'lık , cumhuriyetlerde ise % 50'lik bir daralmaya gidilecektir. Bk. *Documents*, a.g.y., s.61.

12. Bk. "Sovyetler Birliği Nereye Gidiyor?", *Onbirinci Tez*, 8, Haziran 1988.
13. Gorbaçov'un kadın sorunu hakkındaki görüş ve önerilerini başka bir bağlamda uzun uzun tartışmanın gerekli olduğunu düşünüyorum. Şimdilik Raisa Gorbaçova'nın bu konuda söylediklerinden kısa bir alıntı yapmakla yetineyim: "Perestroyka, kadınlara seçtikleri mesleği icra etme, en sevdikleri faaliyetleri sürdürme ve —hiç de önemsiz olmayan bir konu— yıllar boyu eşit ve arzu edilen bir sevgili, eş ve anne olarak kalabilmek için kendilerine iyi bakabilme açısından daha büyük olanaklar sağlıyor." 6 Haziran 1988 tarihli *Time* dergisi için özel olarak yazdığı yazıdan, vurgu benim.
14. Muhafazakâr terimini kendim de daha evvel kullanmıştım. Bk. "Sovyetler Birliği Nereye Gidiyor?" ve "Kendi Aynasında Gorbaçov", *Çerçeve*, 32, Mayıs 1988.
15. Bk. "Sovyetler Birliği Nereye Gidiyor?", a.g.m., s.91-92
16. "Mikhail Gorbachev's Speech, June 30", *Documents*, a.g.y., s.95-96 vurgu benim.
17. Yuri Afanasyev, "Specific Facts, Honest Assessments", *Moskova Haberleri*, 25,26 Haziran- 3 Temmuz 1988, Mart ayında *Sovyetskaya Rossiya* gazetesinde yayınlanan Nina Andreyeva imzalı, perestroykaya hücum eden yazının Leningrad kaynaklı olduğu da biliniyor.
18. *Theses*, a.g.y., s.17.
19. *New York Times*, 29 Haziran 1988.
20. *Documents*, a.g.y., s. 79.
21. A.y., s.136.
22. *Newsweek*, 11 Temmuz 1988. Abalkin'in ifadesi anlaşılan o kadar kapalı ki, Konferanstan sonra ne demek istediği konusunda bir polemik doğuyor. Bk. İgor Yakovlev "Four Days That Shook the World", *Moskova Haberleri*, 28, 17-24 Temmuz 1988. Abalkin'in koyu bir perestroykacı olduğunu aynı gazetede yayınlanmış olan bir yazısından anlıyoruz. "Difficult Start of the Reform", *Moskova Haberleri*, 26, 3-10 Temmuz 1988.
23. *Documents*, a.g.y., s.96.
24. *New York Times*, 21 Haziran 1988.
25. Estonya Halk Cephesi hakkında bilgi için bk. *New York Times*, 21 Haziran 1988 ve 21 Temmuz 1988.
26. *Theses*, a.g.y., s.7; *Documents*, a.g.y., s.73 ve 135. Vurgu benim.
27. Bk. "Sovyetler Birliği Nereye Gidiyor?", a.g.m., s. 93.
28. *New York Times*, 16 Haziran 1988.
29. *Theses*, a.g.y., s.10, 15,19.
30. N.P. Şmelyov'un 2 Temmuz 1988 tarihli *Soviet Weekly* gazetesindeki başlıksız yazısı.
31. A.y. Bu uygulamadan "Tezler" de şikâyet eder. Bk. *Theses*,, a.g.y., s. 10.
32. Bk.Örneğin M. Çulaki, "Leningrad and Provincialism", *Moskova Haberleri*, 28, 17-24 Temmuz 1988. Ayrıca bk. *Le Monde*, 1 Haziran 1988.
33. Çulaki, a.g.m.
34. *Moskova Haberleri*, 22, 5-12 Haziran 1988.

35 A.y.
36. A.y.
37. *New York Times*, 9 Haziran 1988.
38. A.y.
39. A.y.
40. Bir-iki örnekle yetineyim. Yuri Afanasyev'in SB'nin sosyalist olmadığı yargısını ileri sürdüğü yazısını, beraberinde bir cevap yayınlamakla birlikte, SBKP MK organı *Pravda* yayınlar.(Bk. *İkibine Doğru*, 14 Ağustos 1988.) SBKP'nin teorik organı *Kommunist* dergisinin yardımcı editörü Otto Latsis'in Troçki'nin itibarının iade edilmesi gerektiği yolunda bir basın toplantısında söylediği sözlere ise sadece Genç Komünistler Birliği'nin (Komsomol) yayın organı *Komsomolskaya Pravda* yer verir.
41. *Newsweek*, 11 Temmuz 1988.
42. *New York Times*, 2 Temmuz 1988. Ligaçov'un "Genel Sekreter" den özel olarak söz etmekle Gorbaçov'a "bunlara fazla yüz veriyorsun" mesajını yolladığı düşünülebilir.
43. İ.Yakovlev, a.g.m.
44. A.y.
45. "Sovyetler Birliği Nereye Gidiyor?", a.g.m., s.55, 65, 70 vb.
46. C.Hekimoğlu, "Haziran Konferansı", *Gelenek*, 20, Ağustos 1988, s. 10-11.
47. *Documents*, a.g.y., s.29.
48. A.y., s. 19-23.
49. A.y., s.108 ve 116.
50. *Le Monde*, 31 Temmuz -1 Ağustos 1988 ve *Soviet Weekly*, 6 Ağustos 1988.
51. *Le Monde*, 9 Ağustos 1988. Makalenin yazarı Vainştayn'ın Moskova'da bir kültür merkezinin yöneticisi olduğu bildiriliyor.
52. *Literaturnaya Rossiya*, 17 Haziran 1988. Aktaran *Bulletin*, 1 Temmuz 1988. Geçtiğimiz günlerde Troçki hakkında *Pravda*'da yayınlanan bir makalenin (bk. *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1988) içeriği, ajansın özeti aslına sadıksa, Afanasyev'in ne kadar haklı olduğunu kanıtlıyor. *Pravda* yazarı, Troçki'nin "1917-1924 döneminde sosyalizmin ve devrimin bir düşmanı olmadığını" belirttikten sonra, sürgün yıllarında "anti sovyet ve anti Marksist bir pozisyona kaydığını" ileri sürüyor. Sürgün yıllarında devrimci marksizmin en önemli savunucusu olan Troçki hakkında bunları Gorbaçov'un adamları yazma cüretini kendilerinde buluyorlar!
53. Siyasal kulüplerin toplantısı hakkında bilgi için bk. *New York Times*, 8 Haziran 1988 ve 13 Haziran 1988.
54. *Documents*, a.g.y., s.72. Gorbaçov "parti örgütleri"nden söz ederken muhtemelen anılan toplantıya icazet veren Moksova parti örgütünü uyarıyor.
55. A.y., s.100. Merkez Komitesi yakın gelecekte bir plenumunu doğrudan doğruya bu soruna ayırmayı planlamakta. Bk. a.g.y., s.62.
56. A.y., s.62-63 ve 99.
57. *New York Times*, 20 Temmuz 1988.
58. *Documents*, a.g.y., s.63.
59. *Toplumsal Kurtuluş*, 6, Aralık 1987, s.53.

60. *Moskova Haberleri*, 22, 5-12 Haziran 1988, "Documents" Eki.
61. Bk. M. Holubenko, "The Soviet Working Class", *Critique*, 4, Bahar 1975.
62. Bk. *Moskova Haberleri*, 27, 10-17 Temmuz 1988.
63. Bk. "Sovyetler Birliği Nereye Gidiyor ?" a.g.m., özellikle s.85-90.
64. *Documents*, a.g.y., S.22-23.
65. A.Malov,"The Stdry Behind the Statistics", *Soviet Weekly*, 23 Temmuz 1988.
66. Holubenko, a.g.m., s. 11-12.
67. *Le Monde*, 31 Temmuz -1 Ağustos 1988.
68. *Documents*, a.g.y., s.8 ve 41.
69. *New York Times*, 10 Temmuz 1988.
70. *Moskova Haberleri*, 22, 5-12 Haziran 1988.
71. A.y.
72. *Time*, 15 Ağustos 1988.

MOSKOVA DURUŞMALARI SANIKLARI TEMİZE ÇIKARILSIN

Mahut ve göstermelik Moskova Duruşmaları'nın üzerinden elli yılı aşkın süre geçti. Sovyet hükümetinin "insan hakları" konusundaki titizliğini vurgulamaya bu denli çaba gösterdiği, "glasnost" -"açıklık"- ihtiyacını ilân ettiği bir sırada bu duruşmaların sanıklarının, birkaç istisna dışında, hâlâ nazizmin paralı ajanları olmaktan ve başka suçlardan suçlu sayılmalarını anlamak olanaksızdır.

Bu insanların birçoğu, 1917 Rus Devrimi'nde seçkin roller oynadı. Sovyet devletinin Zinovyev, Radek, Trotskiy ve Buharin gibi kurucularının adları lekelendi ya da tarih kitaplarından silindi. Duruşmalardaki "itiraflar"ın -kovuşturmanın tek dayanağı bunlardı- bütünüyle sahte olduğundan günümüzde kimsenin kuşkusu yok. Üçüncü duruşmanın sanıklarından yedisi, Krestinskiy ve başkaları, hem adli, hem siyasal bakımdan aklanmış bulunuyorlar. Askeri mahkemedeki davaları 1937'de gizli olarak görülen askeri önderler, Tuhaçevskiy ve başkaları da öyle. Oysa bu kişilere karşı kullanılan ve yalancılığı kabul edilmiş bulunan tanıklıklar bütün öteki sanıklara yöneltilen suçlamalardan ayrılmaz.

Elbette sanıkların hiçbiri bugün hayatta değil. Birçokları duruşmaların hemen ardından idam edildiler. Başkaları hasiphanede ya da kamplarda öldüler. Her üç duruşmanın baş sanığı olan Lev Trotskiy, 1940 yılında sürgündeyken öldürüldü. Ancak bazı sanıkların aileleri, hâlâ Sovyetler Birliği"nde yaşıyor. Bunların içinde de hapiste ve sürgünde acı çekmiş olanlar var. Hruşçev'un bütün bu davaların gözden geçirileceğine söz verdiğini, ancak bu sözün yerine getirilmediğini hatırlatmak yerinde olur.

Bu nedenle biz, aşağıda imzaları bulunanlar, Sovyet hükümetini, Krestinskiy örneğinde olduğu gibi, Sovyet adaletinin saptırılışının bu kurbanlarının hepsiyle ilgili davaları yeniden incelemeye çağırıyoruz. 1936-1938 Duruşmaları'nda yargılananların hepsinin suçsuzluklarının ortaya çıkacağına inanıyoruz. Saygınlıkları ve onurları geciktirilmeden geri verilmeli, ailelerine tazminat ödenmeli, mezarları ortaya çıkarılmalıdır.

Moskova Duruşmaları Kampanyası: Dünya Solunun Vicdan Borcu mu, Anti-Bürokratik Mücadele Görevi mi?

Nail Satlıgan

Geçen yılın haziran ayında dünya çapında bir kampanya başlatıldı. Kampanyanın amacı SSCB'de 1936 ile 1938 yılları arasında düzenlenmiş olan göstermelik Moskova duruşmalarında yargılanıp idama ya da çoğunun sağ çıkamadığı ağır hapis cezalarına çarptırılmış Sovyet devrimi ve devleti önderlerinin, Sovyet Komünist Partisi yöneticilerinin saygınlıklarının geri verilmesini sağlamaktı. Kampanya, içerdiği taleplerin niteliğine uygun olarak, dünya işçi hareketi ve ilerici kamu oyunu hedeflemişti. Türkiye solu da, enternasyonalist bir tutumla bu kampanyada yerini aldı : Kampanyanın "Moskova Duruşmaları Sanıkları Temize

Çıkarılsın" başlığını taşıyan uluslararası metni, Türkiye'den kırk altı ismin imzasıyla *Yeni Gündem* dergisinin 8-14 Kasım 1987 günlü 88. sayısında yayımlandı.*

Moskova duruşmalarının kurbanlarının hukuken ve / ya da siyasal olarak aklanması için başlatılmış ilk girişim değildi bu. 1938'deki üçüncü Moskova duruşmasının sonunda on sekiz arkadaşıyla birlikte kurşuna dizilen Nikolay Buharin'in dul eşi ile oğlu, daha Hruşçev döneminde Sovyet makamlarına başvurmuşlar, başvurularının üstünden on yılı aşkın bir süre geçtiği halde olumlu bir cevap alamamaları üzerine bu kez İtalyan Komünist Partisinin o zamanki lideri Enrico Berlinguer'in desteğini istemişlerdi. Bertrand Russell Barış Vakfının ön ayak olmasıyla yalnız Buharin için sürdürülen kampanya, batılı komünist partilerinden bir dizi tanınmış ismin katılmasına karşın sonuca ulaşamadı. SBKP Denetleme Komisyonu, 1977 yazında aldığı kararla Buharin'i adli olarak da, siyasal olarak da aklamayı reddetti.[1]

1987'de açılan yeni kampanya, her şeyden önce kapsamı bakımından daha genişti: Her üç davanın baş sanığı durumundaki Lev Trotskiy (ve oğlu Lev Sedov) dahil, sanıkların istisnasız hepsinin aklanması talep ediliyordu. Ayrıca böyle bir kampanya için koşullar ve ortam, iki bakımdan çok daha elverişliydi. Bir kere, üçüncü duruşmanın sanıklarından yedisi, ekim devriminden sonraki ilk politbüronun üyesi ve Trotskiy'in yakın arkadaşı Krestinskiy ve altı sanık daha, 1960'lı yılların ortalarında aklanmışlardı. Sanıklara yöneltilen suçlamalar ve bu suçlamaların tek dayanağı olan "itiraflar" hem tek tek davaların kendi içinde hem de üç dava arasında birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğundan bu yedi sanığın aklanması, bütün öteki suçlamaları mantıkça ve hukukça temelsiz bırakmaya

Yazar , kampanyayı kendileriyle birlikte yürüttüğü Orhan Dilber ve Gencay Gürsoy'a, kampanya metninin yayımlanmasını sağlayan Yeni Gündem dergisine, bu dergiden Murat Belge ile Ayşe Silivri'ye teşekkür eder. Ancak yazıda dile getirilen değerlendirmelerden yazar tek başına sorumludur.

yetiyordu aslında. Ne var ki göstermelik Moskova duruşmaları gibi siyasal davalarda karşıt toplumsal çıkarların mantığı hukuk mantığına ağır bastığı içindir ki Sovyet Yüksek Mahkemesi, bu aklama kararlarının sanıkların tümü açısından doğal gereğini yerine getirmekten yirmi yılı aşkın bir süre kaçınmıştı. İkinci olarak, Sovyetler Birliği'nde *glasnost* rüzgârları esiyor, *perestroyka'* nın ayrılmaz bir parçasının "belleklerin *perestroyka* 'sı" (deyim Yevtuşenko'nundur) olduğu sık sık vurgulanıyordu. Bu koşullar altında, "Gorbaçov" vitrinini tuzla buz etmeyi göze almaksızın Moskova duruşmaları sanıklarının Alman nazizminin, Japon militarizminin vb. paralı ajanları olduklarını savunmaya devam etmek doğrusu hayli güç bir iş olurdu.

Nitekim SSCB Yüksek Mahkemesinin 1938 davasında yargılanan Buharin, Rıkov, Hristyan Rakovskiy ve arkadaşlarını —eski GPU şefi ve birinci Moskova davâsının baş tezgahlayıcısı Yagoda dışında — aklamasıyla açılan süreçte, Moskova duruşmaları sanıklarının saygınlıklarının geri verilmesi için yürütülen mücadele, bir dizi önemli kazanım elde etti. Önce Pyatakov ile Radek'in yargılandıkları İkinci Moskova davasının, ardından Zinovyev ile Kamenev'in yargılandıkları birinci Moskova davasının sanıklarının suçsuzlukları tescil edildi. Bu kararları üçüncü dava sanıklarının, Buharin ve arkadaşlarının, bu kez siyasal olarak da aklanmaları ve SBKP üyeliğine yeniden alınmaları (gene Yagoda dışında) izledi. Bu sonuçlar, Stalin'in "temizlikleri"nin başından beri hem kendilerinin hem de ekim devriminin gerçekleştirilmesinde ve tarihin ilk işçi devletinin kuruluşunda ön safta yer almış Bolşevik "eski tüfekler"in onurlarının korunması uğruna, o tarihte birçoklarına haklı olarak umutsuz gibi görünen bir savaşa giren Lev Trostkiy ve onun tarafından başlatılan hareket açısından büyük birer zaferdir. Unutmamak gerekir ki Moskova davalarından yargılanan çoğu sanıklar, önemli ahlâkî zaaflar göstermişler, gerek "sol muhalefet"in yenilgiye uğratılması ile Moskova duruşmaları arasında geçen sürede, gerekse duruşmalar sırasında hem Trostkiy

ve yandaşlarını hem de birbirini —sıra kendilerine gelmeden önce tutuklanıp yargılanmakta olan arkadaşlarını— ihanetle suçlamışlardı. Trotskiy ise, "temizlikler"i başlatmak için bahane olarak kullanılan Kirov cinayetiyle ilgisi olmadığını kanıtlamaya çalışmakla kalmamış, bu olaya Stalin'in Kamenev ile Zinovyev'den daha çok bulaşmış olabileceğini ileri sürmüştü. SBKP XX. kongresinde Hruşçev'un okuduğu —ve geçenlerde ilk kez bir Doğu Bloku ülkesinde, Polonya'da, *Polytika* gazetesinde yayımlanmaya başlamasıyla doğruluğu resmen de tescil edilmiş olan— "gizli rapor"unda yer alan ifşaattan sonra Trotskiy'in bu karşı suçlamasına doğrulanmış gözüyle bakılabilir:

> *Bugüne kadar Kirov'un katlinin çevresini saran şartların; açıklanması mümkün olmayan, esrarlı ve çok dikkatli bir soruşturmayı gerektiren birçok şey sakladığı ileri sürülebilir. Kirov'un katili olan Nikolayev'in görevleri Kirov'u korumak olan kişilerden yardım gördüğü hakkında kuşku yaratacak nedenler bulunmaktadır. Cinayetten bir buçuk ay önce Nikolayev, şüpheli davranışları yüzünden yakalanarak tutuklanmış, fakat sonra salınmış ve bir daha da aranmamıştır. 2 Aralık 1934'te Kirov'u korumakla görevli Çekacı, sorgu için otomobille getirilirken bir 'trafik' kazasında ölmüş, fakat bu kazada, içinde bulunduğu otomobilde ondan başka kimsenin burnunun bile kanamamış olması, olağanüstü şüpheli bir durum yaratmıştır. Kirov'un katlinden sonra Leningrad'daki NKVD'nin yüksek memurlarına pek hafif cezalar verilmiş, fakat 1937'de hepsi kurşuna dizilmişlerdir. Bunların Kirov'un katlini düzenleyenlerin izlerini örtmek için kurşuna dizildikleri sonucunu çıkartabiliriz. (Salonda heyecanlı kıpırdanmalar.)* [2]

Mandel, Trotskiy ve yandaşlarının bu dayanışmacı tavrının tarihî anlamını şöyle değerlendiriyor:

> *Böyle yapmakla onlar, komünizmin onurunu kurtardılar, sürekliliğini sağladılar. Bir süre bütün komünistlerin Stalin'in cürümlerini kabullendiklerini ya da hoş gördüklerini hiç kimse söyleyemez. Onlar sayesindedir ki hiç kimse, komünizmin kaçınılmaz olarak Stalinciliğe yol açacağını söyleyemez. Çünkü Stalin'in en ateşli ve en uzlaşmaz, kendisinin bir numaralı düşmanı saydığı hasmı komünist Trotskiy idi.* [3]

Kampanyaya devam!

Gene de kampanyaya amaçlarına tam olarak ulaşmış gözüyle bakılamaz. Siyasal aklamanın Kamenev- Zinovyev ve Pyatakov-Radek davalarından mahkûm olanlara da yaygınlaştırılması uğraşının yanı sıra güçlerin başlıca iki hedef üzerinde yoğunlaştırılması gerekiyor. Birinci hedef Lev Trotskiy ile Lev Sedov'un suçsuzluklarının da resmen tescil ve ilân ettirilmesidir. Sovyet yetkililerinin, Trotskiy ile Sedov'un Sovyet mahkemelerince yargılanıp *mahkûm* edilmemiş oldukları gerekçesiyle bu görevden yan çizmeleri tam bir hukuk biçimciliği ve sahtecİliği olur. Trotskiy ve Sedov, birinci Moskova davasının kararında bir dizi sanığın, beyanlarına dayanılarak suçlu bulunmuşlar (Almancası *überführt*) , SSCB toprakları üzerinde görülmeleri halinde hemen yakalanıp Yüksek Mahkeme Askeri Kuruluna teslimleri öngörülmüştü.[4] Bu gün, Trotskiy ile Sedov'a suç atfeden sanıkların tümünün suçsuzluğu kabul edildiğine, öyleyse, hükümde geçen ifadeyle, "SSCB'de SBKP (B) ve Sovyet devleti önderlerine karşı tedhişçi fiillerin örgütlenmesini doğrudan doğruya hazırladıkları, ayrıca şahsen yönettikleri"[5] yolundaki sanık beyanlarının yanlışlığı anlaşıldığına göre Trotskiy ile Sedov'un da bütün öteki sanıklar gibi aklanması ertelenemez bir zorunluktur.

Kampanyanın önümüzdeki dönemdeki ikinci hedefi üç Moskova davasında yargılanmayanların da aklanması ve bütün haklarının kendilerine geri verilmesi olmalıdır. Stalin döneminde SSCB'de öldürülen ya da hapiste ölen parti üyelerinin sayısı bir milyonu buluyordu. Moskova duruşmalarında açık olarak yargılanan elli beş kişi buz dağının yalnızca görünen ucuydu. Sorgularında direnenler, kendilerini ve arkadaşlarını suçlayıp aşağılamayı reddedenler, mahkemede önceden kararlaştırıldığı gibi davranacaklarından kuşku duyulanlar mahkemeye çıkma fırsatını dahi bulamadılar. 1937 yılında yargılanmadan hüküm giyip öldürülen, "sol muhalefet"in önde gelen iktisat kuramcısı Peobrajenskiy bunlar arasındadır. Ünlü Marxist hukuk (un eleştirisi)

kuramcısı Paşukanis, kimilerince Rus Marxist iktisatçılarının en parlağı sayılan İ.İ. Rubin keza Stalin döneminin "temizlikleri"nin kurbanlarındandır. Stalin döneminde tasfiyeye uğrayan yüz binlerce sosyalistin arasında SSCB'de sürgünde bulunan çok sayıda "yabancı"nın bulunması (söz gelimi, Stalin, öldürttüğü Alman komünistlerinin sayısı bakımından Hitler'i açık farkla geride bırakmıştı), kampanyanın genişletilmesini uluslararası(cı) bir görev haline de getiriyor.

Kampanyanın Türkiye boyutu: başlangıç koşulları

Moskova duruşmaları sanıklarının yeniden saygınlaştırılması için açılan son kampanyanın tek başına Buharin için açılmış olan bir önceki kampanyaya oranla uluslararası düzeyde olsun SSCB içinde olsun daha elverişli koşullar altında başladığına yukarda değinmiştim. Aynı şeyi Türkiye açısından söylemeye ne yazık ki olanak yok. Kampanyanın Türkiye'de yürütülmesini zorlaştıran kimi etkenleri aşağıda ele almak istiyorum.

Zorlukların başında Moskova duruşmalarının iç yüzünü ortaya koyacak kaynakların eksikliği, buna karşılık Stalinci bürokrasinin (ve Stalin'in kendisinin) bu duruşmalar çevresinde oluşturduğu efsane ve yalanları aktaran kaynakların göreli bolluğu geliyordu. Örneğin *Sovyetler Birliği Komünist Partisi (Bolşevik) Tarihi: Kısa Ders* denen kötü ünlü kitap, daha 12 Mart 1971 öncesinde Türkçeye "kazandırılmış", daha sonra değişik yayın evlerinde birkaç baskı yapmıştı (Aydınlık Yayınlarında yukarıdaki adla, Bilim ve Sosyalizm Yayınlarında *Bolşevik Partisi Tarihi* adıyla). Bu metin, Stalin'in yanı sıra, ve belki ondan daha önemli olarak, bir zamanlar Türkiye sosyalistleri arasında hatırı sayılır bir saygınlığı olan Mao Zedung'un onayını taşıyordu. Bu kitapları okuyanlara Moskova duruşmaları şu uğursuz mantıkla açıklanmaktaydı: Zinovyev, Kamenev ve arkadaşları, iktidar hırslarının tutsağı haline gelerek Stalin'in ve öteki parti ve hükümet önderlerinin hayatına

kasteden tedhiş eylemleri planlamışlar, ama her nasılsa —Trotskiyci "sol muhalefet"e karşı Merkez Komitesi çoğunluğunu elinde tutan "troyka"yı Stalin ile birlikte oluşturmuşlarken— yalnız Kirov'u öldürtmeyi başarabilmişlerdi. İkinci (Pyatakov-Radek) ve üçüncü (Buharin, Rıkov ve arkadaşları) davalara ilişkin olarak ise Stalin ve onun "vak'anüvisler"i tablonun eksiklerini tamamlıyorlar, birinci dava sanıklarına aşırı bireyci güdülenimler atfedilmiş olmasının zihinlerde doğurabileceği kuşkuları gidermeye çabalıyorlardı: Stalin'i devirmek uğruna Trotskiy ve öteki muhalifler, Hitler Almanya'sının ve Japon emperyalizminin gizli servisleriyle ittifaka girmişler, Sovyet topraklarının bir bölümünü bu devletlere peşkeş çekmişlerdi. Dahası vardı. *Kısa Ders*'in ifadesiyle "bu Beyaz Muhafız haşerat", Sovyetler Birliğinin iktisadi ve beşeri kaynaklarına paha biçilmez zararlar veren sabotajlar düzenlemiş, Lenin'i öldürmek için Sosyalist Devrimciler ile kumpas kurmuş, Maksim Gorkiy'i ve daha birkaç kişiyi zehirleyerek öldürmüştü.

Türkçede *Kısa Ders*'in iftiralarının gerçek yüzünü sergileyecek kaynaklar hiç yok değildi; ama bunlara ulaşılması zordu ve bunlar, yukarda anılan resmi el kitapları kadar yaygın değillerdi. Bu kaynaklar, Isaac Deutscher'in iki biyografisinden, *Stalin* ile *Troçki* trilojisinden, ibaretti topu topu. Bu kitaplara bakıldığında duruşmalarda sanık "itiraflar"ından başka hiçbir maddi delilin ortaya konamadığı, bütün iddianamelerin son derece çürük bir temele dayandığı, örneğin Trotskiy'in oğlu "Lyova'nın, babasıyla Copenhag'da görüşmediği ve görüşme yerleri olarak gösterilen Hotel Bristol'un mevcut olmadığı", [6] "Norveç Dış İşleri Bakanlığının Pyatakov'un 1935 Aralık ayında Berlin'den uçakla Oslo'ya gelerek Troçki'yi gördüğü iddiasını incelediği; ne o ay içinde, ne de o aydan önce ya da sonra Oslo Havaalanına Berlin'den uçak gelmediğini gördüğü; Havaalanı makamlarının da bu konuda bir açıklama yaptığı" [7] görülebilirdi. Ne ki *Stalin* iki cilt halinde 1969'da yayımlanmış, üç ciltlik *Troçki*'nin yayımlanması, gene 1969'da başlayıp ancak 1974'te

bitirilebilmiş ve her iki yapıt, çoktan tükenmişti. Türkiye'deki zayıf Trotskiyci hareket bu iftiralara dengiyle karşılık verecek bir propanganda faaliyetini gerçekleştirebilecek durumda değildi. "Trotskiyicilik", Türkiye solu içindeki hizipler arası atışmalarda bir küfür sözü olarak kullanılıyor, hizip şefleri, rakiplerinin Trotskiy'in gerçek fikirleriyle uzaktan yakından ilgisiz görüşmelerinin her noktasında Trotskiycilik keşfettikten sonra polemiklerini Trotskiyciliği bekleyen kaçınılmaz (!?) akıbete dair şöylesine dehşetengiz uyarılarla sözlerini bağlıyorlardı:

> *Eskiden,(1937'nin) yedi-sekiz yıl öncesine kadar Troçkizm, işçi sınıfı içinde görülen siyasi akımlardan biriydi. Gerçi anti-leninist bir akımdı ve dolayısıyla son derece hatalıydı ama gene de siyasi bir akımdı. ... Günümüzün Troçkizmi ise, artık işçi sınıfı içinde bir siyasi akım değil, yıkıcıların ve bölücülerin, gizli ajanların, casusların ve katillerin oluşturduğu ilkesiz ve fikirsiz bir çete, yabancı devletlerin istihbarat servislerinden maaş alan, işçi sınıfının yeminli düşmanlarının bir çetesidir.* [8]

Stalin'in muhaliflerine iftiralar yağdıran edebiyat, sözünü ettiğim resmi, dolayısıyla yanlılığı açıkça belli olan metinlerden ibaret de değildi. J. T. Murphy diye bir İngilizin *Stalin* adlı yaşam öyküsü, Stalinci tasfiyeler döneminde İngiltere'nin Moskova büyük elçiliğini yapan Stafford Cripps'in ön sözüyle bezenerek ve böylece bir yansızlık görüntüsüne büründürülmeye çalışılarak yayımlanmıştı. Bu kitapta şu tüyler ürpertici satırlara rastlanıyordu :

> *GPU, Bolşevik Partisinin seçkin unsurlarından oluşan etkin bir politik kurtuluştur. Gerek GPU, gerek Yüksek Askeri Mahkeme, bir kimsenin suçluluğu ispatlanana dek suçsuz olduğu ilkesinden hareket etmezler. Çünkü suçsuz olan bir kimseyi suzçuzluğunu ispatlamak üzere yargılamayı gerekli görmezler. Bir kimseyi tutukladıkları zaman, ya suçlu olduğuna ilişkin kanıtlara sahiptirler ya da bu kanıtları elde edeceklerine iyice güvenlidirler. Dolayısıyla, hakkında siyasî dava açılan kişiler önceden suçlu oldukları bilinen kişilerdir ve duruşmalarda güdülen hedef, tutuklunun suçsuz olduğunu ispatlamak değil,*

kanıtların doğruluğunu ve verilecek hükmün haklılığını gözler önüne sermek üzere bütün kanıtları tutuklunun ve kamuoyunun önüne koymaktır. Bu yüzden de, bu türden duruşmalarda aslında tutukluların itirafta bulunmamaları tuhaf olurdu. ...

Suçlu olduklarını gösteren kanıtlarla karşılaştıkları zaman itirafta bulunmayı reddedenler de ister istemez çıkıyordu. Dolayısıyla, bunlar açık olarak yargılanmıyor, ama gene de idam ediliyorlardı. [9]

Üstelik Türkiye solu, Sovyetler Birliğinde 1956'daki XX. parti kongresiyle başlayan "de-Stalinizasyon" hareketinden de nasibini pek az almıştı. Gerçi Hruşçev'un başını çektiği bu hareketin kendisi, bilimsellik, içtenlik ve tutarlılık açısından çeşitli zaaflarla malûldü; ama Türkiye'nin özel koşullarında hareketin etkisini körleten başka etkenler de söz konusuydu. Bir kere, "Stalinciliğin tasfiyesi" hareketinin bu ilk dalgasını Türkiye içine taşıması gereken örgüt, tam bir "mülteciler klübü" haline gelmiş, ülke içindeki etkisi neredeyse sıfıra inmişti. TİP'e gelince bu partinin önderliğinin zaten klâsik Marxist edebiyatla fazla bir ilgisi yoktu; parti tabanına Marx'ı, Lenin'i, Stalin'i değil, Proudhon'u, Kautsky'yi okumasını öğütlüyordu. Dolayısıyla Stalin'in kendi partisince "Marxizmin klâsikleri" tahtından indirilmesi, onlar için önemli bir olay sayılmazdı.Oysa resmi partinin 1950'lerde bölünmesiyle Türkiye'de kalan ve sol hareket üzerindeki etkisini gitgide artıran kanat, başka nedenler yanında, Stalinsizleştirme akımını başlatan ekibin parti içindeki çatışmada rakip hizbi maddeten ve manen desteklemiş olmasına duyduğu tepkinin de bir ürünü olarak, Stalinciliğe yöneltilen saldırılara karşı alabildiğine soğuk bir tutum takınmıştı. "Millî demokratik devrim" tezi çevresinde toparlanan bu kanat, Marxizmin temel yapıtlarını yayımlamakta uzmanlaşmış yayın evleri üstündeki nüfuzuyla Stalin'in yazılarının Marx, Engels, Lenin ile aynı diziler içerisinde basılmasını sağladı; böylece Türkiye sosyalistlerinin genişçe bir bölümünün gözünde Stalin'in, çarpıtarak kanonlaştırdığı öteki büyük düşünürlerle adeta aynı mertebeye yükselmesinde etkili oldu. Stalin'in Marxizmin klâsikleriyle yan yana yayımlanmasının

Türkiye sosyalistlerinin ideolojik ve siyasal oluşumu üzerinde ne yazık ki kalıcı etkileri oldu. Bunlar arasında ikisi, kampanyanın Türkiye bölümünün neden dolayı göreli olarak olumsuz koşullar altında yürütüldüğünü açıklamak bakımından önem taşır. Birinci olumsuz etki Sovyetler Birliğindeki çeşitli muhalif akımlarla ilgili yanlış ve basma kalıp yargıların zihinlere uzun süre çakılıp kalması oldu. Bunlara göre bütün muhalif görüşler, ister sağ ister sol olsunlar, alt tarafı birer sapmaydı. İkinci olumsuz etki yekpare, "hiziplerin varlığıyla bağdaşamaz", "kendini oportünist unsurlardan arıtarak güçlenen" Stalinci parti anlayışının —*Leninizmin İlkeleri* türünden "kılavuzlar"ın yardımıyla— yerleşmiş olmasıydı.[10] Sözünü ettiğimiz iki etkinin birleşiminin Türkiyeli sosyalistlerin bir kesimi arasında kampanyaya karşı bir kayıtsızlık doğurmasını beklemek gerekirdi. Değil mi ki kampanyada adı geçen Sovyet önderlerinin hepsi bir sapmanın temsilcisiydi ve değil mi ki "ideolojik mücadele ile partinin içindeki oportünist unsurların 'yenilebileceği'ni, parti çerçevesi içinde bu unsurların 'üstesinden gelinebileceği'ni savunan teori, "Stalin'in vazettiği gibi "çürük ve tehlikeli bir teoridir; proletaryayı devrimci partisinden, emperyalizme karşı mücadelesinde başlıca silâhından yoksun bırakmakla tehdit eder",[11] bunların tasfiye edilmesi gerekirdi. Tasfiye sırasında aşırıya gidilmiş, hatta kurunun yanında yaş da yanmış (!) olabilir; bu tür olaylara karşı sergilenen samimi duyarlılık insanîdir, buna sempatiyle yaklaşılabilir; politik yönü ise çocukçadır; —ve sıkı durun! — "yalnız Trotskiy değil pek çok ülkede, pek çok kişinin ölümle de sonuçlanan tasfiyelerine daha ciddi, daha tarihsel açıklamalar getirilebilir."[12]

Nitekim kampanya sırasında, hak etmedikleri iftiralara uğratılarak ve adli (Trotskiy dışındakiler) ya da adi (Trotskiy) cinayetlere kurban edilerek tasfiye edilmiş olsalar bile bu kişilerin yanlış ve sapkın görüşlerine siyasal onay vermekte kaçınma bahanesiyle ve / ya da kanlı tasfiyelere "daha ciddi, daha tarihsel açıklamalar getirme" uğruna kampanyayı desteklemekten yan

çizenlerle zaman zaman karşılaştık. İkincisinden başlayalım: Kampanyanın amacı kampanyaya katılacakları Sovyetler Birliğindeki yığınsal tasfiyelerin bilimsel, maddeci bir açıklaması temelinde birleştirmek değildi. Amaç sol içindeki ideolojik farklılıkların çözümünde yalan, iftira, giderek fiziksel şiddet yöntemlerinin kullanılmasını kesin olarak önleyecek bir süreci başlatmaktı. Sol içi şiddetin fazlasıyla zararını görmüş bir ülkede bu kadarcık "asgari müşterek"ten kaçanların o çok "ciddi", çok "tarihsel" açıklamalarının uzun dönemde kendilerine bile hayır getireceğinden şüphe edilir...

Siyasal onay sorununa gelince... Moskova duruşmaları sanıklarının *yasal* bakımdan aklanması, kendilerinin, eşlerinin ve yakınlarının medeni ve siyasal haklarının geri verilmesi sorununu (ki kampanya metninde sadece bunların sözü edilmektedir), kampanya metninde adı geçsin ya da geçmesin, Stalinci tasfiyelerin kurbanı olmuş muhaliflerin Merkez Komitesi çoğunluğununkinden (yani Stalin hizbininkinden) farklılaşan görüşlerinin tümünün veya bir bölümünün *siyasal* açıdan onaylanması sorunuyla karıştırmak, SSCB ve SBKP tarihinin bu can alıcı evresinde yer alan gelişmelerden habersiz olmayı, bu gelişmeler konusunda tek yanlı sözde bilgilenmelerin tutsağı olmayı, daha doğrusu ve açıkçası kampanyaya konu olan sorunların cahili olmayı gerektirir. Herşeyden önce böyle bir siyasal onay olanaksızdır; çünkü sanıkların savundukları fikirler, birbirinden çok farklıydı. Stalinci iftiraların (ve Türkiye' de 1976 yılında *Sovyet Düşmanı Sağcılar ve Troçkistler Blokunun Yargılanması*, c. I başlığıyla yayımlanıp da tam kampanyanın başladığı günlerde yeniden piyasaya sürülen üçüncü Moskova davası mahkeme tutanakları kitabının[13] adının) ima ettiğinin tersine SBKP içinde "sağcılar ve Trotskiyciler bloku" diye bir şey hiçbir zaman, muhaliflerin atılmasından ne önce ne de sonra mevcut olmamıştı. Zinovyev ile Kamenev de hiçbir zaman Trotskiyci olmamışlardı. Trotskiy ile olan iş birlikleri, 1926-27'de, Trotskiy'in önderliğindeki "sol muhalefet" ile "birleşik muhalefet" içinde biraraya

gelmekle sınırlıydı. Bu platform, Lenin'in dul eşi Krupskaya tarafından da desteklenmekteydi.

Moskova duruşmaları sanıkları siyasal bakımdan sınıflandırılmak istenirse en az beş kategoriye ihtiyaç duyulur: asıl "Trotskiyciler" (bu terim bile yanıltıcıdır— "sol muhalefet"in fikirlerini destekleyenler, demek daha uygun olur); Zinovyevciler; Buharinci sağ muhalefet denilen akımın yandaşları; 1923-29 yıllarında tam boy Stalinci olup da 1930'ların başlarında şu ya bu da siyasal anlaşmazlık yüzünden kendisinden kopanlar; ve siyasal görüşleri açıklık kazanmamış ya da açıklıkla bilinmeyenler, tertibin bir parçası olarak davalara sokulmuş lümpenler, muhbirler, eski polis şefleri vb.[14]

Öyleyse sanıkların siyasal görüşlerinin *kampanya bağlamında* tümüyle ya da kısmen doğru bulunmasına olanak yoktur —bunlar karşılıklı dışlayıcı görüşlerdir. Bir başka deyişle: Kampanya metnine imza atmaktan, bunun söz gelimi Buharin'in siyasal hatalarının onaylanması anlamına gelebileceğinden çekinerek kaçınmaya gerek yoktu. Çünkü Buharin'in *yasal* açıdan aklanmasını talep etmek onun *siyasal* açıdan onaylanması anlamına gelseydi kampanya metninde söz gelimi Trotskiy'in de adı geçtiğine göre metne atılacak bir ve aynı imzanın Trotskiy'in görüşlerinin de onaylanması anlamına gelmesi gerekirdi— bu ikisi ise bağdaşmaz.

İkinci olarak, Stalin'in kurbanlarının yeniden saygınlaştırılması sorununa bunların siyasal görüşlerinin kabul ya da reddedilmesi açısından yaklaşılamaz. Bu, Stalin'in dayattığı terimlerin benimsenmesi, sol içindeki anlaşmazlıklarda adli ve fiziksel zorun "ideolojik" bir temele dayandırılarak haklı gösterilebileceğini kabullenmek demek olur. Siyasal hatalar yapma hakkı, güvence altına alınmalıdır. Bu olmadan ne demokrasi ne de açık yürekli bir tartışma mümkün olur. İlerde yanlış çıkabilecek bir düşüncenin dile getirilmesi suçlu sayılmayı, baskıya uğramayı, sürgünü ya da ölümü az çok otomatik olarak beraberinde getirecekse genel sekreterinkinden değişik fikirler savunmaya hiç kimse cüret edemez olur. Tarih

hiçbir Merkez Komitesinin ve hiçbir genel sekreterin yanılmaz olmadığını yeterince kanıtladığından böyle bir itaat havası, yanlışların, felâketli sonuçlara yol açsalar dahi, uzun süre düzeltilmemeleri, sonucunu doğurur. Yoksa Trotskiy'in ve "sol muhalefet"in SBKP içerisindeki bölünmeler sırasında savunmuş olduğu fikirlerin esas olarak doğru olduğuna inananların bu görüşlerin doğruluğunun ilânını SBKP Merkez Komitesinden, hele SSCB Yüksek Mahkemesinden beklemeyecekleri bu konudaki yargıyı tarihe, sınıf mücadeleleri pratiğine bıraktıkları açık olsa gerektir. Ama Moskova davalarında yargılananların kendilerine atfedilen suçları işleyip işlemediklerini Sovyet makamları inceleyebilirlerdi ve incelemeliydiler. [15] Nitekim bu işlem, kampanyanın talepleri doğrultusunda yerine getirilmiş, sanıkların —gizli polis şefi Yagoda dışında— suçsuzlukları, dolayısıyla asıl suçlunun Stalin ve hempaları olduğu, kampanyanın haklı talepler içerdiği tescil edilmiştir.

Sanıklar nasıl ve neden "itiraf" ettiler?

Moskova duruşmaları sorununu deşmeyi güçleştiren bir etken de büyük çoğunluğu kıdemli birer Bolşevik olan sanıkların kendilerini aşağılamada ve suçlu olduklarını kabul etmede âdeta birbiriyle yarışmış olmalarıydı. Bu, bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de insanları pis ve esrarlı bir sis perdesine bürünmüş bir olaylar dizisi karşısında olduklarını düşünmeye itiyor, sorunun günümüze dek etkisini sürdüren vargılarıyla hesaplaşmaktan caydırıyordu. Deutscher'in dediği gibi,

> *tanınmış kimselerin çoğu (birçok askeri ve sivil lider), gizli oturumda yargılandı; birçoğu mahkeme (muhakeme) edilmeden idam edildi; çünkü işlemedikleri cürümleri itiraf ettirmek mümkün olmamıştı onlara. Ama açıkça mahkeme (muhakeme) edilen talihsiz kişilerin hepsi, pişmanlık gösterdiler, günahlarını yüksek sesle itiraf ettiler ve Şeytanın oğulları olduklarını söyleyip, ayağı altında ezildikleri Üstün insana övgüler yağdırdılar. Dehşete düşmüş ve aptallaşmış bir millet, savcı Vişinski'nin*

ithamlarını sona erdirirken her zaman kullandığı 'Kudurmuş köpekleri öldürün!' nakaratını hep bir ağızdan tekrarlayacak duruma getirilmişti.[16]

Mahkemenin akıl almayacak şekilde geçmesi ... Stalin'e yardım etmişti; çünkü akıl erecek bir alçaklık karşısında halk sesini yükseltebilirdi, ama şimdi şaşkına dönmüştü; karanlık ve kanlı bir sır perdesine karşı gelmeye gerçekten çekiniyor, bu yüzden bu işe karışmak istemiyordu.[17]

Türkiye'de de geçerli olan bu psikolojik ortamda, demin sözünü ettiğimiz tutanaklar kitabı, *Sağcılar* ve *Troçkistler Blokunun Yargılanması*, özel ve habis bir işlev yerine getiriyordu. Kitabı yayımlayan yayın evinin ön sözünde kitabın "dört kitaptan oluşacak" bir dizinin yalnızca I. cildi olduğu, "bu dizide Mahkemede stenoyla tutulan tutanakları, hiç birşey katmadan, hiç birşey çıkarmadan, hiç bir yorum eklemeden" verecekleri, sanki marifetmiş gibi belirtiliyordu.[18] Tabiî tutanaklara hiçbir yorum eklenmemesi, davada casusluktan ve başka suçlardan hüküm giyen Krestinskiy ve altı arkadaşının daha 1960'lı yıllarda aklanmış olduğunu okurlardan gizlemek anlamına geliyordu. Dahası var: Ön sözde aktarılan yayım planına göre sanıkların "son sözler"i, doğal olarak ancak IV. ve son ciltte yer alacaktı. I. ciltte ise iddianame okunuyor, sanıklara iddianameye karşı ne diyecekleri soruluyor, ardından yalnız beş sanığın sorgusu yapılıyordu. Bu beş sanıktan dördü suçlu olduğunu kabul ediyor, yalnızca Krestinskiy suçlamaları reddediyordu. Anlayacağınız, suçlamaları reddetmek isteyen bunu yapabildiğine göre duruşmalarda tam bir özgürlük havası vardı; öbür sanıklar suçlamaları kabul etmişlerse bunu kendi özgür iradeleriyle yapmışlardı. Oysa aynı Krestinskiy, I. cilt 3 Mart 1938 günlü sabah oturumuyla sona erdiği, aynı günün akşam oturumunun tutanakları ise ilerde yayımlanacak (!) II. cilde kaldığı için Türkiyeli okurun okuyamadığı sorgusunda birdenbire "itiraflar"ını sıralamaya başlıyor, hain olduğunu kabul ediyor, Savcı Vışinskiy'in üstelemesi karşısında bir gün önceki oturumda "gerçeği söylemeye utandığı için" suçlamaları inkâr ettiğini ileri sürüyordu.[19] Bu gün güvenilir kaynaklara dayanarak biliyoruz ki arada geçen sürede Krestinskiy, korkunç

işkencelere uğratılmıştı.[20]

Dizinin yayımlanması tahmin edilebilceği gibi tamamlanmadığından Türkiyeli okurun öğrenmediği bir başka gerçek şuydu: Sanıkların önemli bir bölümü, yargılamaların başında suçlamaların *tümünü* kabul etmelerine karşın sorgularında ve savunmalarında, kendilerine yüklenen somut eylemleri *tek tek* reddetme, bunlara ilişkin iddiaları çürütme yolunu seçiyorlardı. Söz gelimi Buharin, "nesnel " yönelişi SSCB'de kapitalizmi yeniden kurmak olan "sağcı Trotskiyci blok"a mensup olduğu için "ihanet" suçunu işlediğini "ikrar" etmiş, ama işin "öznel" cephesine gelince, kendisine yüklenen tedhiş eylemleriyle ilgisi olmadığını öne sürmüştü. Casus değildi; hiçbir yabancı devletin istihbarat servisiyle iş birliği yapmamıştı; Kirov'u, Gorkiy'i ve ötekileri öldürtmemiş, Lenin, Stalin, ve Sverdlov'un öldürülmesi için plan yapmamıştı. Savcı Vışinskiy duruşmaların bir noktasında Buharin'in kendisi aleyhinde ifade veren tanıkların ne diye yalan söylediklerini açıklayamadığını iddia edince Buharin şöyle çevap vermişti: "Açıklayamıyor değilim, açıklamayı reddediyorum, o kadar." [21] Gene Buharin, son sözlerinde: "Suçlanan kişinin itirafta bulunması, ortaçağa ilişkin bir hukuk ilkesidir" diyerek mahkemeye ve savcıya meydan okumuştu. [22] Günümüzde tarihçiler, duruşmalarda olup bitenler ile duruşmaların perde arkasıyla ilgili olarak son zamanlarda elde edilen bilgileri bir arada değerlendirerek şu sonuca ulaşıyorlar: İddiaların tümünü, dolayısıyla "nesnel olarak ihanet" suçlamasını kabul etmek açık duruşmalarda yargılanma olanağına kavuşmak için sanıkların vermek zorunda oldukları bir ödündü. Bunun alternatifi yargılanmadan kurşuna dizilmekti. Sanıkların önemli bir bölümü, emperyalist devletlerin paralı ajanı olmadıklarını, adam öldürmediklerini vb. tutanaklara geçirtebilmek amacıyla duruşmalara çıkabilme uğruna savcıyla iş birliği yapmaya, kendilerini aşağılamaya razı oluyorlardı. Eşleri ve çocukları, bürokrasinin baskı aygıtlarının elinde rehindeydi.[23] Kaldı ki Trotskiy'in dışındaki muhalifler, Moskova duruşmalarında sanık

sandalyesine oturtulmadan çok önce defalarca pişmanlıklarını açıklamışlar, Stalin'e boyun eğmişler, birer "siyasi mevta" haline gelmişler, direnme güçlerini çok büyük çapta yitirmişlerdi. Gel gelelim Stalin döneminin katliamlarını mazur gösterebilmek için sanıkların, yukarda özetlemeye çalıştığım koşullar altında elde edilmiş "ikrarlar"ından, hatta emperyalist ülke diplomatlarının duruşmalarla ilgili izlenimlerinden yararlanmaya kalkışmak Türkiye solunda ne yazık ki hâlâ görülen bir tutum.[24]

Bütün mazur görücü ve gösterici yaklaşımlarına karşın savcılığın iddiaları ile sanıkların "itiraflar"ına kendilerini inandırmayı başaramayan kimi sosyalistlerimiz ise, sanıkların kendi kendilerini hain ilân edip aşağılayan davranışlarını —ister inanın, ister inanmayın— "partililik" ruhunun en yüce örneği olarak gösterip alkışlayan bir yorum geliştirmişlerdi.[25] İşte 1970'lerin ilk yarısında bir parti organında bu konuda söylenenler:

> *Partili olduğu halde parti dışına düşmüş bir sosyalist bir hiçtir. Dünya tarihi şu yada bu nedenle parti dışına düştüğü için intihar edecek veya parti tarafından yanlış yere ihanetle suçlanarak mahkemede ölüme mahkûm edildiğinde, madem benim ölmem proletarya için yararlı olacak; madem partinin çıkarları bunu gerektiriyor şu halde ithamları kabul ediyorum' diyecek kadar yüksek parti ve partili bilincine sahip sosyalistler görmüştür. Partili olmak öylesine şerefli bir kavramdır ki kişinin ölümünden sonra bile önem taşır. Örneğin yukarıda sözünü ettiğimiz sosyalistlerin çoğunun ölümlerinden sonra bile meselenin kapanmadığı ve o hatayı yapmış partinin 'iadei itibar" kararları alarak yanlışını düzelttiği görülmüştür.* [26]

Sen sağ (yanlış oldu, ölü!) ben selamet "İade-i itibar" lâzımsa onu da parti düşünür. Aradan yarım yüzyıl geçse de ne gam! Yaşasın *partiynost* (partililik), biraz da *glasnost* ! İmdi, bu kafadaki sosyalistlerimizin kampanyaya katkıda bulunarak Moskova duruşmaları kurbanlarının fedakârlığına gölge düşürmeleri (!) beklenemezdi. Öyle de oldu.

Sağcılar ve Troçkistler Blokunun Yargılanması

kitabına gelince; bu kitabın birinciden sonraki ciltlerinin hiçbir zaman basılmamış olması şaşırtıcı sayılmamalı. İddianame savunmalardan, Krestinskiy'in "inkâr"ı "ikrar"ından ayrı olarak yayımlanmış, kitaptan umulan işlev, yerine getirilmişti. Şaşırtıcı olan, bu kitabın, yayımlanışının üzerinden on yılı aşkın bir süre geçtikten sonra, tam kampanyanın başlayacağı günlerde bol ilân desteği eşliğinde yeniden pazarlanmasıydı. Bu pazarlama çabası, hem de *İkibin'e Doğru* gibi bir derginin bir ve aynı sayısında (ve daha bir önceki sayıda "Buharin'e İade-i İtibar" başlıklı bir habere yer verilmişken) kitabın iki ayrı ilânının çıkması gibi grotesk biçimlere bürünüyordu.[27] Bu kitap için de, Perinçek'in *Kemalist Devrim*'i için de söylenmesi gereken şudur: Meta ekonomisinde kitap, bir fikir ürünü olsa bile, mübadele alanının eşiğinde, Marx'ın deyişiyle, bir *salto mortale* (ölüm perendesi) atma zorunluğuyla karşılaşır.[28] Meta-sermaye olma niteliğini koruduğu sürece kitabın mübadele değeri kullanım değerinden bağımsızlaşır ve yazarının, yani kullanım değerinin yaratıcısının fikri perendelerini izleyemez olur. Onu bu "ölüm perendesi" zorlamasından kurtarmak için kitabın kullanım değeri yanına ağırlık verecek bir siyasal dürüstlüğe gerek vardır. Bu, eksik kalınca...

Kampanyada Türkiye solunun potansiyelinin bütünüyle seferber edilmesine ayak bağı olan bir başka etkenden de söz etmek gerekir: yabancı basından kaynaklanan ve bizdeki magazin basınının ince eleyip sık dokumadan, hatta allayıp pullayarak yeniden ürettiği *disinformation*. Buna göre Moskova duruşmaları sanıklarının, hatta Trotskiy'in yeniden saygınlaştırılması kesinleşmişti; bunun için Gorbaçev'un ekim devriminin yetmişinci yıl dönümü nedeniyle yapacağı konuşma bekleniyordu; bu törende hazır bulunması için Trotskiy'in torunu, Gorbaçev'un emriyle Moskova'ya davet bile edilmişti.[29] Bazıları, bu durumda kampanyaya katılmayı gereksiz bir gayretkeşlik olarak gördüler; bazıları, Sovyet bürokrasisinin yeniden saygınlaştırmalardan yana olan kanadını "muhafazakârlar" karşısında zor durumda bırakmama gerekçesiyle kampanyaya katılmak

istemediler. Her iki tutum yanlıştı. Gorbaçev'un söylevi, Trotskiy'in aklanması şöyle dursun, Sovyet bürokrasisinin daha çok Trotskiy'e, biraz da Buharin'e saldırmasına, Trotskiy hakkında Lenin'in gerçekten söylediği sözler ile hiç söylemediği sözleri aynı cümle içinde birbirine "monte ederek" tarihi "Stalin tahrifat okulu"nun yöntemlerini kullanarak bir kez daha çarpıtmasına vesile oldu.[30]

Sovyetler Birliği'nde Moskova davaları sanıklarının aklanması için uğraşan güçlerin işini zorlaştırmama gerekçesi de yanlıştı. Bir kere, Gorbaçev'un konuşmasının da yansıttığı gibi Sovyetlerden bu konuda yükselen işaretler çelişikti. Bir yanda Stalin'in temizliklerininin kurbanlarına yapılan olumlu göndermeler çoğalıyor, öbür yanda 1987 Eylül'ünün ikinci yarısında açılan Moskova Kitap Fuarı'nda Orwell'in *Hayvan Çiftliği* ile Deutscher'in *Stalin* biyografisine el konup, kitaplar yasaklanıyordu. 10 Eylül 1987'de Çeka kurucusu Feliks Dzerjinskiy'in 110. doğum yıl dönümü, Trotskiy'i son derece düşmanca anan bir konuşmayla kutlanıyordu. *Pravda* başyazarı Afanasyev (Tarihi Arşivler Enstitüsü rektörü olan Afanasyev değil), Trotskiy'in "olumsuz" özelliklerinin "olumlu" özelliklerine ağır bastığını öne sürürek yeniden saygınlaştırılmasını zamansız buluyordu.[31] Sovyet bürokrasisi içinde bu konuda bir çekişme olduğu kesindi. Ama bundan, uluslararası soldan gelecek bir müdahalenin zararlı olacağı sonucu asla çıkarılamazdı. Çünkü dünya işçi sınıfı hareketinin bir bölümüyle geliştirmiş olduğu geleneksel bağlar öteden beri Sovyet bürokrasisinin başlıca dayanaklarından birisiydi. Ayrıca Sovyet bürokrasisi, yeni bir hakim sınıf olmadığı için Marxizmden tamamen bağımsız, kendine ait bir ideoloji geliştirebilmiş değildi; Marxizmin proletarya enternasyonalizmi gibi, uluslararası sol hareketin ulusal bileşenleri arasında eşit haklı ilişkiler gibi ilkelerine bütünüyle sırt çevirmesi, dünya solundan yükselecek, *glasnost* ilkeleriyle de tutarlı bir talebi söz gelimi "yabancı mihrakların Sovyetler Birliğinin iç işlerine karışması" olarak damgalaması kolay kolay mümkün

saygınlaştırmaların peş peşe gündeme gelmesinde kampanyanın hiçbir rol oynamadığını kimse iddia edemez.

Kampanyanın başarısı

Bütün bu olumsuz etkenlere karşın kampanyanın Türkiye bölümünün ilk aşaması doyurucu bir başarıyla sonuçlandı. Bu başarı, en çok kampanya metninin ilk imzacılarının kapsayıcılığında ve bileşiminde kendini belli ediyor. Gerçekten de kampanya metnini imzalayanlar, Türkiye solunun bütününü alabildiğine dengeli bir biçimde temsil eden bir yelpaze oluşturuyor. İmzacıları gözden geçirdiğimizde bunlar arasında

— hem "eski tüfekler"in hem gençlerin, sosyalist harekete 1960'lı, 1970'li yıllarda, hatta daha geç katılanların;

— hem sendika önderlerinin hem öğrenci hareketlerinin başını çekmiş olanların;

— hem sanatçıların hem bilim adamları ve bilim kadınlarının;

— dünya solunun 1970'lerdeki iki merkezli kutuplaşmasının Türkiye'ye yansıması sırasında kutuplardan hem birine hem öbürüne yakın duranların ya da kendilerini bunlarla özdeşleyenlerin;

—hem siyasal çizgi önderlerinin hem toplumsal faaliyetlerini daha çok barış, kadın sorunu, insan hakları gibi dolaysızca siyasal olmayan alanlarda odaklaştırmış olanların

—hem Kürtlerin hem Türklerin

yer aldığını, imzacıların siyasal görüşlerinin de hayli geniş bir çeşitlilik sergilediğini görüyoruz.

Kampanyanın bu genişlikte bir tayfı kucaklayabilmiş olması, Stalincilik açısından, özellikle

İlk İmzacılar:

Fahri Aral, Cengiz Arın, Alev Ateş, Mehmet Ali Aybar, Muzaffer Bal, Fikret Başkaya, Murat Belge, Erhan Bener, Halil Berktay, İsmail Beşikçi, Cenan Bıçakçı, Uğur Cankoçak, Orhan Dilber, Ümit Fırat, Hakan Güldağ, Tarık Günersel, Gencay Gürsoy, Yaşar Kemal, Rıfat Kendirliğil, Aydın Köymen, Akif Kurtuluş, Ertuğrul Kürkçü, Kemal Nebioğlu, Abidin Nesimi, Aziz Nesin, Ahmet Zeki Okçuoğlu, Özcan Öktem, Metin Özek, Banu Paker, Enis Sakızlı, Emil Galip Sandalcı, Necdet Saraç, Sami Sarı, Nail Satlıgan, Gülnur Savran, Sungur Savran, Yücel Sayman, Yıldız Sertel, Ali Sirmen, Fevzi Sonat, Mustafa Sönmez, M. Halim Spatar, Bülent Tanör, Şirin Tekeli, Mina Urgan, Gündüz Vassaf, Muteber Yıldırım, Ragıp Zaralı

Yurt İçinden, Yurt Dışından ve Hapishanelerden Mektupla Başvurarak İmza Atanlar:

Cihan Akkaş, Sevtap Alanyalı, Yalçın Algan, Yavuz Alogan, İlkay Alptekin (Demir), Tülay Andiç, Hasan Arıbaş, Müfit Arıkan, Ayhan Arslan, Mehmet Asal, Ergun Aydınoğlu, Muammer Baburcan, Tülay Baburcan, Muammer Başkan, Yusuf Bıkmaz, Seyfi Cengiz, Mustafa Çelik, Yahya Kemal Çoban, Nurten Daysal, Selçuk Daysal, Necmi Demir, Celalettin Arif Demirel, Muzaffer Doyum, Hülya Eralp, Selçuk Eralp, Mehmet Edip Eranıl, Fehmi Erbaş, Sabiha Serap Erbaş, Dündar Erenler, Ahmet Etit, Tuncer Gezgin, A.Sadık Gökçen, Yunus Güztoklusu, Zeki İlkörücü, Cemal Karaağaç, Muhittin Karkın, Nihat Kaya, Naci Keleş, Ümit Vesile Keleş, Atillâ Keskin, Orhan Kırtay, Ahmet Kiriş, Sezai Kiriş, Mustafa Kurukafa, Demir Küçükaydın, Recep Maraşlı, Şadi Ozansü, Hami Özer, Mehmet Özgen, Cengiz Özkan, A. İhsan Özkök, Demir Özlü, Mustafa Öztürk, Tunçer Sarptunalı, Ali Galip

Sayılgan, Aydın Silier, Müslüm Şahin, Feridun Şakar, A.Rıza Tura, Nesrin Tura, Saffet M. Tura, Öztaş Teoman Uluğ, Şennur Ünlüsoy, Birol Çetin Üstündağ, İrfan Yalçın, Mustafa Yavuz, Bekir Yıldırım, Şevket Yıldırım, Hacay Yılmaz, Sabahattin Yılmaz, Savaş Yılmaz, Ali Rıza Yurtsever, İhsan Zafer.

Dünyadan Seçme İmzacılar

ALMANYA (Demokratik Almanya, Federal Almanya ve Batı Berlin)

Elmar Altvater, iktisatçı, Wolf Biermann, Peter Brandt, Prof. Helmut Dahmer, Thomas Ebermann-milletvekili-Yeşiller, Prof. Iring Fetscher, Prof. Helmut Fleischer, Petra Kelly-Yeşil Parti, Prof. Leo Kofler, Lev Kopelev-Yazar (SSCB), Jakob Moneta-IG Metall dergisi eski yayımcısı, Peter von Oertzen-Sosyal Demokrat Parti genel yönetim kurulu üyesi, Erich Rathfelder -*Tageszeitung*, Batı Berlin Doğu Avrupa servisi, Günther Walraff, Prof. Hermann Weber

ABD

Prof. Egbale Ahmed, Prof. Rosalyn Baxandall, Abraham Bloom-Gri Panterler Ulusal Kurulu, Robert Brenner-*Against the Current* yazı kurulu, Prof. Jeffrey Brotz-Univ. of California, Prof. Noam Chomsky, Prof. Bogdan Denitch-Democratic Socialists of America; Dan Gallin-Uluslararası Gıda İşçileri Sendikası başkanı, Harry Magdoff-*Monthly Review* yayımcılarından, Norman Mailer-yazar, Prof. Louis Menashe, Prof.Bertell Ollman-New York Univ.

Dr. Annette Rubinstein- *Science and Society* yazı

kurulu üyesi, Morris U. Schappes *Jewish Currents* yayımcısı, Pete Seeger-şarkıcı, Prof. Paul Siegel, Michael Smith-National Lawyers Guild, Paul Sweezy-*Monthly Review* yayımcılarından, Prof. Alan Wald, Prof. *emeritus* George Wald-Nobel ödülü sahibi, Rowland Watts-İşçileri Savunma Birliği başkanı, Prof. Howard Zinn-Boston Univ.

ARJANTİN
Luis Zamora-Sosyalizme Doğru Hareketi (MAS) devlet başkanlığı adayı

AVUSTRALYA
Laurie Aarons-KP Lideri, Peter Murphy-KP ulusal komitesi, Navis Robertson- Silâhsızlanma ve Barış İçin Koalisyon, Joyce Stevens-Komünist Partisi yürütme komitesi, Chris White- Güney Avustralya sendikalar federasyonu genel sekreter vekili

AVUSTURYA
Joseph Cap-Genç Sosyalistler (JS) sekreteri, Bruno Kreisky-Sosyalist Enternasyonal başkan yardımcısı, eski şansölye, Leopold Spira-KP eski lideri

BELÇİKA
Claude Dejardin-SP millet vekili, Avrupa Konseyi başkan vekili, Ernest Glinne-Avrupa Parlâmentosu sosyalist grup başkan yardımcısı, Ernest Mandel- IV. Enternasyonal Birleşik Sekreterlik yöneticilerinden, Jacques Yerna-Fédération Générale des Travailleurs de Belgique sekreteri

BOLİVYA
Hugo Gonzales Moscoso

BREZİLYA
Fernando E. Cardoso-Demokratik Brezilya Hareketi (PMBD) parlâmento grubu başkanı, Florestan Fernandez-Millet vekili, İşçi Partisi (PT), Jakob

Gorender -PCB eski MK üyesi, Cemil Hadad- Sosyalist Parti başkanı, Eduardo Jorge-PT Genel sekreteri, Prof. Michael Löwy (Fransa), Jair Meneguelli-Birleşik Çalışma Konfederasyonu (CUT) başkanı, Martisalen Covas Pontes-CUT başkan yardımcısı, Luis Ignacio Lula da Silva-PT başkanı

BRİTANYA
Tarık Ali (Pakistan), Perry Anderson ve Robin Blackburn-*New Left Review* yayımcıları, Fenner Brockway, Alex Callinicos-Sosyalist İşçi Partisi (SWP) üyesi, Patrick Camiller-*New Left Review*, Tony Cliff- Sosyalist İşçi Partisi üyesi, Prof. Meghnad Desai (Hindistan), Tamara Deutscher, Duncan F.Hallas-Sosyalist İşçi Partisi üyesi, Chris Harman-Sosyalist İşçi Partisi üyesi, Eric Heffer-millet vekili, Tom Kemp, David King-dizaynçı, Ken Livingstone-millet vekili, İşçi Partisi National Executive üyesi, Ian Mikardo-İşçi Partisi eski başkanı, Brian Pierce, Ronald Segal (Güney Afrika),

CEZAYİR
Muhammed Harbi

ÇEKOSLOVAKYA
Jiri Hajek-Yasa 77, 1968'de dış işleri bakanı,Petr Uhl

DANİMARKA
Gert Petersen-Sosyalist Halk Partisi başkanı,

EKVATOR
Secundo Serrano- millet vekili

FİJİ
William Sutherland

FRANSA
Alain Amicabile-FKP eski MK üyesi, Denis Berger-Université Paris VIII, Claude

Bourdet-Compagnon de la Libération,Denis Bouvallot-1984-87'de Prag'daki DSF merkezinde CGT temsilcisi, Pierre Guidoni-Sosyalist Parti Ulusal sekreteri,Alain Krivine, Prof. Georges Labica, Prof. Michael Löwy (Brezilya), Pierre Naville, Prof. Maxime Rodinson-Sorbonne, Prof. Laurent Schwartz, Prof. Yıldız Sertel (Türkiye), Daniel ve Jeanne Singer (Polonya), Robert Verdier-İnsan Hakları Birliği Uluslararası Sorunlar Komisyonu başkanı, Gilbert Wasserman-M dergisi yayımcısı

GUATEMALA
Jose Manuel Fortuny-İşçi Partisi eski lideri

GÜNEY AFRİKA
Ronald Segal (Britanya)

HİNDİSTAN
Prof. Meghnad Desai (Britanya), Krishna Raj-*Economic and Political Weekly* yayımcısı

HOLLANDA
Ria Beckers-millet vekili, Peter Lankhorst-millet vekili, Bran van der Lek- millet vekili, Andre van Es-milletvekili

HONKG KONG
October Review yazı kurulu

İSPANYA
Enrique Rodriguez Arroyo-POUM MK, Vincens Ballester-POUM, Francisco de Cabo-POUM MK, Juan de Dios Canete-PSOE, Victoriano Cremer-ulusal edebiyat ödülü, Mario Onaindia-millet vekili, Euzkadi Ezquerra yöneticilerinden, Valentin Redondo, Geresas Fabrikası işletme şûrası başkanı, Wilebaldo Solano-POUM MK

İSRAİL

Lea Tsemel, Mihael Varşavski

İSVEÇ
Johan Lönnroth-Gothenburg Üni.-VPK (Komünist Partisi) meclis üyesi, Matts Nilsson-Sendikacı, Socialistiska Partiet (Sasyalist Parti)

İSVİÇRE
Alex Gras, *Wochenzeitung* başyazarı, Andreas Gross-yerel meclis üyesi ve Zürih Sosyalist Partisi başkan yardımcısı, Jean Ziegler-millet vekili

İTALYA
Dario Fo-Tiyatro yazarı ve yönetmeni, Livio Maitan Franca Rame-oyuncu, Rossana Rossanda, *Il Manifesto*, gazetesi yöneticisi, Franco Russo-Proleter Demokrasisi parlamento grubu başkanı

KANADA
John Boyd, KP'nin haftalık gazetesi *Tribune'un* eski yayımcısı, Ross Dowson, Prof. Leo Panitch

KANAKYA/YENİ KALEDONYA
Susanna Ounei-Small

LÜBNAN
Zahir El-Kâtip, millet vekili

MEKSİKA
Valentin Campa-SP eski başkanı, Cuauhtemos Cardenas-devlet başkanlığı adayı, Herberto Castillo-PMS devlet başkanlığı adayı, Vladiy Çibalçiç-ressam (SSCB) Gilberto Rincon Gallardo-PMS genel sekreteri, Alejandro Galvez, *Criticas de la Economia politica* yayımcısı, Rosario Ibarra-Devrimci İşçi Partisi (PRT) devlet başkanlığı adayı, Jorge Melendez-gazeteciler sendikası başkanı, Margarito Montes-Genel İşçi ve Köylü Birliği genel

sekreteri, Arnoldo Martiniez Verydugo-KP eski genel sekreteri, Esteban Volkov-Trotskiy'in torunu (SSCB)

MISIR
Prof. Samir Amin-iktisatçı, Third World Forum Dakar (Senegal), Lütfullah Süleyman

NORVEÇ
Trygve Bull-eski millet vekili, Erik Solheim, Sosyalist Sol başkanı

PERU
Hugo Blanco-Peru Köylüler Konfederasyonu ulusal sekreterlik üyesi

POLONYA
Josef Pinior-Dayanışma eski genel yönetim kurulu üyesi, Daniel ve Jeanne Singer (Fransa)

PORTEKİZ
Otelo Saraiva de Carvalho, Pezarat Correia-eski devrim danışmanı, Fernando Loureiro-CGTP sendikası ulusal sekreteri, Jorge Sampaio-sosyalist parlâmento grubu başkanı

SENEGAL
Prof. Samir Amin-iktisatçı-Third World Forum Dakar (Mısır)

SOVYETLER BİRLİĞİ
Vladiy Çibalçiç, ressam (Meksika), Lev Kopelev- yazar (Federal Almanya), Nikolay Petrov-yazar, Esteban Volkov-Trotskiy'in torunu (Meksika)

SRİ LANKA,
Bala Tampoe-CMIGWU sendikası genel sekreteri, Butty Weerakon-Ceylon Federation of Workers genel

sekreteri

SURİYE
Yusuf Abdelke-sanatçı

ŞİLİ
Prof. Luis Vitale

TANZANYA
A.M.Babu

URUGUAY
Guillermo Chiflet-Partido Socialista-Frente Amplio, Hugo Rodriguez Filippini-SP yürütme komitesi, Zulma Nogara-Frente Amplio, Mario Rossi Movimiento Revolucionario Oriental-Frente Amplio, Victor Semproni-Izquierda Democratica Independiente-Frente Amplio, Raul Sendic-MLN (eski Tupamaros) başkanı, Marita Silvera-Partido Socialista de Los Trabajadores

VENEZUELA
Seguro Mendez-Devrimci Sol Hareket (MIR) genel sekreteri

YENİ ZELANDA
Paul Piesse

YUGOSLAVYA
S.Stojanovic-*Praxis* yayımcısı

YUNANİSTAN
Stelio Babas-Yunan Solu MK üyesi, Mişel Raptis, *Sollastis* dergisi yazı kurulu

onun Hruşçev sonrası rüzgârlarından az etkilenmiş paleozoik varyantları açısından hiç kuşkusuz bir yenilgi oldu. Kampanyanın Stalinciler bakımından bir yenilgi olan başarısı yukarda irdelediğimiz olumsuz koşullara karşın sağlandığına göre ters yönde işleyen bir sıra olumlu etken hükmünü geçirmiş demektir. Bunları tek tek ve ayrıntılarıyla ele almak bu yazının konusu değil. Ama kampanyadan çıkarılabilecek sonuçları tek bir temel saptamaya indirgemek mümkündür: Stalincilik, dünyada olduğu gibi Türkiye'de de hızla geriliyor; yalanlarına inandırabildiklerinin sayısı hızla azalıyor.

Bundan böyle Rus devriminin Stalinciliğin tırpanını yemiş önderlerine, eylemci ve kuramcılarına "hain" damgasını yapıştırmaya kalkacaklar, Türkiye' de de solun geniş kesimleri katında yalnız kalmayı göze almak zorundadırlar. Bundan böyle Türkiye' de de Stalin'in lânetine uğramış devrimcilerin yapıtları üstündeki tabunun, ihanet gölgesinin kalkmasıyla Sovyet devriminin ve inşa sürecinin gerçek tarihine yeni ve canlı bir ilginin doğması beklenebilir.

Elbette yukarda eleştirdiğimiz gerekçelerin birini ya da birkaçını öne sürerek — veya hiç gerekçe göstermeden — kampanyaya katılmayı reddedenler oldu. Buna hayıflanmamak elden gelmez. Geçmişlerindeki onurlara bir yenisini eklemekten kendilerini yoksun bırakmış oldular: haklılığı Sovyet Yüksek Mahkemesinin son kararıyla da pekişmiş olan bir uluslararası dayanışmaya omuz verme onurunu. Ancak, güvenle söyleyebilirim, bu, kampanyanın değil, onların kaybı oldu.

Toplumsal Kurtuluş'un milliyetçi tepkisi

Kampanyaya karşı tek yazılı tepki, *Toplumsal Kurtuluş* dergisinden geldi. Derginin 9. (Mart 1988) sayısının arka kapağında "Kemalist Dönemin Siyasal Davaları" başlığıyla çıkan imzasız bir yazı, Moskova duruşmaları sanıklarının yeniden saygınlaştırılması kampanyasının metnine sözüm ona nazire yapan şu talihsiz satırlarla sona eriyordu:

talihsiz satırlarla sona eriyordu:

Kemalist dönemin siyasal davaları yeniden ele alınmalıdır

Buharin'in ve Trotskiy'in yeniden yargılanması için imza koyan Türkiye aydınları, kendi tarihlerinin siyasal davaları üzerine eğilmek durumundadırlar. Buradan Sovyetler Birliği'ne akıl vermek yerine Türkiye'de acılara çare bulmak önemli olmalıdır.

Davalara yeniden bakılmalıdır.

Aklananların yakınlarına mutlaka tazminat ödenmelidir. Hayatta kalan yakınlarına devlet konut vermeli, maaş bağlanmalı ve açıların giderilmesi için hiç bir önlem eksik edilmemelidir.

Bu bir başlangıç olmalıdır.

Doğrusu bu -- en hafif deyimle -- talihsiz ve dengesiz çıkışın neresine ne diyeceğimizi şaşırıyoruz. Balık baştan kokuyor -- ilk cümle şöyle: "Siyaset ve hukuk, burjuva düzenlerinde, birbirinden ayrı iki platformdur." Bakındı, şu cevhere! *Toplumsal Kurtuluş* yazarı, hukukun da, siyasetin de burjuva düzeninde aynı toplumsal üst yapılar sisteminin birer parçası olduğunu, hukukun egemen sınıfın iradesini dile getiren bir normlar (davranış kuralları) bütününün devlet zoruyla, yani siyaset kertesi aracılığıyla dayatılması demek olduğunu, hukuk normlarının iktisadi ve siyasal egemenliği elinde bulunduran sınıfın çıkarlarını yansıttığını, o yüzden Lenin'in yasaları ve normlar içeren öteki hukuki tasarrufları "siyasal önlemler" olarak nitelendirdiğini bilmiyor mu? [33] Hukuk, özgül bir toplumsal görüngü olarak sınıfsal belirlenime tabi, siyasal bir görüngüdür; bu haliyle siyasetin özgül bir biçimidir. Tutalım ki yazar, "siyaset ve hukukun, burjuva düzenlerinde, birbirinden ayrı iki platform" *olması gerektiğini* söylemek istiyor ve burjuvazinin kendi normlarına uymamasından yakınıyor. Bu durumda yazara burjuva hukuk felsefesinin "kuvvetler ayrılığı" ideolojik ilkesini fazla ciddiye almamasını tavsiye ederiz. Belki de yazar, siyaset ve hukuk konusunda kendi koyduğu normları çiğneyen burjuvaziyi teşhir etmek istemiştir!? Ama bunun ne yeri ne zemini. Yazar, "bütün millet adına" yargılama yaptığını iddia eden bir yargıçlar kurulu

karşısında siyasal savunma yapıyor değil ki -- Türkiye solcularına sesleniyor, onları bir kampanyadan vazgeçip bir başkasını açmaya çağırıyor. Son bir olasılık daha var: Yazar, "burjuva düzenleri"nden farklı olarak, "sosyalizm"de siyaset ile hukukun "birbirinden ayrı" olduğu propagandasının esasen yapılmadığını, dolayısıyla "sosyalist" bir düzende adli organlara yaptırılmış tasfiyelerin daha az vahim sayılması gerektiğini ima etmiş olabilir. Yazarın asıl niyeti buysa daha da kötü. Marxistler, gerçi işçi devletinin bir baskı aygıtı olduğunu, burjuvazinin bu konudaki iki yüzlülüğünün tersine, açıkça kabul ederler. Ama bundan bir işçi devletinde yurttaşların -- hele proleterlerin, o işçi devletinin kurucularının -- devlet organları karşısındaki bireysel güvencelerinin, hak ve özgürlüklerinin burjuva devletindekilere oranla daha kısıtlı olabileceği soncu asla çıkarılamaz. Bu, işçi sınıfı hareketini burjuvazinin ideolojik saldırıları karşısında silahsızlandıracağı gibi Lenin'in burjuva demokrasisi ile proletarya iktidarı arasında demokratiklik açısından yaptığı ünlü kıyaslamayı yüz seksen derece tersine çevirmek olur. Arnavutluk'taki, Çin'deki, Kamboçya'daki uygulamaların bize kendisinden hâlâ tam olarak kurtulamadığımızı öğettiği Stalinvari temizlikler kara basanına davetiye çıkarması da çabası...

Gelelim Türkiye aydınlarının "buradan Sovyetler Birliği'ne akıl verdikleri" için azarlanmalarına. *Toplumsal Kurtuluş* çevresinin önemli bir bölümünün eski TİP kökenli olduğu bilinir. Gene bilinir ki bu parti, önderliğinin ideolojik tutumu nedeniyle üyelerini sağlam bir Marxizm, o arada proletarya enternasyonalizmi terbiyesiyle yetiştirmemiştir. *Toplumsal Kurtuluş*' çuların TİP sonrasındaki siyasal kariyelerinde de bu eksikliklerini telafi edememiş oldukları anlaşılıyor. *Toplumsal Kurtuluş*, Sovyet devrimini gerçekleştirenlerin, başta Lenin ve Trotskiy olmak üzere, ilk sarıldıkları işlerden birinin başka ülkelerin devrimcilerinden "akıl almak" (ve tabiî onlara "akıl vermek") için sosyalist devrimin dünya partisini, Üçüncü Enternasyonal'i, kurmak olduğunu bilmiyor mu?

Kendisine toz kondurmakdıkları Stalin, Lenin'in ardından timsah göz yaşları dökerken:

> *Yoldaş Lenin, aramızdan ayrılırken, Komünist Enternasyonalin ilkelerine bağlı kalmak ödevini, bizlere vasiyet etti. Yoldaş Lenin, sana yemin ederiz ki bütün dünya işçilerinin birliğini, Komünist Enternasyonali güçlendirmek için, gerekirse ölümü bile göze alacağız* [34]

diye söz verdiği halde Enternasyonal'in kapısına kilit vurmuş olabilir. Ama Enternasyonal'e vücut veren ilkeler geçersizleşmiş olabilir mi? Yazarın proletarya enternasyonalizmi anlayışı herkesin kendi ülkesindeki "acılara çare bulduğu" ulusal mücadelelerin basit bir toplamı mı yoksa? Üstelik Moskova duruşmaları sanıklarının saygınlaştırılması kampanyası, sanıkların kimlikleri göz önünde tutulduğunda, kesinlikle uluslararası çapta yürütülmesi gereken bir görevdir. Bu davalarda yargılananların hemen hepsi uluslararası birer eylemciydi. Zinovyev ile Buharin, Komünist Enternasyonal (KE)'e sırayla başkanlık yapmışlardı. Rakovskiy ile Trotskiy, Üçüncü Enternasyonal'in önderliğinde yeralmadan önce İkinci Enternasyonal'in birer yöneticisiydiler. Rakovskiy, Bulgaristan ve Romanya sosyalist partilerinin yöneticiliğini yapmıştı. Trotskiy, Zimmerwald Manifestosu'nu, KE'nin kuruluş konferansının çağrısını ve ilk dört kongresinin manifestolarını kaleme almıştı. Radek, Polonya ve Alman sosyal demokrat partilerinin yöneticiliğinde bulunduktan sonra yıllarca KE sekreterliği görevini yerine getirmişti. KE'nin 1923 devrimci dalgası sırasında Almanya Komünist Partisine gönderdiği temsilci Pyatakov idi. Daha birçok sanık KE'nin tam gün çalışan görevlileriydi. 35

Kaldı ki *Toplumsal Kurtuluş*'un yazısında adı geçen Türkiyeli komünistler de Stalinciliğin gazabına uğramışlardı. Nâzım Hikmet, bir şiirinde, *Toplumsal Kurtuluş*'un sözünü ettiği Baytar Hacıoğlu Salih'in başına gelenleri şöyle anlatır: "Hacı Oğlu Salih memleketimdendi, / Karadenizden. / Kocaman gözlü, kocaman burunluydu. / Dazlaktı. / Komünistti on dokuzdan. / Dövüştü. / Hapislere düştü. / Yattı Ankara'da,

Kırşehir'de. / Sonra, geçti bu yana, / yani ikinci vatana. / Baytardı, Kirofabat köylerinde hasta keçilere / baktı. / Yıllar, eğrilen bir yün ipliği gibi aktı / namuslu, çalışkan parmaklarından. / Sonra, 49'da, Moskova'da, Martın onuncu / gecesi / oturmuş Engels'i okuyordu / geldiler/ götürdüler / sürdüler Altay bucağına. / Ne bir dağ devrildi içinde, / hatta ne bir toprak parçası kaydı, / yalnız inme indi sağına, / altmış yedi yaşındaydı. / Altı yıl Hacı Oğlu Salih / kutladı devrimin yıldönümünü / telörgüler ve kurt köpekleriyle çevrili / ve öldü bir bahar günü / elli kişilik barakasında. / Bu akşam Moskova'da bayram eyledik, / kutladık devrimimizin yıldönümünü. / Dolaştı türkü söyliyerek alanları Marks / Engels / Lenin / ve temize çıkma kağıdı Salihin ... "

Toplumsal Kurtuluş, "Takrir-i Sükun, komünist partisinin aydınlardan soyutlanmasını sağlamada son derece etkili olduktan" sonra "Nazım Hikmet ve Doktor Hikmet'in, mücadeleye devam eden bir avuç içinde" olduklarını kaydediyor. Doğrudur. Nazım Hikmet ile Dr. Kıvılcımlı'nın tam da bu yüzden, yani Stalinciliğin aleti haline gelmiş Komintern'ce dayatılan burjuvaziyle iş birliği politikasına karşı direndikleri için Trotskiyicilikle damgalanıp tecrit edilmek istendiklerini, *Toplumsal Kurtuluş* yazarlarında Yalçın Küçük iyi bilir. Dr. Kıvılcımlı'nın gene bu yüzden, 12 Mart rejiminin zulmünden kaçarken sözüm ona "sosyalist" ülkelerin sınır kapılarında kanserli prostatı nedeniyle kan işetilerek bekletilip süründürüldüğünü, sonunda ancak, işçi devletleri arasında Sovyet nüfuzundan ilk kopuşu gerçekleştirmiş olan Yugoslavya'da sığınma, tedavi ve ölme olanağı bulduğunu unutmadık. Medvedev'in şu satırlarını içimiz sızlamadan okumak ne mümkün:

> *İtalya, Finlandiya, Avusturya, İspanya, Çekoslovakya, Fransa, Romanya, Hollanda, hatta Amerika ve Brezilya'dan birçok komünist tutuklandı ve öldü. SSCB'de yaşayan Batı Avrupalı komünist önderlerin ve eylemcilerin can vermelerine karşılık kendi ülkelerinde 1937-38 arasında hapiste yatanların çoğunun hayatta kalmış olması korkunç bir paradokstur.* [36]

Toplumsal Kurtuluş 'çuların maksadı üzüm yemek

mi, bağcıyla dalaşmak mı, anlaşılmıyor doğrusu. Kemalizmin siyasal haksızlıklarının teşhir ve tamir edilmesi için bir kampanya açacak olurlarsa Moskova duruşmaları kampanyasına imza atanların büyük bir bölümünden ancak dayanışma ve destek göreceklerinden kuşkuları mı var? Moskova duruşmaları kampanyasının imzacıları arasında bütün bilimsel ve düşünsel çabalarını Kemalizmin baskı ve haksızlıklarını gün ışığına çıkartmaya adamış, bu uğurda her türlü cezaya katlanmış olanların bulunduğunu, kendilerinin de onlardan dayanışmalarını esirgememiş olduklarını hatırlamıyorlar mı?

Bir vicdan borcu mu, bürokrasiyle mücadele mi?

Her ikisi. İnsanlık tarihinde yepyeni bir çığır açan bir devrimin önderlerinin, dünyayı değiştirmeye cesaret edenlerin ve bunu başkanların, tarihte eşi görülmemiş haksızlıklara uğratılmasına karşı uluslararası solun vicdan borcunun yerine getirilmesi, hiç kuşkusuz kampanyanın temelinde yatıyor. Bu yüzdendir ki biz, Trotskiy'in yanı sıra, Sovyetler Birliğinde sol muhalefetin bastırılışında Stalin hizbinin dönem dönem sözcülüğünü üstlenmiş olanların, Zinovyev'lerin, Radek'lerin, Buharin'lerin, aklanması çabalarına ön ayak olduk. Sol içindeki ayrılıkların savcıya, ceza yargıcına, cellada ve idam mangasına başvurularak "çözülmesi" yolunun bir daha açılmamak üzere kapanmasını sağlamanın bu gün hepimize dayattığı görev kampanyanın kayıtsız şartsız desteklenmesidir. Öte yandan bu gün kurbanlarının yeniden saygınlaştırılması için mücadele ettiğimiz Stalinci temizlikler, işçi sınıfı içindeki ayrıcalıklı bir azınlığın, bürokrasinin, işçi sınıfının kitlesine karşı tezgâhladığı "siyasal karşı devrim"in nihai aşamasını simgeler. Bu anlamda, kampanyanın başlamasından bu yana elde edilen ve bu karşı devrimin temelinde yatan tasfiyelerin her türlü meşruluktan yoksun olduğunu tescil eden başarılar,

bürokrasiye karşı "siyasal devrim" mücadelesinde yeni mevziler ele geçirildiğini ifade eder. Kampanya, bundan böyle "trostkiyciliğe" karşı iftiralar ve yalanlar temelinde değil, Trotskiy'in olsun yandaşlarının ve karşıtlarının olsun gerçekten yazıp savundukları fikirlerden hareketle mücadele etmek isteyenlere de bu olanağı veriyor. Öyleyse ne yalnız biri ne yalnız öbürü. "Devrimlerin çocuklarını yemesi" kuralının mülk sahibi sömürücü sınıfların devrimlerine ait bir kural olduğunu, her türlü sömürü ve baskıyı ortadan kaldırmak için yola çıkmış devrimlerde böyle bir "kural"ın geçerli olmayacağını kanıtlamak isteyenler açısından kampanyaya katılmak bir vicdan borcudur, uğrunda savaşılmaya değer biricik sosyalizm perspektifine bağlılıklarının ölçütüdür. Bizim için de öyle. Kampanyada şimdiden elde edilmiş ve ilerde elde edilecek sonuçların [37] 1920'lerin Sovyetler Birliğinde bürokratik yozlaşmanın başını çekenler ile işçi devriminin derinleştirilmesini savunanlar arasında yer alan hayati tartışmaların belgeleri üstündeki sansürün kalkması, böylece Stalinciliğin devrimci bir alternatifinin o zaman da mevcut bulunduğunun, devrimci Marxist muhalefetin programının hem sosyalist hem de demokratik bir çözümü temsil ettiğinin ortaya çıkması ve Sovyet kitlelerince anlaşılmasını ister istemez kolaylaştıracak olması ise, şimdilik yalnız bizler için, tarihi haklılığımızın yeni bir göstergesini oluşturuyor.[38]

Notlar

1.Ken Coates, *The Case Of Nikolai Bukharin* Nottingham,Spokesman, 1978, *passim*.

2."Kruşçev'in Gizli Söylevi," *Kruşçev'in Anıları*, c. II, çev. M. Ali Kayabal, k. y., Milliyet Yayınları, 1971, s. 317-18.

3. Ernest Mandel, "A New Stage of De-stalinization in the USSR," *International Viewpoint*, No. 143 (June 13, 1988), s. 6.

4. Prozessbericht, Moskova, 1936, stenoyla tutulmuş tutanakların Almanca versiyonunda s. 185'ten Ernest Mandel, "Moves to Rehabilitate the Moscow Trials Defendants," *Ibid.*, No. 128 (October 26, 1987), S. 12 dn.

5.*Ibid*.

6. Isaac Deutscher, *Troçki* , c. III, çev. Rasih Güran, İstanbul, Ağaoğlu Yayınevi, 1974, s.409.

7. *Ibid.*, s. 426-27.

8. Doğu Perinçek, *Kemalist Devrim*, 2.B., İstanbul, Aydınlık Yayınları, 1979, s. 116'daki alıntı. Perinçek, Stalin'in sözlerini Mao'dan alıp aktarıyor. İlginç olan, bu kitabın, yazarı fikirlerini değiştirdikten ve Trotskiy'i "değerli bir muhalif" ilân ettikten (krş. "Yayın Notu. Bir iktidarsızlık Doktrini: Troçkizm, " Saçak, c. VI, No. 35 (Aralık 1986), S.27-34) sonra da piyasadan çekilmemiş olmasıdır.

9. J.T. Murphy, *Stalin* , çev. Celâl Üster, Ankara , Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1976 , s. 216, 218.

10. Josef Stalin, *Leninizmin İlkeleri*, 2. B., Çev. Muzaffer Kahagil, Ankara, Sol Yayınları, 1974, s. 96-111.

11. *Ibid.*, s. 110.

12. Aydın Giritli, "Bir Karşı-Eleştiri: Troçkizm Üzerine," *Gelenek*, No. 20 (Ağustos 1988), s.89-90.

13. Çev. Şöhret Aydın, Ankara, Yeni Aşama Yayınları, 1976. Bildiğim kadarıyla bu yayın evi ile halen çıkmakta olan *Yeni Aşama* dergisi arasında her hangi bir ilişki yoktur.

14. Ernest Mandel, "Die Moskauer Prozesse in der Debatte um die Perestroika," *Inprekorr* , No. 197 (November 1987), s.16

15. *Ibid.*, S.16-17.

16. Isaac Deutscher, *Stalin* , c.II, çev. Selahattin Hilav, İstanbul, Ağaoğlu Yayınevi, 1969, s. 117.

17. Deutscher, *Troçki* , c.III, s. 397.

18. *Sağcılar ve Troçkistler Bloku* , s.v.

19. Roy A. Medvedev, *Let History Judge. The Origins and Consequences of Stalinism*, çev, Colleen Taylor, New York, Vintage Books, 1973, s. 176. Medvedev Sovyetler Birliğini terk etmemiş Marxist bir rejim aleyhtarıdır.

20. *Ibid.*, s. 186-87.

21 *Ibid.*, s.177.

22. *Mahkeme Tutanakları*, s. 777'den Murphy, s.218.

23. Medvedev, SBKP'nin XXII. kongresinde Z.T. Serdyuk tarafından okunan dehşet verici bir belgeyi aktarır. Gizli polisin Yagoda'dan sonraki şefi Yejov'dan Stalin'e gönderilen belgede dört ayrı liste halinde sıralanmış kişilerin kurşuna dizilmesi Stalin'in onayına sunulmaktadır. Dördüncü liste "halk düşmanlarının kanları" başlığını taşımaktadır. Listeler, Stalin ile Molotov tarafından onaylanıp imzalanır. Medvedev'e göre Stalin, 1937-39'da bu tür listelerin 400 kadarını onaylamıştı ve bu listelerde 44 000 kişinin adı yer almaktaydı. Medvedev, s. 293-94.

24. Örneğin Affan Belik (?)'in *Emeğin Bayrağı* dergisinin 6. (Ağustos 1988) sayısında "İşçiler Halklar Elele" (!) lejandı altında

ve "siyasal bilimler alanında bir araştırma tezi olarak hazırlandığını" bildirir bir giriş notuyla yayımlanan ve kurbanların sayısının "bir, iki bin kişiyi" geçmediğini dönemin ABD büyük elçisinin tanıklığına başvurarak iddia eden "Stalin'in Sağ Muhalefetle Hesaplaşması (1928-1938)" başlıklı yazısına bakınız (s.31).

25. Bu yorumun uluslararası kökenleri de var. Arthur Koestler'in ünlü romanı *Gün Ortasında Karanlık* (Türkçesi: *Sıfır ve Sonsuzluk*, çev. Vahdi Hatay, Ankara Tur Yayınları, 1973) ve oradaki Rubaşov tipi bu yorumun edebi versiyonudur. Sovyetler Birliğinde Koestlerin de "aklandığını", romanın edebiyat gazetesi *Neva*'da tefrika edilmeye başladığını, tarih profesörü V. Çubimskiy'in kitaba yazdığı ön sözde "Bu kitap, Stalin terörünün, insan kişiliğini ruhsal açıdan yıkmaya yönelik en şeytani amaçlarını göstermektedir" dediğini *Hürriyet* gazetesinin 31 Temmuz 1988 günlü nüshasından öğreniyoruz.

26. Aktaran: Murat Belge, "Gerratana'nın Yazısından Esinlenerek, Demokrasi ve Sosyalizm Üstüne Varyasyonlar," *Birikim*, c.VI, No. 34 (Aralık 1977), s. 22. Belge'nin kaynağını vermediği yazının *Kitle* dergsinde çıkmış olduğunu ben hatırlıyorm.

27. Bk. *İktibn'e Doğru*, No.29 (19-25 Temmuz 1987), s.41 ve 63.

28. Marx, bu eğretilemeyi metaın paraya çevrilmesi için kullanır. Karl Marx, *Kapital. Ekonomi Politiğin Eleştirisi*, c. I/1, 2. B., çev. Mehmet Selik, Ankara, Odak Yayınları, 1974, s. 175.

29. Örneğin bk. "Troçki Yeniden Kahraman. Mezarda Gönül Alma," *Yeni Gündem* , 13-19 Eylül 1987, s. 49. Yazının yazıda belirtilmeyen kaynağı Parist'te çıkan günlük *Libération* gazetesinin 10 Eylül 1987 tarihli sayısıdır. Trotskiy'in torunu davet olayını yalanlamış, ancak bunun haberi Türkiye basınında çıkmamıştır.

30. Gorbaçev konuşmasında Trotskiy için şunları söylüyor: "O, Lenin'in ölümünden sonra, Parti liderliği için açık ve sürekli girişimlerde bulundu. Bu şekilde, Lenin'in onun için beslediği aşırı kendisini beğenmiş, yalpalayan ve aldatan bir kişiliğe sahip olduğu biçimindeki fikirlerini doğrulamış oldu." Mihail Gorbaçev, *Yolumuz Ekim'in Yolu Öncülerin Yoludur* , 2.B., Ankara, Dönem Yayıncılık, t. y ., s. 14. "Aşırı kendisini beğenmiş" olma Lenin'in, SBKP XII. kongresine yazdığı ve "vasiyet" olarak bilinen mektuplarında Trotskiy için gerçekten kullandığı bir eleştiri ifadesidir. Ama Lenin, "vasiyet'inin hiçbir yerinde Trotskiy'i "yalpalayan ve aldatan bir kişiliğe sahip olmakla" suçlamaz; onu "Merkez Komitesindeki en yetenekli kişi" olarak nitelendirir. Böylece Gorbaçev, Lenin'in "vasiyet"inde kullandığı bir ifade ile kullanmadığı bir ifadeyi aynı cümle içinde birbirine "monte ederek" bellekleri ve zihinleri yanıltma yolunu seçiyor. Gorbaçev, gene aynı konuşmasında Buharin'i eleştirmek için Lenin'in "vasiyet"ine atıf yapmasını biliyor; Lenin'in "vasiyetler"inden birisinin Stalin'in genel sekreterlikten uzaklaştırılması olduğunu ise örtbas ediyor. Krş, Lenin, *Toplu Yapıtlar*, 4.Rusça B., c. XXXVI, s. 544-46'dan Robert Conquest, *The Great Terror. Stalin's Purge of the Thirties*, gözden

geçirilmiş baskı, Harmondsworth, Penguin Books, 1971, s. 714-15.

31. Mandel, *Inprekorr*, No 197 (November 1987), s.15

32. Gorbaçev, s. 21.

33. Lenin, *Gesamtausgabe*, c. XXIII, s. 40'tan Karl A. Mollnau, "Recht," *Marxistisch-leninistisches Wörterbuch der Philosophie*, der. Georg Klaus ve Manfred Buhr gözden geçirilmiş ve genişletilmiş baskı, 3, s.1018.

34. Josef Stalin, *Lenin*, çev. Seçkin Çağan, İstanbul, Habora Kitabevi Yayınları, 1968, s. 33.

35. Orhan Suda, *Geniş Açıklamalı, Ansiklopedik Sosyalizm Sözlüğü*, İstanbul, Suda Yayınları, 1976'da, adı geçenlerle ilgili maddelere bakınız.

36. Medvedev, s. 222-23.

37.Trotskiy *Stalin'in Cürümleri* adlı kitabını şu cümlelerle bitirmişti: "Tarih, keyfilik ve ayrıcalıkların ahir zaman mabuduna kurban edilen kanların tek bir damlasını affetmeyecektir... Devrim, bütün gizli dolapları açacak, bütün davaları gözden geçirecek, iftiraya uğrayanları temize çıkaracak, *keyfiliğin kurbanları için anıtlar dikecek* (italikler benim), cellatların adlarını sonsuza değin lânetleyecektir." Şimdi, geçenlerde yapılan SBKP 19. konferansı, "Stalin dönemindeki yasadışılıklara kurban gidenlerin anısına Moskova'da bir anıt dikilmesine karar verdi." (Ali Söylemezoğlu, "Perestroyka'da Yeni Aşama. SBKP 19. Konferansı," *Yeni Açılım*, No.5 (Eylül 1988), s. 42.) Böylece Trotskiy'in ön görüşü, vaktinden — yani siyasal devrimden —önce gerçekleşmiş oluyor.

38. Son bir nokta: Aramızda öz eleştirisini yapması gerekenler varı Solun bir bölümü, Sovyet makamlarının yeniden saygınlaştırma kararlarını, kendilerini ilgilendiren hiç bir şey olmamış gibi seyredip duramaz. Yazıda örneklerini verdiğimiz iftira malzemesini başanlar, dağıtanlar, polemiklerinde Moskova duruşmaları sanıklarına ceza hukukunun terimleriyle saldıranlar, yayılmasına aracılık ettikleri yalanlar için özür dilemeli, sosyalist kamu oyu önünde açıkça öz eleştiri yapmalıdırlar. Bu satırların yazarı, *Kısa Ders*'in ilk baskısının yayımlanışı sırasında Aydınlık Yayınları çevresinde yer aldığını yazı bağlamında belirtmekle kendisine düşen öz eleştiri borcunu yerine getirmiş olduğunu ummaktadır.

MOSKOVA DURUŞMALARI

★ **Birinci duruşma:** "On altılar duruşması" diye bilinen bu dava, 19 Ağustos 1936'da açıldı. Başlıca sanıklar, Zinovyev, Kamenev, Yevdokimov ve Bakayev gibi Bolşevik eski muhafızların temsilcileri; Pikkel ve Reingold gibi tanınmış kişiler; Smirnov ile Mraçoskiy gibi Sol Muhalefet militanları ve Deritser adında bir hava subayıydı. Gazeteci ve yazar Ter Vaganyan ile yüksek düzeyli bir hükümet görevlisi olan Goltsman da davaya dahil edilmişlerdi.

Sanıklar, partinin ve ülkenin önderlerine karşı tedhişçi saldırılar hazırlayıp uygulamakla görevlendirilmiş bir "merkez"e katılmakla suçlanıyorlardı. Savcı Vışinskiy, "bu kudurmuş köpeklerin", bu "soytarıların, bu cücelerin", bu "maceracıların kurşuna dizilmesini" istedi.

Davada hazır bulunmadığı halde Trotskiy baş sanıktı, sanıklardan birinin "itiraf"ına göre "tedhişçi blokun ruhu ve örgütleyicisi" idi. 25 Ağustos'ta on altı sanık idam edildi.

★ **İkinci Duruşma,** 23 Ocak ile 30 Ocak 1937 günleri arasında aynı mahkeme önünde görüldü. Birbirine karıştırma yöntemiyle seçilmiş 18 sanık vardı bu

kez— Pyatakov, Radek, Serebriyakov, Sokolnikov, Drobnis, Muralov ve başkaları.

Duruşmanın genel şeması birincisinden pek farklı değildi. Sanıklar, "Trotskiyci-Zinovyevci merkez"i kurmakla suçlanıyorlardı. "Kitle halinde zehirleme"den iktisadi kundakçılığa uzanan alabildiğine saçma suçlamalara uğratılmışlardı. Yalnız "itirafta bulunanlar" mahkeme önüne çıkarılmışlardı. Vışinskiy, doğal olarak iplerin Trotskiy'in elinde olduğunu kanıtlamaya çalıştı. Sanıkların on beşi ölüme mahkum edildi. Ama Pyatakov, Radek ve Sokolnikov hapis cezalarına çarptırıldılar.

★ **Üçüncü duruşma** 2 ile 13 Mart 1938 tarihleri arasında yapıldı. 21 sanığın arasında Buharin; Rıkov; Rakovskiy; Kretinskiy; eski polis şefi Yagoda; Grinko ile Çernov gibi halk komiserleri; eski Merkez Komitesi üyeleri; resmi görevliler ve üç doktor, bir de bir avuç serseri ile muhbir vardı. Bir "sağcılar ve Trotskiyciler bloku"na katılmakla, Trotskiy'in aracılığıyla düşman devletlerle Sovyet iktidarını devirmeyi ve SSCB'yi parçalamayı amaçlayan bir anlaşma yapmakla suçlanıyorlardı. Sanıkların on dokuzu idam edildi.

★ **Generallerin idamı.** 11 Haziran 1937 günlü bir bildiriyle aralarında Tuhaçevskiy, Yakir, Uboreviç, Feldman ve başka Kızıl Ordu subaylarının bulunduğu bir grup generalin aynı gün tutuklanıp yargılandığı açıklandı. Bunların bazıları 1936'dan beri tutukluydular. Gerçek bir duruşmanın yapılıp yapılmadığı saptanamadı. Generallerin idamını daha düşük rütbelerden on binlerce subayın idamı izledi. Böylece Kızıl Ordu, İkinci Dünya Savaşı'nın arifesinde başsız bırakılmış oldu.

Sovyet Devletinin Sınıf Karakteri

Leon Troçki

Komünist Enternasyonal'den kopuş ve yeni Enternasyonel'e yöneliş, SSCB'nin toplumsal karakteri sorununu yeniden gündeme getirdi. Komünist Enternasyonal'in çöküşü aynı zamanda Ekim Devrimiyle ortaya çıkan devletin de çöküşü demek değil midir? Burada, gerçekten iki durumda da tek ve aynı egemen örgütlenme söz konusu : Stalinist aygıt. Bu aygıt, hem SSCB'nin iç politikasında hem de uluslararası arenada özdeş yöntemler uygulamıştır. Biz Marksistler, hiçbir zaman Brandlerciler gibi Stalinistlerin iç politikada günahsız ama dış politikada yıkıcı olduğunu söyleyecek kadar çifte

---

(*) *Bilge Amerikan Brandlercileri (Lovestone Grubu) sorunu karmaşıklaştırıyor: Stalinistlerin ekonomik politikaları hatasız; ama SSCB'deki politik rejim kötüymüş, demokrasi yokmuş. Eğer ekonomi politikası doğru ve başarılı idiyse Stalin'in neden demokrasiyi ortadan kaldırdığı sorusunu kendi kendilerine yöneltmek bu kuramcıların aklına gelmiyor. Bu, proleter demokrasisi sağlandığında partinin ve işçi sınıfının Stalinin iktisadi politikaları karşısındaki coşkusunu durmaksızın ve gayretle ifade edeceğinden duyulan korkudan kaynaklanmıyor mu?*

muhasebe tutan patronlar olamayız. (*) Bizim inancımız bu politikanın her iki durumda da aynı biçimde yıkıcı olduğudur. Öyleyse, Komünist Enternasyonal'in çöküşüyle birlikte SSCB'de proletarya diktatörlüğünün tasfiyesini de kabul etmek gerekmez mi?

İlk bakışta böyle bir mantık yürütme reddedilemez gibi görünüyor. Ama bu mantık yürütme hatalıdır. Stalinist bürokrasinin yöntemleri bütün alanlarda türdeş olmasına rağmen, bu yöntemlerin nesnel sonuçları dışsal koşullara yani, mekanik bir dil kullanmak gerekirse, maddi olanın direncine dayanmaktadır. Komünist Enternasyonal'den kapitalist sistemi devirecek, proletarya diktatörlüğünü kuracak bir aygıtı temsil etmesi amaçlanıyordu. Sovyet hükümeti halen tamamlanmış bir altüst oluşun kazanımlarını koruyan bir aygıtı temsil etmektedir. Batının Komünist partileri mirasyedi değildir. Güçleri (gerçekte zayıflıkları) yalnızca ve yalnızca kendilerinde yatmaktadır. Stalinist aygıtın gücünün onda dokuzu kendinde değil, muzaffer devrimin tarihe kazıdığı toplumsal değişmelerde yatmaktadır. Bu yaklaşım, kendi başına sorunun yanıtını belirleyemiyor ama gene de büyük bir yöntemsel önem taşıyor. Bu bize Stalinist aygıtın devrimci uluslararası bir etmen olarak anlamını nasıl tamamen tükettiğini, ama hâlâ proleter devrimin toplumsal kazanımlarının koruyuculuğunu yapma bakımından ilerici niteliğini bir parça olsun korumakta olduğunu göstermektedir. Şunu da ekleyebiliriz ki, bu ikili konum, kendi içinde, tarihsel gelişmenin eşitsizliğinin bir dışa vurumunu temsil etmektedir.

Bir işçi devletinin doğru politikaları *yalnızca* ulusal ekonomik inşaya indirgenemez. Eğer devrim uluslararası arenada proleter yöneliş etrafında genişlemezse, ulusal çerçevede bürokratik bir yönelişte tıkanmak zorunda kalacaktır. Eğer proletarya diktatörlüğü Avrupa'ya ve dünyaya yayılmazsa, kendi çöküşüne doğru ilerlemek zorunda kalacaktır. Bunların tümü geniş bir tarihsel prespektif içinde tartışmasız doğrudur. Ama herşey somut tarihi süreçlerin çevresinde dönmektedir. Stalinist bürokrasinin politikalarının işçi devletinin tasfiyesine yol açmış olduğu söylenebilir mi? Şimdi sorun budur.

İşçi devletinin açıkça tasfiye edilmiş olduğu iddiası karşısında ilk ve öncelikli olarak, Marksizmin önemli yöntemsel konumlanışı dikilmektedir. Proletarya diktatörlüğü politik bir dönüşüm ve üç yıllık bir iç savaş sonucunda kurulmuştur. Hem toplumu sınıfsal olarak açıklayan kuram hem de tarihsel deneyim, eşit ağırlıkla, proletaryanın zaferinin silah elde olmaksızın, büyük sınıf mücadeleleri verilmeksizin barışçı yollardan olanaklı olmadığını kanıtlar. Bu durumda, kimsenin farketmediği 'tedrici' bir burjuva karşıdevrim nasıl akla uygun olabilir? Bugüne değin feodal karşıdevrimler de burjuva karşıdevrimler de hiçbir zaman 'organik' olarak oluşmamış ve değişmez olarak askeri bir müdahaleye ihtiyaç duymuştur. Son tahlilde reformizm kuramları, her zaman, sınıf çatışmalarının derin ve uzlaştırılmaz karakterini anlama yeteneğinden yoksun oluşlarıyla belirlenir; ve işte kapitalizmden sosyalizme barışçıl geçiş perespektifi de bu anlayışı nedeniyle sakattır. İktidarın bir sınıfın elinden diğerine geçmesinin çatışmalı niteliğine ilişkin Markist kavrayış, yalnızca tarihin çılgınca ileri atıldığı devrimci süreçler için değil, toplumun geriye yuvarlandığı karşıdevrimci süreçler için de geçerlidir. Sovyet hükümetinin proleterden burjuvaya doğru tedrici olarak dönüştüğünü söylemek yalnızca, deyim yerindeyse, reformizmin filmini geriye oynamaktır.

Karşıtlarımız, bunun genel yöntemsel bir önerme olduğunu ve kendi içinde ne kadar önemli olursa olsun sorunu çözmekte çok soyut kaldığını söyleyerek söylediklerimizi reddedebilirler.Gerçek her zaman somuttur. Sınıf çelişkilerinin uzlaşmaz olduğu tezi çözümlememize yön verecek ve vermeli; ama bu tez çözümlememizin sonuçlarının yerine geçmemelidir. Tarihsel sürecin kendisinin maddi içeriğini derinliğine araştırmalıyız.

Cevabımız şudur: yöntemsel bir tartışmanın sorunu tamamen halletmediği doğrudur. Ama her durumda bu, kanıtlama yükümlülüğünü karşı tarafa yükler. Kendilerini Marksist sayan eleştirmenler üç yıllık bir mücadele sonucunda iktidarı yitirmiş bir burjuvazinin, hiçbir savaş vermeksizin bu iktidarı nasıl geri aldığını

göstermek zorundadırlar. Ancak, karşıtlarımız sovyet devletine ilişkin değerlendirmelerine hiçbir ciddi kuramsal açıklama eklemek girişiminde bulunmadıklarından biz bu çabayı onlar adına bu yazıda göstermeye çalışacağız.

"Proletarya üzerindeki diktatörlük"

Sovyet devletinin proleter olmayan niteliği üzerine en yaygın, en popüler ve ilk bakışta çürütülemez görülen yaklaşım, proleter örgütlerin özgürlüğünün boğazlanmasına ve bürokrasinin sonsuz gücüne yapılan göndermede temellenmektedir. Tek kişinin diktatörlüğüne götüren bir aygıtın diktatörlüğünü, proletaryanın sınıf olarak diktatörlüğüyle özdeşleştirmek olanaklı mıdır? Proletarya üzerindeki diktatörlüğün proletarya diktatörlüğünü dışladığı açık değil mi?

Bu çekici mantık yürütme, sürecin gerçekliğinin maddi bir çözümlemesine değil, Kantçı normlara dayanan saf idealist şemalar üzerine inşa edilmiştir. Devrimin bazı soylu "dostları" pırıl pırıl aydınlık bir proletarya diktatörlüğü kavrayışı geliştirdiler ve içsel çelişkiler taşıyan, önderliğin hata ve suçlarıyla, sınıf barbarlığından kalan mirasla yüklü gerçek diktatörlük olgusu karşısında takatları kesildi. En güzel duygularında hayal kırıklığına uğrayınca Sovyetler Birliği'ne sırt çevirdiler.

Nerede ve hangi kitapta proletarya diktatörlüğünün hatasız bir reçetesi bulunabilir? Bir sınıfın diktatörlüğü hiç de sınıfın bütün kitlesinin devletin yönetimine katılması demek değildir. Bunu, herşeyden önce, mülk sahibi sınıflarda görürüz. Soyluluk, önünde soyluların diz çöktüğü monarşi yoluyla hüküm sürüyordu. Burjuvazinin diktatörlüğü ancak artık yönetici sınıfın korkacak bir şeyi kalmadığı kapitalist gelişmenin yükseliş koşullarında göreli olarak daha gelişkin demokratik biçimler aldı. Almanya'da bütün geleneksel burjuva partileri paramparça edilerek, demokrasinin ayağı gözlerimizin önünde Hitler'in otokrasisi tarafından

kaydırıldı. Bugün Alman burjuvazisi dolaysız olarak hüküm sürmüyor; bu burjuvazi politik olarak tamamen Hitler ve güruhuna bağımlıdır. Bununla birlikte Almanya'da burjuva diktatörlüğü, toplumsal hegemonyasının bütün koşulları korunduğu ve güçlendirildiği için sarsılmadan kalmıştır. Hitler burjuvaziyi politik olarak mülksüzleştirerek, ekonomik olarak mülksüzleşmeden kurtarmıştır. Burjuvazinin faşist rejime baş vurmaya zorlanması gerçeği, egemenliğinin tehlikede olduğu ama daha henüz ortadan kalkmadığı gerçeğini doğrulamaktadır.

Öne süreceğimiz argümanları tahmin eden, karşıtlarımız sabırsızca itiraz edeceklerdir: Burjuvazi, sömüren bir azınlık olarak kendi egemenliğini bir faşist diktatörlük aracılığıyla koruyabilir; ama proletarya sosyalist bir toplumu kurarken, giderek daha geniş halk kitlelerini doğrudan hükümet yönetimine çekerek, kendi hükümetini kendi yönetmek zorundadır. Genel biçimiyle bu vargı tartışma götürmez; ama verili örnekte sadece Sovyet diktatörlüğünün hasta bir diktatörlük olduğu noktasına varır. Geri ve tecrid edilmiş bir ülkede sosyalist inşanın korkutucu zorlukları, önderliğin yanlış politikalarıyla birleşince (bu da son tahlilde geri kalmışlığın ve tecrid edilmişliğin baskısını yansıtmaktadır) bürokrasinin toplumsal kazanımlarını *kendi* yöntemleriyle korumak için proletaryayı politik olarak mülksüzleştirmesi sonucuna götürmüştür. Toplumun yapısı ekonomik ilişkileri tarafından belirlenmiştir. Ekim Devrimiyle yaratılan mülkiyet biçimleri ortadan kaldırılmadığı sürece, proletarya yöneten sınıf olarak kalır.

"Bürokrasinin proletarya üzerindeki diktatörlüğü" tezleri daha derinlemesine bir inceleme olmadan, yani bürokratik hakimiyetin toplumsal köklerinin ve sınıfsal sınırlarının daha net bir açıklaması yapılmadan, olsa olsa menşevikler tarafından çok tutulan demokratik lafazanlık düzeyinde kısılıp kalacaktır. Sovyet işçilerinin ezici çoğunluğunun bürokrasiden hoşnut olmadığı, kayda değer bir kesiminin de nefret ettiğinden şüphe etmeye gerek yok. Ama, bununla birlikte, bu hoşnutsuzluğun kitlesel şiddet eylemlerine dönüşmemesinin tek nedeni

baskılar değildir: İşçiler eğer büroraksiyi devirirlerse alanı sınıf düşmanları için boş bırakmaktan korkmaktadırlar. Bürokrasi ile sınıf arasındaki iç ilişkiler, gerçekte, ağızları köpürmüş "demokratların" hayal edebildiklerinden çok daha karmaşıktır. Sovyet işçilerinin önünde başka prespektifler var olsaydı, Batı ufku faşizmin kahverengi rengiyle değil de devrimin kızıl ateşiyle aydınlanmış olsaydı, despot bürokratik aygıtının defterini dürebilirlerdi. Bu olmadığı sürece proletarya, dişlerini sıkarak bürokrasiyi "hoş görmekte" ve bu anlamda onu proletarya diktatörlüğünün sürdürücüsü olarak tanımaktadır. Açık konuşurken, hiç bir sovyet işçisi Stalinist bürokrasiye veryansın etmekten çekinmez. Ama hiçbirisi, karşıdevrimin gerçekleşmiş olduğunun söylenmesine izin vermeyeceektir. Proletarya Sovyet Devletinin belkemiğidir. Ama yönetme işlevi sorumsuz bir bürokrasinin elinde yoğunlaştığı sürece önümüzde belli ki hasta bir devlet var demektir. Bu hasta devlet tedavi edilebilir mi? Tedavi girişimleri değerli zamanın verimsiz olarak harcanması değil midir? Sorunun böylesi konuluşu yanlış olacaktır. Tedaviyle, biz, dünya devrimci hareketinden kopuk ve ayrı, yapay önlemleri değil, Marksizmin bayrağı altında daha ileri bir mücadeleyi anlıyoruz. Stalinist bürokrasiyi acımasızca eleştirmek yeni Enternasyonal'in kadrolarını eğitmek, dünya proleter öncüsünün mücadele yeteneğini yeniden ayaklandırmak: tedavinin özü budur ve tarihsel ilerlemenin ana yönelimiyle çakışmaktadır.

Geçtiğimiz birkaç yıl içinde karşıtlarımız bize bir çok kez, Komintern'i tedaviye uğraşmakla "boşuna zaman kaybettiğimizi" söylediler. Biz hiç kimseye hiçbir zaman Komintern'i *tedavi* edeceğimize söz vermedik. Biz yalnızca belirleyici ana kadar, hastayı ölü veya umutsuz derecede hasta olarak görmeyi reddettik. Her halükarda bir tek günümüzü bile "tedavi"yle harcamadık. Devrimci kadrolar oluşturduk ve hiç de daha önemsiz olmayan, yeni Enternasyonal'in temel teorik ve programatik yaklaşımlarını hazırladık.

Bir idealist norm olarak proletarya diktatörlüğü

Sayın "Kantçı" sosyologlar (Kant'ın gölgesinden özür dileriz), çoğu zaman "gerçek" diktatörlüğün, yani onların ideal normlarına uygun bir diktatörlüğün ancak Paris Komünü günlerinde veya Ekim devriminin Brest- Litovsk barışına ya da en çok NEP'e kadar olan döneminde var olduğu sonucuna varırlar. Doğrusu bu kör nişancılıktır: parmakla göğü gösterip öküzü gözünden vurmak denir buna. Eğer Marx ve Engels Paris komününü "proletarya diktatörlüğü" olarak adlandırmışlarsa bunu yalnızca komünün içinde taşıdığı olanakların gücünden ötürü böyle yapmışlardır. Ama komün, kendi içinde *henüz* proletarya diktatörlüğü değildi. İktidarı ile geçirmiş olmakla birlikte, nasıl kullanacağını bilmediğinden saldırıya geçmesi gerekirken bekledi ve Paris çemberinin içinde yalıtıldı kaldı; devlet bankasına dokunmaya cüret edemedi; iktidarı ulusal çapta ele geçiremediği için mülkiyet ilişkilerinde altüst oluşu gerçekleştirmedi daha doğrusu gerçekleştiremedi. Bütün bunlara hareketin önderlerini bile komünü proletarya diktatörlüğü olarak anlamaktan alakoyan Blankist tek yanlılık ve Proudhoncu önyargılar da eklenmelidir.

Ekim devriminin birinci bölümüne yapılan atıf da talihsizdir. Sadece Brest-Litovsk Barışına değil 1918 sonbaharına kadar, devrimin toplumsal içeriği küçük burjuva bir tarımsal dönüşümle ve üretimde proleter denetimle sınırlı idi. Bu devrimin eylemleriyle burjuva toplumunun sınırlarını henüz aşamamış olduğu anlamına gelir. Bu ilk dönemde asker sovyetleri, işçi sovyetleri ile yönetimdeydi ve çoğu zaman işçi sovyetlerini itip öne çıkıyordu. Ancak 1918 sonbaharına doğrudur ki, küçük burjuva asker-tarımsal unsurlar dalgası kendi kıyılarına çekildi ve işçiler üretim araçlarını ulusallaştırmaya giriştiler. Ancak bu zamandan sonradır ki gerçek bir proletarya diktatörlüğünün başlangıcından söz edilebilir. Ama burada bile bazı kayıtlar düşmek gerekir. Bu ilk yıllar boyunca, diktatörlük coğrafi olarak, eski Moskova Prensliğinin sınırları içinde kalmıştı ve merkez Moskova'dan çevreye her yönde üç yıllık bir savaş vermeye mecbur kaldı. Bu da, 1921'e, yani tam NEP'e kadar ulusal çapta proletarya diktatörlüğünü kurma mücadelesinin sürdüğü anlamına ge-

lir ve sözde Marksist küçük burjuva cahillerin gözünde, proletarya diktatörlüğü, NEP'in uygulanmaya başlamasıyla birlikte yok olduğu için, genelde hiç bir zaman var olmamış demektir. Bu baylara göre proletarya diktatörlüğü bizim günah dolu gezegenimizde gerçekleştirilemeyecek bir ideal norm, erişilmez bir kavramdır. Bu cinsten "kuramcıların", diktatörlük sözcüğünün kendisini reddetmedikleri sürece proletarya diktatörlüğü ile burjuva demokrasisi arasındaki uzlaşmaz çelişkinin üstünü örtmeye çabalamalarına pek şaşmamalı.

Politik açıdan değil laboratuvar görüş açısından en karakteristik olan "komünist demokrat"ların Paris kesimidir (Souvarine ve şürekası). Marksizmden uzaklıkları adlarından bile belli. Gotha programının eleştirisinde Marx, sosyal demokrasi adını devrimci sosyalist mücadeleyi demokrasinin resmî denetimi altında bıraktığı gerekçesiyle reddetmişti. "Komünist demokrat" ve "Sosyalist demokrat" arasında ilke olarak bir fark olmadığı gayet açık yani sosyal demokratlar. Sosyalizm ile Komünizm arasında katı ve sabit bir ayrım çizgisi yoktur. İkisi arasındaki sınırın ihlali, ancak sosyalizm ve komünizm, bir hareket ya da durum olarak sınıf mücadelesinin akışına ve tarihsel sürecin maddi koşullarına değil de toplumüstü, tarihüstü bir soyutlama olan, ama gerçekte proletarya diktatörlüğüne karşı burjuvazinin özsavunma silahı işlevini gören "demokrasiye" bağımlı kılındığında başlar. Eğer Gotha programının yazıldığı dönemde bile, sosyal demokrasi sözcüğünü, özü sağlıklı bir proletarya partisi için yanlış ve bilimsel olmayan bir isim olarak görmek olanaklı idiyse, o takdirde burjuvazinin ve "sosyal" demokrasinin bunu izleyen tüm tarihi "demokratik komünizm (?)" bayrağının açık sınıf ihanetinin bayrağı haline dönüşmesinin tarihidir(*)

(*) Eğer ilgilenenler varsa, 'komünist (!) demokratların 'platformunu kendileri inceleyebilirler. Marksizmin temelleri açısından, bundan daha şartlatanca bir belgeyi düşünmek zordur.

Bonapartizm

Urbahns türünden bir karşıt, henüz burjuva rejiminin yeniden kurulmuş olmadığını, ama bir işçi devletinden söz etmenin de yersiz olduğunu; şimdiki sovyet rejiminin bir sınıflarüstü veya sınıflararası Bonapartist hükümet olduğunu söyleyecektir. Biz bu kuramla ortaya atıldığı dönemde hesaplaştık. Tarihsel olarak Bonapartizm, burjuva toplumunun bunalımda olduğu dönemlerde burjuvazinin hükümeti olmuştu ve hâlâ da öyledir. Burjuva devriminin tam anlamıyla kapitalist kazanımlarını pekiştiren 'ilerici' Bonapartizm ile çağımızın kapitalist toplumunun çöküş döneminin atak, saldırgan Bonapartizmini (Von Papen-Schleicher, Dolfuss ve Hollanda Bonapartizmine aday Colijn vs.) birbirinden ayırt etmek olanaklı ve gereklidir. Bonapartizm her zaman sınıflar arasında politik bir laçkalığı gerektirir; ama Bonapartizmin bütün tarihsel çeşitlemelerinde tek ve aynı toplumsal taban korunmuştur: burjuva mülkiyeti. Bonapartist sınıflararası yalpalamadan veya Bonapartist çetenin 'sınıflarüstü' konumundan hareketle Bonapartist devletin sınıfsal olmayan bir niteliğe sahip olduğu sonucunu çıkarmaktan daha saçma bir şey olamaz. Dehşet bir saçmalıktır bu! Bonapartizm kapitalist egemenliğin türlerinden biridir.

Eğer Urbahns Bonapartizm kavramını şimdiki Sovyet rejimini de içerecek bir şekilde genişletmek istiyorsa, böyle bir genişletilmiş yorumu kabul etmeye hazırız- ama bir koşulla: 'Sovyet' Bonapartizminin toplumsal içeriği gerekli açıklıkla tanımlansın. Sovyet bürokrasisinin kendi yönetiminin hem ulusal hem de uluslararası alanda sınıf güçleri arasındaki kaypak temel üzerinde yükseldiği tamamen doğrudur. Bürokratik laçkalık Stalin'in kişisel plebisiter rejimi ile tamamlandığı ölçüde Sovyet Bonapartizminden söz edilebilir. Fakat iki Bonaparte'ın Bonapartizmleri ve onların şimdiki zavallı takipçileri de bir burjuva rejimi içinden geliştiler ve gelişmekteler; Sovyet bürokrasisinin Bonapartizmi ise sovyet rejiminin üstünde yükselmektedir. Terminolojik yenilikler ve tarihsel

benzeştirmeler çözümleme için şu veya bu biçimde kolaylık sağlayabilir ama sovyet devletinin toplumsal niteliğini değiştiremez.

"Devlet kapitalizmi"

Son zamanlarda, Urbahns birdenbire yeni bir kuram geliştirdi: Sovyet ekonomik yapısı 'devlet kapitalizminin' bir türü imiş. Urbahns'ın bu 'ilerleme'si politik üst yapı alanındaki terminolojik alıştırmalardan ekonomik temellere inmesinden kaynaklanıyor. Ne yazık ki bu inişin bile ona pek faydası olmadı!

Urbahns'a göre, burjuva rejiminin en yeni kendini koruma biçimi devlet kapitalizmidir: bunun için İtalya, Almanya ve ABD'deki korporatif planlı devlete bakmak yeterlidir. Genellemelere alışkın Urbahns SSCB'yi de bu kefeye koyuyor. Bundan daha sonra bahsedeceğiz. Konu kapitalist devletler olduğunda Urbahns çağımızın çok önemli bir olgusuna parmak basıyor. Tekelci kapitalizm üretim araçlarının özel mülkiyetini ve ulusal devletin sınırlarını aşalı çok oldu. Ancak kendi örgütleri tarafından felce uğratılan işçi sınıfı toplumun üretici güçlerini kapitalist prangalarından zamanında kurtaramadı. Ve böylece ortaya, uzatmalı ekonomik ve politik kabarışlar çağı çıkıyor. Üretici güçler, ulusal sınırların ve özel mülkiyetin engellerini zorlamaktadır. Burjuva hükümetleri kendi üretici güçlerinin isyanını polis copuyla yatıştırmak zorundadır. 'Planlı ekonomi' denilen şeyden anlaşılan da budur. Devlet kapitalist anarşiyi dizginlemeye ve disiplin altına almaya giriştiği ölçüde, buna koşullu olarak 'devlet kapitalizmi' denebilir. Fakat Marksistlerin başlangıçta devlet kapitalizminden yalnızca devletin kendisinin bağımsız ekonomik girişimlerini anladığını unutmamalıyız. Reformistler çok sayıda ulaşım ve sanayi girişimini kamulaştırarak

veya devletleştirerek kapitalizmin üstesinden gelmeyi hayal ettikleri zaman, Marksistler buna şu yanıtla karşı çıkıyorlardı: Bu sosyalizm değil devlet kapitalizmidir. Ancak, daha sonra, bu kavram daha geniş bir anlam kazandı ve devletin ekonomiye bütün müdahale biçimlerine uygulanmaya başlandı: sözcüğün Fransızcadaki kullanımı 'étatisme' (devletçilik) bu anlamdadır.

Fakat Urbahns yalnızca 'devlet kapitalizmi'nin sancılarını yorumlamakla kalmıyor, onlara kendine göre bir değer de biçiyor. Kendisini anlamak mümkün olduğu sürece, Urbahns, tröstlerin birbirinden ayrı girişimlerden daha ileri bir aşama olması anlamında 'devlet kapitalizmi' rejimini toplumun gelişiminin gerekli ve dahası ileri bir aşaması olarak görüyor. Kapitalist planlamanın değerlendirilmesindeki böylesi bir temel hata herhangi bir yaklaşımı yerin dibine gömmeye yeterlidir.

Savaşla birlikte sona eren kapitalist yükselme çağı boyunca, bazı politik önkoşullar altında- devletçiliğin çeşitli biçimlerini ilerici olarak görmek mümkündü: devlet kapitalizminin toplumu ileriye doğru götürdüğü ve proletarya diktatörlüğünün gelecek ekonomik ereğini kolaylaştırdığı düşünülebilirdi; şimdiki 'planlı ekonomi' son derece gerici bir aşama olarak görülmelidir: devlet kapitalizmi, ekonomiyi dünya çapındaki işbölümünden ayrı tutmaya ve üretici güçleri ulusal devletin Procrust yatağına (*) sığdırmaya; üretimi yapay olarak bazı dallara sıkıştırırken aynı anda kâr getirmeyen dev harcamalarla yeni dalları, bir o kadar yapay olarak yaratmaya çabalamaktadır. Günümüz devletinin eski Çin usulü gümrük duvarlarıyla başlayan ve Hitler'inki gibi 'planlı ekonomide' makine kullanımını yasaklayan episodlarla sona eren ekonomik politikaları, dünya çapındaki ilişkilere karmaşıklık getirerek, ulusal ekonominin çöküşü ve sosyalist planlama için son derece gerekli olacak para sisteminin tamamen bozulması pahasına

---

(*)**Procrust:** *Yunan mitolojisinde, boylarını yatağına uydurmak için misafirlerinin kol ve bacaklarını çekip uzatan veya kırıp kısaltan efsanevi dev.(ç.n.)*

istikrarsız bir düzenlemeye varmıştır. Şu anki devlet kapitalizmi gelecek sosyalist devletin işini ne kolaylaştırıyor ne de yolunu aydınlatıyor; aksine önünde ek devasa zorluklar yaratıyor. Proletarya iktidarı ele geçirmek için bir dizi uygun dönemi değerlendiremedi ve bu yolda politik planda Faşist barbarlığın, ekonomide 'devlet kapitalizminin' yıkıcı faaliyetlerinin koşullarını yarattı. İktidarı ele geçirdikten sonra proletarya politik yanılgılarını ekonomik olarak ödemek zorunda kalacaktır.

SSCB'nin Ekonomisi

Bütün bunların yanısıra, bizi bu çözümlemenin sınırları içinde en çok ilgilendiren Urbahns'ın SSCB ekonomisini bugünkü durumu ile 'devlet kapitalizmi' başlığının altına koymaya çalışmasıdır. Ve Urbahns bunları yaparken -inanması zor olacak ama!- Lenin'e başvuruyor. Bu başvurunun tek olası açıklaması var: ayda bir yeni bir kuram yaratan ezeli mucit Urbahns'ın başvurduğu kitapları okumaya pek vakti yok. Lenin gerçekte 'devlet kapitalizm'i deyimini sovyet ekonomisine uygulamıştı; ama bu terimi ekonominin bütünü için değil yalnızca belli bir kesimi için, yabancı ayrıcalıklar, karma endüstri, ticari şirketler, kısmen köylüler ve devlet denetimdeki büyük kulak kooperatifleri için kullanmıştı. Bütün bunların su götürmez kapitalist ögeler oldukları açıktır; fakat bunlar devlet tarafından denetlendiği ve hatta devletin doğrudan katılımıyla karma şirketler işlevi taşıdığı için Lenin, bu iktisadi biçimlere koşullu olarak veya kendi deyimiyle 'tırnak içinde' 'devlet kapitalizmi' demişti. Bu deyim söz konusu devletin burjuva değil proleter olduğu olgusuna dayanarak koşullu olarak kullanılmıştı; tırnak işaretleri bu farkın küçük olmadığını vurgulamak amacıyla konulmuştu. Bununla birlikte, proleter devlet özel sermayeye izin verdiği ve bunun belli sınırlar içinde işçileri sömürmesine göz yumduğu sürece, burjuva ilişkilerini kanatlarından birinin altında korumuştur.

Bu son derece sınırlı anlamıyla 'devlet kapitalizmi'nden sözedilebilir.

Lenin bu deyimi NEP'e geçiş döneminde ortaya atmıştı; bu dönemde Lenin devlet himayesindeki şirketlerin ve 'karma şirketler'in, yani devlet ve özel sermayenin karşılıklı ilişkilerine dayanan bu girişimlerin, saf devlet tröstleri ve birliklerin yanısıra sovyet ekonomisinde esas yeri tutacağını varsayıyordu. Devlet kapitalizmi girişimlerine -devlet himayesindeki şirketler, vs. gibi- karşıt olarak Lenin Sovyet tröstlerini ve birliklerini 'tutarlı sosyalist tipte girişimler' olarak tanımlamıştı. Lenin Sovyet ekonomisindeki ve özel olarak sanayideki son gelişmeleri devlet-kapitalist girişimler ile saf devlet girişimleri arasındaki rekabet olarak tasarlamıştı.

Lenin'in, Urbahns'ı yoldan çıkaran bu deyimi hangi sınırlar içinde kullandığının şimdi yeteri kadar açık konulduğuna inanıyoruz. Bund'u, liderinin yarattığı kuramsal keşmekeşin içinden çekmek için, Lenin'in kendi beklentilerinin tersine, ne devlet himayesindeki girişimlerin ne de karma şirketlerin sovyet ekonomisinin gelişiminde hiçbir olumlu rol oynayamadıklarını hatırlamalıyız. Genelde bu 'devlet kapitalisti' girişimlerden şimdi hiç bir şey kalmamıştır. Öte yanda, NEP'in başlangıç döneminde kaderleri oldukça karanlık görünen sovyet tröstleri, Lenin'in ölümünden sonra dev bir gelişme göstermiştir. Dolayısıyla, eğer Lenin'in terminolojisi dikkatli kullanılırsa ve de üzerinde tartışılan sorun biraz olsun anlaşılmışsa, SSCB'nin ekonomik gelişiminin 'devlet kapitalizmi', aşamasını tamamen geçtiği ve 'tutarlı' sosyalist tipte girişimler yolunda ilerlediği söylenebilir.

Bununla birlikte, burada bu kez tam tersi nitelikte bazı olası yanlış anlamaların da önüne geçmeliyiz. Lenin deyimlerini dikkatle seçmişti. Lenin, tröstleri bugün Stalinistlerin tanımladığı biçimde sosyalist girişimler olarak değil, 'sosyalist tipte' girişimler olarak adlandırmıştı. Lenin'in kaleminde bu ince terminolojik ayırım, tröstleri sadece biçimsel olarak değil gerçek içerikleriyle de tamamen sosyalist olarak

adlandırabilme hakkını, ancak, kır ekonomisinin devrimcileştirilmesiyle köy ve kent arasındaki çelişkinin ortadan kaldırılmasıyla, insanların tamamen insanca olan isteklerini doyurmayı öğrenmeleriyle; diğer bir deyişle, gerçek sosyalist toplumun ulusallaştırılmış sanayi ve kollektifleştirilmiş kırsal ekonomi temelinde yükselişinin yalnızca bir parçası olarak yerini alacaktır. Lenin, bu amaca ulaşmanın, ardarda iki ya da üç neslin çabasını ve ayrıca uluslararası devrimin gelişimi ile çözülmez bir bağlantıyı gerektirdiğini tasarlıyordu.

Şimdi özetliyelim. Devlet kapitalizminden, kelimenin kısıtlı anlamıyla, burjuva devletinin sınai ve diğer girişimleri kendi hesabına idare etmesine veya burjuva devletinin özel kapitalist girişimlere 'düzenleyici' müdahelesini 'tırnak içinde' devlet kapitalizmi ile Lenin, proleter devletinin özel kapitalist girişimler ve ilişkiler üzerinde denetimini kastetmiştir. Bu tanımların hiçbiri, hiçbir yönüyle bugünkü sovyet ekonomisine uygulanamaz. Urbahns'ın kendisinin sovyet 'devlet kapitalizmi' anlayışına ne gibi bir somut ekonomik içerik kattığı derin bir sır olarak kalıyor. İşin açıkçası, Urbahns'ın kuramı, bütünüyle kötü okunmuş bir alıntı üzerine kurulmuş oluyor.

Bürokrasi ve Yönetici Sınıf

Bununla birlikte, Sovyet devletinin 'proleter-olmayan' niteliğine ilişkin çok daha dahice, çok daha temkinli, fakat aynı derecede gayri ciddi bir başka kuram daha var. Blum'un mesai arkadaşı, Souvarine'in hocası, Fransız Sosyal demokrat Lucien Laurat, Sovyet toplumunun ne proleter ne de burjuva olduğunu, bürokrasinin proletaryayı sadece politik olarak yönetmediği fakat aynı zamanda daha önceleri burjuvazinin payına düşen ortak değeri de yuttuğu için (bu toplumun ç.n.) tamamen yeni tipte bir sınıf örgütlenmesini temsil ettiğini savunan bir bröşür yazmış. Laurat, keşiflerini Das Kapital'in ağırlıklı formüllerine

dayandırıyor ve bu şekilde yüzeysel ve tamamıyla betimsel sosyolojisine derin bir görünüm veriyor. Bu taklitçi zat bütün kuramının, kendisininkinden çok daha ateşli ve şaşaalı bir biçimde, 'proletarya diktatörlüğünü' sömürücü bürokrasinin kumanda yerlerine dayanak olan bir iskele olarak tanımlamak için ne Ekim devrimini ne de Stalinist bürokrasiyi beklediği için Fransız taklitçisinden daha da üstün olan Rus-Polonyalı devrimci Makhaisky tarafından 30 yıl kadar önce formüle edilmiş olduğunun belli ki farkında değil. Ama Makhaisky de kuramını durduk yerde uydurmadı. O, sadece devlet sosyalizmine karşı anarşistçe önyargıları sosyolojik ve ekonomik düzeyde derinleştirdi. Sırası gelmişken belirtelim. Makhaisky de Marx'ın formüllerinden faydalanmıştı; ancak Laurat'dan çok daha tutarlı bir şekilde. Makhaisky'a göre *Das Kapital*'in yazarı kötü niyetli bir öngörüyle yeniden-üretim formüllerinde (cilt II) artık değerin sosyalist entellicensiya (bürokrasi) tarafından yutulacağının üstünü örttü.

Bizim zamanımızda, sömürücü Marx'a atıfta bulunmayan bu türden bir 'kuram' Myasnikov tarafından öne sürülmüştü. Myasnikov Sovyetler Birliği'nde proletarya diktatörlüğünün yerini yeni bir sınıfın, sosyal bürokrasinin egemenliğinin aldığını ilan etmişti. Büyük bir olasılıkla Laurat kuramını doğrudan ya da dolaylı olarak, yalnızca 'bilgiçce' bir hava katıp, tamamen Myasnikov'dan almış. Eksik kalmasın diye Laurat'ın, Rosa Luxemburg'un, sonradan kendisinin reddettikleri de dahil, bütün hatalarını (ve yalnızca hatalarını) özümsediğini de ekleyelim.

Buna rağmen, bu 'kuramın' kendisini daha yakından inceleyelim. *Sınıf*ın bir Marksist için özellikle önemli ve dahası bilimsel olarak sınırlanmış bir anlamı vardır. Bir sınıf sadece milli gelirin dağılımı içindeki yeri ile değil, ancak ekonominin genel yapısı içindeki değişmez rolü ve toplumun ekonomik temellerindeki bağımsız kökleriyle tanımlanır. Her sınıf (feodal soyluluk, köylülük, küçük burjuvazi, kapitalist burjuvazi ve proletarya)kendi özel mülkiyet biçimini geliştirir. Bürokrasi bütün bu toplumsal özelliklerden yoksundur.

Mülkiyetinin bağımsız kökleri yoktur. İşlevleri, temelde, sınıf egemenliğinin politik *tekniğine* ilişkin. Bürokrasinin varlığı, biçimlerindeki çeşitliliğe ve özgül ağırlığındaki farklara rağmen, *her* sınıf rejiminin özelliğidir. Gücü, yansımış bir nitelik taşır. Bürokrasi hâkim bir iktisadi sınıfa kopmaz bir biçimde bağlıdır ve onun toplumsal kökleriyle beslenerek, onunla birlikte varolur ve onunla birlikte devrilir.

Sınıf sömürüsü ve toplumsal asalaklık

Laurat, bürokrasinin, gerekli ekonomik, politik ve kültürel işlevleri yerine getirdiği ölçüde emeğinin karşılığını almasına 'karşı olmadığını', ancak bürokrasinin milli gelirin kesinlikle orantısız bir bölümünü denetimsiz biçimde temellük etmesinin, sözkonusu olduğunu ve tam bu anlamda onun " sömürücü sınıf" olarak ortaya çıktığını söyleyecektir. Ancak su götürmez gerçeklere dayalı olan bu iddia, bürokrasinin toplumsal görünümünü değiştirmez.

Her zaman ve her rejimde bürokrasi artık değerin hiç de az olmayan bir bölümünü yutar. Örneğin İtalya'daki ve Almanya'daki faşist *loncaların* milli gelirin ne kadarlık bir bölümünü aldıklarını hesaplamak ilgi çekici olacaktır! Fakat kendisi hiç de azımsanmayacak bir önem taşıyan bu gerçek, tam anlamı ile, faşist bürokrasiyi *bağımsız* bir egemen sınıfa dönüştürmeye kesinlikle yeterli değildir. Bu bürokrasi burjuvazinin kiralık uşağıdır. Bu uşağın efendisinin boğazına yapıştığı, ağzından en lezzetli parçaları aldığı ve bunların yanısıra onun damarına bastığı doğrudur. Ne derseniz deyin, uğursuz bir uşak! Ancak gene de yalnızca bir uşak. Burjuvazi onunla iyi geçinmek zorunda; çünkü, onsuz hem kendisi hem de rejimi mahvolacaktır.

Mutatis mutandis (gerekli değişiklikler yapıldığında), yukarıda söylenenler Stalinist bürokrasiye de uygulanabilir. Bu bürokrasi milli gelirin kayda değer bir bölümünü yutmakta, harcamakta ve cebe indirmektedir.

Bürokrasinin yönetimi proletaryaya çok pahalıya mal olmaktadır. Bürokrasi, Sovyet toplumunda, yalnızca politik ve idari ayrıcalıklar anlamında değil, aynı zamanda muazzam maddi avantajlara sahip olması anlamında da son derece ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Bütün bunlara rağmen, en büyük apartmanlar, en lezzetli biftekler ve hatta Rolls Royce'lar bürokrasiyi bağımsız bir egemen sınıf haline dönüştürmek için yeterli değildir.

Eşitsizlik, dahası böylesi belirgin eşitsizlik, elbette sosyalist bir toplumda tamamen olanaksız olacaktır. Ancak resmi ve yarı-resmi yalanların tersine, şu anki Sovyet rejimi sosyalist değil geçiş rejimidir. Bu rejim, kapitalizmin korkunç mirasını, özellikle toplumsal eşitsizliği, yalnızca proletarya ile bürokrasi arasında değil, bürokrasinin ve proletaryanın kendi içinde de sürdürmektedir. Bu aşamada, eşitsizlik, belli sınırlar içinde, sosyalist ilerlemenin burjuva (nitelikte ç-n) aracı olarak varolmaya devam eder: rekabeti güdülemek için farklı ücretler, ödüller, vs.

Sistemin geçiş karakteri eşitsizliği açıklamasına rağmen bürokrasinin denetim dışında olan başları tarafından kendilerine bahşedilen bu korkunç, açık ve gizli ayrıcalıkları hiçbir şekilde haklı çıkarmaz. Sol Muhalefet bürokrasinin her haliyle Sovyet toplumunun ahlaki ilişkilerini parçaladığını; kitleler arasında keskin ve haklı bir hoşnutsuzluk yarattığını ve büyük tehlikeler için zemin hazırladığını söylemek için Urbahns , Laurat, Souvarine ve Simone Weil'in (*) ifşaatlarını beklemedi. Bununla birlikte bürokrasinin

---

(*) *Proletarya diktötürlüğünün"başarısız" deneyimlerinden dolayı ümitsizliğe kapılmış olan Simone Weil, yeni bir uğraşla teselli buldu: kendi kişiliğini topluma karşı savunma. Liberalizmin küflenmiş formülünün ucuz, anarşistçe bir heyecan ile canlandırılması! Ve düşünün, Simone Weil kibirle bizim "yanılsamalarımızdan" söz ediyor. O ve onun gibilerinin kendilerini en gerici aşağı-orta sınıf önyargılarından kurtarmaları için uzun yıllar sürecek inatçı bir çaba göstermeleri gerekmektedir. Weil'in yeni görüşleri gayet uygun bir biçimde* **Proleter Devrim** *gibi açıkça ironik bir isim taşıyan yayın organında kendilerine bir sığınak buldular.Bu Lozan yayını, devrimci melankolikler ve hatıralardan oluşan sermayelerinin temettüsüyle geçinen siyasi rantiyeler ve ilerde- başarıldıktan sonra.. .- belki kendilerini devrime vakfedecek sahte düşünürler için idealdir.*

ayrıcalıkları Sovyet toplumunun temellerini tek başına değiştirmez; çünkü bürokrasi ayrıcalıklarını kendisi için "sınıf" özelliği sayılabilecek bir özel mülkiyet ilişkisinden değil, Ekim devriminin yarattığı ve esas olarak proletarya diktatörlüğü için geçerli olan mülkiyet ilişkilerinden almaktadır.

Açık olarak söylemek gerekirse, bürokrasi halkı soyduğu ölçüde (ve bu her bürokrasi tarafından çeşitli yollarla yapılmaktadır) *sınıf sömürüsü* ile değil, kelimenin bilimsel anlamı ile çok büyük bir ölçekte de olsa, toplumsal asalaklıkla karşı karşıyayız. Orta çağlar boyunca ruhbanlar, egemenlikleri özgül bir toprak mülkiyeti ve angarya sistemine dayandığı ölçüde bir sınıf veya zümre (estate) oluşturuyorlardı. Bugünkü kilise sömürücü bir sınıf değil asalak bir kurum oluşturuyor. Değişik renk ve ünvandaki rahipler artık değerin büyük bir bölümünü yuttukları halde Amerikan ruhbanlarından özel bir egemen sınıf diye bahsetmek aptallık olacaktır. Asalaklık özellikleriyle bürokrasi, ruhbanlık gibi, açıkça bağımsız bir "sınıfı" temsil etmediğini bildiğimiz lumpen proletaryaya benzemektedir.

İki perspektif

Eğer durağanlığı içinde değil de, çeşitli düzeylerde dinamik olarak ele alırsak, sorun bütün açıklığı ile karşımızda dikilecektir. Milli gelirin dev bir bölümünü üretken olmayan bir biçimde çarçur eden Sovyet bürokrasisi kendi işlevi nedeniyle ülkenin ekonomik ve kültürel büyümesi ile ilgilidir: milli gelir yükseldikçe, bürokrasinin kendi ayrıcalıkları için fonlar da o kadar artar. Aynı zamanda Sovyet devletinin toplumsal temel taşları üzerinde emekçi kitlelerin ekonomik ve kültürel gelişimi bürokratik egemenliğin temellerini de kaydırmak durumundadır. Bu tarihsel örneğin ışığında açıkça görülmektedir ki, bürokrasi sosyalist devletin yalnızca bir aracı- kötü ve pahalı bir aracıdır.

Ancak, milli gelirin daha da büyük bir bölümünü çarçur ederek ve ekonominin temel orantılarını mahvederek bürokrasi ülkenin ekonomik ve kültürel büyümesini geciktirmektedir, denilebilir. Tamamen doğru! Bürokratizmin daha da engellenemeyen bir gelişimi, ekonomik ve kültürel büyümenin duraksamasına, korkunç bir toplumsal krize ve bütün toplumun olduğu gibi çöküşüne yol açabilir. Fakat bu, yalnızca proletarya diktatörlüğünün çökmesi değil, aynı zamanda bürokrasinin egemenliğinin de sonu demektir. İşçi devletinin yerini "toplumsal bürokratik" değil, kapitalist ilişkiler olacaktır.

Sorunu belli bir perspektif içinde ortaya koyduktan sonra SSCB'nin sınıf karakteri üzerindeki tartışmayı tamamen derinlemesine inceleyebiliriz: Sovyet rejimi için gelecek başarılı bir dönem ya da tam tersi bir çöküş dönemini ele alsak da, iki durumda da, bürokrasi bağımsız bir sınıf değil proletarya üzerinde bir ur olmaktadır. Bir tümör dev boyutlara ulaşabilir ve hatta yaşayan organizmanın ölümüne neden olabilir; ama bir tümör hiç bir zaman bağımsız bir organizma haline gelemez.

Son olarak soruna tam açıklık getirmek için şunu ekleyebiliriz. Eğer bugün SSCB'de Marksist parti iktidarda olsaydı, politik rejimi baştan aşağı yenileştirecekti; bürokrasiyi altüst edecek, temizleyecek, onu kitlelerin denetimi altına sokacak, idari uygulamaların hepsini dönüştürecek ve ekonominin idaresinde bir dizi temel reform yapacak; fakat hiç bir şekilde *mülkiyet ilişkilerinde bir altüst oluş, yani yeni bir toplumsal devrim gerçekleştirmek zorunda kalmayacaktır.*

Karşı devrimin olası yolları

Bürokrasi bir egemen sınıf değildir. Fakat bürokratik rejimin daha ileri bir gelişimi yeni bir egemen sınıfın doğuşuna yol açabilir: organik olarak yozlaşma yoluyla değil ancak karşı-devrim yoluyla. Stalinist aygıtı tam da ikili bir rol oynadığı için *merkezci* olarak adlandırıyoruz; *bugün, artık* bir Marksist liderliğin

olmadığı ve *henüz* ortaya çıkamadığı durumda bu aygıt proletarya diktötarlüğünü kendi yöntemleriyle korumaktadır; fakat bu yöntemler *yarın* düşmanın zaferlerini kolaylaştıracak yöntemlerdir. Stalinizmin SSCB'deki bu ikili karakterini anlamayan hiçbir şey anlamamış demektir.

Sosyalist toplum devletsiz olduğu gibi partisiz olarak da yaşayacaktır. Geçiş döneminin koşulları altında politik üst yapı *belirleyici* bir rol oynar. Gelişmiş ve yerleşik bir proletarya diktatörlüğü partinin kendi kendine işleyen bir öncü gibi önderlik etme işlevine sahip olmasını, proletaryanın sendikal aracılığıyla kaynaşmasını, emekçilerin sovyet sistemi aracılığıyla devlete çözülmez olarak bağlanmasını ve son olarak da işçi devletinin Enternasyonal yoluyla dünya proletaryasının mücadelesinin bir parçası haline gelmesini öngörür. Şu anda ise, bürokrasi, partiyi, sendikaları, sovyetleri ve Komünist Enternasyonal'i katletmiş bulunmaktadır. Proletarya rejiminin yozlaşmasında suçun ne kadar büyük bir bölümünün suç ve ihanetlerle lekelenmiş uluslararası sosyal demokrasiye- M.Laurat'ın da (*) bu hareket içinde olduğunu sırası gelmişken belirtelim- düştüğünü burada açıklamaya gerek yok.

Tarihsel sorumluluk kime, ne kadar düşerse düşsün, sonuç aynı kalır: partinin, sovyetlerin ve sendikaların boğazlanması, proletaryanın politik olarak atomize edilmesi anlamına gelir. Uzlaşmaz toplumsal

---

(*) Bu peygamber, Rus Bolşevik-Leninistlerini kararlı olmamakla suçluyor. Avusturya Marksistlerine yakışır bir biçimde devrimi ve karşı-devrimi; ve burjuva demokrasisine geri dönüş ile proletarya diktatörlüğünün korunmasını birbirine karıştırarak Rakovsky'e devrimci mücadele nutku çekiyor. Gene bu zat, laf arasında, Lenin'i 'âlelâde bir kuramcı' olarak niteliyor. Buna hiç şüphe yok! En karmaşık kuramsal sonuçları en basit hali ile formüle eden Lenin'in, zayıf ve sığ genellemelerine derunî bir hava veren bu özentili cahilî etkilemesi beklenemezdi. Şöyle bir kart vizit nasıl olurdu?! "Lucien Laurat-hobisi Rusya'da proleter devrimin yedek kuramcısı ve stratejiscisi olmak - esas mesleği: Leon Blum'un yardımcılığı.
Bu ithaf bir parça uzun ama doğru oldu. Bu "kuramcının" gençlik içinde taraftarları olduğu söyleniyor. Gençliğe yazık oluyor!

karşıtlıklar politik olarak aşılmamış, idari olarak bastırılmıştır. Bunlar, onları normal yollarla çözebilecek politik kaynaklar yok olduğu ölçüde belirlenmektedir. İçten ya da dıştan gelsin, ilk toplumsal çalkalanma atomize olmuş Sovyet toplumunu bir iç savaş ortamına sürükleyebilir. Ekonomi ve devlet üzerinde denetimlerini yitirmiş işçiler bir öz-savunma silahı olarak kitle grevlerine girişebilirler. Diktatörlüğün disiplini kırılmış olur. İşçilerin hamlesi karşısında ve ekonomik zorlukların baskısı altında tröstler planlı başlangıçlarını yıkmaya zorlanıp birbirleriyle rekabete girişeceklerdir. Rejimin çözülüşü, doğal olarak, vahşi ve karmaşık yansısını köyde de bulacak ve bu kaçınılmaz olarak orduya da sıçrayacaktır. Sosyalist devlet yerini kapitalist rejime ya da daha doğrusu kapitalist kaosa bırakarak çökecektir.

Stalinist basın, doğal olarak, uyarıcı çözümlememizi karşı-devrimci bir kehanet, hatta Troçkistlerin 'arzu'larının dışavurumu olarak yansıtacaktır. Stalinist aygıtın adi köşe yazarlarına karşı çoktandır sadece sessiz bir horgörü besledik. Kanımızca durum tehlikelidir ama hiç de ümitsiz değildir. Her halükârda, en büyük devrimci savaşın kaybedildiğini -savaştan önce ve savaşa girmeden- söylemek adice bir korkaklık ve doğrudan ihanet olacaktır.

Bürokrasiyi 'barışçıl' olarak ortadan kaldırmak olası mı?

Eğer bürokrasinin bütün iktidarı ve iktidara giden bütün yolları elinde tuttuğu doğru ise ki doğrudur- burada hiç de önemsiz olmayan bir sorun ortaya çıkıyor: Sovyet devletinin yeniden-örgütlenmesine nasıl yaklaşılmalı? Ve bu görevi barışçıl yöntemlerle yerine getirmek olası mı?

Her şeyden önce bu görevin ancak devrimci bir parti

tarafından görülebileceğini değişmez bir gerçek olarak ortaya koyalım. Esas tarihi görev SSCB'de devrimci partiyi eski partinin sağlıklı unsurlarının içinden ve gençlik arasından oluşturmaktır. Daha sonra bu görevin yerine getirilebileceği koşullarla ilgileneceğiz. Bununla birlikte, böylesi bir partinin şu anda var olduğunu farzedelim. Bu parti hangi yollardan iktidara ulaşabilir? Stalin, daha 1927'de Muhalefeti kastederek, "mevcut egemen grup sadece iç savaş yoluyla ortadan kaldırılabilir", demişti. Bonapartist bir ruh taşıyan bu meydan okuma Sol Muhalefet'e değil, partiye yönelikti. Bütün manivelaları elinde toplayan bürokrasi bundan sonra proletaryanın başını kaldırmasına izin vermeyeceğini açıkça söyledi. Olayların sonraki akışı bu meydan okumaya ağırlık kazandırdı. Son yılların deneyimlerinden sonra, Stalinist bürokrasinin parti veya Sovyet kongresiyle ortadan kaldırılacağını sanmak çocukluk olacaktır. Gerçekte, Bolşevik partisinin son kongresi, 1923 başlarındaki 12. parti kongresi olmuştur. Daha sonraki bütün kongreler bürokratik gösterilerdi. Bugün, bu tür kongrelerden bile vazgeçilmiştir. Yönetici kliği yerinden uzaklaştıracak hiç bir 'anayasal' yol kalmamıştır. Bürokrasi iktidarı proleter öncüye bırakmaya ancak *şiddet* yoluyla zorlanabilir.

Bu gazetelerin mankafa 'yazarları' derhal koro halinde haykıracaklar: 'Troçkistler', Kautsky gibi, proletarya diktatörlüğüne karşı silahlı bir ayaklanma çağrısında bulunuyorlar. Ama devam edelim. Yeni parti için pratik anlamda iktidarı ele geçirme sorunu ancak bu parti işçi sınıfının büyük çoğunluğunu etrafında topladığı zaman gündeme gelecektir. Güçler ilişkisindeki böylesi radikal bir değişim sürecinde bürokrasi gittikçe artan bir biçimde yalıtılacak ve dağıtılacaktır. Bildiğimiz üzere bürokrasinin toplumsal kökleri proletaryanın etkin desteğinde olmasa dahi, her halükârda ona gösterdiği 'tahammülde' yatmaktadır. Proletarya harekete geçtiğinde Stalinist aygıt havada asılı olarak kalacaktır. Ancak hâlâ karşı koymaya çabalarsa, proletarya, iç savaş tedbirlerini değilse bile polisiye tedbirleri uygulamak zorunda kalacaktır. Her durumda sözkonusu olan proletarya diktatörlüğüne karşı bir silahlı

ayaklanma değil, ancak habis bir urun ortadan kaldırılmasıdır.

Gerçek bir iç savaş Stalinist bürokrasi ile yeniden dirilen proletarya arasında değil ancak proletarya ve karşıdevrimin etkin güçleri arasında gelişebilir. Bu iki kitlesel kamp arasındaki böylesi bir açık çatışmada bürokrasinin bağımsız bir rol oynamasının sözü bile edilemez. Bürokrasinin karşıt uçları barikatın farklı taraflarına savrulacaktır. Sonraki gelişmelerin kaderi tabii ki mücadelenin sonucu tarafından belirlenecektir. Herhalükârda devrimci kampın zaferi, ancak, karşıdevrimi yenilgiye uğratıp doğal olarak iktidarı ele geçirmiş proletarya partisinin liderliğinde mümkündür.

SSCB'de yeni parti

Hangisi daha yakın: bürokratizm tarafından kuyusu kazılan sovyet iktidarının çökmesi tehlikesi mi, yoksa proletaryanın Ekim'den artakalan mirası kurtarma gücüne sahip yeni bir parti etrafında güçlerini birleştirme saati mi? Böylesi bir soru için *a priori* bir cevap yoktur; kararı mücadele verecektir. Büyük bir tarihsel sınav -bir savaş da olabilir bu- güç ilişkilerini belirleyecektir. Her durumda, dünya proleter hareketinin daha da çökmesi ve Faşist egemenliğinin daha da genişlemesi halinde, Sovyet iktidarını tek başına iç güçler sayesinde daha uzun bir süre için ayakta tutmak olanaksızlaşacaktır. Sovyet devletini kökünden sarsacak reform için ana koşul *dünya devriminin* muzaffer yayılımıdır.

Batıda devrimci hareket bir parti olmadan da canlanabilir; ama zafere ulaşması ancak partinin önderliğinde mümkündür. Tüm toplumsal devrim çağı boyunca, yani onyıllardır, uluslararası devrimci parti tarihsel gelişimin temel aracı olmaya devam etmektedir. Urbahns 'eski biçimler'in aşıldığı ve 'yeni' bir şeylerin gerektiği konusunda feryad ederken -tam olarak ne?- yalnızca oldukça eski biçimler altında içinde bulunduğu

kafa karışıklığını göstermektedir... 'Planlı' kapitalizm koşulları altında sendikalarda çalışma, Faşizme karşı mücadele ve savaş tehdidi şüphesiz yeni yöntemlerin ve mücadele örgütü türlerinin ortaya çıkmasıyla sonuçlanacaktır. Brandlerciler gibi illegal sendikalar üzerine hayaller kurmak yerine, mücadelenin gerçek akışını, işçilerin kendi inisyatiflerinin bu mücadele içindeki yerini kavrayıp, bunu yaygınlaştırıp geliştirerek, incelemek gerekir. Fakat en önemlisi, bu görevi yerine getirmek için proleter öncünün politik olarak kaynaştığı bir çekirdek, yani parti zorunludur. Urbahns'ın konumu özneldir: kendi 'partisini' kayaya oturttuktan sonra, parti konusunda hayal kırıklığına uğramıştır. Yenilikçiler arasından "biz yeni partilere gereksinme olduğunu 'çok önceden' söylemiştik; şimdi 'Troçkistler' de dediğimize geldiler; zamanla Sovyetler Birliği'ninin bir işçi devleti olmadığını da anlayacaklardır" diyen birkaç kişi çıkacaktır. Bu insanlar gerçek tarihi süreci inceleyeceklerine astronomik 'keşifler' yapmakla meşguller. Daha 1921'lerde, Orter'in hizbi ve Alman Komünist İşçi Partisi, Komintern'in iflâsa mahkûm olduğuna karar vermişti. O zamandan beri bu türden beyanatlar hiç eksik olmadı (Laurat, Korsch, Souvarine vb., Buna rağmen, bu 'teşhisler'den birşey çıkmadı; çünkü bunlar tarihsel sürecin nesnel taleplerini değil yalnızca kişilerin ve grupların öznel hayal kırıklıklarını yansıtıyorlardı. İşte tam da bu nedenle bu gürültücü yenilikçilerin herbiri şimdi köşesine çekildi.(*)

Olayların akışı önceden çizilmiş bir rota izlemez. Komintern, Faşizme teslim olmakla kendini bireylerin değil kitlelerin gözünde yıkıma uğrattı. Fakat Komintern'in çöküşünden sonra bile Sovyet devleti varolmaya devam etmektedir; devrimci otoritesini büyük ölçüde kaybetmiş olduğu doğrudur. Kişi kapris yapmadan

(*) Doğası gereği, yukarıda belirtilenler, sosyal demokrasiden ötekilerine oranla daha yeni kopan örgütler ya da genelde kendilerine özgü bir gelişime sahip olan (Hollanda Sosyalist Partisi gibi) ve doğal olarak kendi kaderlerini, çürüme dönemine girmiş Komintern'in kaderine bağlı kılmayı reddeden örgütler için geçerli değildir.Bu örgütlerin en iyileri, şimdi yeni Enternasyonal'in bayrağı altında yerlerini alıyorlar. Ötekiler de yarın bu bayrak altındaki yerlerini alacaklardır.

ve Simone Weil gibi dudaklarını büzmeden olguları gerçek gelişimlerinde verili haliyle ele almalıdır. Ne tarihe küsmeli ne de ona sırtını dönmeli!

Yeni partileri ve yeni Enternasyonali inşa etmek için, herşeyden önce, sağlam, ilkeli ve çağa uygun düşen temeller zorunludur. Bizim Bolşevik-Leninistlerin teorik birikimlerinin kusur ve eksiklerine ilişkin hayallerimiz yok. Ancak Bolşevik-Leninistlerin on yıllık çalışması *yeni enternasyonalin inşası için temel kuramsal ve stratejik önkoşulları* hazırlamıştır. Yeni müttefiklerimizle elele bu önkoşulları geliştireceğiz ve mücadelenin gerçek akışının eleştirisi temelinde bunları somutlaştıracağız.

IV. Enternasyonal ve SSCB

SSCB'de, yeni partinin çekirdeği -gerçekte Bolşevik partisinin yeni koşullar altında yeniden canlanmış hali- Bolşevik-Leninistler olacaktır. Son birkaç aydır resmi Sovyet basını bile, taraftarlarımızın çalışmalarını cesurca ve başarılı bir biçimde yürüttüklerini kabullenmiştir. Fakat bu noktada hayallere yer yoktur: devrimci Enternasyonalizmin partisinin, işçileri ulusal bürokrasinin çürütücü etkisinden kurtarması ancak bir mücadele gücü olarak uluslararası proleter öncünün savaşan bir güç olarak dünya arenasına tekrardan çıkmasıyla mümkün olacaktır.

Emperyalist savaşın başlangıcından itibaren ve daha gelişkin bir biçimde Ekim devriminden beri, Bolşevik partisi dünya devrimci mücadelesinde öncü rolü oynamıştı. Bugün bu konumunu tamamen yitirdi. Bu, yalnızca partinin resmi bir karikatürü olan bugünkü parti için geçerli değildir. Rus Bolşevik-Leninistlerinin içinde çalıştıkları son derecede zor koşullar, onları uluslararası ölçekte öncülük etme imkânından yoksun bırakmaktadır. Bundan da öte, SSCB'deki Sol Muhalefet grubunun yeni bir parti haline gelmesi ancak yeni Enternasyonal'in başarıyla oluşturulması ve

büyümesinin bir sonucu olabilir. Bugün için devrimin ağırlık merkezi kesinlikle parti inşa imkânlarının kıyaslanamaycak kadar çok olduğu Batıya kaymıştır. Yakın geçmişin trajik deneyimlerinin etkisi altında, açık bir çağrı ve lekesiz bir bayrak bekleyen bütün ülkelerin proletaryası içinden çok sayıda devrimci unsur biraraya gelmiştir. Komintern'in ihtiyaçlarının, aşağı yukarı her yerde işçi tabakalarını sosyal demokrasiye ittiği doğrudur. Ama tam da paniğe kapılmış kitlelerin bu akını reformizm için ölümcül bir tehlike oluşturmaktadır; reformizm dikişlerinden sökülmekte, fraksiyonlara ayrılmakta ve içinden her yerde devrimci bir kanat fışkırmakta. Yeni Enternasyonal'in önümüzdeki politik önkoşulları bunlardır. Artık temel taşı konmuştur: bu, dört örgüt tarafından ilkelerimizin kabulünün ilan edilmesidir.

Daha sonraki başarılar için koşul, Sovyetler Birliği'nin sınıf karakteri de dahil, dünyadaki durumun doğru bir değerlendirmesini yapmaktan geçmektedir. Bu doğrultuda, yeni Enternasyonal varlığının ilk gününden itibaren deneylerle sınanacaktır. Sovyet devletini yeniden düzenlemeden önce, onun savunulmasını üstlenmek zorundadır.

Proleter olmadığı bahanesiyle Sovyetler Birliği'nden umudu kesen her politik eğilim, emperyalizmin edilgen bir aracı olma tehlikesini içinde taşır. Ve bizim bakış açımız, doğal olarak, bürokrasi tarafından zayıflatılan ilk işçi devletinin iç ve dış düşmanlarının ortak hücumuna uğraması trajik olasılığını dıştalamamaktadır. Farat bu en kötü olasılık karşısında devrimci mücadelenin daha sonraki akışında büyük öneme sahip şu sorunun gündeme geleceği aşikârdır: bu felaketin sorumluları *nerede*? En ufak bir suç dahi devrimci enternasyonalistleri lekelememelidir. Ölümcül tehlike anında devrimci enternasyonalistler son barikata kadar direnmelidirler.

Bugün, SSCB'deki bürokratik dengenin bozulması muhakkak ki karşı devrimci güçlerin işine gelecektir. Ancak gerçek devrimci bir Enternasyonal'in varlığı şartlarında Stalinist rejimin kaçınılmaz krizi SSCB'de

yeni bir canlanış olasılığını yaratacaktır. Bu, bizim ana yönelişimizdir.

Kremlin'in dış politikası dünya proletaryasına hergün yeni darbeler indirmektedir. Kitlelerden kopuk, Stalin'in liderliğindeki diplomasi memurları bütün ülkelerin işçilerinin en temel devrimci duygularını ayaklar altına alırken en önce Sovyetler Birliği'nin kendisine büyük zarar vermektedirler. Fakat bunda beklenmedik bir şey yok. Bürokrasinin dış politikası, onun iç politikasını tamamlamaktadır. Birine olduğu kadar ötekine karşı da savaşırız. Fakat mücadelemizi işçi devletini koruma ilkesiyle sürdürüz.

Çözülen Komintern'in memurları, değişik ülkelerde Sovyetler Birliği'ne bağlılık yeminleri etmeye devam ediyorlar. Bu yeminler üzerine herhangi bir şey inşa etmek aptallık olur. Bu kişilerin çoğunluğu için, SSCB'nin gürültülü bir biçimde 'savunulması' bir inanç değil bir meslektir. Onlar, proletarya diktatörlüğü için döğüşmüyorlar; Stalinist bürokrasinin önündeki yolları temizliyorlar (Örneğin, *L'Humanité* 'ye bakınız). Barbusslaştırılmış Komintern, kriz anında, Sovyetler Birliği'ne Hitler'e karşı sunduğu muhalefetten daha fazla destek vermeyecektir. Ancak, devrimci enternasyonalistler için durum farklıdır. Bürokrasi tarafından utanmaz bir biçimde on yıl boyunca izi sürülen devrimci enternasyonalistler, Sovyetler Birliği'ni korumak için işçilere yılmadan çağrıda bulunacaktır.

Yeni Enternasyonal'in, işçi devletinin savunulması yolunda kendisinin ve yalnızca kendisinin tavır aldığını sözde değil eylemde göstereceği gün geldiğinde, Bolşevik-Leninistlerin Sovyetler Birliği'ndeki durumları 24 saat içinde değişecektir. Yeni Enternasyonal Stalinist bürokrasiye ortak düşman karşısında bir birleşik cephe önerecektir. Eger Enternasyonal'imiz bir güç ise tehlike anında bürokrasi birleşik cepheden kaçamayacaktır. O zaman uzun yılların yalan ve iftira yığınından geride ne kalacak?

Savaş durumunda, Stalinist bürokrasi ile bir birleşik cephe, burjuva ve sosyal demokrat partilerinki

gibi halkı daha iyi aldatmak için emperyalist dalaş süresince karşılıklı eleştirinin askıya alınconması şeklinde bir 'kutsal İttifak' olmayacaktır. Hayır; savaş sırasında bile, saf devrimci bir savaşa önderlik etmeye gücü yetmeyecek olan bürokratik merkezcilikle aramızdaki eleştirel uzlaşmazlığı koruyacağız.

Sovyetler Birliği'nin olduğu kadar dünya devriminin de sorunu tek ve aynı formülde özetlenebilir:

Dördüncü Enternasyonal

1 Ekim 1933(*)

(*) *Troçki, daha sonra 1935 yılında kaleme aldığı "**İşçi Devleti ve Termidor, Bonapartizm Sorunları**" adlı makalesinde ve ondan sonraki yazılarında Sovyet Devleti'nin karakterine ve onun emperyalizme karşı savunulması zorunluğu konusundaki, bu yazıdaki görüşlerine esas olarak bağlı kalmakla birlikte çeşitli değişiklikler ve derinleştirmelerde bulunmuştur.*
*Bu değişiklikler aasında en önemlisi, kuşkusuz, Sovyetler Birliği'nde Stalinist bürokrasinin alaşağı edilmesinin bir **siyasal devrim** stratejisini zorunlu kılmasına ilişkin olanıdır. Troçki'nin Sovyetler Birliği'nde **siyasal devrim** perspektifini geliştirdiği yazılarını **Sınıf Bilinci**'nin ileriki sayılarında yayınlamayı amaçlıyoruz.*

İşçi Demokrasisi ve Bürokratik Yozlaşma

Yusuf Barman

Yeni Öncü dergisinde "sosyalist demokrasi" konusuna ilişkin olarak oldukça ilginç bir tartışmaya tanık olmaktayız.[1] Belli ki *Yeni Öncü*, özellikle de dergi yazarlarından Tekin Yılmaz, sosyalist hareket açısından günümüzde ve olasılıkla da gelecekte bu sorunun ayırt edici bir öneme sahip olacağını düşünmekte. Tartışmayı bizce ilginç kılan en önemli olgu, Stalinist kökenli bir derginin işçi demokrasisi sorununu klasik Stalinist yazının çerçevesi dışına çıkarak incelemeye başlamış olması.[2] Bu bakımdan *Yeni Öncü*'yü kutlamamak olanaklı değil. Stalinisit bürokrasinin 1920'lerden başlayarak yükselmesi ve tüm dünya sosyalist hareketini egemenliği altına alması sonucunda bir kenara itilen, çiğnenen ve yalnızca bir avuç devrimci Marksist tarafından on yıllarca bıkmadan savunulan bir *devrimci rejim* türünün bugün, "demokrasi (sosyalist demokrasi-Y.B.) sosyalizmin zorunluluğudur"[3] tespitini yapan Stalinist kökenli bir dergi tarafından yeniden gündeme getirilmesi, bu dergide önemli eğilimlerin gelişmekte olduğuna işaret etmenin yanı sıra, bu eğilimlerin yakın gelecekte önemli gelişmelere yol açacağını da belli etmekte. Üstelik bu tür gelişmelerin yalnızca *Yeni Öncü*'ye özgü olmadığını da biliyoruz. Öteki ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de, reformist olmayan ve yüzünü işçi sınıfına dönme eğilimi gösteren her çevre,

kaçınılmaz olarak işçi demokrasisi sorunuyla hesaplaşmak zorunda kalmakta ya da kalacak.

Tam da bu gelişmelerin ortaya çıktığı bu dönemde bir noktaya dikkat edilmesi gerektiğine inanıyorum. İşçi demokrasisi sorunu devrimci bir bütünlük içinde çözümlenmek durumunda; yani bu kavramın devrimci Marksist kuramın bütünlüğü içine yerleştirilmesi gerekir, aksi takdirde Avrokomünizmin burjuva parlamentarizmine, konseyciliğin liberalizmine ya da Stalinist merkezciliğin revizyonizmine giden yolların kapıları kolayca açılabilir. Bu açıdan, işçi demokrasisi sorununu inceleme konusunda gösterilen cesaret, devrimci kuramın öteki alanlarında da uygulanmaya konmalı ve Stalinist ideolojinin bütünüyle hesaplaşılmalı. *Yeni Öncü* ya da Tekin Yılmaz bunu hiç yapmıyor demiyorum; üstelik soruna ilişkin kimi konuları yüreklice ele alan dergiye ders verircesine, Stalinizmin devrimci Marksist eleştirisinin tüm yanlarını açıklığa kavuşturma yolunda bir iddiada bulunmak da son derece saçma olur. Ama Tekin Yılmaz, işçi demokrasisinin kopmaz bir biçimde bağlı olduğu ve devrimci Marksist kuramın temel taşlarından biri olan bir konuda takılıp kalıyor ve bu nedenle de onun işçi demokrasisi anlayışı, sakat bedende gelişen ölümcül yeni hücreler olma özelliği kazanıyor. İşte benim proleter demokrasisine bağlı olarak tartışmak istediğim konu bu: İşçi demokrasisi ile sürekli devrim ya da dünya devrimi arasındaki bağlantı, ya da bir başka deyişle bürokratik yozlaşma ile "milli komünizm" ya da tek ülkede sosyalizm sözdekuramı arasındaki ilişki.

İşçi demokrasisi kavramı

İşçi devletlerinde demokrasi sorununa girmeden önce kavramın kendisine kısaca bir göz atmakta yarar var. Marksistler demokrasi sorununa sınıfsal kavramlarlarla yaklaşırlar. Burjuva ideologlar için toplum bireylerden oluşur ve bir toplumdaki demokratik özgürlükler, tek tek bireylerin sahip olduğu özgürlüklerin derecesiyle belirlenir. Bu tür bir burjuva demokrasisi anlayışı, serbest ticaret kapitalizmi döneminden kalmıştır. Ne var ki, Marksistler bu özgürlük kavramını tarihte eleştirerek, böyle bir demokrasinin temel olarak mülk sahiplerine özgü bir

ayrıcalık olduğunu ve "işçilere tanınan temel özgürlüğün açlıktan ölme özgürlüğü" olduğnu açığa çıkartmışlardır.

Marksistler için temel olan, işçilerin bir *sınıf olarak* toplum içinde sahip olduğu özgürlüklerdir. Örneğin, sendikalaşma hakkı, grev hakkı, proletarya için yaşamsal demokratik kazanımlardır. Benzer biçimde, sendikalar, işçi basını, işçi partileri, vb. burjuva toplumunda önde gelen işçi demokrasisi mevzileridir. Bunun yanı sıra, örneğin işçilerin sendika yöneticilerini özgürce seçebilmeleri ya da geri alabilmeleri, toplantılarda görüşlerini serbestçe savunabilmeleri, vb. ise, onların sınıf içindeki *bireysel* özgürlükleridir. Bu bağlamda işçilerin bireysel özgürlükleri ile bir sınıf olarak sahip oldukları özgürlükler çelişmez.

Ama sendikalar bürokratikleşebilir ve üyelerin demokratik katılımı engellenebilir. Marksistlere işçi örgütlerindeki bu tür yozlaşmalara karşı mücadele vererek kitle katılımını yaygınlaştırmaya, sendikaiçi demokrasiyi genişletmeye ve örgütü bürokratik kasttan arıtmaya çalışırlar. Ama bununla birlikte, bürokratikleşmiş de olsa sendikaların burjuva toplumunda önemli sınıf mevzileri ve işçi demokrasisi kazanımları olduklarını unutmazlar, bu örgütleri burjuvaziye karşı korurlar.

Dahası zaman zaman sınıfsal özgürlükler ile bireysel özgürlükler çatışmaya girebilir. Örneğin bir grev sırasında, işçilerin bir bütün olarak davranmaları ve çoğunluk tarafından alınan grev kararına herkesin uyması beklenir. Eğer işverenle anlaşan birkaç işçi grevi kırmaya çalışırsa, grevcilerin bunları gerektiğinde zor kullanarak engellemesi zorunlu hale gelebilir. İşte bu noktada Marksistler, sınıfın bütününün (grev örneğinde, greve çıkan çoğunluğun) çıkarlarının, bireysel özgürlüklerin (grevi kırma özgürlüğü) üstünde olduğunu kabul eder ve savunurlar.

Özetle, işçi demokrasisi kavramı temel olarak sınıfsal özgürlükleri içerir, bireysel özgürlükler ise buna bağlıdır. Buradan *Yeni Öncü*'ye dönecek olursak, Tekin Yılmaz'ın konuya ilişkin bir yazısına koyduğu başlık uyarınca, "işçi demokrasisinin proletarya devletinn kendisi olduğunu" söyleyebiliriz.[4] Yani, işçi demokrasisinin gerçek zaferi, ancak işçi sınıfının iktidara yükselmesiyle olanaklıdır. İşçi demokrasisi, burjuva demokrasisine karşı mücadele eder, alanını genişletmeye

uğraşır, sonuçta hakim rejim durumuna gelebilirse, kapitalizm altında olduğundan milyon kez daha demokratik bir siyasal ve toplumsal sistemin kurulmasına temel oluşturur.

Gerçi Tekin Yılmaz andığımız yazısında koyduğu başlığı bu doğrultuda açmıyor, ama "sosyalist demokrasi proletarya devletinin kendisidir" deyişinden biz, onun işçi demokrasisinin gerçek anlamda devlet iktidarı biçiminde kristalize olabileceğini kabul ettiğini çıkarıyoruz. O halde, burjuva demokrasisi ile proleter demokrasisi arasında bir "üçüncü yol"un bulunmadığına ilişkin Marksist tezi de dikkate alarak, bir adım daha atalım ve bu kavrayışın doğal sonucunun burjuvaziye karşı sosyalist devrim programına vardığını belirleyelim. Böylece işçi demokrasisi (Tekin Yılmaz'ın deyişiyle sosyalist demokrasi) ile tek ülkede sosyalizm (Ertuğrul Kürkçü'nün deyişiyle milli komünizm) arasındaki ilişkiye yaklaşmış oluyoruz.

İşçi demokrasisi ancak belirli kurumlar çerçevesinde düşünülebilir ve gerçekleştirilebilir. Bu kurumları içinde toplayan temel kurum ise devlettir. Bu bakımdan işçi demokrasisinin zaferi, işçi iktidarıyla, yani proleter devrimle olanaklıdır. Bu, Troçki'nin 1905'te geliştirdiği ve 1924'ten başlayarak da Stalinist *aşamalı devrim* programına karşı ısrarla savunduğu *sürekli devrim* kuramının temel tezlerinden birisidir.

Tekin Yılmaz, "...tek ülkede sosyalizmin kuruluşunu gerçekleştirme olayıyla demokrasisi sorununu ben doğrudan bağlantılı bir olgu olarak görmüyorum" diyor.[5] Tek ülkede sosyalizmin *kuruluşu* ile işçi demokrasisi arasında ben *doğrudan* bir bağ olduğuna inanıyorum, buna birazdan geleceğim. Ama, tek ülkede sosyalizm kuramı, sosyalizmin kuruluşu sorunuyla sınırlı değildir. Sürekli devrim kuramının sosyalist devrim tezine karşı, Stalinist aşamalı devrim anlayışının ileri sürdüğü demokratik devrim, demokratik halk devrimi, ulusal halk devrimi, vb. tezleri, temel olarak bu sözdekuramın doğal, doğrudan ve kaçınılmaz sonuçlarıdır. Burada bu konuya tekrar girmeyeceğim, çünkü en son Sungur Savran *Sınıf Bilinci*'nin 1. sayısında bunu yeterince anlattı.[6] Ama yineleyecek olursak, işçi demokrasisi konusu devrim stratejisiyle yakından ilişkilidir. Bu konuya el atan herkes,

kaçınılmaz olarak proleter iktidarı ve devlet sorunuyla karşılaşmak ve işçi demokrasisinin zaferini gerçekleştirecek olan sosyalist (proleter) devrime karşı ileri sürülen Stalinist aşamalı devrim anlayışıyla hesaplaşmak durumundadır. *Yeni Öncü*'de ve *Tekin Yılmaz*'da buna rastlayamıyoruz.

Kaçınılmaz yozlaşma mı, bürokratik karşıdevrim mi?

Şimdi tek ülkede sosyalizm kuramı ile işçi demokrasisi arasındaki ilişkiye ve bağa daha yakından bakmak için, 1917'de inşa edilmeye başlayan Sovyet devletinin bürokratikleşmesi ve yozlaşması sorununu ele almaya çalışalım. *Yeni Öncü*'nün sayfalarında tartışan Orhan Dilber, Ertuğrul Kürkçü ve Tekin Yılmaz, genç Sovyet devletinin karşılaştığı bir dizi sorun karşısında Bolşevik Parti'nin işçi demokrasisini sınırlamaya yönelik bazı zorunlu uygulamalara giriştiği, ama bu uygulamaların daha sonraları, özellikle Stalin döneminde yasallaştırıldığı ve sistemleştirildiği konusunda görüş birliği içindeler. Dilber bunu şöyle ifade ediyor:

> *Lenin'in sağlığında, zoraki bir biçimde başvurulan ve geçici tedbirler olarak düşünülen siyasal özgürlüklerin kısıtlanması (ki bugün bunların hata olduğunu kabul etmek gerekir) bir ilke haline getirilmiştir. Stalin iktidarı gaspettiği anda varolan fiili tek parti rejimini, ilke haline getirmiş, bunu teorileştirmiş ve 1936 Anayasası'yla kurumlaştırmıştır.*[7]

Kürkçü ise şöyle diyor:

> *Lenin'in bir ileri ülkede proleter devriminin meydana gelmesine kadar, kaçınılmaz kötülükler olarak gördüğü herşey, milli komünizmin erdemleri olarak teori, ilke ve yasa haline gelerek Stalin egemenliği yerleşip kökleşti...*[8]

Ve nihayet Tekin Yılmaz da bu olayı şöyle ifade ediyor:

> *Rusya'da tarihsel koşulların öne diktiği engeller, önceden düşünülmemiş olan işlerin yapılmasını da gerekli kıldı... Lenin sözkonusu olan zorunluluk ürünü kurumların neler geliştirebileceğini gördü. Bürokrasinin gelişmesine karşı olan uyarıları bu temele dayanır. Ama partinin çoğunluğu bunu göremedi. Aynı yolda çalışmaya devam ettiler. Stalin önderliğinde süren pratik, içi savaştan ne devraldıysa onu*

pekiştirerek sürdürdü.[9]

Tam bu noktada Kürkçü, bir adım daha atarak bu "zorunlulukların" neden ve nasıl olup da "yasallaştırıldığı" konusuna giriyor ve Tekin Yılmaz'a,

> *...proletarya egemenliğinin bürokrasi egemenliğiyle; dünya sosyalizminin, milli komünizmle; geçiş devleti teorisinin bütün halkın devleti öğretisiyle ikame edildiği Stalin'le ve onun ideoloji memurlarıyla teorik bir hesaplaşmaya girişecek cesareti pratikte gösterebilecek miyiz?*[10]

sorusunu yöneltiyor. Aslında Kürkçü sorduğu bu soruların yanıtlarına kendisi girişmiyor, bu nedenle de yalnızca soruş tarzından birkaç ipucu edinmenin dışında, bu konudaki görüşlerinin ne olduğunu öğrenemiyoruz. Tekin Yılmaz ise daha kategorik ve açık koyuyor düşüncelerini. Kürkçü'nün "milli komünizm" kavramının, "tek ülkede sosyalizmin gerçekleştirilmesi" sorusuna karşılık geldiğini tespit ederek şöyle diyor:

> *...tek ülkede sosyalizmin kuruluşunu gerçekleştirme olayıyla demokrasi sorununu ben doğrudan bağlantılı bir olgu olarak görmüyorum...sürecin* (Lenin'in sağlığı döneminde başlatılan zorunlu uygulamalar ve bürokratikleşme-Y.B.) *başlangıcında cereyan eden ve oturan şeylerin sonradan olanlara göre daha önemli olduğnu düşünüyorum. Ondan sonraki süreçte gerçekleşenleri de bu başlangıçların* doğal takibi (abç.Y.B.) *olarak görüyorum. Belli bir tarihten öteye yapılacak eleştirinin ise şöyle olması gerekir kanaatindeyim: zorunlulukların dayattığı bu uygulamaları devam ettirmek ve sistemleşmelerine neden olmak yerine bunları teorinin gereklerine göre yeniden düzenlemek gerekirdi. Stalin'e özel olarak yapılacak eleştirinin bu olduğu inancındayım.* [11]

İşte Tekin Yılmaz'ın bu anlayışı, yani Sovyet Devletinin ve Bolşevik Parti'nin yozlaşmasını ve bürokratikleşmesini "başlangıçtaki zorunlulukların doğal takibi" olarak görmesi, onun, Stalinizmin Marksizmin içinden çıkan ama ondan ayrı ve ona yabancı bir ideoloji olduğunu görmesini de engelliyor. Ona göre, özellikle iç savaş koşullarında partinin uygulamaya koyduğu diktatörlük önlemlerinin "sosyalizme denk düşmediği kararlılıkla savunulmuş ve bunlara karşı bir mücadele geliştirilebilmiş olsaydı, zorunlulukların yarattıklarının sistemleşmesi aynı kolaylıkla gerçekleşmezdi... Ama bu yolda kendi önünü kesen, yalnızca tarihsel

çoşullara bağlı olmayan siyasal hatalar yapıldı. İşte bu emelli hata örgütlenme özgürlüğünün yasa belirlemesiyle eke indirgenmesidir." [12] Kısaca Tekin Yılmaz iç savaş-zorunlu diktatörlük önlemleri bağlamından bürokratik yozlaşma olgusuna bir *siyasal hata* savının aracılığıyla atlayarak işin içinden çıkmaya çalışıyor ve böylece işçi demokrasisine ilişkin bütün söyledikleri birer çelişki yumağı durumuna dönüşüyor.

Tarihte öznel öğenin, devrimde partinin rolü yadsınamaz. Ama dünya tarihi açısından yaşamsal öneme sahip yetmiş yıllık maddi bir oluşumu öznel iradeye ve kararlara (ve yanlışlara) bağlamak, işte bunun Marksizmle ilgisi yoktur. Bu nedenle Sovyet devletinin ve Bolşevik Parti'nin yozlaşmasını, çoğunluğun siyasi hatasıyla açıklamaya girişmek, tarihsel süreçleri ve sınıf mücadelesinin verili dinamiklerini bir kenara itmekten başka bir şey değildir. Şüphesiz Tekin Yılmaz da bunları kabul edecektir, ama o halde niye basitçe "doğal takip" ve "siyasal hata" sonuçları? Bunun, Sovyetler Birliği'ndeki yozlaşmayı 1953'te Stalin'in ölümüne ve Kruşçev önderliğinin "revizyonizmi"ne bağlamaktan ne farkı var?

Tekin Yılmaz'ın göremediği, Ertuğrul Kürkçü'nün girmediği, ama sorunun merkezinde yatan temel olgu, 1923'ün sonlarından başlayarak Sovyetler Birliği'nde bir bürokratik karşıdevrimin gerçekleşmiş olduğudur. Eğer bu olgu, yani ilk işçi devletinin yozlaşmasının ardında yatan toplumsal dinamik açığa çıkartılmazsa, ne "zorunlulukların yasallaşması" olayı anlaşılabilir, ne "tek ülkede sosyalizm" sözdekuramıyla işçi demokrasisi arasındaki bağ kavranabilir, ne de Stalinist ideoloji ile devrimci Marksizm arasındaki temel tarihsel farklılık görülebilir.

Devrimi gerçekleştiren bolşevik önderler devrimci eğitimlerini enternasyonalist bir anlayış çerçevesinde almışlardı. Rusya'da bir proleter devriminin olanaklılığı ve zorunluluğu doğrultusunda mücadele verirken, bir yandan da bu geri ülkede gerçekleşecek bir devrimin mutlaka daha gelişkin batı ülkelerinin devrimlerinden destek alması gerektiğini biliyorlardı. Onlara göre batıda devrim olmazsa, Rusya'da muzaffer bir işçi devletinin içerden bir karşıdevrimle ya da dış müdahale sonucunda yıkılması kaçınılmaz olacaktı. Devrimden sonra bile Lenin, "güvendikleri" ve "tüm politika(ları)nın temeli olarak kabul

ettik(leri)" şeyin, "dünya işçilerinin acil ve doğrudan desteği" olduğunu söylüyordu.[13] Ne var ki bu destek gelmedi, ama işçi devleti yıkılmadı da. Marksistlerin daha önceden göremedikleri tarihsel bir gelişme gerçekleşti: bürokratik deformasyon. Parti ve devlet yönetimini elinde tutan kesimlerden bazıları bürokratikleşerek sınıftan koptular ve ayrıcalıklı bir katman haline geldiler.

Batıda devrimin gerçekleşmemesinin yanı sıra devrimden sonra acilen beklenen başarıların elde edilememesi, muzaffer proletaryaya egemen olan güç ve umut coşkusunun, yerini düş kırıklığına ve yorgunluğa bırakmasına yol açtı. İç savaş da buna katkıda bulundu; devrimi gerçekleştiren önder işçilerin büyük çoğunluğu bu savaş sırasında öldüler, geri kalanları ise yönetim kademelerinde yükselerek, morali bozulan ve siyasal açıdan yorulan kitlelerden koptular. Açlık ve sefalet koşullarında çıkarcılık ve kariyerizm yaygınlaşırken, yeni yöneticiler bu dalganın üstüne oturdular. Kızıl Ordu'nun dağıtılması da bürokrasinin oluşumuna katkıda bulundu. Troçki bu gelişmeyi şöyle anlatır:

> *Muzaffer komutanlar, yerel Sovyetlerde, ekonomide, eğitimde liderlik mevkileri edindiler ve inatla her yerde, iç savaş sırasında başarıyı garantilemiş olan rejimi getirdiler. Böylece her tarafta yığınlar, ülkenin liderliğine gerçek katılımdan giderek itildiler.* [14]

Dahası, oluşmakta olan bu bürokrasi, yalnızca içinden çıktığı sınıftan uzaklaşmakla kalmadı, yabancı sınıflara doğru da kaydı. Yine Troçki'den dinleyelim olanları:

> *Proletarya içinde doğan tepki, NEP'le yeni bir yaşama özendirilen ve giderek cesurlaşan kent ve kır burjuvazisine olağanüstü bir umut ve güven akımına neden oldu. İlk önceleri proletaryanın bir aracı olarak ortaya çıkan bürokrasi, şimdi kendisini sınıflar arası bir uzlaşma mahkemesi olarak duymaya başlıyordu. Bağımsızlığı aydan aya artıyordu.*[15]

Devlet ve parti düzeyindeki kısıtlamalar da bu dönemde yürürlüğü kondu. Önceleri bolşevikler tartışmaları Sovyetlerin çerçevesinde korumaya özen göstermişlerdi. Ama parti ile devlet organlarının kaçınılmaz olarak birbirine yaklaşması, partiiçi rejimin

esnekliğine darbeler indirmeye başladı. İç savaş sırasında muhalefet partilerinin karşıdevrimin yanında yer alması, parti bolşeviklerin bunları haklı olarak yasaklamalarına neden oldu. Ne var ki parti önderleri, işçi demokrasisiyle uyuşmayan bu tedbiri zorunlu ama geçici bir uygulama olarak görüyorlardı. Ama iktidar partisinin hızla büyümesi, kapatılan partilerin kimi siyasal görüşlerinin partiye taşınmasına yol açtı. İç savaştan sonra hizip çekişmeleri yoğunlaştı ve nihayet Mart 1921'de patlak veren Kroştadt ayaklanması sonucunda hizipler de yasaklandı. Bolşevik Parti'nin tarihinde ilk kez gerçekleşen bu uygulama da geçici bir tedbir olarak düşünülmekteydi. Ne var ki, parti içinde yönetim rahatlığı sağlayan bu durum, gelişmekte olan bürokrasi için son derece elverişli bir durum yarattı.

İşte "zorunlulukların yasallaşması" bu bürokrasinin dolayımıyla gerçekleştirildi. Bürokratik kastın ayrıcalıklarının ve mevkilerinin sorgulanmaması, ancak parti içinde tam bir "düzen ve sükunetin" egemen olması ve kitlelerin siyasetten uzak durmasıyla olanaklıydı. Böylece bürokrasi parti ve devlet düzeyinde bu geçici tedbirleri mutlaklaştıran bir uygulamanın öncülüğün yapmakla kalmadı, buna ilişkin kendi "kuram"larını da geliştirdi. İşte tek ülkede sosyalizm kuramı da, Stalin'in önderliğindeki bu yeni bürokrasinin geliştirdiği ideolojinin *doğal* bir sonucuydu.

Artık işçi demokrasisi ile tek ülkede sosyalizm kuramı arasındaki *doğrudan* bağı kurabiliriz. Bu sözdekuramın dünya devrimi anlayışıyla çatışma noktasına biraz sonra geleceğim, şimdi ülke içinde sosyalizmin inşası konusuna bakalım. Marksizme sıkıca bağlı olan bolşevikler için, komünizmin ilk evresi olan sınıfsız ve devletsiz sosyalist toplum, ancak kitlelerin güçlü atılımı ve sınıfsal seferberliğiyle olanaklıydı. Bu güçlü atılımın kitlesel kurumları ise, işyeri komitelerinden başlayan ve sendikalardan geçerek sovyet kurumlarıyla tamamlanan bir yönetim ve denetim sistemi oluşturmak durumundaydı. Ve proleter devletinin çerçevesinde böylesi bir kitle seferberliği ancak işçi demokrasisiyle ve onun organlarıyla olanaklıydı. Ne var ki, işçi ve emekçi yığınların yönetimi ve denetimi, ayrıcalıklı bürokrasinin merkeziyetçi yönetimiyle çatışıyordu. Bu nedenle bürokrasi, kitlelerin

yorgun düştüğü, siyasal ve iktidasi yönetimden geri çekildiği, parti ve rejim üzerindeki denetimini gevşettiği, sovyet kurumlarının içinin boşaldığı ve özellikle de küçük özel mülkiyete yeni olanaklar tanındığı NEP döneminde atılımını gerçekleştirerek işçi demokrasisine ölümcül darbeler indirdi ve kendi deli gömleğini Sovyet toplumuna giydirdi. Ve bunun için de *sosyalizmin kurulduğunu* ilan etti. Tek ülkede sosyalizmin kurulması kuramı, işte bu tarihsel siyasi manevranın bir sonucudur. Kısacası, tek ülkede sosyalizm tartışması soyut bir kuramsal sorun değildir; tek ülkede sosyalizm kuramı ile bürokratik yozlaşma olgusu arasında doğrudan ve organik bir ilişki vardır.

Bu noktada Tekin Yılmaz'la bir açıklık sağlayalım: Stalinist bürokrasinin 1930'larda kurduğunu ilan ettiği sosyalizm, bugün savunulduğu gibi proleter devletine karşılık gelen sosyalizme geçiş toplumu değil, bizzat komünizmin ilk evresi olan sınıfsız toplumdur. Ocak 1936'da, dönemin Halk Konseyi Komiserleri başkanı Molotov, Merkez Yürütme Komitesi toplantısında, "ülkenin ulusal ekonomisi sosyalist olmuştur. O anlamda sınıfların tasfiyesi sorununu çözmüş bulunuyoruz" diyordu. [16] Tek ülkede sosyalizm başarıya ulaşmış, sınıflar tasfiye edilmişti ve böylece kitle seferberliğine, sınıf yönetimine, denetimine, kısaca işçi demokrasisine ve organlarına gerek kalmamıştı. Tekin Yılmaz'ın, ne 1936'da ne de bugün Sovyetler Birliği'nde sınıfsız toplumun inşa edilmiş olduğuna inandığını sanmıyorum. O halde Molotov'un Stalinist bürokrasi adına yaptığı bu açıklama, önderliğin bir "hata"sı mıydı yalnızca? Hayır, ulusal sosyalizm anlayışı bürokrasinin varlık koşuluydu; işçi sınıfının, işçi demokrasisinin denetiminden uzak kalabilmenin kuramıydı. Daha sonraları sınıfsız toplumun kurulmuş olduğu savı da değiştirildi ve böylece sosyalizm kavramı, devrim sonrası sınıflı toplumlar için kullanılmaya başladı. Ve Tekin Yılmaz da bürokrasinin Marksizme getirdiği bu çarpıtmanın etkisi altında kalarak kavram kargaşası içinde boğuluyor:

> *Eğer Rusya gibi bir ülkede sosyalizmi kurmaya kalkışmak, nesnel nedenlerle engellenmiş ise, elbette sosyalist demokrasinin gerçekleşebilme olanağı da nesnel olarak yok demektir. Ve eğer Rusya'da sosyalizmin kurulması dünya tarihi açısından devrimci bir rol oynamış ise karşımıza iki*

durum çıkar: ya devrimci rolden vazgeçmek, ya da sosyalist demokrasiden. "Geri bir ülkede" ister istemez proletarya iktidarı ele geçirmiş ama maddi koşullar sosyalizmin kurulmasına elvermiyor. Evet burada ya devrimci rol ya da sosyalizmin ikilemi karşımıza dikilir. [17]

Bu sözler gerçek bir kafa karışıklığına işaret etmekte. Birincisi, herhangi bir ülkede "sosyalizmi kurmaya kalkışmayı engelleyen nesnel nedenler" ne olabilir? Bunu bir kalem sürçmesi olarak alıp Tekin Yılmaz'ın "sosyalizmin kurulmasını engelleyen nesnel nedenler"den söz ettiğini düşünelim; o zaman sosyalizmin inşası çabası neden işçi demokrasisi ile çelişsin? Bir kere dünya bir bütün olarak sosyalizm için nesnel olarak olgunlaşmış durumdadır. Öte yandan tek tek ülkeler için, Troçki'nin deyişiyle, "proleter devrim için gerekli nesnel önkoşullar sadece olgunlaşmakla kalmayıp, neredeyse çürümeye yüz tutmuştur." [18] Proletaryanın tarihsel görevi iktidara gelmek ve sosyalizmin kuruluş sürecini başlatmaktır. Ve sosyalizmin inşası bir kitle seferberliğini gerektirdiği oranda, işçi demokrasisi ve onun organları bir zorunluluktur. Sosyalizm kitlelerin eseri olacaktır ve bunu partilerinin önderliğindeki özörgütleri aracılığıyla gerçekleştireceklerdir. Bu anlamda sosyalizmin inşası çabasıyla işçi demokrasisini karşı karşıya koymak, bizzat bu çabanın ve sonunda sosyalizmin kendisinden umut kesmektir.

İkincisi, Tekin Yılmaz alıntısını yaptığım bölümde apaçık bir mantıksal çelişkiye düşüyor; son iki cümlesinde, "maddi koşulların sosyalizmin kurulmasına elvermediği" koşullarda "devrimci rol ya da sosyalizmin ikileminin karşımıza dikildiği"ni söylüyor. Şimdi, ikinci cümledeki "sosyalizmin ikilemi" sözcüklerinin gene bir kalem sürçmesi olduğunu ve aslının "sosyalist demokrasi ikilemi" biçiminde olması gerektiğini sanıyorum. Aksi takdirde iş iyice içinden çıkılmaz bir durum alır; çünkü daha yukarıda Tekin Yılmaz devrimci rol ile sosyalizmin kuruluşunu eşitlemişti, bu kez sosyalizmin kuruluşu ile sosyalizm arasında bir karşıtlık yaratmış olur. Öte yandan Tekin Yılmaz, devrimci rol ile sosyalist demokrasi arasında bir gerilim yaratmaktaysa bu kez, "maddi koşulların sosyalizmin kurulmasına elvermediği" koşullarda devrimci rolün yani sosyalizmin kuruluşunun seçilmesi

durumuyla karşılaşırız(!) Bu karmaşık yumağı çözmek Tekin Yılmaz'a düşüyor.

Üçüncüsü, herhangi bir ülkede iktidara gelen proletarya neden "devrimci rol" ya da "sosyalist demokrasi" ikilemiyle karşı karşıya kalsın? Biz tam tersine, ileri ya da geri, tüm ülkelerde "devrimci rol"ün işçi demokrasisi ile iç içe geçmiş olduğunu düşünüyoruz. Muzaffer proletarya, ne denli geri olursa olsun, bir ülkede iktidara geldiğinde ulusal ve uluslararası devrimci rolünü sürdürdüğü, işçi demokrasisi çerçevesinde sınıf seferberliğini sürekli kıldığı oranda sosyalizme yaklaşabilecektir. Bu kavramlar ve gerçeklikler arasındaki ikilemleri ve çelişkiyi yukarda anlatmaya çalıştığımız gibi bizzat Stalinist bürokrasinin kendisi yaratmıştır. Önce sosyalizmin kurulduğunu ilan ederek, işçi demokrasisini ve sovyet kurumlarını canlandırmak isteyen Sol Muhalefet'e karşı amansız bir mücadele vererek onu ezmiş, ardından da bu kavramlar arasında gerilim yaratarak "sosyalizm"in istikrarını devrimci seferberliğin karşısına sürmüştür. Ve böylece bürokratikleşen parti ve devlet, toplumun sosyalizme doğru ilerlemesini durdurmuş, iç çürümeyi başlatmıştır.

Özetleyecek olursak, kitlelerden kopan bürokratik katman ayrıcalıklı bir konuma yükselmiş, partiye "Leninist toplama" sloganıyla mevki düşkünlerini ve yabancı sınıf unsurlarını doldurmuş, kendi tekelci yönetimini kitle denetiminden uzak tutmak amacıyla işçi demokrasisini ve organlarını ezmiş, devrimci öncüyü parti içinden tasfiye etmiş ve bürokratik diktatörlüğünü perçinlemiştir. Bu, Lenin'in sağlığı döneminde girişilen bazı zorunlu uygulamaların doğal bir sonucu, basit bir yasallaştırılması değil, ilk işçi devletinin yozlaşmasına yol açan köklü bir siyasal karşıdevrimdir.

Dünya devrimi sorunu

İşçi devletlerinde, özellikle de geri koşullarda bulunanlarında siyasal çelişkinin işçi demokrasisi ile devrimci rol arasında değil, bürokratik karşıdevrim ile işçi demokrasisi (ya da kitlelerin sürekli devrimci seferberliği) arasında geliştiği bir kez kavrandığında, tek ülkede sosyalizm ya da ulusal sosyalizm sözde kuramı ile dünya devrimi anlayışı arasındaki temel zıtlık açığa çıkar.

Çünkü bürokrasi, yalnızca ulusal sınıf seferberliği ile değil, aynı zamanda uluslararası devrimci seferberlik ile de çelişki içindedir. Tek ülkede sosyalizmi kurduğunu iddia eden bürokratik kast, bir yandan kendi ülkesindeki işçi demokrasisini tasfiye ederken, öte yandan da dünyadaki tüm devrimci gelişmeleri "sosyalizmin anayurdunun savunulması" doğrultusunda güdümler.

Tekin Yılmaz, bu gerçeği göremediğinden Stalinist bürokrasinin dünya politikalarının sonuçlarını da kavrayamıyor. Tek ülkede sosyalizmin *nihai* zaferinin olanaklılığı konusunda, Stalinizmin devrimci Marksist dünya devrimi anlayışına karşı tüm tahrifatlarını üzerinde temellendirdiği Lenin'e ait tek bir makalenin tek bir bölümünü Tekin Yılmaz da eline alıyor ve şöyle diyor:

> *Lenin 1915'te yazdığı "Avrupa Birleşik Devletleri Üzerine" adlı makalesinde ilk kez sosyalizmin tek ülkede kurulabileceğini savunur, bu konuda kendisini emperyalizmin eşitsiz gelişim yasasıyla temellendirir. Kuşkusuz Avrupa devriminden umudunu hiç bir zaman kesmemiştir. Ama Rusya'nın yapacağı atılımla sosyalizmin kurulabileceğine de inanır.* [19]

Lenin'in adı geçen makalesindeki düşüncelerinin tümüyle tahrif edilmiş olduğunu, burada sosyalizmin kurulmasından ya da *nihai* zaferinden değil, sosyalist devrimin başarıya ulaşmasından sözettiğini, üstelik Lenin'in sosyalizmin kuruluşunun ancak dünya ölçeğinde gerçekleşebileceğini ısrarla savunduğunu, tüm Leninist-bolşevik geleneğin bu enternasyonalist anlayış üzerine kurulduğunu, bunun bizzat III. Enternasyonal'in dökümanlarından açık seçik ortada olduğunu, *Sınıf Bilinci*'nin 1. sayısında yeterince anlatmış ve Lenin'den konuya ilişkin bir dizi alıntı yapmıştık. [20] Bu nedenle bu konuya tekrar girmeyi gereksiz buluyorum. Ne var ki, Tekin Yılmaz'ın Stalinist bürokrasinin bu ulusal sosyalizm anlayışıyla birlikte dünya devriminin yaygınlaştırılması perspektifinden nasıl vaz geçmiş olduğunu görmesi gerekir. Lenin'in tavrı basitçe "Avrupa devriminden umudunu kesmemek" değildi. Lenin ile Troçki'nin önderliğindeki bütün bir bolşevik önderler kadrosu Marksizmi bizzat uluslararası devrim çerçevesinde kavramışlar ve öyle de uygulamışlardı. Komintern'in örgütlenmesinin başlıca nedeni ve amacı da bu anlayıştan kaynaklanıyordu.

Rus devriminin kaderini de dünya devrimine,

özellikle de Bolşevik önderlik Avrupa devrimine bağlamıştı. Ama daha da önemlisi, Rus devrimini uluslararası devrimin bir parçası olarak görüyordu. Şöyle diyordu Lenin:

> *Biz, Rus işçiler ve sömürülen sınıflar, uluslararası sosyalist devrimin öncüsü olma onurunu taşıyoruz... Bunu Ruslar başlatmıştır, Almanlar, Fransızlar ve İngilizler tamamlayacak ve sosyalizm zafere ulaşacaktır.*[21]

Temmuz 1921'de ise, Komintern'in Üçüncü Kongresi'nde şunları söylüyordu:

> *Uluslararası devrimi başlattığımızda...uluslararası dünya devriminin desteği olmadan proleter devriminin zaferinin olanaksız olacağı bizim için çok açıktı. Devrimden önce de, sonra da şöyle düşünüyorduk: ya hemen, en azından kısa bir zaman içinde başka ülkelerde devrim patlak verirdi, ya da yok olurduk.*[22]

Yukarıda da söylediğimiz gibi devrim patlak vermedi ama Rusya'da proletarya iktidarı da yıkılmadı, ne var ki bürokratik yozlaşmaya uğradı. İşte tam bu noktada Tekin Yılmaz masumane bir biçimde, "Rus devrimi gerçekleşti ve Avrupa devrimi gelmedi. Bunda Stalin'in ne kusuru var ben bilmiyorum" diye soruyor. Stalin'in önderliğinde SBKP'nin ve yozlaşan Komintern'in dünya devrimine nasıl darbeler indirdiğine birazdan geleceğim, ama burada şunu ifade edeyim: İlk yıllarda henüz geri planda duran Stalin'in Avrupa devriminin gelmemesinde belki kusuru yoktu, ama siyasal *varoluş nedeni* vardı. Dünya devrimi Rus proletaryasının yardımına yetişemediği içindir ki genç Sovyet devletinin bürokratlaşmasının maddi temelleri güçlenmiştir. Sovyetler Birliği dünyadan tecrit oldukça kendi geri koşullarının etkisini daha derinden yaşamaya başladı; bu koşullarda yükselen bürokrasi varlık koşullarını güçlendirmeye yönelik olarak Sovyet devletini dünya devriminden giderek daha da tecrit etti. Yeni yöneticiler sınıftan koptukça dünya proletaryasından da uzaklaştılar ve burjuva rejimlerinin kendilerine daha yakın olan radikal, popülist ve sosyal demokrat kesimleriyle işbirliklerine yöneldiler. Maddi ayrıcalıkları arttıkça bürokrasinin iktisadi ve siyasal "istikrar" güdüsü daha da yoğunlaştı ve bu güdü dünya ölçeğinde emperyalist ülkelerle "barış içinde birlikte yaşama" stratejisi biçiminde kristalize oldu.

1923'e değin Avrupa'daki devrimci mücadeleler, bir yandan sosyal demokrasiden kopan genç komünist partilerinin güçsüzlükleri, öte yandan da savaş sonrasının emperyalist dengeleri nedeniyle başarısızlığa uğramıştı. Ama bu tarihten başlayarak yenilgiler sınıfsal dengelerin olumsuzluğunun ve önderliğin güçsüzlüğünün sonucu olmaktan çıkıp, Komintern'i ele geçirmeye başlayan Stalinist bürokrasinin ihanetlerinin ürünü durumuna dönüştü. Ulusal sosyalizm anlayışı çerçevesinde Komintern'in siyasetleri "anayurdun savunulması" perspektifine oturtuldu ve böylece hızla sağa kaymaya başladı. Bürokrasinin uluslararası ölçekteki merkezci çizgisinin ilk olumsuz sonucu Ekim 1923'te Almanya'da kendini gösterdi ve Alman Komünist Partisi gerçek bir proleter devriminin yükselme döneminde burjuvaziye teslim oldu. Ertesi yıl Estonya ayaklanması çökertildi. 1926'da İngiltere'deki genel grev sırasında Komintern karşı devrimci sendika bürokrasisiyle işbirliği yaparak mücadeleyi burjuvaziye teslim etti. 1925-27 Çin devrimi sırasında Komintern Çin Komünist Partisi'ni Kuomintang'ın kuyruğuna takarak binlerce devrimci işçinin katledilmesine neden oldu.

Umarım Tekin Yılmaz bunlar karşısında hala "bunda Stalin'in ne kusuru var" diye sormaz. Bürokratik karşıdevrim, genç Rus devletinin tecrit olması ve içerden yozlaşması sonucunda gerçekleştirildi ve Stalin bu gelişmenin önderi olarak iktidara geldi. Partinin, devletin ve Komintern'in yönetimini ele geçirdikten sonra da yine bir "zorunluluğu", yani ülkenin tecrit olmuşluğunu ve uluslararası devrimin uğradığı dönemsel yenilgi durumunu "yasallaştırdı": bu yasanın adı da tek ülkede sosyalizm kuramıydı. Bu kurama göre sosyalizm, tecrit olmuş tek bir ülkede de kurulabilirdi ve kurulmalıydı; bunun için gereken de artık devrim dalgasının yatışması ve ülkede ve uluslararası arenada istikrarın, deyim yerindeyse "kanun ve nizam"ın sağlanmasıydı. Kitlelerin karşısına işçi demokrasisi ya da "devrimci rol", sosyalizmin inşası ya da işçi demokrasisi ikilemleri çıkartıldı. Rusya'da sosyalizmin inşası için proleter devriminin sürekliliğini ve işçi demokrasisini zorunlu görenler acımasızca tasfiye edildi, yorgun kitleler iyiden iyiye bastırıldı. Bürokrasinin, Sol Muhalefet'i uluslararası devrim uğruna ülkeyi devrimci savaşa ve maceraya sürüklemekle suçlaması, öte yandan

"artık dinlenmenin zamanı geldi" sloganlarıyla kitlelere sosyalizmin başka ülkelerdeki devrimlere gerek kalmadan da kurulabileceği yolunda güvenceler vermesi, asker ve sivil memurları daha da cesaretlendirdi, işçiler ve köylüler arasında destek buldu.

Tekin Yılmaz yalnızca Bolşevik Parti'nin geçici bir tedbir olarak partileri ve parti içi hizipleri yasaklamasını düşünerek, "Stalinist pratikler denilen durumun Stalin'in eline veri olarak geçmiş olduğu görmezlikten gelinemez" diyor. [23] Yüreklice yanıt verelim: Stalin iktidara geldiğinde hazır bir tek ülkede sosyalizm kuramı mı devraldı, yoksa dünya devrimi anlayışına karşı amansız bir mücadeleyle mi bu sözde kuramı uygulamaya koydu? İktidara geldiğinde Komintern, Sovyetler Birliği'ni sosyalizmin anayurdu olarak mı görüyordu, yoksa bu ülkede sosyalizmin zaferini uluslararası proleter devrimine mi bağlamıştı? O'nun iktidarından önce bolşeviklerin ve Komintern'in devrim stratejisi sürekli devrim mi, yoksa Stalinist aşamalı devrim anlayışı mıydı? Tekin Yılmaz isterse devam edelim: Stalin iktidara geldiğinde, burjuva devrimleriyle işbirliği yapan komünist partiler mi devraldı, yoksa Nazi Almanyası gibi faşist bir ülkeyle saldırmazlık paktı imzalanabileceği anlayışını o mu yerleştirdi? O iktidara gelmeden önce Komintern'e bağlı komünist partilerin mücadele anlayışı, burjuva partileri ile işbirliği yaparak devrimi boğazlamak mıydı, yoksa bunu bizzat Stalin önderliği, geleneksel işçi cephesi siyasetlerini tasfiye ederek 1936'da Fransa'da ve İspanya'da mı uyguladı? Stalin öncesi Komintern, tek ülkede sosyalizmin bekası adına emperyalist ülkelerle paylaşım antlaşmaları yaparak İtalya, Yunanistan, Yugoslavya, devrimlerini burjuvaziye teslim ederek çoğunluğunun yenilmesine izin verir miydi? Tekin Yılmaz "bilimsel namus"tan söz ediyor; ben devrimci Marksistlerin tersi kanıtlanmadığı sürece moral açıdan üstün olduklarına inanırım, bu nedenle önce bilimden söz edelim: görünürdeki geçici olayları mı, yani burada partilerin ve hiziplerin yasaklanmasını mı, yoksa temel tarihsel ve sınıfsal süreçleri mi, yani burada Stalinist bürokrasinin yükselmesine neden olan olguları ve bunun yol açtığı sonuçları mı temel alacağız. Biz moral bakımdan olduğu kadar tarihsel maddecilik açısından da ikincisini seçiyoruz

Stalinizm mi, devrimci marksizm mi?

Stalin ve ekibi, Lenin döneminde başlatılmış bazı zorunlu diktatörlük uygulamalarını veri alarak bunları basitçe ya da "doğal" bir biçimde yasallaştıran bir kadronun ötesinde bir oluşumdur. Stalin, genç işçi devletinin, içinde bulunduğu olumsuz ulusal ve uluslararası koşulların etkisi altında giderek bürokratikleşmesinin sonucu ortaya çıkan ve güçlenerek partiyi ve devleti eline geçiren ayrıcalıklı bir kastın temsilcisi ve önderidir. Stalinist bürokrasi kendine yaşam veren koşulları (Avrupa'da devrimin yenilmesi, Sovyet devletinin tecrit olması, kitle seferberliğinin geri çekilmesi, devrimi gerçekleştiren parti ve sovyet önderlerinin tasfiyesi, kariyeristlerin ve yabancı sınıf öğelerinin partiye doluşması, vb.) pekiştirmiş, partiden Leninist demokratik merkeziyetçilik anlayışını, devletten Sovyet demokrasisi kavramını ve Enternasyonal'den dünya devrimi programını tasfiye etmiştir. İşçi sınıfının ve çalışan kitlelerin en çok ezilen ve sömürülen kesimlerini devlet yönetiminden, bunların devrimci önderlerini partiden uzaklaştırarak, aristokrat işçilerin, üst kademe devlet ve ordu mensuplarının ve mülk sahibi küçük burjuvaların bileşiminden oluşan ayrıcalıklı katman diktatörlüğünü kurmuştur. Bu bürokratik karşıdevrim kendi ideolojisini de yaratmıştır: ulusal sosyalizm ya da tek ülkede sosyalizm kuramı; işte bu sözde kuram Stalinist ideolojinin temel taşlarından birisidir, belki de en önemlisidir.

Bütün bunlar hiç de sancısız bir biçimde olmamıştır. Lenin 1919'dan başlayarak bu Termidoryen tehlikeye karşı partinin dikkatini çekmiş ve özellikle yaşamının son yıllarında Troçki ile birlikte bürokrasiye karşı ciddi bir kampanyanın hazırlığına girişmişti. Onun ölümünden sonra devrimci Marksizmin ve Rus devriminin geleneklerinin savunusunu Troçki üstlenmiş ve 1923 sonlarında başlattığı açık mücadelesini 1929'da bürokrasi tarafından sürgüne yollanana değin amansızca sürdürmüştür. Ulusal planda sosyalizmin inşasına yönelik olarak ağır sanayinin geliştirilmesi programından, uluslararası düzeyde dünya devriminin yaygınlaştırılması hedefine kadar devrimci Marksizmin tüm temel kuramsal ve siyasal konumlarını Troçki'nin önderliğindeki Sol Muhalefet savunmuştur. Siyasal düzeyde neredeyse bir iç

savaş özelliği kazanan bu mücadele onbinlerce devrimci bolşeviğin yaşamına malolmuştur. Proletarya üzerinde öteki sınıfların baskısı arttıkça, bürokrasi de partiiçi rejim ve sol kanat üzerindeki baskılarını buna göre koşullandırmıştır. Proletaryanın yenilgiler almakta olduğu, sosyal demokrasinin yeniden canlanmaya başladığı ve komünist partilerin merkezcilikten sağa doğru kaydığı bir dönemde bu baskılar iyice şiddetlenmiş ve etkili olmuştur. Sovyet partisi ve Komintern içindeki Leninist kanat, uluslarası devrimci hareket ile birlikte darbe üzerine darbe almıştır. Öte yandan Sovyetler Birliği içinde NEP döneminin çelişkileri yoğunlaştıkça, kent ile kır arasındaki iktisadi ayrım büyüdükçe, sanayinin ve planlı ekonominin önemi arka plana atıldıkça Sol Muhalefet daha kolay bastırılmış ve sonunda yenilmiştir. [24]

Bütün bu gerçekler ortadayken, bakın Tekin Yılmaz Sovyetler Birliği'ndeki bürokratik karşı devrimi nasıl açıklıyor:

> *Toplumdaki pratik, daha doğrusu, topluma benimsettirilmeye çalışılan tek partililik pratiği parti içerisinde de kendisini ergeç kabul ettirecektir. Bolşevik partisi içerisindeki problem de partiyi Stalin'in ele geçirmesi ve kendine has pratikleri egemen kılmasıyla başlamamış, tersine partinin topluma yasal olarak dayatmış olduğu pratiklerin geriye dönerek partiye kendilerini kabul ettirmesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Tarih te bu uygulama görevini Troçki'ye değil Stalin'e nasibetmiş.* [25]

Tekin Yılmaz tarihi bir cilveler yumağı ya da talih oyunu olarak görmemek zorundadır. Üstelik Sovyetler Birliği'nde ve uluslararası planda komünist hareket içinde süren amansız mücadeleyi basitçe kişisel çekişmeler olarak değerlendirmeye hiç hakkı yok. Stalinist karşıdevrimi doğrudan bolşevizme bağlamak ve "Stalin olmasaydı aynı şeyleri Troçki de yapardı" diyerek devrimci marksizmin proleter devrimi için onyıllar boyunca verdiği mücadeleyi küçümsemek, başlangıçta Avrupa'lı sol entellektüellerin bir züppeliğiydi. Bunu Türkiye'ye 1970'lerde, "Troçkizm ile Stalinizm aynı madalyonun iki ayrı yüzüdür" diyen *Birikim* dergisi taşımıştı. Bu Avrupalı ve Türk solcu aydınların bugün nerede olduklarını, Leninizmden ne denli uzaklaşarak liberalizmin, sivil toplumculuğun ve konseyciliğin bataklığına gömüldüklerini hepimiz

görüyoruz. Bunları ne *Yeni Öncü*, ne de Tekin Yılmaz için söylüyorum. Hayır, onlar sorunları cesaretle ve açık yüreklilikle önlerine koymuşlardır. Ama Troçki'nin bir sözünü anımsatmama izin verilsin: Stalinizm ile bolşevizm arasında bir kan denizi bulunmaktadır. Bu denizi güvenilir araçlarla geçmek gerekiyor.

Stalin ile birlikte Sovyet devletinde ve komünist harekette ortaya çıkan yozlaşmayı "tek partililik pratiği"ne bağlamak, yukarıda da anlattığımız gibi, bürokratik karşıdevrimin doğasını, toplumsal temellerini anlayamamak demektir. Sorun tek partililik pratiğinin geri dönüp kendisini partiye kabul ettirmesi ve bu olurken de tarihin bir cilvesi sonucu o sırada Stalin'in iktidarda bulunuyor olması değildir. Herşeyden önce, partinin ve devletin bürokratikleşmeye başlamasıyla birlikte parti içinde Leninist bolşevikler ile bürokratlar arasındaki mücadele de kızışmış, ve bu bizzat Lenin'in sağlığı döneminde gerçekleşmiştir. Bu nedenledir ki Lenin sık sık uyarılarda bulunmuş, hatta "Vasiyetnamesi" olarak bilinen notunda parti içinde gerekli önlemlerin alınmasını, değişimlerin yapılmasını istemiştir. [26] Ayrıca partiyi zorlayan, onun yozlaşmasının koşullarını hazırlayan tek partililik uygulaması da değildi; dünya devriminin yenilmesi, Sovyetler Birliği'nin tecrit olarak kendi geri koşullarına gömülmesi, devrimi gerçekleştirenlerin bitkin düşerek geri çekilmesi, devrimci önderlerin büyük çoğunluğunun iç savaşta telef olması, parti ve devlet yaşamına yabancı sınıf unsurlarının ağırlığını koyması... İşte tek partililik uygulaması, rejimin yozlaşmasına temel oluşturan bu koşullarda başını kaldıran karşıdevrimle mücadelenin zorunlu bir uygulaması olarak gündeme geldi. Ama yine bu koşullarda yükselen bürokrasi, partilerin ve hiziplerin yasaklanmış olmasından *yararlandı*; yani onun bir sonucu olarak ortaya çıkmadı. Koskoca bir tarihsel çöküş geçici bir yasaklamayla açıklanamaz.

Tekin Yılmaz bunu göremediği içindir ki, "tarih bu görevi Troçki'ye değil de Stalin'e nasip etmiştir" diyebiliyor. Eğer bürokrasinin temsilciliğini Stalin değil de Troçki üstlenmiş olsaydı, eğer Rus devletinin ve partinin yozlaşmasına karşı Lenin ile birlikte ve ondan sonra Troçki değil de Stalin mücadele etmiş olsaydı, eğer bürokratik karşıdevrimin nesnel temellerini Troçki değil

de Stalin açıklamış olsaydı, eğer tek ülkede sosyalizm anlayışına karşı sürekli devrim ve dünya devrimi programını Troçki değil de Stalin savunmuş ve uygulamış olsaydı, eğer Komintern'in yozlaşmasında başı çeken ve onu kapatarak enternasyonalist anlayışa son darbeyi indiren Stalin değil de Troçki olsaydı, eğer yeni bir Enternasyonal için mücadele eden ve IV. Enternasyonal'in temellerini atan Troçki değil de Stalin olsaydı...bu "eğer"leri çok uzatabiliriz, evet bunların hepsi öyle olsaydı, bugünkü Leninist-bolşevik bayrağın üzerinde Troçki'nin değil de Stalin'in adı yazılı olurdu. Ne var ki durum bunun tam tersinedir: bugün, bunalımının en şiddetli döneminden geçmekte olan Stalinizm, bürokratik karşıdevrimin ideolojisinden başka bir şey değildir. Ve bu basitçe tarihin bir cilvesi olarak düşünülemez; Stalin, bürokratik yozlaşmanın temsilciliğini üstlenmiş ve onun önderliğini yapmıştır.

Sovyet devletinin ve bolşevik partinin yozlaşması olgusunu temel olarak "tek partililik pratiği"ne indirgeyen ve Sovyet demokrasisini çoğulculuk ilkesine bağlayan Tekin Yılmaz, bu nedenle işçi demokrasisinin gerçek anlamını ve bu konuda Troçki'nin tavrını yeterince kavrayamıyor. Yine bu nedenle, şöyle devam ediyor:

> *Troçki altta kalıncaya değin partinin her türlü uygulamasını savunmaktan geri kalmamış, o zamanlarda, parti diktatörlüğüyle proletarya diktatörlüğünün aynı şeyler olduğunu savunmuştur* [27]*... Troçki'yi Stalin'in karşısına bir demokrat olarak dikenler şiddetle yanılıyorlar. Bu pratiğin gerektirdiği teoriyi en pekişik biçimde savunan Troçki'den başkası değildir...(Troçkinin) parti diktatörlüğü ile proletarya diktatörlüğünün aynı şeyler olduğunu savunması, yöneten yönetilen ilişkilerinin ne kadar pekişik kalması arzusunun açık biçimidir. Herhalde, tek ülkede sosyalizmin gerçekleşemeyecek bir olgu olduğunu düşünmesi ona bu doğrultuda düşünme olanağı vermekteydi...Bu düşünüşün içerisinde demokrasinin hangi zerresinin varolduğunu anlamak mümkün değil, muhalefette kaldığı ölçüde demokrasi talebinde bulundu. Ama bunun adı da kendisi için demokrasi istemektir. Stalin iktidarda kalmayı başardığı için demokrasiyle özel bir problemi olmadı.* [28]

Kısacası, Troçki tek parti diktatörlüğünü savunuyordu, ama iktidara gelemedi; iktidarı Stalin ele geçirdi, bunun üzerine Troçki demokrasiyi sorun edinmeye

başladı, Stalin'in ise böyle bir sorunu olmadı. Tekin Yılmaz, bu, bolşevik devrimine, tarihteki ilk proleter devletine ve onun devrimci önderlerine nefretle yaklaşan burjuva tarihçilerinin yorumudur, Marksistlerin değil. Çünkü burjuva ideologlar demokrasiye bireylerin burjuva normlu özgürlükleri açısından yaklaşırlar, Marksistler ise sınıfsal özgürlükler açısından. İşçi demokrasisi, burjuva parlamentarizminin çoğulculuğu değil, işçi ve emekçi yığınların kitlesel yönetimi ve denetimi anlayışı, yani devrimci sınıf seferberliği kavrayışı üzerine oturur. Tek parti mi, çok parti mi sorusundan önce, sorulması gereken iktidarda kimin olduğu sorusudur. İşçilerin ve emekçilerin büyük çoğunluğunu oluşturan ezilen ve sömürülen kesimleri mi, yoksa aristokrat işçilerden, sivil ve asker yöneticilerden ve mülk sahibi küçük burjuvalardan oluşan ayrıcalıklı bir bürokrasi mi? Lenin ve Troçki birinci kesimin, Stalin ise ikinci kesimin temsilcisiydi. Tek parti diktatörlüğü Lenin ve Troçki için tarihin, Rus devriminin belirli bir evresinde proletarya diktatörlüğünün geçmesi gereken zorunlu ama geçici bir biçimiydi, Stalinist bürokrasi için ise mutlak bir ilkeydi, sosyalizmin kendisiydi. Biçimlerin ardındaki olguyu görmek gerekir: Lenin ve Troçki'nin önderliğindeki devlet rejimi, *proletaryanın devrimci diktatörlüğüydü*, Stalin ise *yozlaşmış bürokratik diktatörlüğün* şefiydi.

Şimdi gelelim Troçki'nin tek parti diktatörlüğünü savunması olayına. Herşeyden önce Troçki, Tekin Yılmaz'ın sözleriyle, "bu pratiğin (tek parti rejimi) gerektirdiği teoriyi en pekişik biçimde savunan" bir önder değildi. Çünkü, Stalinist bürokrasinin bürokratik merkeziyetçiliği bir ilke durumuna getirmesine değin, tek parti diktatörlüğüne ilişkin bir "teori" yoktu. İkincisi Troçki, proletaryanın devrimci diktatörlüğünü savunuyordu ve iç savaş ve dünya devriminin geri çekilmesi koşullarında bu diktatörlük *zorunlu* olarak tek parti diktatörlüğü biçimini almıştı. Bu nedenle proletarya diktatörlüğünü savunmak, partinin iktidarını savunmakla bir ve aynı şey durumuna gelmişti. Bakın ne diyor Troçki:

Proleter partisinin devrimci diktatörlüğü benim için özgürce

kabul ya da reddedilebilecek bir şey değildir Bu bize toplumsal gerçeklikler, yani sınıf mücadelesi, devrimci sınıfın heterojenliği, zafere ulaşmak için seçilmiş bir devrimci öncünün gerekirliği tarafından dayatılmış nesnel bir zorunluluktur. Devlet gibi parti diktatörlüğü de, barbarlığın egemen olduğu tarihsel döneme aittir, ama gerçek insanlık tarihine giden yolu açabilecek olan (tek darbede olmasa da) bu dönemin üzerinden atlayamayız... Kendi diktatörlüğünü reddeden bir devrimci parti (öncü), kitleleri karşıdevrime teslim eder. Tüm modern tarihin öğretisidir bu. Soyut olarak konuşacak olursak, parti diktatörlüğünün yerini tüm çalışan halkın herhangi bir partisiz "diktatörlüğü" alabilecek olsaydı, bu çok iyi olurdu, ama bu, kitlelerin, kapitalist koşullar altında ulaşamayacakları kertede yüksek bir siyasi gelişim düzeyinde olmalarını gerektirir. Devrimin nedeni ise, kapitalizmin kitlelerin maddi ve moral gelişimine olanak vermemesidir. 29

Sovyetler, bolşevik partinin önderliğinde iktidarı eline geçirmiş ve işçi devletinin inşasına girişmiş, ama bu arada öteki işçi partileri teker teker karşıdevrimle birleşmişti. Bunun soncuunda bolşevikler karşıdevrimci partileri yasaklamışlar ve iç savaşı bu koşullar altında kazanmışlardır. Ama geriye tek partinin iktidarı kalmıştır, işte bu noktada partinin diktatörlüğünü savunmak, proletaryanın iktidarını savunmakla özdeşleşmiştir. Bunu yalnızca Troçki değil, Lenin de "savunuyor"du. 1919'da şöyle diyordu Lenin:

Bizi tek parti diktatörlüğünü kurmakla suçladıklarında ve, duyduğunuz gibi, birleşik bir sosyalist cephe önerdiklerinde şöyle dedik: "Evet, bu bir tek parti diktatörlüğüdür! Biz bundan yanayız ve bu çizgimizi değiştirmeyeceğiz'. 30

Lenin'in ve Troçki'nin bu "savunusu", bir kuramın, tek parti diktatörlüğü kuramının savunusu muydu? Hayır, bolşevik önderlik partilerin ve hiziplerin yasaklanmasını, Rus devriminin içinden geçmekte olduğu koşulların bir zorunluluğu olarak kabul ediyordu. Troçki bu gelişimi şöyle anlatır:

Sıkıntıların artmasıyla orantılı olarak demokrasi daraltılmıştı... Muhalefet partileri birbiri ardına yasaklandı.

Bolşevik liderler, Sovyet demokrasinin ruhu ile açıkça çatışan bu önlemi bir ilke olarak değil, gelip geçici bir öz savunma eylemi olarak görüyorlardı.

İktidar partisinin hızla büyümesi, işlerinin yeniliği ve çokluğu, kaçınılmaz olarak iç anlaşmazlıklara yol açtı. Ülkedeki gizli muhalefet akımları çeşitli kanallardan, yegane siyasal örgüt üzerine baskı yaparak, hizip çatışmalarını keskinleştirdiler. İç savaş bitiminde bu çatışma öylesine keskin biçimlere ulaşmıştı ki, devlet gücünü sarsmakla tehdit eder olmuştu. 1921 yılı Mart ayında, Kronstadt isyanı günlerinde (ki bu isyan çok sayıda Bolşeviği saflarına çekmişti), partinin onuncu kongresi, hiziplerin yasaklanmasına başvurmayı -yani devlette hakim olan siyasal rejimi, iktidar partisinin iç yaşamına aktarmayı gerekli gördü. Hiziplerin bu yasaklanması da yine, durumda kaydedilecek ilk ciddi düzelme ile vazgeçilecek istisnai bir önlem olarak görülüyordu. Aynı zamanda Merkez komitesi bu yeni yasayı uygulamakta son derece temkinli davranıyor, her şeyden önce bu yasanın partinin iç yaşamını boğazlamasından kaygılanıyordu.

Ancak ilk tasarımda, yalnızca sıkıntılı bir durum karşısında verilen gerekli bir tavizden ibaret olan şeyin, parti iç yaşamına münhasıran idari rahatlık açısından bakmaya başlamış olan bürokrasinin tam ağzına layık olduğu kanıtlandı. 31

Evet bu zorunlu ve geçici önlemler bürokrasinin ağzına lâyık bir lokmaydı ama ne onun doğrudan nedeniydi, ne de bürokrasi bu tek parti uygulamasının "doğal takibi"ydi. Avrupa devrimi, hiç olmazsa Almanya'da zafere ulaşsaydı, böylece Sovyet devleti tecrit olmuşluktan biranlamda kurtulabilseydi, partilerin yasaklanmasına belki de gerek kalmayacaktı. Troçki'nin sözleriyle,

tek parti hakimiyetinin totaliter Stalinist rejime hukuki çıkış noktası olarak hizmet ettiği tartışılmaz bir gerçektir. Ama böyle bir evrimin nedeni ne bolşevizmde, hatta ne de geçici bir askeri önlem olarak diğer partilerin yasaklanmasında değil, proletaryanın Avrupa'da ve Asya'da uğradığı bir dizi yenilgide aranmalıdır. 32

Ama gene de, "isterse bir zorunluluğun dayattığı geçici bir önlem olsun, tek parti uygulaması işçi demokrasisiyle

çelişir ve demokrasinin özü çoğulculuktur" denilebilir. Bu sav, soyut ve yalın haliyle elbette doğrudur. Troçki de zaten, yukarıda alıntısını yaptığımız gibi bunun "Sovyet demokrasisinin ruhu ile açıkça çatıştığını" söylüyor. Ne var ki Troçki'nin tek parti diktatörlüğünü savunusunun temelinde yatan olgu, verili koşullarda proleter iktidarının varlığının, partinin diktatörlüğüyle özdeşleşmiş olmasıdır. Burada Lenin'i ve Troçki'yi Stalin'den ayıran temel nokta, birincilerin tek parti diktatörlüğünü işçi iktidarının tek zorunlu ögesi olarak savunmamış olmalarıdır. Lenin'de ve Troçki'de, proletarya iktidarını tek parti diktatörlüğüyle özdeş gören tek bir ifadeye rastlanılamaz.

Şüphesiz Troçki de, tüm diğer bolşevik önderler gibi, Lenin gibi hatalar yapmıştır. Örneğin sendikaların devlete bağlanması ya da çalışmanın militarizasyonu gibi konularda Troçki, bugün daha net görülebileceği gibi yanlış tezleri savunmuştur. Ama onun bu hatalarını, tek parti diktatörlüğüne dayalı bir sovyet sistemi istediği biçiminde yorumlamak, üstelik bunun tersine açık ifadelerinin bulunmasına karşılık bunu yapmak, insanları ne kadar oyalar ki?

Troçki, sovyet rejiimini nasıl gördüğünü *Geçiş Programı*'nda açık ve net bir biçimde ortaya koymuştur. Programın Sovyetler Birliği'ne ilişkin bölümünde, bürokratik diktatörlüğe karşı sovyet demokrasisinin yeniden canlandırılması gerektiğini vurgular ve, "Sovyetlerin demokratikleştirilmesi, *sovyet partilerinin yasallaşması* olmadan imkansızdır"[33] diye ekler. Bu tür alıntılar çoğaltılabilir ve Troçki'nin, Tekin Yılmaz'ın ifadesiyle "yenilgiye uğramadan" önceki görüşlerine ilişkin sayfalarca örnek gösterilebilir.

Bitirmeden önce son bir konu kaldı, o da "çoğulculuk olmadan sosyalist demokrasinin gerçekleşemeyeceği"[34] savı. Eğer bu çoğulculuktan çokpartililik kastediliyorsa, işçi demokrasisi ile çokpartililiğin özdeş olmadığını, ya da başka bir deyişle, tek parti diktatörlüğü ile işçi demokrasisinin dolaysız bir biçimde çelişmediğini vurgulamamız gerekir. İşçi demokrasisinin asal normu

birden çok partinin bulunması değildir. Bu tür bir demokrasiyi tanımlayan yegane ögenin parti sayısı olduğunu ise hiç söyleyemeyiz. İşçi demokrasisini tanımlayan asıl unsurlar, çalışan kitlelerin ülkenin siyasi ve iktisadi yaşamını doğrudan yönetip yönetmedikleri, bu yönetim işlevlerini üstlenen sovyet, komite, milis gibi kitle özörgütlerinin bulunup bulunmadığı, bu özörgütlenmelerin yönetim kademelerinin doğrudan seçilip seçilmedikleri, geri alınabilir olup olmadıkları, kısaca bir kitle seferberliğinin bulunup bulunmadığıdır. Bu açıdan, iktidara yükselen devrimci partinin, işçi demokrasisini inşaya yönelik olarak "ulusal iradeyi" ya da "işçi sınıfının iaredesini" tesis amacıyla başka partilerin kurulmasını özendirmesini beklemek olanaklı değildir.

Öte yandan, günümüzde çeşitli deforme işçi devletlerinde, örneğin Bulgaristan'da sözde çokpartili "halk cepheleri" iktidardır. Bu tür partilerin, deyim yerindeyse bürokrasinin kukla partilerinin bulunması, bu ülkelerde işçi demokrasisinin varlığını mı kanıtlar? Şüphesiz hayır. Çünkü bu tür ülkelerde söz konusu olan, bürokrasinin (ya da onun tek partisinin ya da "halk cephesi"nin) kitleler üzerindeki diktatörlüğüdür, yoksa çalışan yığınların devrimci iktidarı değil.

O halde çoğulculuğu ya da çokpartililiği nereye koyacağız? Buna, işçi demokrasisini kendisinde kristalize edecek olan sovyetler ya da öteki devrimci seferberlik özörgütlenmeleri karar verecektir. Sınıf mücadelesine, önceden belirlenmiş hukuki ya da anayasal normlarla yaklaşmanın olanağı yoktur. Çoğulculuk ya da çok partililik sorunu, sovyetlerde ya da öteki devrimci özörgütlenmelerde hangi partilerin temsil edilip edilmeyeceği konusu, mücadelenin seyri içinde devrimci kitlelerce çözümlenecektir. Sözü yine Troçki'den bir alıntıyla noktalayalım:

> *Sovyetler, önceden belirlenmiş bir parti programı ile sınırlanmış değildirler. Kapıları tüm ezilenlere açıktır. Bu kapılardan mücadelenin genel akımına girmiş her tabakanın temsilcileri geçer. Hareket ile birlikte genişleyen örgüt kendi bağrında tekrar ve tekrar yenilenir. Proletaryanın bütün*

politik akımları, en geniş demokrasi temelinde sovyetlerin önderliği için mücadele edebilirler. Bu nedenle sovyetler sloganı geçiş programında baş köşeyi alır. 35

Notlar

1. Konuya ilişkin olarak en sık yazan Tekin Yılmaz'ın makaleleri şunlar: "Sosyalist Demokrasi mi?", Mart 1987, sayı 1; "Sosyalizm Tek Partililikle Nitelenemez", Nisan 1987, sayı 2; "Gorbaçov Reformları ve Demokrasi", Haziran 1987, sayı 4; "Sosyalizm Örgütlenme Özgürlüğüne Karşı mı?", Haziran 1987, sayı 4; "Sosyalist Demokrasi Bugünün Sorunudur", Temmuz-Ağustos 1987, sayı 5; "Sosyalist Demokrasi Proletarya Devletinin Kendisidir", Ocak 1988, sayı 9; "Bir Kez Daha Sosyalist Demokrasi Üzerine", Temmuz 1988, sayı 11. Ayrıca bak. Ahmet Ural, "Sosyalist Demokrasi Tartışmaları Üzerine", Eylül 1987, sayı 7; Orhan Dilber, "Sosyalist Demokrasi Konseylerden ve Sınırsız Örgütlenme Özgürlüğünden Ayrı Düşünülemez", Ekim 1987, sayı 7; Ertuğrul Kürkçü, "Sosyalist Demokrasinin İmkanları ve Güvenceleri", Ekim 1987, sayı 7.

2.Ben, "sosyalist demokrasi" yerine "işçi demokrasisi" teriminin Marksist kuram açısından daha doğru olduğunu düşünüyorum. Çünkü "sosyalizm" sözcüğü, kuramda, sınıfların ve devletin, dolayısıyla da demokrasi kavramının ortadan kalktığı bir toplum biçimini tanımlar. Oysa, "işçi demokrasisi", sosyalizme öngelen sınıflı geçiş toplumuna, işçi devletine özgü bir rejim biçimidir. Üstelik demokrasi kavramının sınıfsal özelliğini tanımlamak açısından da daha aydınlatıcıdır. Elbette içerik bu olmak üzere "sosyalist demokrasi" tanımından da yararlanılabilir. Yine de kavram kargaşasını sürüklememek için ve geleneksel Marksist kullanıma sadık kalmak amacıyla, başka yazarlardan yaptığım alıntıların dışında, işçi demokrasisi ya da proleter demokrasisi tanımını kullanmayı seçtim.

3. Tekin Yılmaz, *a.g.d.*, Ocak 1988, sayı 9, s.32.

4. *İbid.*, s.31.

5.Tekin Yılmaz, *a.g.d.*, Temmuz 1988, sayı 11, s.44.

6. Sungur Savran, "*Gelenek*'in Marksizmi: Stalinist Bir Sürekli Devrim Teorisi", *Sınıf Bilinci*, Haziran 1988, sayı 1.

7. Orhan Dilber, *a.g.m.*, s.45.

8. Ertuğrul Kürkçü, *a.g.m.*, s.40-41.

9. Tekin Yılmaz, *a.g.m.*, s.52.

10. *İbid.*, s.40.

11. İbid., s.44-45.

12.*İbid.*, s. 52-53.

13.V.I. Lénine, *Oeuvres*, Editions, sociales Paris,1977, c.33, s.145.

14. Leon Troçki, *İhanete Uğrayan Devrim*, Köz Yayınları, İstanbul, 1980, s.78.

15. Leon Troçki, *ibid.*, s.78.

16. Aktaran: Leon Troçki, *a.g.y.*, s.92.

17.Tekin Yılmaz,*a.g.m.*, s.44-45.

18. Leon Troçki, "Geçiş Programı", M.Yenice, *Devrimci Marksizmde "Geçiş Programı "Anlayışı* içinde, Eleştiri Yayınları, İstanbul, 1980, s.150.

19.Tekin Yılmaz, *a.g.m.*, s.44.

20. Sungur Savran, *a.g.m.*; Metin Kalka'n, "Eski Ağıza Eski Taam: *Yeni Çözüm*", *a.g.d.*

21. V.I.Lénine, *a.g.y.*, c.26, s.472.

22. *ibid.*, c.32. s.479-80.

23. Tekin Yılmaz, a.g.m., s.43.

24.Leon Trotsky, *Third İntenational After Lenin*, Pathfinder Press, New York, 1970, s.160-63.

25. Tekin Yılmaz, *a.g.m.*, s.43-44.

26. Bu konuda öteki kaynakların yanı sıra, *bak.* Moshe Lewin, *Lenin'in Son Mücadelesi*, Yücel Yayınları, İstanbul , 1976.

27.Tekin Yılmaz, *a.g.m.*, s.44.

28.*ibid*, s.52-53.

29.Leon Trotsky, "Dictatorship and Revolution", *Writings (1936-37)*, Pathfinder Press, New York, 1971, s.513-14.

30.V.I.Lenin, *Collected Works*, Progress Publishers, Moskova, 1977, c.29, s.535.

31. Leon Troçki, *İhanete Uğrayan Devrim*, s.82-83.

32.Leon Troçki, "Bolşevizm mi, Stalinizm mi?", *Sınıf Bilinci* sayı 1 içinde.

33. Leon Troçki, "Geçiş programı", *a.g.y.*, s.206.

34.Tekin Yılmaz, *a.g.m.*, s.41.

35.Leon Troçki, "Geçiş Programı", *a.g.y.*, s.191.

Anderson'un Reformistlere Uyarısı: Gramsci'nin Çıkmazları

Gülnur Savran

Gramsci üzerine yazılan yazıların neredeyse klasikleşmiş bir girişi var: Gramsci'ye ne kadar yaygın olarak sahip çıkıldığını, bu Marksist politikacı ve düşünürün birbirinden ne kadar farklı görüşler tarafından kaynak olarak benimsendiğini belirterek söz başlamak. Bu geleneği ben de bozmayacağım. Ancak çoğu kez, bunun ardında Gramsci'ye yapılan bir 'haksızlığa' karşı çıkış yatıyor: Gramsci'nin yanlış biçimde 'reformist', ya da yanlış biçimde 'volontarist' olarak sunulduğundan, bu tür politikaların temeline yerleştirilmeye çalışıldığından yakınılarak sürüyor söz.

Benim yapmak istediğim şey biraz farklı. Reformist politikaların dayandığı Gramsci yorumlarına bir kaç örnek[1] verdikten sonra, bu yorumlara Gramsci'nin hangi düşünce ya da tezlerinin dayanak olduğunu göstermeye çalışacağım. Bir yandan da, Perry Anderson'un Türkçe'de *Gramsci-Hegemonya, Doğu/Batı Sorunu ve Strateji* [2] adıyla yayınlanan yazısından hareketle, hem Gramsciye sadık kalıp hem de Gramsci'den tutarlı bir reformist tahlil ve politika türetmenin olanaklı olmadığını savunacağım.

Gramsci'nin düşüncesinin iç çelişkileri, çıkmazları, yanıtsız bıraktığı sorular, onun reformist olsun devrimci olsun herhangi bir bütünsel stratejinin kılavuzu haline gelmesini engeller. Kanımca Gramsci'den yararlanmanın tek anlamlı biçimi, onun geliştirdiği belirli kavramları -klasik Marksizmle çelişmedikleri sürece- bazı olgulara açıklık getirmek üzere, kendi içinde tutarlı bir Marksist çerçeveye özümleyerek kullanmak.

Reformizm Gramsci'ye sahip çıkıyor

Yükseliş döneminde Avro-Komünizmin baş ideologlarından biri olan, İspanyol Komünist Partisi eski Genel Sekreteri Santiago Carillo, *Avro-Komünizm ve Devlet* adlı kitabında, devlet tahliline girişirken Gramsci ve Althusser'in katkılarını özellikle vurguluyor. Carillo'ya göre, bu Marksistlerin Marx, Engels ve Lenin karşısında bir özgüllükleri var, o da devletin baskıcı boyutunun yanısıra ideolojik boyutunu önemsemiş olmaları. Buna çağdaş kapitalizmde ortaya çıkan iki gelişmeyi ekliyor Carillo: 1/ Kapitalist devletin giderek ekonomiye daha çok müdahale etmesi; 2/ bu devletin, artık, burjuvazinin bütünün değil, sadece tekelci kesimlerinin çıkarlarına hizmet ediyor olması. Carillo'ya göre, bu yeni durumda, devletin karşısında proletaryanın ve başka ezilen sınıf ve katmanların yanısıra burjuvazinin bir bölümü de vardır. *Devlet* ile *toplumun* büyük bir bölümü çatışma içindedir. Burjuvazi ile proletarya arasındaki çelişkinin toplum/devlet çelişkisine doğru kayması, tahlilini sivil toplum/ devlet ikiliğine dayandıran Gramsci'nin bu çerçeve içinde kullandığı kavramlara özel bir konum kazandırıyor. Etkinlik alanı genişlemiş ama sınıfsal tabanı daralmış olan bu devleti içeriden fethetmenin yolu, Carillo'ya göre, yeni bir "güçler birliği" oluşturmak. Böyle bir perspektifi en iyi ifade edecek kavram ise Gramsci'nin "hegemonya" kavramı: "... işçi sınıfı, ileri kültürel güçler ve özellikle biz komünistler, sadece sözcüklerle değil kavramlarımızla da toplumun çoğunluğu adına konuşmaya alışmalıyız. Yani toplumun global sorunlarına çözüm düşünmeli, bunlarla

yüzleşmeliyiz. Hegemonik bir rol üstlenmenin önkoşulu budur."[3]

Avro-Komünizmin "tarihsel uzlaşma" ya da "Solun Birliği" tezlerini hem çok fazla liberal, hem de çok fazla hükümetler düzeyine hapsolmuş bulan, FKP'nin yol arkadaşı Christine Buci-Glucksmann ise, "devletçi olmayan" bir sosyalizme geçiş yolu geliştirmek için Gramsci'nin hegemonya kuramından ve devlet tahlilinden yararlanmayı öneriyor. Bunu da, sağ Avro-Komünizme alternatif oluşturabilecek bir 'sol' Avro-Komünizm projesi olarak nitelendiriyor. Buci-Glucksmann'a göre, Gramsci, 'indirgemeci' devlet anlayışlarının tersine, kapitalist devletin giderek üretime ve 'hegemonik aygıtlar'a sızdığını görmüştür. Bunun anlamı şudur: Devletin kendisi artık sınıf uzlaşmalarının, iktidar bloklarının oluştuğu ve örgütlendiği alandır; bir "mevzi savaşı" sürecinde bu devletin bağrında çelişkiler oluşmaya başlayabilir. Demek ki, bir yandan sivil toplum yapılarına sızarak genişleyen, öte yandan da bu alanlarda hegemonyasını kurmayı başarmış bir devlete karşı verilecek mücadele bir karşı-hegemonya kurma mücadelesidir, bir mevzi savaşıdır.[4]

Benzer bir 'tekelci devlet' tahlilinden hareket ederek, yine 'sol' bir Avro-Komünist strateji geliştirme çabasına bir başka örnek de İngiltere'den. Anne Showstack-Sassoon devletin işlevlerinin kapsadığı alanın genişlediği saptamasından hareket ederek, bunun, çelişik bir biçimde kitlelerin örgütlenmesini ve siyasal katılımını sağlayacak koşulları ürettiğini ileri sürüyor. Bu yeni bağlamda burjuvazinin egemenliği hem baskıya, hem de kitlelerin onayına dayanmaktadır. Dolayısıyla, işçi sınıfını yeni bir mücadele alanına çekmiştir bu devlet: Sivil toplumda, kitlelerin onayını sağladığı alana. Bunun yanısıra, kitleler üzerinde hegemonya kurma gerekliliği bu devleti çok "özgül" bir devlet yapar: "Biçimi ve kullanımı, sınıf mücadelesinin gerektirdiği uzlaşmaların ürünü olan bir araçtır" bu, "basit bir biçimde, bir sınıfın aracı olarak görülemez."[5]

Batı'da refah devleti döneminin kapanmasıyla

birlikte, stratejisini esas olarak bu devletin sınıf doğasının değiştiği yanılsamasından türeten Avro-Komünizmin ayağının altındaki toprak sağdan da soldan da kaymaya başladı. Yine o dönemin 'sol' Avro-Komünistlerinden sayılabilecek Ernesto Laclau ile Chantal Mouffe'un gelişme çizgileri farklı oldu. Onlar Gramsci'nin hegemonya anlayışının başka bir yönünü vurguluyor ve 'sol' Avro-Komünizme katkılarını bu temele dayandırıyorlardı. Burada ön plana çıkarılan nokta, hegemonya kurmada ideolojik mücadelenin önemi ve ideolojilerin "sınıf-dışı" nitelikleriydi. Dolayısıyla, refah devletinin zayıflaması ve yerini burjuvazinin yeni-liberal politikalarına bırakması, Gramsci'ye dayalı bu tahlilin iflasına değil, tersine güçlenip serpilmesine yol açtı. Liberalizmin sol içindeki etkisinin en ilginç örneklerinden birini oluşturan bu 'vaka'da, Laclau ile Mouffe'un 'sol' Avro-Komünizm'den sol liberalizme, hem de kesintisiz kopuşsuz bir biçimde geçiş serüvenlerini adım adım izlemek olanaklı:

Laclau'nun *İdeoloji ve Politika* adlı kitabında şöyle bir dipnot var: "Gramsci'nin tanımladığı şekliyle 'hegemonya' kavramı, Marksist politik analizde *ima ettiği herşeyle birlikte* geliştirilmesi gereken anahtar bir kavramdır."(*a.b.ç.*) Yazar, Mouffe'un o sırada henüz yayınlanmamış olan bir yazısını temel alarak şu noktaları vurguluyor: "Gramsci'nin büyük özgünlüğü, sadece... üstyapıların önemi üstünde çok fazla durmasından değil bunu ... sınıf indirgemeciliğinin üstesinden gelme çabalarıyla *birlikte* yapmış olmasından ileri gelir... İtalyan komünizminin Togliatti tarafından geliştirilen büyük temaları -kitle partisi, ilerici demokrasi, işçi sınıfının ulusal görevleri vb.- bu hegemonya fikri olmadan anlaşılamaz." Dipnot, Gramsci'nin hegemonya kavramının, "demokratik ideolojinin sınıf-dışı niteliği açısından"[6] geliştirilmesi için yapılan bir çağrıyla bitiyor.

Serüvenin ikinci aşaması, Mouffe'un, içinde sözü edilen yazısının da olduğu bir derlemesinin yayınlanması. Yazarın Gramsci'ye ilişkin ana tezi şu: Gramsci "işçi sınıfının, sosyalizme geçiş sorununu salt sınıf temeline

dayanmayan terimlere büründürmesi"[7] gerektiğini anlamış ve bunu hegemonya kavramıyla ifade etmiştir. Lenin'in hegemonya anlayışını genişleterek, Gramsci sınıf ittifakının ötesine geçen ve yeni bir siyasal eylem öznesinin oluşmasına yol açan bir hegemonya anlayışı geliştirmiştir. Bunu, Gramsci'nin "indirgemeci ideoloji sorunsalı"ndan kopuşu olanaklı kılmıştır: Gramsci'ye göre, "ekonomik düzeyde var olan özneler (toplumsal sınıflar) siyasal düzeyde kendilerini aynı biçimde tekrar etmezler; bunun yerine farklı 'sınıflar-arası' özneler oluşur."[8] Öte yandan, siyasal iktidarı ele geçirmeden önce ideolojik hegemonya kurmak olanaklıdır; çünkü, bu Gramsci yorumuna göre, hegemonya bir sınıfın ideolojisinin bir diğerininkinin yerine geçmesi değil, bir sınıfın "hegemonik ilkesi" etrafında çeşitli sınıf-dışı ideolojilerin eklemlenmesidir. Dolayısıyla, "ahlaki ve entellektüel reformlar" yoluyla kurulabilecek bir "ulus-halk" hegemonyası olanaklıdır.[9]

Toplumsal sınıflar ekonomi düzeyine hapsedilip, ideoloji-politika "ulus-halk"a havale edildiğinde, sınıfların bizatihi varlığından kuşku duymaya başlamak, artık atılması çok da güç bir adım değil. Nitekim Laclau ile Mouffe'un, Gramsci'nin hegemonya kavramıyla başlayan ve bir noktadan sonra birlikte sürdürdükleri serüvenin üçüncü aşaması tam da bu. Yazarlar *Hegemonya ve Sosyalist Strateji* [10] adlı ortak kitaplarında kendilerini bu yükten kurtarıyorlar: Onların "özcü" olarak nitelendirdikleri bir ekonomi anlayışının belirlediği sınıf tahlili (kısacası Marksizm), bu kitapta yerini somut "özne konumları"na dayanan bir tahlile bırakıyor. Yazarlara göre, günümüzün toplumsal mücadelelerini belirleyen, bu "özne konumları" arasındaki hegemonya mücadelesidir. Solun bu mücadeledeki hedefi ise "radikal demokrasi".

Gramsci'nin hegemonya kavramının, sağ Avro-Komünizmden başlayıp, 'sol' Avro-Komünizm ve sol liberalizmden geçerek, *süzüle süzüle* geldiği nokta şu: Gündemdeki mücadele, toplumun büyük çoğunluğunu ilgilendiren sorunlar etrafında hegemonik bir "ulus-halk" bloku oluşturma mücadelesidir! Kuşkusuz, yukarıda örnek

olarak değindiğim yazarların hepsi bu formülasyona katılmayacaklardır; her birinin teker teker bu pozisyona geldiğini söylemiyorum. Amacım sadece nesnel bir gelişmenin farklı aşamaları arasındaki bağlantılara dikkati çekmekti.

Ne var ki, böyle kapsayıcı bir sentezi de bulmak olanaklı. *Yeni Açılım*'ın 3. sayısında çıkan iki yazının ortak sonucu bu. Ömer Tulgan, "işçi sınıfı 'dolaysız iktidar'ı ele geçirmeden 'toplumda hegemonya'sını gerçekleştiremez" türünden genel bir yasa olmadığını[11] savunmak üzere, "elverişli uluslararası koşullar"a ilişkin iki öngörüde bulunuyor. Bunlardan ilki, Sovyetler Birliği'nde başlamış olan "devrimci yenilenme"nin sunduğu potansiyel, yani "sosyalist ülkeler(in) tüm toplumların kültürel yaşamını canlandıran birer kültür kaynağı haline" gelmeleri; ikincisi ise, (kapitalizmin gerileyip gerilemediği belli olmasa da!) militarizmin gerilediği bir dünyada, "işçi sınıfının, demokrasi güçlerinin 'hegemonya' oluşturma, demokrasi kültürünü canlandırma uğraşına karşı militarist aygıtın kullanılmasının sınırları(nın) gittikçe"[12] daralacağı.

Popov/Smirnov ortak imzalı ikinci yazının başlığı "Antonio Gramsci'nin Görüşlerinin Güncelliği". Yazarlar, "'politik plüralizm' ya da sosyalizme 'parlamenter geçiş' gibi istemleri 'Gramscicilik' gibi gösterme"nin bilim-dışı olacağını belirterek başladıkları yazılarında, Gramsci'nin hegemonya, sivil toplum, pozisyon(mevzi) savaşı ve tarihsel blok kavramlarına baş vurarak, günümüz koşullarının ne tür bir "devrime hazırlanma" sürecini gerektirdiğini açıklıyorlar. Bu bağlamda önerdikleri somut "hegemonya için savaş" stratejisi şu: "insanlığın ezici çoğunluğunun köklü ortak çıkarlarını yansıtabilecek geniş ve tarihsel bir gerçek birliğin oluşturulması... Bu ortak çıkarlar şimdi, dünyada nükleer silahlardan arınmış bir barışı sağlamak... noktasında toplanıyor."[13] Yazarlara göre, bu strateji sınıf mücadelesinin yeni bir nitelik kazanmış olmasına bağlı. Bu yeni mücadele biçiminin ne olduğu ise SBKP'nin 27. Kongresi'nde okunan MK Politik Raporu"nda açıklanıyor: "...kapitalizm ile sosyalizm arasındaki cepheleşmenin

sadece ve sadece barışçıl yarışma ve barışçıl rekabet biçimlerinde olanaklı olacağı objektif koşullar oluşmuştur."[14]

Bu örneklerden bir takım genel eğilim ve tezleri çekip çıkarmak olanaklı. Daha önce belirttiğim gibi, bu, bütün eğilim ve tezlerin aynı biçimde ve aynı vurguyla, yazarların her birinde bulunabileceği anlamına gelmemeli. Ayrıca bunların her zaman belirtik olarak ifade edilmeleri gerekmiyor. Tersine, Laclau ve Mouffe dışında, bunlar çoğu kez örtük olarak geçen eğilimler ve tezler. Önemli olan şu: Yazarların kullanım biçimlerinden bağımsız olarak, bunların arasında belli bağlar var ve bir araya geldiklerinde oldukça bütünsel bir reformist proje oluşturuyorlar. Şimdi, bu tezlerin neler olduğuna ve bunların Gramsci'nin yapıtında böyle bir bütün oluşturup oluşturmadığına bakalım.

Gramsci'nin yazılarındaki ikircikliklik

Sözünü ettiğim eğilimlerden ilki hegemonyayı sınıflar-üstü bir düzleme yerleştirmek. Bu, kimi zaman hegemonyayı kuracak olan güçlerin sınıf doğasının belirsizliği biçiminde ortaya çıkıyor, kimi zaman da hegemonyanın hangi sınıf ve katmanlar üzerinde kurulacağının belirsizliği. Bunun çok dolaysız bir uzantısı, hegemonyanın hangi alanlarda ve hangi biçimlerde kurulacağına ilişkin tezler: Sivil toplum olsun, sivil toplumun derinliklerine kadar sızmış devlet olsun, bu alanlar sınıf ilişkilerinden arınmış, tarafsız 'mekânlar' olarak ele alınıyor.

1/Kimin hegemonyası?

Bu sınıf-dışı, ya da sınıflar-üstü hegemonya anlayışının kökenlerini Gramsci'de bulmak olanaklı mı? Kanımca, Anderson'un Gramsci yorumunda yakaladığı en önemli noktalardan biri bu. *Hapishane Defterleri*'nin[15] çok çeşitli bölümlerinde Gramsci genel, sınıflar-ötesi bir söylemi benimsiyor:

...Gramsci fikirlerini genellikle siyaset sosyolojisinin genel aksiyomları bağlamında sunmuştur ... Gramsci'nin soyut 'hakim sınıf' ifadesinin içeriği, sık sık burjuvazi ile proletarya arasında gidip gelerek yer yer tamamen muğlaklaşır... ...burjuvazinin ve proletaryanın kendi özgül devrimleri ve bu devrimleri izleyen devletleri içindeki yapısal konumlarının tarihsel olarak eşdeğer olduğu türünden incelenmemiş bir öncül getirmiştir.[16]

Anderson bunu hapishane koşullarının ve sansürün getirdiği sınırlara bağlıyor. Oysa, *Hapishane Defterleri*'ne baktığımızda bu sınıf-dışı söylemin çok daha sistematik olduğunu görmek olanaklı. Her toplum biçimi ve her çağ için geçerli olacak genel siyaset bilimi ilkeleri geliştirmeyi özel olarak amaçlıyor Gramsci. *Defterler*'deki bölümlerden biri "özerk bir bilim olarak politika"nın yerinin tartışılmasına ayrılmış; yazar burada, kapitalizm/kapitalizm-öncesi gibi ayrımlar yapmaksızın, bütün toplumsal formasyonları kesen bir "üstyapı" tahlilinden söz ediyor.[17] Daha sonra gelen bir bölümde de "durumların tahlili"ne ilişkin genel yasalar geliştirmeye çalışıyor. Burada, hegemonik olmak ve siyasal iktidarı ele geçirmek için, *bir* sınıfın hangi aşamalardan ya da evrelerden geçmesi gerektiğini uzun uzun açıklıyor; ama hangi sınıfın sözkonusu olduğuna ilişkin bir belirleme yok. Değişik "an"lar olarak nitelendirdiği bu aşamalar ise, Gramsci'ye göre, "gerçek tarihte, yatay ve dikey bir karşılıklılık" içindedirler.[18] Bu yasaların evrensel niteliği konusunda Gramsci çok açık. *Defterler*'in başka bir bölümünde bu yasaları tarihsel maddeciliğin en genel önermeleriyle aynı düzeye yerleştiriyor: Yazara göre, Marx'ın *Siyasal İktisadın Eleştirisine Katkı*'ya "Önsöz"de ileri sürdüğü tezleri tamamlayıcı nitelikte bu ilkeler.[19]

Bu tür bir 'genel politika yasaları' anlayışının uygulanmasına gelince. *Defterler* baştan aşağı bununla dolu. İtalyan burjuva devriminin tahliline Gramsci esas olarak iki amaçla eğilmiş: hem İtalya'nın mevcut devlet yapısını anlamak ve buna bağlı olarak faşizmi kavramak için, hem de bu özgül tarih bağlamında işçi sınıfı mücadelesinin izlemesi gereken yolları kestirebilmek için. Ancak bunlarla karıştırılmaması gereken bir üçüncü amacı daha var yazarın; o da, burjuva devrimlerini

sosyalizm mücadelesi için *örnek* olarak almak ve buradan işçi sınıfı mücadelesine ilişkin *dersler* çıkarmak. Yukarıda sözünü ettiğim evreler tam da böyle bir çerçeve içinde yer alıyor: "Modern Prens" adlı bölüm Gramsci'nin proletarya devrimi için Machiavelli'den yararlanmanın yollarını aradığı bölüm. Ama tek örnek bu değil: İtalyan "Risorgimento"sunda burjuvazinin kendi devrimini nereye kadar gerçekleştirip gerçekleştirmediği ve *bir devrim süreci olarak* bu deneyimin işçi sınıfı mücadelesine neler öğretebileceği *Defterler*'in çeşitli yerlerine serpiştirilmiş ana temalardan biri.

Nitekim, Gramsci'nin hegemonya kavramını, siyasal iktidarın ele geçirilmesinden önce ideolojik-kültürel bir blok oluşturmak olarak alanlar, hemen her zaman, yazarın Jakobenizm, "Risorgimento" ve Alman devrimi karşılaştırmalarına göndermelerle 'kanıtlıyorlar' pozisyonlarını. Burjuva devrimlerinin *yorumuyla* işçi sınıfı devrimine ilişkin *öngörü ve öneriler* içiçe girmiş olduğu için de bir anlamda haklı oluyorlar.

Ne var ki, Gramsci'nin şöyle bir çıkmazla karşı karşıya olduğu açık: Feodal toplumun bağrında, kendi üretim ilişkilerini geliştirip, siyasal devrimini bu temel üzerinde gerçekleştiren burjuvazi ile işçi sınıfının, burjuvazinin hakimiyeti altındaki konumları arasında çok temel bir farklılık var. İşçi sınıfının kendi iktidarını kurmadan kapitalist üretim ilişkilerini yıkamayacağını bir kez daha tekrarlamaya gerek bile yok. Nitekim, *Defterler*'de, Gramsci sık sık bu çıkmaza çarpıp geri dönüyor.

Gramsci'nin bu genel, sınıf-dışı söylemini bir kez saptayınca, Anderson hegemonya kavramı ile ilgili çeşitli yanılsamaları ve yanılgıları ortaya çıkarma olanağına kavuşuyor. *Defterler*'deki söyleme sınıf gözlükleriyle bakılmaya başlandığında, bir yandan hegemonya kavramının Gramsci'nin özgün buluşu olmadığını 'hatırlamak' kolaylaşıyor, öte yandan da işçi sınıfının hegemonyası ile burjuvazinin hegemonyasının aynı stratejiyi ifade edemeyeceğini ve bu ayırımın yer yer Gramsci'de de varolduğunu görmek. "Proletaryanın hegemonyası" anlayışının işçi sınıfı tarihinde 1890'lar

Rusya'sına kadar dayandığını gösterdikten sonra, Anderson Gramsci'nin bu kavramı Komintern'in ilk iki Dünya Kongresi metinlerinden devraldığını ileri sürüyor. Komintern'in bu döneminde, hegemonya şu stratejiyi dile getiren bir kavram: "Kapitalizme karşı mücadelede proletaryanın görevi sınıf müttefikleri olan ve sömürülen diğer gruplar üzerinde *kendi* sovyet kurumlarında hegemonya uygulamaktı; orada 'hegemonya yarı-proletarya ile yoksul köylülüğün gitgide gelişmesine olanak verecek' idi."[20]

Genel söylemin ardından Anderson'un çekip çıkardığı ikinci önemli nokta da, Gramsci'nin hegemonya kavramını, burjuvaziye ilişkin olarak *da* kullanacak biçimde genişlettiği. Genel bir politika anlayışına sahip olduğu için de, bunu, bir ayırım yapmadan, işçi sınıfı hegemonyası ile burjuvazinin hegemonyasını belirtik olarak ayrıştırmadan gerçekleştirdiği.[21]

Anderson'un, hegemonya kavramının tarihçesine ilişkin açıklamalarında, Gramsci'nin reformist yorumları değerlendirilirken göz önünde tutulması gereken bir nokta daha var. İşçi sınıfının ekonomist-korporatist bir anlayışın ötesine geçmesi gerektiğini ifade eden hegemonya kavramını NEP ışığında değerlendiren Gramsci, kavrama, işçi sınıfının müttefiklerine 'ödünler' vermesi, 'özveride' bulunması türünden bir vurgu eklemiş. Bunun yanısıra, hegemonya kurma sürecinde ideolojik-kültürel boyutun taşıdığı önemi vurgulamış. Dolayısıyla, *Hapishane Defterleri*'nde "'iç çelişkisiz yeni bir ekonomik-politik tarihi blok yaratmak' için müttefik toplumsal güçlerin 'soğurulması'"[22] gibi ifadelere sık sık rastlamak olanaklı.

Öyleyse karşımızda, bir yandan burjuvazinin, öte yandan işçi sınıfının hegemonyasını ifade eden bir kavram var. Bu ayırımı yapmanın önemi açık: Burjuvazinin kendi devlet biçiminden bağımsız olmayan, özgül hegemonya kurma biçimi işçi sınıfı mücadelesi için bir örnek oluşturamaz. Gramsci'nin reformist yorumları büyük ölçüde bu ayırımın gözardı edilmesine dayanmaktadır; 'kimin hegemonyası?' sorusuna verilecek yanıtların getireceği karmaşıklıkla da böylece

yüzleşilmemiş olur.

2/Kimin üzerinde hegemonya?

Gramsci'nin genel, sınıf-dışı söyleminin getirdiği ikircikliliğin kendisini burada da ortaya koyması çok doğal. İtalyan burjuvazisinin, halkı kendi çevresinde toparlayamadığı için gerçek bir birlik kuramadığı, sadece devleti ele geçirmekle kaldığı saptaması Gramsci'nin hareket noktasını oluşturuyor. Bu birliğin, yani gerçek bir "tarihsel blok"un oluşturulamamış olmasının anlamı, egemen sınıfın, kendi ideolojisini, halkın tümüne, onun "aktif" onayını alacak biçimde benimsetememiş, ya da toplumun *bütünü* üzerinde hegemonya kuramamış olması. İtalyan "Risorgimento"sunun Fransız Jakobenizminden farklı olarak gerçekleştiremediği şey bir *ulus bilinci*.[23] Oysa, toplumda egemen olmanın ötesinde yönetici olmayı başarmak, yani toplumun onayını sağlamak, böyle bir bilincin yaratılmasına bağlı.

Defterler'i baştan sona kesen bu temada İtalyan burjuva devriminin 'tamamlanmamış' olduğu varsayılan görevleriyle işçi sınıfı mücadelesinin içiçeliğinin bir ifadesini görmek mümkün. Ne var ki, buradan hareketle ve *genel söylemin izin verdiği* bir sıçramayla, Gramsci bu görevleri hegemonyanın *genel ölçütleri* haline getiriyor. Hegemonya kurmakla eşanlamlı olarak kullandığı "kollektif irade"nin yaratılmasının koşullarını araştırdığı bir bölümde Gramsci sorusunu şöyle soruyor: "Ulusal-halkçı bir 'kollektif irade'yi uyandırmanın ve geliştirmenin koşullarının varolduğu ne zaman söylenebilir?"[24] Biraz ileride, "modern prens"in, yani öncü partinin işlevlerinden söz ederken de "entellektüel ve moral reform"un yanısıra, "ulusal-halkçı" iradenin oluşturulmasını sayıyor.[25] Ve nihayet, Troçki ve "tek ülkede sosyalizm" tartışmasına ilişkin olarak da şöyle diyor: "Nitelikleri itibariyle ulusal olan gerekliliklerin birbirlerine bağlanması hegemonya kavramında içkindir."[26]

Gramsci'nin hegemonik ya da tarihsel bloku böyle

'ulusal' bir çerçevede ele almasına, bir de yukarıda sözünü ettiğim, kaynaşmış, organik bütün haline gelmiş tarihsel blok anlayışını eklediğimizde, sınıflar-arası ilişkilerden soyutlanmış, kültürel bir birlik anlayışını savunma noktasına gelmek olanaklı. Öte yandan, "modern prens"in görevlerinin sıralanışında "ulusal-halkçı" iradeyi oluşturma görevinin herşeyden önce geldiğini de düşünecek olursak, yazının başında verdiğim örneklerde dile gelen stratejiye varmak çok da güç değil.[27]

Ne var ki, Gramsci'nin, Komintern metinlerinden devraldığı işçi sınıfı hegemonyası anlayışını terk ettiği de söylenemez. Her şeyden önce, *işçi sınıfı iktidarı için mücadele* sürecinde kurulması gereken hegemonya ile *işçi devleti* aracılığıyla kurulması gereken hegemonyayı birbirinden ayırmak gerek: İşçi iktidarı bağlamında, sözü edilen türden bir birliği oluşturmanın işçi sınıfının hegemonyasını sağlama sürecinin hedefi olmasında ters bir yan yok. Gramsci her iki durumdan da söz ediyor; ama *Defterler*'de esas ağırlık ilki üzerinde. Bu ayırımı yaparken ve burjuva toplumu içinde işçi sınıfının kimin üzerinde hegemonya kurmayı hedeflemesi gerektiğine bakarken, Anderson'un bir başka uyarısına kulak vermek gerek: Gramsci müttefikler-arası ilişkilerle antagonistik sınıflar arasındaki ilişkileri birbirinden ayırır; ilki onay temelinde kurulmuş bir hegemonya iken, ikincisi baskıdır.[28]

Hegemonya kavramını, işçi sınıfının doğasını 'aşarak' (unutarak?) halkın büyük çoğunluğu ile kaynaşması biçiminde yorumlayanlara karşı Gramsci kurulması gereken blokun sınıflar ve katmanlar arası bir blok olduğunu sık sık vurguluyor. Anderson'un biraz önce sözünü ettiğim uyarısını dayandırdığı bölümün dışında, ekonomik-korporatist sınırların aşılıp, siyasal-hegemonik aşamaya varılışını anlattığı bölümde de dile geliyor bu anlayış: "Daha önce filizlenen ideolojiler 'parti' olur, birbiriyle çatışır... temel bir toplumsal grubun bir dizi tâbi gruba hegemonyasını yaratır."[29] İşçi sınıfının ancak ideolojik-politik bağımsızlığını sağladıktan sonra hegemonya kurma sürecine girebileceğinin açık bir ifadesi bu. Aşağıda işçi cephesi bağlamında daha da açık olarak

göreceğimiz gibi, işçi sınıfının birliği hegemonya kurma sürecinin ilk adımı, önkoşulu. Buna bir de şu bölümü eklemek olanaklı: "Hiçbir insan kütlesi, kelimenin en geniş anlamıyla örgütlenmeden kendisini başkalarından 'ayırt' edemez, kendi adına bağımsız bir grup olamaz..."[30] İşçi sınıfının, bağımsız politik kimliğine kavuştuktan sonra kimin üzerinde hegemonya kuracağının yanıtı ise, Gramsci'nin hapishane öncesinde de hapishane boyunca da uğraştığı bir sorun: köylülük sorunu. Gramsci 1919'da, "fabrika işçilerini ve yoksul köylüleri" proleter devriminin "iki itici gücü" olarak nitelendiriyor ve yoksul köylüler olmaksızın devrimin geniş ve sağlam bir tabana oturamayacağını savunuyor.[31] Yoksul köylüler üzerinde ideolojik-politik hegemonya, Gramsci'nin sonuna kadar savunduğu bir şey.

Öyleyse, burjuvazinin kendi özgül hegemonyasını kurma biçimi olan "ulus yaratma"sıyla ve bu anlamda bir sözde-evrensel sınıf olmasıyla, işçi sınıfının *belirli* ezilen-sömürülen sınıf ve katmanlarla kurduğu ittifak ilişkisini Gramsci herşeye karşın ayırıyor: ilkinde bütün toplumun çıkarlarını temsil etme iddiasındaki bir sınıfın toplumu buna ikna etmesi söz konusu; ikincisinde ise, tarihsel blok ya da hegemonya bloku böyle bir *soyut birlik değil*. İşçi sınıfı çok özgül bir anlamda evrenseldir; evrensel sınıf olmanın gerçek anlamı da budur: "Toplumun bütününü özümleme iddiasında olan bir sınıf ... bu devlet ve hukuk anlayışını yetkinleştirecek ve böylelikle devletin ve hukukun sonunu tasarlayacaktı..."[32] Bu noktada, artık, hegemonyadan söz etmeye de gerek kalmayacaktı zaten.

3/Sivil toplum/devlet

Bütün toplumda hegemonya kurmak, ya da ulusal bir hegemonik blok oluşturmak türünden anlayışların tartışılması bizi bu kez burjuvazinin hegemonyasının özgül biçimi sorununa getiriyor. Daha önce de belirttiğim gibi, Gramsci işçi sınıfı hegemonyasından burjuvazinin hegemonyasına geçerken bu ayırımı belirtik olarak yapmıyor; bunun sonucunda da, *Defterler*'de, burjuvazinin

hegemonyasına özgü terimlerle genel bir hegemonya kavramını tartışıyor. Bu terimlerin en önemlileri sivil toplum/devlet ikiliği.[33] Bu durumda, Gramsci'nin burjuva hegemonyası tahlilinden hareketle işçi sınıfı hegemonyasını kurmaya çalışanlar olmasının yanısıra, şu da anlaşılması güç olmayan bir olgu: Gramsci'nin bu tahlilindeki boşluklar ve yanlışlar da, bu kayma sırasında, oldukları gibi sosyalizm mücadelesi stratejisine aktarılacaktır. Nitekim öyle de olmuştur.

Anderson'un ilgili bölümlerde geliştirdiği ve onun Gramsci yorumunun bir anlamda bel kemiğini oluşturan tez çok kabaca şöyle özetlenebilir: *Defterler*'de Gramsci'nin, burjuva hegemonyasına ilişkin üç modeli vardır. Bunlardan ilkinde, devlet baskı aracıdır ve burjuvazinin *egemenliğini* sağlar; sivil toplum ise, halkın onayını sağlayarak burjuvazinin *hegemonyasını* kurduğu alandır. İkinci modelde hegemonya hem baskıyı hem onayı içerir ve sadece sivil topluma özgü değildir artık; devletin de hegemonik bir işlevi vardır. Anderson'a göre, Gramsci'nin modelini dönüştürmesinin ardında yatan kaygı şudur: İlk model devlete hegemonya kurma işlevini hiç tanımamaktadır; oysa Gramsci burjuva devletinin hem baskıya hem onaya dayandığını sezer. Bu yüzden de hegemonyayı devlete doğru genişletir. Ne var ki, ikinci modelle birlikte, bu kez de hegemonya kavramına baskı öğesi eklenmiş ve böylece devletin baskıyı tekelinde tuttuğu gerçeği gözden kaçırılmıştır. Üçüncü modelde ise, hegemonya yine hem baskıdan hem onaydan oluşmakta, ayrıca devlet ile sivil toplum arasındaki ayırım ortadan kalkmaktadır.[34] Anderson'a göre bütün bu çabalarda Gramsci'nin yakalayamadığı nokta sivil toplum ile devlet arasındaki "asimetri"dir: Baskı sadece devlette yer alırken, onay her iki alana birden dağılmıştır.[35] Gramsci bunu bir türlü formüle edemez; dolayısıyla da, burjuvazinin iktidarının "*kültürün başat olduğu* ve *zor tarafından belirlenen* bir yapı"[36] olduğunu kavrayamaz. Bunun uzantısı şudur: Devrimci durumlarda burjuva devletinin, nihai belirleyicisine, yani baskıya (zora) baş vuracağı gözden kaçar; başka türlü söylendiğinde, burjuva demokrasilerinde kültürel-ideolojik hegemon-yanın yeri

abartılır.

Devletin zora baş vurma potansiyelinin küçümsenmesi, yazının başında verdiğim örneklerde çok açıkça ortaya çıkıyor: Hareket noktası hep, sivil toplumda olsun, sivil topluma sızmış devlette olsun, yaygınlaşmış bir hegemonya varsayımı. Bu öncülle tutarlı bir biçimde, önerilen strateji de yaygınlaşmış bir karşı-hegemonya mücadelesi. Bunun bir biçimi, devleti görmezlikten gelip mücadeleyi sivil topluma hapsetmekse, öteki biçimi de *hegemonik işlevi* ölçüsüzce abartılan devleti içinden fethetmek.

Gramsci, hegemonya boyutunu abarttığı için burjuva iktidarı konusunda yanılıyor ve hegemonya kurma sürecini sivil toplum/devlet ikiliğine hapsediyor olsa bile, işçi sınıfının yoksul köylüler ve başka ezilen katmanlar üzerinde hegemonya kurması konusunda özgül sınıfsal bir tahlile hiç mi baş vurmuyor? Bu söylenemeyeceği içindir ki Gramsci'nin ikircikliliğinden söz ediyorum; onun tutarlı bir reformist olamayacağını ileri sürüyorum.

"Siyasal mücadelede egemen sınıfların yöntemlerinin taklit edilmemesi gerektiğini", sınıfların kendilerine özgü hegemonya kurma biçimlerinin olduğunu açıkça söylediği[37] gibi, işçi sınıfının, müttefikleri üzerinde hegemonya kurma yollarına ilişkin bir anlayışı da var Gramsci'nin. Sözünü ettiğim anlayışın iki ana ekseni konseyler ve öncü parti.

1919-1920 Torino Fabrika Konseyleri dönemine ilişkin yazılarında Gramsci konseyleri işçi sınıfının birliğini oluşturmanın pratik ve politik yolu olarak görüyor. Bu yazılarda "hegemonya" sözcüğünü kullanmasa da, işçi konseylerine, bu kavramın ifade ettiği şeyleri atfediyor. İşçi sınıfının yeni bir bilinç etrafında, karşılıklı eğitimle yeni bir "toplumsal ruh" yarattığı organlar bunlar. Sivil toplumun has kavramı olan "yurttaşlık" soyutlamasının ortadan kalktığı kurumsal yapılar; "ücretliler"in değil "üreticilerin" faaliyetine özgü örgütlenme biçimleri.[38] İşçi sınıfının devrim yolundaki mücadelesi, sadece, "serbest rekabet" bağlamında doğmuş olan örgütlerle sürdürülemez; bu kurumların yerini alacak

yeni kurumlar, pratik içinde yeni yöneticilerin yetişmesi için gereklidir. Yeni devletin nüvelerini oluşturacak olan bu kurumlarda kitlelerin etkinliği yepyeni boyutlar kazanır.[39]

Bir yandan işçi sınıfının birliğini sağlayacak, öte yandan da işçi-köylü ittifakının tabanını oluşturacak olan bu örgütlerin hegemonyanın kurulduğu alan olarak düşünüldüğü rahatlıkla söylenebilir. Bu yazılardaki eksikliği Gramsci yıllar üzerinden, hapishane öncesinde ve hapishanede yazdığı yazılarda, giderek kapatıyor: İşçi sınıfı hegemonyasının ikinci ayağını oluşturan öncü parti anlayışını geliştiriyor. *Hapishane Defterleri*'nin "Aydınlar" ve "Modern Prens"le ilgili bölümlerinde, öncü partinin, sınıfın birliğini sağlama ve köylüler üzerinde hegemonya kurma işlevlerinin açıklanması geniş bir yer tutuyor. [40] Burada ağırlık açıkça konseylerden partiye doğru kayıyor gerçi, ama Gramsci'nin ilk yazılarındaki, işçi kitlesini yeni bir bilinç etrafında birleştirme perspektifi burada da var. Gramsci'nin bakışını en açık biçimde aktaran metinlerden biri, belki de, 1924 yılında yazdığı bir mektup: "*Yeni Düzen* faaliyetinin (Konsey dönemi -G.S.) özelliğini oluşturan düşünceler bugün artık ....eski olurdu. Görünürde, en azından bugün, sorun örgütlenme ve özellikle de parti örgütlenmesi biçimine bürünüyor. Görünürde diyorum, çünkü aslında sorun hâlâ aynı: partinin merkezi önderliği ile kitlesi arasındaki ve parti ile emekçi halk sınıfları arasındaki ilişki sorunu."[41] Kısacası hegemonya sorunu...

Gramsci bütün bunları söylemişken, devleti içeriden fethetmeye çalışanların, ya da sivil toplumda demokratik halk blokları oluşturmaya girişenlerin, onun hegemonya anlayışını kaynak olarak gösterirken, en azından bazı yönlerini çarpıtmak zorunda kaldıklarını da eklemeleri gerekirdi.

4/Mevzi savaşı ve birleşik işçi cephesi

Gramsci'nin hegemonya kavramını siyasal stratejiye tercüme ettiğimizde karşımıza "mevzi savaşı"

çıkıyor. Bu, reformizmin, Gramsci'ye sahip çıkarken ne kadar haklı olduğunu kanıtlamak için sık sık kullandığı bir deyim! Mevzi savaşı, Gramsci'nin Batı'da sosyalist devrim için tek gerçekçi strateji olarak gördüğü ve "manevra savaşı"nın karşısına yerleştirdiği strateji olarak sunuluyor. *Hapishane Defterleri*'ne baktığımızda gerçekten de bu saptamayı doğrulayan bir çok bölüm bulmak olanaklı. Herşeyden önce şu açık: Gramsci mevzi savaşının karşıtını, yani manevra savaşını 1917 deneyimi ile özdeşleştiriyor ve artık, özellikle Batı'da bu stratejinin geçersiz olduğunu savunuyor: "Siyaset tarihinde bu türden son örnek 1917 olaylarıydı. Bu olaylar, siyaset sanatında ve biliminde çok önemli bir dönüm noktası oluşturdular."[42] Ayrıca, yine manevra savaşını, bu kez de "sürekli devrim" anlayışıyla özdeşleştirdiği bir başka bölümde de, bu ikisinin karşısına "sivil hegemonya" kavramını yerleştiriyor: "Devletin uluslararası ve iç ilişkileri daha karmaşık ve kapsamlı hale geldi ve 1848'ci 'Sürekli Devrim' formülü genişletilip siyaset biliminde 'sivil hegemonya' şeklinde aşıldı."[43] Bu iki alıntıdan çıkan sonuç şu: Mevzi savaşı, hegemonya ile aynı statüye sahip bir *strateji* anlayışı ve 1917 ile birlikte dönemini tamamlamış olan bir başka *stratejinin*, manevra savaşının, yerini alması gerek.

Öte yandan, Gramsci'nin, manevra savaşından mevzi savaşına geçişi *görelileştirdiği* yerler de var. Yer yer bu ikisinin diyalektik birliği söz konusu. Daha önce sözünü ettiğim, aşamaları anlattığı bölümde, Gramsci hegemonya kurma aşamasının (ki artık buna mevzi savaşı da diyebiliriz) ardından gelen "siyasal-askeri" bir aşamadan sözediyor; ya da başka türlü söyleyecek olursak, manevra savaşını tümüyle dışlamıyor. *Defterler*'de bu türden bir bölüm daha var ki Anderson bunu, Gramsci'nin bu iki yöntemi diyalektik bir birlik içinde ele aldığına ilişkin tek örnek olarak görüyor. Bu bölümde Gramsci, Troçki'nin bu sorunu doğru bir biçimde çözmeye yaklaştığını ama bir kaç "parlak" cümlenin ötesine geçemediğini belirtip, şu yönde bir çözüm önermiş oluyor: "Doğu Cephesi hemen düşmüş, fakat ondan sonra eşi görülmemiş mücadeleler birbirini izlemişti. Batı Cephesi

ile ilgili mücadeleler *önceden* verilecekti. Mesele, bu yüzden, sivil toplumun iktidarı ele geçirme girişiminden önce mi sonra mı direneceği, nerede sonra direneceği vb. idi."[44] Ne var ki, Gramsci düşüncesini bu doğrultuda geliştirmiyor. Anderson'un ikna edici bir biçimde gösterdiği gibi, son tahlilde, mevzi savaşı belirleyici bir strateji konumuna yerleşiyor.

Gramsci'nin mevzi savaşı ile bağlantılı olarak kullandığı bir kavram daha var: Birleşik cephe. "Bana öyle geliyor ki, Ilitch 1917'de Doğu'da zaferle sonuçlanacak biçimde uygulanmış olan manevra savaşından, Batı'da tek olanaklı biçim olan mevzi savaşına geçmek gerektiğini anlamıştı... Bence 'Birleşik Cephe' formülü bu anlama geliyor..."[45] Bu kavramı mevzi savaşı ile eşanlamlı kullanması, aslında, Gramsci'nin bu konudaki kafa karışıklığının bir ifadesi. Birleşik cephe konusunu burada uzun uzadıya ele almak gereksiz; Anderson bu açıdan yeterince açıklayıcı. Ben sadece bu anlayışın, 1921'de Komintern tarafından işçi sınıfını devrimci Marksizm etrafında birleştirmenin bir yolu olarak geliştirildiğini belirtmekle yetineceğim. Böyle olunca, birleşik işçi cephesinin bir *hazırlık* ve *güçlenme* dönemine ilişkin bir politika olduğu açık. Anderson'un deyişiyle, "... Birleşik Cephe, iktidarın ele geçirilmesinin gündeme gelebilmesinden önce, sekterliğe düşmeden kitleler arasında derin ve ciddi ideolojik-politik çalışma yapmanın gerekli olduğunu ifade ediyordu."[46] Kısacası, birleşik cephe ile manevra savaşı birbirinin karşısına konacak kavramlar değil. Aynı biçimde, sürekli devrim ile mevzi savaşı da. Bunlar, bütünsel bir politikanın parçası olabilecek ve farklı düzlemlerde yer alan strateji ve taktikler. Gramsci'nin, Troçki'nin sürekli devrim tezine karşı çıkıp, manevra savaşını yadsıdığı için Lenin'i onun karşısına yerleştirmesi de bu kargaşalığın bir sonucu, Troçki'yi mutlaklaştırılmış bir manevra savaşı anlayışının savunucusu olarak görmesi de. Anderson, Gramsci'nin kuramsal ve siyasal düzeylerdeki kafa karışıklıklarını ve çıkmazlarını bir bir açığa çıkarırken, bir yandan da aynı ustalıkla, Troçki'ye yönelttiği eleştirilerin geçersizliğini sergiliyor.

Anderson'un Teşhisi

Toparlayacak olursak, Gramsci yazılarında sürekli olarak bir ikiliğin iki kutbu arasında yalpalıyor: onay/baskı, hegemonya/diktatörlük, sivil toplum/devlet, mevzi savaşı/manevra savaşı. Anderson, son tahlilde ikiliğin onay-hegemonya-sivil toplum-mevzi savaşı kutbunun ağır bastığını ileri sürüyor. Yazara göre bu, Gramsci'nin, burjuva devletinin baskıcı boyutuyla hegemonik boyutu arasındaki ilişkiyi doğru kavrayamayışının bir ifadesi: "Böylece, nasıl ki hegemonya kavramını kullanışı sık sık Batı'da kapitalist iktidarın yapısının esas itibariyle kültürle rızaya dayalı olduğunu ima eğiliminde olmuşsa, mevzi savaşı fikri de Marksist bir partinin devrimci faaliyetinin esas itibariyle işçi sınıfının ideolojisini değiştirmek olduğunu ima eğiliminde olmuştur... Her iki durumda da... zorun rolü neredeyse dışarıda bırakılır. Gramsci'nin stratejisinin zaafı sosyolojisinin zaafı ile simetriktir."[47] Bu saptamanın ardına geçtiğinde yazar sorunu, Gramsci'nin idealist İtalyan düşünürü Croce'den etkilenmiş olmasına bağlıyor. Croce, bir idealistten beklenebileceği gibi, tarihte kültürün rolünü neredeyse mutlaklaştıran bir düşünür. Gramsci, *Defterler*'de, tarihsel maddeciliğin kaba determinizm olarak gördüğü yorumları karşısında sık sık Croce'ye baş vuruyor. Bu yardımların, sonunda, Gramsci'ye zarar verir hale gelmesi belki de çok şaşırtıcı değil.

Kanımca, Croce'nin Gramsci'ye verdiği zarar kültürün yerinin abartılmasıyla kalmıyor. Anderson'un hapishane koşullarıyla açıkladığı, genel, sınıflar-üstü söylem de Gramsci'ye Groce'den kalan bir miras. Daha önce de söylediğim gibi, *Defterler*'de, bu koşullarla açıklanamayacak kadar sistematik bir 'evrensel yasalar' arayışı var. Gramsci, yer yer, tarihsel belirlenmişlik taşımayan kavramlara geleneksel bir 'felsefeci' rahatlığıyla baş vurabiliyor. Bu eğilim, "özerk bir bilim olarak politika" başlıklı bölümde çok açık. Croce'nin, politikanın alanını ayırarak, böyle bir bilimi oluşturma olanağına

kavuştuğunu belirttikten sonra şöyle diyor Gramsci: "Bir *praxis* felsefesinde bu ayırımın, kuşkusuz, mutlak tinin anları arasında değil, üstyapının düzeyleri arasında yapılması gerekir."[48] İdealist bir felsefenin *basit bir biçimde* başaşağı çevrilmesiyle maddeci olunamayacağının, hele *tarihsel* maddeci hiç olunamayacağının gözden kaçırılmasına iyi bir örnek bu açıklama. "Tin"in, "us"un ya da "dünya ruhu"nun yerine tarih-aşırı bir toplumsal formasyon anlayışı yerleştirmekle, olsa olsa, *maddi* süreçler üzerine *evrensel* bir söyleme geçilebilir. Gramsci'de bunun izlerini de görmek olanaklı. Buna bir de şu ekleniyor: Üstyapıyı kuramlaştırma adına, Gramsci altyapıyı sadece *varsayar*; altyapı-üstyapı ilişkisini, tahlil etmediği bir altyapı temelinde kurar. Onun sınıfsal tahlilden yer yer uzaklaşmasında, evrensel yasalar arayışının yanısıra bunun da rolü olduğu kanısındayım.

Bütün bunlara karşın, Gramsci'nin ikircikliliği sürüyor. Bu yüzden de onun yazılarında *tutarlı* bir reformizm bulanlar, bunu, Gramsci'yi çarpıtmak pahasına yapabiliyorlar ancak.[49] Bunun açığa çıkarılması önemli: Gramsci'ye yapılan haksızlığı temizlemek için değil, sözünü ettiğim anlayışların kuramsal temellerinin derme-çatma olduğunu sergilemek için.

Bitirirken, Anderson'un yazısının Türkçe basımı için çevirmenin yazdığı önsöze ("Gramsci Hakkında") değinmeden edemeyeceğim. Bu önsözün bu denemeye değil de, Gramsci'nin, yukarıda örneklerini verdiğim reformist yorumlardan birine yazılması çok daha uygun olurdu. Nitekim, önsözde Gramsci'yi bir çerçeve içine yerleştirmek için başvurulan Gramsci yorumcuları tam da bunlar: Günersel de Showstack-Sassoon ile başlıyor, Buci-Glucksmann'dan geçerek, Mouffe ve Laclau ile bitiriyor; aktarmayı yaparken de oldukça 'içeriden' bir üslup kullanıyor. Anderson bu çerçeve içine, arada bir, aykırı örnek olarak giriyor; ama onun yazısının böyle bir çerçevenin temellerini sorgulamaya yönelik olduğu hiç de belli olmuyor.

Oysa bence yapılması gereken, Gramsci üzerine söylenen-yazılan şeyler arasında Anderson'un tezlerinin

özgüllüğünü vurgulamaktı; ya da en azından, kitabın yazarının, diğer yorumcuların *tümüyle* farklı çerçeveleri içinde eritilmesi olmamalıydı.

Bu eleştiriyi akademik bir kaygıyla yapmıyorum. Önsözün 'masum' olmadığını düşündüğüm için (ki *buna* bir itirazım yok), benim 'kaygım' da 'masum' değil: Günersel'in benimsediği ve benim yukarıda eleştirmeye çalıştığım çerçevenin önsözde bir kez daha olumlanması, Anderson'un yazısının vurucu, sarsıcı niteliğinin törpülenmesine yol açıyor; yazının özgül politik mesajı kaynıyor. Bu da, Gramsci'nin ötesinde, Anderson'a karşı bir haksızlık.

Notlar

1. Bu örnekler arasında Gramsci'nin kendi ülkesi İtalya'dan hiç yorumcu yok. Bu ülkede, sosyalist parti ile komünist parti arasında olsun, komünist partinin kendi içinde olsun, Gramsci öylesine karmaşık tartışmaların odağı olmuş ki, bu tarihçeyi bütünü içinde ele almadan herhangi bir İtalyan yorumcuya başvurmak çok güç.
2. P.Anderson, *Gramsci-Hegemonya, Doğu/Batı Sorunu ve Strateji* (çev. Tarık Günersel), Alan yayıncılık, 1988. (Özgün adı: "The Antinomies of Antonio Gramsci", *New Left Review*, sayı 1000 1976-1977.)
3. S.Carillo, *Eurocommunism and The State*, Lawrence and Wishart, Londra, 1977, s.41.
4. C.Buci-Glucksmann, *Gramsci and The State*, Lawrence and Wishart, Londra, 1980.
5. A.Showstack-Sassoon, "Hegemony, War of Position and Political Intervention", *Approaches to Gramsci* (derl. Showstack-Sassoon), Writers and Readers, Londra, 1982 içinde, s.101.
6. E.Laclau, "Faşizm ve İdeoloji", *İdeoloji ve Politika* (çev. Hüseyin Sarıca), Belge yayınları, 1985 içinde, s.153-154. (İngilizce baskısı: 1977.)
7. C.Mouffe (derl.), *Gramsci and Marxist Theory*, Routledge and Kegan Paul, Londra, 1979 içinde, s.9.
8. C. Mouffe, "Hegemony and Ideology in Gramsci", a.g.y., s.189.
9. Aynı yerde, s.193, s.194.
10. E. Laclau/C. Mouffe, *Hegemony and Socialist Startegy*, Verso, Londra, 1985.
11. Ö.Tulgan, "Devrim ve Demokrasi Kültürü, *Yeni Açılım*, Temmuz 1988, s.47
12. Aynı yerde.

13. Aynı yerde, s.56.

14. Aynı yerde.

15. *Hapishane Defterleri*'ne yapılan göndermeler için bk. *Selections From Prison Notebooks* (derl. Hoare/Smith), Lawrence and Wishart, Londra, 1971.

16. P.Anderson, a.g.y., s.38-39 (Düzeltilmiş çeviri.)

17. A.Gramsci, a.g.y., s.136-137.

18. Aynı yerde, s.175-185.

19. Aynı yerde, s.106-107.

20. P. Anderson, a.g.y., s.35.

21. Aynı yerde, s.20.

22. A.Gramsci, a.g.y., s.168.

23. Aynı yerde, s.52-57, s.113.

24. Aynı yerde, s.130.

25.Aynı yerde, s.133.

26. Aynı yerde, s.241.

27. Kenan Somer'in, Gramsci'yi "liberal marksistler"in, "sivil toplumu fetişleştirenler"in elinden kurtarıp, "devrimci marksistler"e ("Sosyal Demokrasi ve Demokratik Sosyalizm", *Görüş*, sayı3, s.35) mal etme çabaları tam da bu yüzden boşa çıkacak çabalar. Bunun bir örneğini Somer'in "Sözcükler Üzerinde Bir Anlaşma Önerisi" adlı yazısında bulmak olanaklı: Burada, Somer milliyetçiliğe, Gramsci'ye tümüyle bağlı kalarak, karşı çıkmaya çalıştığı için kendisini, bence, çıkmaza sokuyor. Gramsci'nin "ulusal-halkçı" blok anlayışına dayalı çerçevenin içinde kalınca, sorunu "ulusal çıkarlar(ın) sınıfsal çıkarlarda içkin" olduğu türünden bir aforizmaya sığınarak çözmeye çalışıyor (bk. *Görüş*, sayı 5, s.31).

28. P. Anderson, a.g.y., s.45.

29. A.Gramsci, a.g.y., s.181.

30. Aynı yerde, s.334.

31. A.Gramsci, *Selections From Political Writings, 1910-1920* (derl. Hoare), Lawrence and Wishart, Londra, 1977, s.86-87. (Bundan sonra *Siyaset Yazıları 1910-1920* olarak geçecek.)

32. A. Gramsci, *Hapishane Defterleri*, a.g.y., s.260.

33. Bu ikiliğin burjuva toplumuyla bağlantısı konusunda bk. Gülnur Savran, "Sivil Toplumun Eleştirisi", *YAPIT*, sayı.5.

34. P.Anderson, a.g.y. , s.45-67.

35. Aynı yerde, s.68.

36. Aynı yerde, s.70.

37. A. Gramsci, a.g.y. s.232.

38. A.Gramsci, *Siyaset Yazıları, 1910-1920.* s.100.

39. Aynı yerde, s.77-78.

40. Bk. özellikle *Hapishane Defterleri*, s. 14-16, s.131-134, s.146-153.

41. A.Gramsci, *Selections From Political Writings, 1921-1926* (derl. Hoare) Lawrence and Wishart, Londra, 1978, s.188-189.

42. A.Gramsci, *Hapishane Defterleri*, s.235.

43. Aynı yerde, s.243. Ayrıca bk. s.108, s.110.

44. Aynı yerde, s.236.

45. Aynı yerde, s.237.

46. P. Anderson, a.g.y., s.100. (Düzeltilmiş çeviri)

47. Aynı yerde, s.122. (Düzeltilmiş çeviri)

48. A.Gramsci, a.g.y., s.137.

49. Cemal Hekimoğlu, "Gramsci Düşüncesi Kimlik Bunalımında" (*Gelenek*, sayı 3) adlı yazısında, "başlığı biraz değiştirerek", "Gramsci düşüncesi kimlik bulamaz"(s.23) diyor. Bu yargıya tümüyle katılıyorum; ama bu kimliksizliğin ya da tutarsızlığın nedeni, Hekimoğlu'nun ileri sürdüğü gibi, Gramsci'nin 1917'yi *kavramış* olması değil. Bence, Gramsci 1917'yi tam anlamıyla *kavrayamadığı* için, Batı'nın özgüllüğünü kuramlaştırma adına mevzi savaşını mutlaklaştırıp sürekli devrimin yerine koyuyor. Hekimoğlu'nun usyürütme tarzı, aslında, Gramsci'nin çıkmazını aynen yansıtıyor: "... benzer bir sosyalist devrimin gündemde olmamasından kalkarak çok daha uzun soluklu ve bir dizi ara aşamayı kapsayan bir mücadeleyi tercih etti... Tek ülkenin savunulması sırasında zararsız olan bu eğilimin bugünkü mirası, son derece verimsiz bir aşamacılık merakıdır."(s.38) Yukarda Anderson'a dayanarak göstermeye çalıştığım gibi, Gramsci bir taktiği strateji düzeyine yerleştirme ve, bunun sonucunda, tarihsel konjonktüre göre strateji düzeyine yerleştirme hatasını yaptı. Bunun yenilgicilliğe yol açması kaçınılmazdı. "Tek ülkede sosyalizm" anlayışının barındırdığı sorunlar bir yana, belli bir dönemde "aşamacı" olmayı savunup, konjonktür değiştiğinde aşamacılığı terk etmenin mümkün olmadığını düşünüyorum. Nedeni basit: Konjonktürlerin hangi yönde gelişip nasıl sonuçlanacağı stratejilerden tümüyle bağımsız değildir. Bir kez "aşamacı" olunduğunda Avrupa'da devrimin gündeme gelmesi zaten bir ölçüde geciktirilmiş olur artık.

Devrimci Marksizm ve "Sosyal Demokrasi"

Mehmet Şadi

Türkiye sosyalist hareketi CHP ve SHP/DSP gibi partileri haklı olarak *burjuva* partileri diye niteledi. Ancak bu nitelemeyi yaparken marksist ölçütler kullanma zahmetine fazlaca katlanmadığından, kendisiyle bu tür partiler arasındaki ayırım noktalarını çizerken onların 'reformizmi'ni vurgulamakla yetindi. Bu vurguya geleneksel stalinist çizginin 'aşamacı devrim' anlayışı da eklenince sonuçta ortaya tam bir kavram kargaşası çıktığı gibi bu partilere karşı alınan politik tavırlar da bir uçtan diğer bir uca savrulmak durumunda kaldı. Nitekim bazı dönemlerde CHP' yi ve onun geleneğini karşıdevrimin merkezi olarak niteleyen çeşitli akımlar farklı dönemlerde aynı partiyi dışarıdan desteklemeyi, hatta içinde çalışmayı kendi açılarından bir tutarsızlık olarak bile görmediler, görmüyorlar.

1963-71 dönemi Türkiye İşçi Partisi (TİP) kısa deneyimi bir kenara bırakılırsa T.C. tarihinde reformist nitelikli de olsa belirli bir kitlesel etkinlik kazanmış bir 'işçi partisi' olgusuna tanık olunmadı. İktidar mücadelesi, kesintili süreçlere rağmen, hep burjuva partileri arasında sürdü. Nitekim mücadele bugün de hepsi de birer burjuva partisi olan ANAP-SHP-DYP-DSP ve RP arasında sürmeye devam ediyor. Kuşkusuz bunların tümü yasal partiler. Ama 'işçi parti' lerinin ancak yasal olanaklar kendilerine sunulduğunda inşa edilebileceğini varsaymak sanırım hiçbir sosyalistin peşinen kabul

edeceği bir anlayış olmasa gerek. Zaten dünya tarihinden de kolaylıkla örneklenebileceği gibi gerek metropol ülkelerde gerekse yarısömürgelerde geçmişte inşa edilmiş olan ve günümüzde de çeşitli biçimler altında varlıklarını sürdürmekte olan reformist veya devrimci birçok 'işçi partisi ' yasal çerçevelerin dışında kurulmuşlardır. O halde Türkiye'de 'işçi partileri' nin varolmayışının gerekçesi olarak 'yasallıklarına izin verilmemiş olması' gösterilemez. Bunun altında çok farklı nedenler yatmakla birlikte, kanımca esas neden geleneksel Türkiye sosyalist hareketinin Kemalizm ile CHP' ye atfettiği 'ilericilik' misyonu ile günümüzde SHP' yi (aynı zamanda DSP'yi) 'sosyal demokrat, olarak nitelemesinde yatıyor. Bu nitelemenin pratikteki mantıki uzantıları ise kolaylıkla gözardı ediliveriyor. Dolayısıyla SHP ile ittifak yapıp yapmamak veya bir cephe oluşturup oluşturmamak sorunları gelişigüzel anlık değerlendirmelere konu olabiliyor. Ve sonuçta 'sosyal demokrat' olarak nitelenen SHP' ye ilişkin politikalar burjuvaziden örgütsel olarak bağımsız bir işçi hareketinin önündeki en önemli engel olma özelliğini koruyor. *

Bu nedenle bu yazıda gelişmiş kapitalist ülkeler sosyal demokrasinin (yarısömürge ülkeler sosyal demokrasisinin ayrı ele alınması gerektiğini düşünüyorum) marksizmden koparak nasıl bir süreçte emperyalist-kapitalist sistemin emrine girdiğini irdeleyip, kısa da olsa işçi partisi/ burjuva partisi ayrımını vurgulayacağım. Daha sonra burjuva demokrasisi mistifikasyonuna ilişkin olarak bunun nasıl bir *emperyalist demokrasi* anlamına geldiğini açıklamaya çalışacağım. Son olarak Devrimci Marksizme göre birer burjuva *işçi partisi* olan *Sosyal Demokrat/Sosyalist* partilere karşı ne tür bir tavır alınması gerektiğini belir-

---

** Öte yandan sosyal demokrasiden örgütsel olarak bağımsızlığını korumak, yani, ayrı örgütlenmek, sosyal demokrasinin sınıf doğası hakkında net bir görüşe varılmadıkça yeterli değildir; bu, devrimci işçi hareketinin sınıf mücadelesinin çeşitli taktiklerinin de yanılgılarla dolu olacağı anlamına geleceğinden, bu durumda da, bağımsız sınıf hareketinin önünde engel olarak durmaya devam edecektir.*

ledikten sonra, tartışmaya açık olmak üzere Türkiye' de sosyal demokrasinin çok özel durumlar doğmazsa neden gerçekleşmeyeceğini ve buna tamamen bağlı olarak da aynı durumun burjuva demokrasisi için de geçerli olduğunu ileri süreceğim.

Sosyal Demokrasinin sınıf yapısı ve tarihsel evriminde dönüm noktası (*)

Başlarken bir noktanın altını özellikle çizmek istiyorum: İlkin sözünü edeceğim sosyal demokrat partiler metropol-dışı ülkelerin *sosyal demokrat/sosyalist partileri* değil. Tam tersine sosyal demokrasi olgusunun kaynağındaki, yani kapitalist sistemin kendi toplumsal formasyonu içinde ortaya çıkmış olan partiler. Daha açık bir ifadeyle herhangi bir Latin Amerika ülkesinin veya İspanya, Portekiz, Yunanistan' ın ** sosyalist partileri değil, başta Almanya olmak üzere İngiltere, Fransa, İtalya ve İskandinav ülkelerinin partileri. Böyle bir ayırımı yapmamın nedeni aslında çok basit bir gerekçeye dayanıyor Kapitalizmin anavatanı bizzat işçi sınıfını yarattığı gibi onun siyasal örgütleri olarak da ilkin sosyal demokrat partilerin veya sendikaların doğmasına neden oldu. İleride daha ayrıntılı olarak değineceğim bu konu bağlamında şimdilik şu kadarını ifade etmekle yetineyim Metropol ülkelerin sosyal demokrat partileri 1914 tarihsel dönüm noktası ile beraber yarı sömürge ülkelerin sosyal demokrat partilerinin isteseler de ulaşamayacakları bir dönüşüme yani *sosyal emperyalist* bir niteliğe büründüler. Doğaldır, ötekiler ancak *sosyal yurtseverliğe* kadar terfi edebiliyorlar !

Batı Avrupa sosyal demokrasisini tarihsel olarak *iki ana evreye* bölmek gerekir. Bunlardan birincisi sos-

---

** Benzer bir yaklaşım için Sungur SAVRAN' ın 11. Tez' in 4. sayısında yayınlanan CHP ve Sosyal Demokrasi Bir İlişkinin Anatomisi" adlı yazıya bakılabilir.*

*** Aslındas osyal demokrasinin hükümet olduğu bu Avrupa ülkelerindeki durum Uluslararası sosyal demokrasi açısından Metropol ve 3. Dünya ülkeleri sosyal demokrasilerinden ayrı bir ara kategori olarak incelenmelidir.*

yal demokrasinin *marksist evresi* olarak niteleyebileceğimiz 1870' li yılların başlarından 1914 yılına kadar uzanan evre, diğeri ise burjuva devlet organlarıyla gederek kaynaşan bir işçi reformizminden *emperyalist büyük sermayenin işçi hareketi içindeki bir ' truva at'ı haline dönüştüğü evre.* Öte yandan her ne kadar bu iki evreyi birbirinden ayıran temel olay 1914 yılında patlak veren emperyalist savaşta sosyal demokrat partilerin kendi burjuvazileri yanında yer almalarıysa da, savaşın öncesinde - esnasında ve sonrasında izledikleri politikalar dikkatle gözlemlendiğinde aralarında belirli *farklılıklar* bulunduğu ve bunların sosyal demokrasinin ikinci evresinde giderek törpülenip bu evrenin ana çizgisine uygun bir konum aldığı görülür. Nitekim Alman sosyal demokrasisi daha savaştan önce ileride ne yola gireceğinin sinyallerini vermiş olmasına rağmen, söz gelimi İtalyan Sosyalist Partisi ilkin savaş karşısında enternasyonalist bir tutum takınmış, daha sonra III. Enternasyonal'e 1919 yılında ilk katılan kitle partisi olmuş ve ancak 2. Kongreden sonra Komintern-den ayrılıp 'kardeş' partileriyle aynı yolun yolcusu olmayı seçmiştir.

Uluslararası sosyal demokrasi ve onun *marksist evresinden* söz ederken hareket noktası olarak *Alman Sosyal Demokrat Partisini* almak sanırım uygun bir yol olacaktır. Çünkü herşeyden önce bu parti bizzat sosyalizmin kurucuları Marks- Engels tarafından inşa edilmiş; 1889' da henüz Engels'in sağlığında kurulmuş bulunan II. Enternasyonal' in en güçlü partisi haline gelmiş ; teorik ve pratik faaliyetiyle tüm uluslararası sosyalist hareketin çekim merkezini oluşturmuş ve Rus marksistleri dahil tüm dünya marksistlerinin kendi ülkeleri için örnek aldıkları bir örgütlenme modeli sunmuştur.

1890 'lı yılların başlarında Alman işçi hareketinin önündeki olasılıkları çözümlemeye çalışırkan Engels şöyle yazıyordu :

> *Bugün beş askerden biri bizden ; birkaç yıl içinde bu oran üçte bire yükselecek ve 1900 yılına doğru üst kademeleri tamamen Prusya' lı olan bu ordunun çoğunluğu sosyalist olacak. Bu gelişme karşı durulmaz bir biçimde*

kaderin zorlaması halini alıp gerçekleşecek. Berlin hükümeti de bu durumu en az bizim kadar görüyor, ama o kadar çaresiz ve güçsüz ki.

Nitekim Marks' ın yoldaşı sosyalizmin zaferi yolundaki tek ciddi engelin ancak bir savaş olabileceğini ifade ederek yazısını şöyle sürdürüyordu :

Bir savaş her şeyi değiştirebilir. (. . .) Eğer savaş patlak verirse (. . .) kesin olan tek şey şu olacak : Daha önce benzeri görülmemiş bir biçimde tüm Avrupa'yı yakıp yıkacak onbeş-yirmi milyon silahlanmış insan birbirlerini gırtlaklayacak ve bu savaş ya anında sosyalizmin zaferine yol açacak ya da eski düzenin temellerini öylesine sarsacak ve arkasında öyle bir enkâz yığını bırakacak ki, eski kapitalist toplumun varlığını sürdürmesi her zamankinden daha saçma görülecektir. Bu durumda sosyalist devrim belki on- onbeş yıl daha gecikecek, ama sadece daha hızlı ve köklü bir zafere oluşmanın yolu açılmış olacaktır. 1

Engels' in *nesnel durumun* tahlilinden çıkarttığı bu kehanetler, yani yeni savaşların niteliğine ilişkin olanlar, hemen kelimesi kelimesine gerçekleşti. 1914 -18 yılları arasında cereyan eden emperyalist savaş başta Avrupa olmak üzere tüm dünyayı daha önce benzeri görülmemiş bir kan gölüne boğdu. Kehanetlerin geri kalan bölümlerinin de gerçekleşmesi aslında bir ölçüde kaçınılmaz olabilirdi. I. Emperyalist savaşın patlak vermesiyle beraber II. Enternasyonal liderliğine bağlı sosyal demokrat partiler kendi emperyalist burjuvazilerinin yanında yer almayıp enternasyonalist bir çizgi izleseler belki de savaş kısa sürede sosyalist devriminzaferine dönüşebilirdi. Nitekim bu tavrı sürdüren bir partinin bulunduğu Rusya gibi geri bir ülkede bile sosyalist devrim kazanabildi. II. Enternasyonal liderliğinin bu ihaneti III. Enternasyonal' in kurulmasına neden oldu. Ama Engels' in kehaneti henüz bitmemişti. Ne diyordu Engels? "savaş sosyalizmin zaferini belki ononbeş yıl geciktirebilir, ama bu sadece daha hızlı ve köklü bir zafere ulaşmanın yolunu açacaktır." Gerçekten de savaşın bitiminden beş yıl sonra Almanya' da, sekiz yıl sonra İngiltere' de ve onsekiz yıl sonra da Fransa ile

İspanya' da bu fırsat da doğdu II. emperyalist savaş öncesi dönem tAncak bu savaş öncesinde de III. Enternasyonal' i tamamen eline geçirmiş bulunan stalinist bürokrasi, önce 'sol' maceracı 3. dönem *sosyal faşizm* ve daha sonra da 'sağ' teslimiyetçi *Halk Cephesi* politikaları ile Engels'in beklediği zaferin önüne taş koydu. Geçerken belirtmekte yarar var, III. Enternasyonal' in en az II. Enternasyonal' inki kadar büyük olan bu ihaneti Troçki' ye IV. Enternasyonal' kurdurttu. Aralarındaki fark, III. Enternasyonal' in uluslararası devrim dalgasının yükseldiği IV. nün İse dünya devriminin bozguna uğradığı bir dönemde kurulmuş olmasında yatar. Daha başka bir deyişle III. Enternasyonal dünya çapında bir *devrim durumunda* kurulmuştu. IV . Enternasyonal ise gene dünya çapında bir karşıdevrim durumunda kurulmak zorunda kaldı. Bu sonuncusunun kitlesellik kazanmamış olmasının temel nedeni budur.

Sonuç olarak uluslararası işçi hareketi tarihsel gelişimi içinde *iki büyük ihanetle* karşı karşıya kaldı : İlki, birinci emperyalist savaşın gözler önüne serdiği sosyal demokrat partilerinin, diğeri ise ikinci emperyalist savaş öncesinde stalinist işçi partilerinin ihanetleridir. Biz burada konumuzu oluşturuyor olması bakımından esas olarak ilk büyük ihanetin partilerinin tavrının maddi temelini araştırmaya çalışacağız.

Sosyal demokratlarla komünistler arasında tohumları 1914 Ağustosunda atılan ve 1919' dan itibaren gerçekleşen kopuşun öngörülebileceği konusunda hemen hemen tüm tarihçiler ortak kanıda olmakla birlikte, bu büyük kopuşun tarihsel köklerini 1914 öncesinde araştırmaya çalışanlar bu kadar kesin bir yargıya varmamayı yeğliyorlar. Nitekim savaş öncesinde kişilerin aldıkları tavırlar ve olaylar karşısındaki değerlendirmeleri böyle bir kopuşun ön habercisiyse de, aynı kişilerin bilinçlerinde iyice yeretmiş olduğunu söylemek pek de kolay olmasa gerek. Gerçekten de geleceğin dünya komünist hareketinin çekirdeğini oluşturan Rus bolşevik hizbi Çarlık rejimini veri alan tarihsel koşullarda sosyal demokrat bir işçi partisi -yani o dönemin literatüründe 'devrimci' marksist anlamına gelen - inşa ederken kendisini II. Enternasyonal' in sadece

bir hizbi olarak görüyordu. Lenin 1905 yılında P. Struve ile giriştiği polemikte bolşevik politikasının ayrılıkçı olarak yorumlanmasına öfkelenerek şöyle diyordu :

> *Nerede ve ne zaman Bebel ile Kautsky'nin devrimciliğini 'oportünizm' olarak nitelemişim ? Nerede ve ne zaman benimle Bebel ve Kautsky arasında ciddi görüş ayrılıkları çıkmış ?*[2]

İşte 1905 'in bolşevik liderinin o günkü haklı öfkesi. Lenin'in Alman sosyal demokrat liderliğine ilişkin bu tavrı, daha sonra aralarında çıkan bazı ufak tefek tartışma ve görüş ayrılıklarına rağmen 1914 yılına kadar aynı çizgide sürecektir. Bu arada Lenin Rusya'da bir benzerini kurmaya çalıştığı 'devrimci sosyal demokrasi' modeline, yani Alman sosyal demokrasisine, her fırsatta saygı göstermekte kusur etmeyecek ve Rusya'da partiden ihraç etmek istediği 'oportünist' leri böyle bir partinin inşası zorunluluğuna karşı çıkan 'tasfiyeciler' olarak gördüğünü belirtecektir.

Lenin' e göre 1907 Stuttgart Kongresine kadar "Marksizm içinde devrimci bakış açısına her zaman Alman sosyal demokrasisi sahip çıkmıştır".[3] Zaten bu Kongrede de bazı Alman delegelerini eleştirmesinin ve onları oportünistler olarak nitelemesinin nedeni Kautsky'nin onlara yöneltmiş olduğu eleştiriyi desteklemiş olmasından ileri gelir. Lenin bu kanısını savaşın arifesine kadar da bir ölçüde korumayı sürdürecektir. Nitekim 4 Nisan 1914' te sosyal demokrat sendikacı Legien'in ABD seyahati sırasında ileri sürdüğü oportünist pozisyonları sert bir biçimde eliştirirken bile Alman sosyal demokrat partisinden iftiharla söz ederek, partinin "marksist teorinin yorulmak bilmez savunuculuğu mücadalesinde çelikleştiğini" ifade etmiş ve " kitle örgütlerini, sendikalarını ve politik derneklerini " 4 övmüştür.

III. Enternasyonal'in ilerideki çekirdek kadrosunu oluşturacak olan yöneticilerinden belki de sadece Troçki Alman sosyal demokrasisinin geleceğini farklı bir şekilde önceden sezebilmiştir. 1905 devriminden hemen sonra kaleme aldığı *Sonuçlar ve Olasılıklar*'da şöyle yazıyordu :

İşçi partilerinin işlevi geçmişte olduğu gibi günümüzde de kapitalizmin gelişiminin toplumsal ilişkileri devrimcileştirmesi gibi işçi sınıfının bilincini devrimcileştirmektir. Ancak proletaryanın saflarında yürütülen örgütlenme ve ajitasyon çalışması bir içsel duraganlığı da bağrında taşır. Avrupa sosyalist partileri ve özellikle bunların en büyüğü olan Alman sosyal demokrasisi, büyük kitlelerin sosyalizmi kucaklamasıyla orantılı olarak onların tutuculuğunu geliştirmiş ve bu durum kitlelerin giderek daha örgütlü ve disiplinli olmasıyla birlikte artmıştır.Bunun sonucu olarak proletaryanın politik deneyimini ihtiva eden Alman sosyal demokrasisi, belirli bir anda, işçilerle burjuva gericiliği arasında çıkabilecek açık bir çatışmanın gelişmesinin önündeki dolaysız bir engel haline gelebilir. 5

Aynı Troçki daha sonra yazdığı *Hayatım* adlı otobiyografide şöyle diyecektir : " Ben bile, o tarihte, tamamen teorik olan bu varsayımın olaylar tarafından ne dereyeceye kadar doğrulanabileceğini kestiremiyordum."[6]

Kırk yıl boyunca kendilerine yapılan tüm zulüm, baskı ve takiplere rağmen Alman sosyal deemokratları işçi sınıfını bütün alanlarda örgütlemeyi başardılar. Politik eylemi her biçimi altında gerçekleştirdikleri gibi, işçi sınıfının âcil talepleri düzleminde de, boş vakitlerin örgütlenmesi, eğitim ve kültür gibi alanlarda da çok etkili bir faaliyet gösterdiler. Sosyal demokrat parti adına hareket eden kişiler sınıfın gerçek kadro örgütleyicilerini oluşturuyorlardı. Partinin güvenilir kişileri *(vertrausmanner)* çeşitli işletmelerde veya başka yerlerde sendika delegeleri, sendika sorumluları, kooperatif sorumlulukları veya kitle örgütleri yöneticileri olarak seçiliyorlardı. Marks ve Engels' in öğrencileri, öyle muazzam bir parti inşa etmişlerdi ki, bu, gerçek anlamda devlet içinde bir devletti.

Sosyal demokrat partinin 1914' te 1.085. 905 [7] üyesi vardı. 1912 genel seçimlerinde göstermiş olduğu adaylar 4 milyon 250 bin oy elde ettiler.

Kurmuş olduğu veya kontrol ettiği sendikaların üye sayısı 2 milyondan fazlaydı. Ve bu sendikaların yıllık geliri 88 milyon mark dolayındaydı. Parti kendi çevresinde militanları aracılığıyla her düzeyde geniş bir

örgütlenme ağı oluşturmuş ve hemen hemen tüm ücretlileri kucakladığı gibi toplumsal yaşamın bütün alanlarına da nüfuz etmişti Partinin, Sosyalist Kadınlar Birliği, gençlik hareketi, halk üniversiteleri, kütüphaneleri ve okuma dernekleri, boş vakitleri değerlendirme merkezleri, yayınevleri, gazeteleri ve dergileri vardı. Yayınlamakta olduğu 90 kadar günlük gazetede 267 gazeteci ile 3 bin işçi, memur ve yönetici profesyonel olarak çalışıyordu. Partinin yöneticilerinin çoğunluğu -özellikle yönetim kadrosu, yani *Parteivorstand*- merkezi bürolarda çalışanlar, çeşitli eyaletlerdeki tüm sorumlular ve yerel örgütlerin sekreterlerinin çoğunluğu günlük çalışmalarının tümünü partiye ayırmış profesyonellerdi. Aynı şekilde partiyi *Reichtag*'da (imparatorluk parlamentosu) temsil eden 110 milletvekili, çeşitli *Lantag*'larda (Eyalet Meclisi) temsil eden 220 milletvekili ile 2886 belediye başkanı da profesyonel kadrolar arasında yer alıyorlardı. Yıllardır profesyonel olarak çalışan sendika federasyonlarının yöneticileriyle mesleki sendikaların yöneticileri de hemen tümüyle parti üyeleridir.

Kapitalist imparatorluk Almanya'sında sınıf temeli üzerinde örgütlenmiş bu çapta bir hareket geleneksel tipte basit bir politik aygıt olarak görülemeyeceği gibi, parlamenter demokrasinin herhangi bir 'işçi partisi' modeli olarak da nitelenemezdi. Bu konuda Ruht Fisher şöyle yazıyor:

> *Alman sosyal demokratları, belirli anlık hedefler için belirli zamanlarda biraraya gelen ve işçilerin çıkarlarını savunan dayanışmacı bireyler partisinin üstünde bir örgütlenme düzeyi yaratmayı başardılar. Alman sosyal demokrat partisi bir yaşam tarzı haline geldi. Politik bir aygıtın ötesinde bir şeydi bu. Parti Alman işçisine, kendine ait bir dünyada özsaygınlık ve statü kazandırdı. İşçi birey olarak partinin içinde yaşıyor, parti ise işçinin günlük alışkanlıklarına sızıyordu. Alman işçisinin düşünceleri, tepkileri ve davranışları kişiliğinin bu kollektivite ile bütünleşmesinin sonucunda ortaya çıkıyordu.* 8

Bu yeni evren veya karşı toplum, Alman sosyal demokrasisinin gelenekleri, adetleri veya töreleriyle beraber işçi sınıfına politik bir tavırdan ve düşünce

tarzından fazlasını sunuyordu: Farklı bir çerçeve, farklı bir yaşama ve duyma biçimi. Bundan dolayıdır ki Rosa Luksemburg, sosyal demokrat partiyi tanımlarken şunu söyleyebiliyor: "Sosyal demokrat parti işçi sınıfının örgütlerine bağlanmış değildir, o işçi sınıfı hareketinin kendisidir."9

İşte savaş öncesi Alman sosyal demokrasisinin genel görünümü. Şimdi bizi esas ilgilendiren konuya, yani partinin iç işleyişine, bürokratlaşmasına ve nasıl olup da böyle bir mekanizmadan savaşın patlak vermesiyle birlikte kendi burjuvazisi yanında saf tutan bir aygıta dönüştüğüne bakalım. Gerçekten de 1920'den 1932'ye kadar 12 yıl süreyle hemen hemen hiç kesintisiz Prusya hükümetinin başında yer alan (ve prusya devleti de Berlin dahil Almanya nüfusunun üçte ikisini oluşturuyordu) bu partinin iyi eğitilmiş ve güçlü silahlarla donatılmış bir polis kuvvetinin kontrolünü elinde bulundurması ve dolayısıyla burjuva devlet organlarıyla giderek kaynaşan bir işçi reformizminden emperyalist büyük sermayenin işçi hareketi içindeki bir 'truva atı' haline nasıl dönüştüğünü görelim.

Max Weber ve Robert Michels gibi burjuva sosyologlarla Charles Andler gibi Fransız sosyalistleri SPD' nin dönüşümünü açıklarken oldukça şematik bir tablo sundular. Onlara göre revizyonizmin SPD saflarındaki zaferi, son derece tutucu, aygıtına sımsıkı bağlı olması ve sonuçta da mücadele edip dönüştürmek istediği Alman toplumuyla bütünleşmiş olmasında yatmaktaydı. Bu eleştiride kuşkusuz kısmi bir gerçeklik payı var. Gerçekten de SPD' nin yürütme kurulu, yani *Parteivostand*, pratik olarak her türlü kontrolün dışında bulunan profesyonellerden oluşuyordu. Partinin yerel ve bölgesel sekreterlerini saptayıp atayan onlardı. Partide son derece katı bir disiplin mevcuttu. Kitle örgütlerindeki parti temsilcileri veya seçilmiş partililer 'sosyal demokrat fraksiyonlar' olarak yürütme kurulunun profesyonellerinin sıkı denetimi altındaydılar. Aynı şekilde seçimlerde adayları saptayan, diğer profesyonellerin parti kademelerinde yükselmelerini düzenleyen, partili gazetecilerin, memurların, teknisyenlerin ve eğitmenlerin yerlerini değiştiren ve seçim kampanyalarını aske-

ri tatbikatları yönetir gibi yürütenler hep onlardı.

İşte örgütün bu aşırı merkezileşmesi ve parti içinde katı bir disiplinin hüküm sürüyor olması Michels'e göre 1906 ' dan itibaren partinin ideolojisine tutuculuğun damgasını vurmasının açıklaması. İşin ilginç tarafı tam da bu çizgiler Lenin' in gözünde Alman sosyal demokrasisini devrimci bir sosyal demokrasi modeli haline getirmektedir. Bebel ve onun kuşağının militanları bolşeviklerin gözünde, kendilerinin de hedefledikleri ama henüz ulaşamadıkları bir örgütlülük evresini temsil etmektedirler, şöyle ki Profesyonel bir genelkurmay tarafından kararlı bir biçimde yönetilen bir işçiler ordusunu kucaklayan merkezileşmiş ve disiplinli bir kitle partisi. Bu açıdan bakıldığında işleyişini yakından tanıma şansına sahip olmuş az sayıda Rus siyasi mültecisinin gözünde hayranlık uyandıran bir aygıttı sosyal demokrat parti.

Bu sosyologların, özellikle de Robert Michels' in değerlendirmesini tartışırken Carl Schorske şu hatırlatmayı yapıyor

> *Bürokrasinin üzerinde yükseldiği hedefler -ve içinde bulunduğu koşullar -onun tutuculuğa yönelmesinde parti görevlilerinin birer profesyonel olması basit olgusundan çok daha önemli rol oynamıştır.* 10

Rus işçi sınıfı içinde sosyal demokrat örgütlenmeyi ve bilinci yerleştirmek için mücadele eden bolşevik hizbin mimarı profesyonel devrimciler, bunu, öyle baskı ve illegalite koşulları altında yürütmek zorunda kaldılar ki Çarlık toplumuyla bütünleşmelerine ve ona uyum sağlamaya yönelebilmek ayrıcalığına dahi sahip olamadılar. Söz gelimi Rus devrimcilerinin ayakları üzerine oturttukları en küçük bir sendika bile az çok dişe dokunur bir örgütlülük kazandığında derhal kapatılıyordu. Varolan bu koşullar nedeniyle, Rus sosyal demokratları, örgütlerini güçlü bir şekilde merkezileştirirken genel propagandalarının ön planına yerleştirdikleri devrimci hedeflerini -ki bu hedef Almanya' dakinden daha uzaktaydı- korudular ve günlük pratiklerinde hiçbir tutucu öğeye gereksinim duymadılar. Onların tam tersine, ilkesel olarak uzun vadeli

devrimci hedeflerini reddetmemekle birlikte bütün bir 1890-1909 döneminde Alman sosyal demokrasisi bütünüyle daha 'mükemmel' bir seçim politikası sürdürerek oylarını ve milletvekillerini arttırmayı kendine hedef seçti. Bu amacına bağlı olarak göreli bir *toplumsal durgunluk* ve işçi hareketinin geri çekilmesine tekabül eden bir dönemde (1906-1909) ılımlı varsaydığı seçmenleri ürkütmemek için kendi içindeki radikal sol kanatla iç çatışmalara girmeyip işçi sınıfının en yoksul kesimlerinin de taleplerini dizginleyerek demokrat küçük burjuvazinin ve işçi sınıfının en tutucu tabakalarının oylarını almaya yöneldi. Artık Bernstein'ın revizyonizmi ile sendikal yöneticilerin reformizmi sürekli ve barışçıl bir ilerlemenin iyimser ideolojisini besleyen ekonomik bir konjonktürde kök salmaya başlamıştı.

19. yüzyılın son yılları ile 20. yüzyılın başlarına (1909 yılına) kadar geçen süre içerisinde Almanya muazzam bir ekonomik gelişmeye tanık oldu. Kapitalizmin eşitsiz ve bileşik gelişme yasası gereği, bu ekonomi, çok kısa bir süre zarfında İngiliz ve Amerikan ekonomileri ile boy ölçüşebilecek bir düzeye ulaştı. Her ne kadar ekonomisinin gelişiminin geçikmiş niteliği, ona, Fransa veya İngiltere gibi büyük bir sömürge imparatorluğu oluşturma fırsatı sunmadıysa da kapitalizmin emperyalist evresinin incelenmesi açısından tipik bir örnek oluşturdu. Bu yıllarda Almanya'nın dış ticaret hacmi Fransa' nınkinin iki katına, İngiltere' ninkinin ise % 85'ine varmış bulunuyordu. Nitekim 1909 yılına varıldığında tüm dünya ile ticari ilişkiler kurmuştu ve iç pazarının bundan böyle tüketemeyeceği bir üretimi dış pazarlara ulaştırabilmenin arayışı içindeydi. Alman ekonomisinin bu büyük gelişimi 1909 yılına kadar sürdü. Kitlelerin sürekli olarak yükselen genel yaşam düzeyi bu tarihten itibaren göreli olarak düşmeye başladı. Ancak geçen bu süre içinde bir 'vasıflı işçiler' tabakası oluşmuş bulunuyordu. Bu tabaka her ne kadar emperyalist sömürüden aldığı pay nedeniyle tutucu bir eğilimi temsil etmekteyse de, aslında çelişkili bir karaktere sahipti. Çünkü partinin sosyalist örgütleyicileriyle eğitimcilerinin çoğunluğu bu işçiler arasından dev-

şiriliyordu.

Partinin Berlin bölgesinin 1907 yılında yayınlanmış bulunan istatistiklerini veri alan Zinovyev, liderliğin 1914 yılındaki 'ihanet' inin ve partinin doğasındaki değişikliğin açıklamasını *a posteriori* yapabilmek için çok ciddi bir çalışmaya girişti.[11] Zinovyev bu incelemesinde partinin üyelerinin % 9,8' ini kendilerine 'bağımsız emekçiler' denilen ücretli olmayanların oluşturduğunu belirtiyor. Bunlar ise, lokanta veya taverna sahipleri, berberler, zanaatkârlar, tüccarlar ve hatta küçük sanayicilerdi. Bu küçük burjuva unsurların önemi sanıldığından fazlaydı, zira parti liderliğinin seçim politikası esas olarak bu müşterilerin kazanılmasına yönelik bir dil kullanmaya başlamıştı. Buna karşılık parti militanlarının sadece % 14,9' u istatistiklere göre 'düz işçilerden' oluşmaktaydı. Dolayısıyla bunlar aslında vasıfsız işçilerdi ve Alman işçi sınıfının çoğunluğunu temsil etmekteydiler. Partinin üyelerinin ezici çoğunluğunu ise ayrıcalıklı işçiler, başka bir deyişle 'vasıflı işçiler' meydana getiriyordu. Zinovyev, bunları 'işçi aristokrasisi olarak niteledi. Esas olarak bu 'işçi aristokrasisi' içinden çıkan ve oranlandığında onun çok ufak bir bölümünü oluşturan bir diğer kesim de vardı. Zinovyev, kendilerini fazla göstermememeye çalışan bu kişilerin açıkça tanımlanmış çıkarlara sahip olduklarını ve 'işçi bürokrasisi'ni oluşturduklarını belirtiyordu. Örgüt içindeki profesyonel personel bu birkaç bin kişilik ayrıcaklıklı görevliden oluşuyordu. Her türlü yetki bunların elindeydi, yükselme hakkına sahip olanlar onlardı, örgütün basını, parası ve kitle örgütleri bunların elindeydi. Ona göre 'barışa ve düzene' özlemleri de partinin politikasının giderek daha tutucu bir nitelik kazanmasına yol açıyordu. Bu incelemeden sonuç olarak şu çıkarsamayı yaptı Zinovyev Bu kastın üyeleri gerçekte proletaryanın saflarında burjuvazinin özel görevlileri rolünü üstlenmiş durumdalar.

Farklı bir biçimde formüle edilmiş de olsa, Schorske, tutuculuk salgısının mekanizmasını irdeleyen araştırmasında Zinovyev'inkiyle çakışan bir çözümlemeye ve sonuçlara varırken şöyle yazıyordu

Parti görevlisinin örgüt içinde herşeyden önce aradığı

özellik barış ve birlikti (. .) ve bu onu eleştiri ile değişikliğin doğal rakibi haline getiriyordu. Ve sonuç olarak değişime ilişkin her türlü baskı giderek daha sert bir biçimde sürekli olarak soldan geldiğinden, o da kendini hep daha sağda buluyordu. [12]

Schorske' ye göre bu durum kendisini partinin iç işlevinde ve özellikle kongre hazırlıklarında daha hissedilir bir biçimde gösteriyordu. Kongrelerde büyük kentlerin radikal işçilerinin temsilcileri olan delegeler daha az proleter ve devrimci olan bölgelerin gönderdikleri delegeler arasında boğulup kalıyordu. Örneğin 1911 yılında yapılan Wurtemberg Land' ının kongresinde Stuttgart örgütünün özellikle işçilerden oluşan 8659 üyesini temsilen 43 delege tespit edilirken küçük yerleşimlerin ve köylerin parti örgütlerinin 723 üyesi toplam 49 delege ile temsil ediliyordu. [13] Aynı Land' da 1912 yılında toplanan kongrede ise Stuttgart'ın ve Cannstadt' ın 17 bin militanı 90 kadar delegeyle temsil edilirken proleter olmayan merkezlerden çıkan 5 bin kadar üyeyi toplam 224 delege temsil etmekteydi. Görüldüğü gibi, partinin yürütme kurulu, bilinçli bir tercihle işçi merkezlerinin yerel örgütlerine baskı yapmak amacıyla yönetici sınıfların ve devletin baskısına çok daha açık olan yarı kırsal kesimin örgütlerinin delegelerinin kongrelerde her zaman çoğunluğu oluşturması politikasını güdüyordu. Partinin en üst organını meydana getiren ulusal kongrede ise büyük sanayi kentlerinin her 5 bin 700 üyesine karşılık olarak 1 delegelik verilirken, bu oran küçük yerleşim birimleri için her 57 üyeye karşılık 1 delegelik şeklinde saptanıyordu. Sonuç olarak sanayi proletaryası partinin karar organlarında gücüyle orantılı temsil edilmek bir yana neredeyse hiç temsil edilmiyordu.

Alman sosyal demokrasisinin bürokratlaşması tarihinde kuşkusuz en önemli kişi *Friedrich Ebert*' tir. 1906 yılında parti sekreterliğine getirilen Ebert, Bebel'in ölümünden sonra 1913'te parti başkanı oldu. Genç yaşta parti militanı bir işçi olan Ebert örgütleyici nitelikleriyle tanındı. 1900 yılında profesyonel olarak Bremen parti sekretaryası üyeleri arasındaydı. Merkezi sekre-

taryaya seçilmesiyle birlikte modern örgütlenme yöntemlerinin şampiyonu oldu. Tozlu parti lokallerine telefonları, stenoları, daktiloları o yerleştirdi.Aygıtın gerçek mimarı oydu. Revizyonistlerin en güvendikleri kişi de oydu. 1911' deki kongrede Bebel tarafından desteklenen Haase' ye karşı adaylığını koydu ve kaybetti.[14] İki yıl sonra ise kazandı. SDP' nin bir diğer yöneticisi eski bir matbaa işçisi olan *Philip Scheidemann'* dı. Büyük tartışmaların uzağında kalmış olmasına rağmen Ebert'in güçlü bir yandaşıydı. Bir başka isim de kuşkusuz *Otto Braun* ' du. İşçi kökenli bir parti gazetecisiydi. Soldan sağa süratle çark edenler arasında yer alıyordu. O da yürütme kurulundaydı. Yürütme kurulunun bir diğer ünlüsü de eski bir oduncu olan *Gustav Noske* 'ydi. Geleneksel 'proleter enternasyonalizmi'ne şiddetle karşı olan Noske, Reichstag'da sosyalistlerin 'vatansız serseriler' olmadıklarını ilan ettiken sonra burjuva partilerinin milletvekillerine, Alman proleterleri arasında, onların gerçek birer Alman askeri olmaları doğrultusunda çalışma yapmaları önerisinde bulundu. İleride Rosa Luxemburg'la Karl Liebknecht' in katilleri olacak bu kişiler aslında artık SPD'nin gerçek liderliğini oluşturuyorlardı. Sanıldığının tersine partinin yöneticileri savaşla birlikte artık Kautsky, Hilferding ve hatta Bernstein bile değil, bunlardı. SPD'nin sağ kanadı partinin bütün iplerini elinde tutuyordu. O kadar ki, merkezci kanadın sağını temsil eden Kautsky ile Hilferding ve daha sağdaki Bernstein bile 1915' te bu politikacılara karşı Luxemburg, Liebcknecht gibi sollar, Haase ve Ledebour gibi merkezcilerle birlikte SPD'den ayrılıp Bağımsız Sosyal Demokrat Parti (USPD) ye katıldılar.[15] Her ne kadar Kautsky daha sonra kendilerinin USPD'ye katılmalarının gerekçesini parti içindeki *Spartakistler*in ağırlıklarını dengelemek amacıyla girişilmiş bir çaba olarak açıkladıysa da, aslında onlar-bile savaşın başlamasıyla birlikte yürütülen politikada bazı değişiklikler yapılmasını -tabii savaşın niteliği konusunda bir özeleştiri yapmaksızın- düşünmeye başlamışlardı.

Özetlersek, 1870'li yıllarda devrimci bir işçi partisi olarak inşa edilen küçük Alman Sosyal Demokrat Parti-

si, aradan geçen kırk yıl içerisinde muazzam bir gelişme göstermiş, 1890'lı yılların sonunda içinde ortaya çıkan revizyonist eğilimlere rağmen en azından 1914 yılına kadar marksist olarak niteleyebileceğimiz bir evre geçirmiş, ancak bu evrenin son dönemi olan 1909- 1914 yılları arasında burjuva toplumuyla giderek kaynaşan bir işçi reformizmine evrilmiştir. Tarihindeki en kritik an olan 1914 yılı ile beraber ve özellikle birinci emperyalist savaşın sonuçlanmasından sonra ise emperyalist büyük sermayenin işçi hareketi içindeki bir ' truva atı' niteliğine bürünen *bir işçi partisi* haline gelerek bu niteliğini günümüze kadar pekiştirerek sürdürmüştür.

Sosyal demokrasinin tarihsel evrimindeki dönüm noktasını böylece saptadıktan sonra, şimdi, kısaca da olsa burjuva partisi/işçi partisi ayırımına değineceğim. Bu ayırımın vurgulanması devrimci Marksizm açısından hayati bir önem taşımaktadır, çünkü bütün bir sınıf mücadelesi taktikleri bunun tartışmaya yer bırakmayacak kesinlikte yapılmasını zorunlu kılar. Eğer hangi partinin burjuva hangi partinin işçi partisi olduğu konusunda açık bir yargıya varılmazsa işçi sınıfının öncüsünün her türlü burjuva, küçük-burjuva akımın veya politikanın peşinden sürüklenmesi - *geleneksel sol*' un ulusal ve uluslararası tarihi bu durumun en çarpıcı örneğidir - kaçınılmaz olacaktır.

İşçi partisi/ burjuva partisi

Alman sosyal demokrasisi geçmişte nasıl uluslararası sosyalist hareketin başlıca çekim alanını oluşturmuşsa, bugün de aynı ölçüde olmasa bile bu kez dünya sosyal demokrat/sosyalist partileri için benzer bir işlevi yerine getiren merkez olma niteliğini koruyor. Bu partinin yukarıda özetlemeye çalıştığım iç yapısı ve örgütlenme tarzı - kuşkusuz aynı zamanda programatik yaklaşımları tüm dünya sosyal demokrat hareketine örnek olmaya devam ediyor. Alman sosyal demokrat partisinin tarihsel evrimi bağlamında ele almaya çalıştığım metropol ülkeler sosyal demokrasisi hala birer 'işçi partisi' olma niteliklerini taşımaya devam ediy-

orlar. Bana göre bir partiye 'işçi partisi' olma niteliğini kazandıran *temel unsur* o partinin *sosyolojik* yapısında yatıyor. Yani partinin üyelerinin, kadrolarının veya militanlarının ağırlıklı olarak işçi sınıfından veya genel olarak *ücretlilerden* oluşması. Tüm metropol ülkeler sosyal demokrat partileri sosyolojik olarak birer işçi partisidir. Kuşkusuz işçi sınıfının da toplumdaki diğer sınıflar gibi homojen olmaması nedeniyle bu partilerde özellikle 'işçi aristokrasisi' çok önemli bir rol üstlenmiş durumdadır. Ama sonuç itibariyle bu aristokrasi bile bizzat *işçi sınıfının* içinden doğmakta, emperyalist sömürüden pay alsa da işçi sınıfının bir kesimini temsil etmektedir. Burjuva partilerine gelince Bunlar zaman zaman işçi sınıfının büyük bir bölümünün oylarını seçimlerde kendi bünyelerinde toplasalar bile tarihin hiçbir döneminde *üyelerini* işçi sınıfından sağlamamışlardır, sağlayamazlar da. Bu çok önemli farklılık burjuva partisi ile işçi partisini birbirinden ayırmanın tayin edici özelliğidir. Bana kalırsa bu ayırımı göz önüne sermeye çalışan diğer tüm etkenler esasında bu özelliğin birer türevidir ve bu temel unsurdan bağımsız olarak ele alındıklarında sosyal demokrat bir partinin aynı zamanda bir işçi partisi olması gerekliliğini kanıtlayabilmenin ölçütlerini sunamazlar. Söz gelimi bu partilerin programı veya uluslararası bir örgüt olarak Sosyalist Enternasyonal'e bağımlılıkları onları birer *işçi partisi* yapmaya yeterli değildir. Nitekim metropol ülkeler sosyal demokrat partilerinden program düzeyinde çok daha radikal talepler ileri sürebilen —işçi sınıfı için bile!— Radikal veya Popülist partiler veya akımlar tarihte çok sık görülmüştür. Aynı şekilde bir partinin sosyal demokrat veya işçi partisi olabilmesinin koşullarından biri olarak uluslararası bir örgüte bağlılığı - hele de bu örgüt Sosyalist Enternasoynal ise ! - kanımca gösterilemez. Tipik bir örnek olarak anayım Şili Sosyalist Partisi tarihinin hiçbir döneminde *Sosyalist Enternasyonal'* e katılmamakla birlikte her zaman bir işçi partisi olma niteliğini koruduğu gibi 1973 darbesi öncesindeki politik konumuyla da Şili Komünist Partisi'nden daha solda yer alabildi.

Son olarak şunu söyleyeyim: Devrimci Marksist

yazında tüm sosyal demokrat partiler *burjuva işçi partileri* olarak nitelenirler. Ancak, "bu terimin anlamı da, bu partilerin hem burjuva, hem işçi partileri olduğu değildir. İşçi partileri arasında burjuva düzeninden kopamayan partiler olduklarıdır."[16]

Burjuva demokrasisi emperyalist demokrasi demektir

Son zamanlarda Türkiye sosyalist hareketine bayağı bir *demokrasi* edebiyatı hakim olmaya başladı. Her ne kadar 'geleneksel sol' bu edebiyatı evrensel ölçekte 1935' lerden itibaren sürekli olarak kullandı ve Türkiye sosyalist hareketi de bu gelişimin içinde harmanlandıysa da, günümüzde ulaşmış olduğu düzey geçmişi bile fersah fersah geride bırakıyor. Kuşkusuz bunda, ardarda uğranılan yenilgilerin, peşpeşe gelen askeri darbelerin ve bunlara 'burjuva' bir tepki olarak gelişen *sivil toplumculuğun* önemli bir katkısı olduğu yadsınamaz. Gene de bütün bu gelişmeler sınıf pusulasını hepten yitirmenin gerekçeleri olamaz. Bu demokrasi (yani burjuva demokrasisi) edebiyatına katılan tüm akımlarla uzlaşmaz bir mücadele yürütmek Devrimci Marksizmin temel görevi olmaya devam ediyor.

Nedir bu burjuva demokrasisi? Hangisinden söz ediliyor? 19. yüzyıldakinden mi? O zaman söyleyelim, işçilere ve kadınlara oy hakkı vermeyen yasal sendikaların kurulmasına şiddetle karşı çıkan o demokrasidir. Yoksa günümüzdeki burjuva demokrasisi mi anılmak istenen? Unutmayalım ki bu da herşeyden önce bir *emperyalist demokrasidir*. Burjuvazinin ideologları her zaman *genel olarak* demokrasiden söz ederek, onu, sürekli bir biçimde *genel olarak* diktatörlüğün karşısına yerleştirdiler. Onlar, emperyalist bir ülkenin 'demokratik' olarak nitelenen içrejimini ön plana çıkarıp, bunu, bir işçi devletinin veya geri bir ülkenin rejimiyle kıyaslamanın yolunu seçiyorlar. Burjuva partileriyle sosyal demokrat işçi partilerinin *sosyal emperyalist* liderlikleri bu akıl yürütmelerini haklı çıkarmak için her türlü şarlatanlığı yapıyorlar. Onlara göre Fran-

sa'dan bağımsızlığını elde etmek için mücadele eden Kanak'ların kuracakları rejim gerici, feodal ve barbar olacaktır, oysa ki Fransa'da uygar ve demokratik bir rejim mevcuttur, dolayısıyla tercih edilmesi gereken Fransız emperyalizmidir. Başka bir örnek, gene Fransız rejimiyle Arap milliyetçiliği kıyaslandığında ortaya çıkıyor : Çad'da yerleştirilmek istenen rejim Fransız demokrasisinden geri olacaktır, dolayısıyla desteklenmemelidir. Amerikan burjuvazisinin ideologları aynı şeyi zamanında ABD demokrasisi ile Peron 'faşizmi'ni kıyasladıklarında yaptılar.

İşte bu düşünce sisteminin temelleri, yanlış olduğu gibi, emperyalizm yanlısıdır da. Herşeyden önce ulusal bir rejimle emperyalizm kıyaslanamaz, çünkü bizzat emperyalizm ulusal değil *uluslararası* bir rejimdir. ABD'nin emperyalist rejimi sadece ABD'de varolan dahili rejimle tanımlanamaz. Çünkü ABD'·deki bu rejim ABD emperyalizminin dünya çapındaki evrensel rejiminin sadece ayrıcalıklı bir bölümünü oluşturur. Şili, Uruguay, Güney Afrika ve benzeri rejimler ABD burjuva demokrasisinin bir parçasıdır. Yani emperyalist demokrasinin bir parçası. İşte burjuva demokrasisi bir emperyalist demokrasi olarak görüldüğünde -ki böyle görülmek zorundadır Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti gibi işçi devletlerinin açıkça çok gerisindedir. Ayrıca bizzat metropol ülkelerinin proletaryasının demokratik haklarına ilişkin de söylenecek çok söz var : Fransa' daki Cezayirli ve Portekizli işçilerin, ABD' deki 'chicano'ların, Federal Almanya'daki Türk İşçilerin, milyonlarca işsizin, düşük sendikalılık oranının, azınlıklar ve milliyetler üzerindeki baskının vs. nin durumu ortada.

Emperyalist ülkelerdeki burjuva demokrasisinden 'gıpta' ile söz ederken herşeyden önce bu demokrasilerin sömürgeci niteliği vurgulanmak zorundadır. Bu yapılmadığı takdirde bir 'burjuva demokrasisi' yutturmacası her durdumda işçi sınıfının mücadelesinin önüne yıkılması olanaksız bir engel olarak dikilmeye devam edecektir. Burjuva demokrasisine ya da emperyalist demokrasiye karşı yürütülecek mücadelede emperyalizmin baskıcı ve totaliter niteliği çok açık bir

biçimde sergilenmelidir. Bu ise bizzat emperyalist ülkede ezilen ulusların ve yarı-sömürgelerin haklarını ödünsüz savunmaktan geçer. Bu yolda atılacak adımlar burjuva-demokratik önyargıların köklerinin kurutulması mücadelesinin, dolayısıyla sosyal demokrasiye, Avrupa komünizmine, stalinist ve reformist bürokrasilere karşı yürütülecek mücadelenin en etkin biçimleri olmak durumundadır. Bu işlevsel ve kitleleri harekete geçirici yol, bu kitlelerin gözünde emperyalist demokrasinin maskesinin indirilmesinin de tek yoludur. Emperyalizmin hiçbir zaman kabule yanaşmayacağı burjuva demokrasisinin en ileri talebinin, yani ulusların kendi kaderlerini tayin hakkının, sistemli bir şekilde savunulması ve bu savunmanın ilk elde bizzat emperyalist ülkenin içindeki ezilen ulusların haklarına bağlı olarak sürdürülmesi devrimci Marksist bir politikanın emperyalist demokrasiye karşı yürüteceği mücadelenin temel eksenini oluşturmalıdır.

Son olarak bu konuyla bağlantılı bir noktanın altını özellikle çizmek istiyorum. Emperyalist kapitalist ülkelerdeki burjuva demokrasisinin 'kalıcılığı' ve 'sürekliliği'nin kanıtı olarak proletaryanın o ülkelerdeki yüzyıllardır süren mücadelesinin elde etmiş olduğu değiştirilemez bir kazanım gibi gösterilmesi olgusu. Kuşkusuz böyle bir kazanım vardır, ama bu bile hiçbir mutlaklık taşımaz. Emperyalist sistem yıkılmadığı müddetçe metropol işçi sınıfı bile bir barbarlık rejimi olan faşizmi her zaman ensesinde hissetmeye devam edecektir. Geri kalmış kapitalist ülkelere gelince, artık kimse bu ülkelerde de demokratik haklar için yürütülmüş olan mücadelenin yeni başlamış olduğunu ve bu konuda bir geleneğin oluşmamış bulunduğunu herhalde iddia etmeye cesaret edemez. Çarpıcı bir örnek olsun diye belirteyim: Şili'de uzun yıllar işçi sınıfının ve yoksul halkın mücadelesiyle elde edilmiş olan kazanımlar, en az 40 yıllık bir süre için tesis edilmiş olan 'burjuva demokrasisi' geleneğinin bir kalemde silinmesine ve yakın çağın en kanlı rejimlerinden biri olan Pinochet iktidarına engel olamamıştır.

Burjuva demokrasisi Türkiye' de olabilir mi ?

Yukarıdaki bölümde anlattıklarımdan, yani burjuva demokrasisinin aslında bir emperyalist demokrasi olduğu vurgusundan kalkarak 'burjuva- demokratik' bir rejimle burjuva diktatörlüğünün çok daha baskıcı diğer biçimleri arasında bir fark gözetmenin önemsiz olduğu türünden bir sonuç çıkartılması yanlış olur. Kuşkusuz burjuva diktatörlüğünün tüm biçimleri arasında (burjuva demokrasisi, askeri diktatörlük, bonapartizm, faşizm veya bütün bu biçimlerin birbirleriyle kesin sınırları çizilemeyecek olan 'ara' veya ' geçiş 'dönemleri) burjuva demokrasisi işçi sınıfının sosyalizm mücadelesini en uygun koşullarda ve olanaklarla sürdürebileceği bir rejimdir. Dolayısıyla esas üzerinde durmak istediğim konu 'burjuva demokrasisi' nin işçi sınıfı için varılması zorunlu bir *hedef* olmaması gerektiğini belirtmekti. Çünkü *sürekli devrim* anlayışının özü de burada yatıyor. Şimdi Troçki'den yapacağım alıntıyla sormuş bulunduğum soruyu yanıtlamaya çalışacağım.

> *"Demokrasi sadece büyük patronların hakimiyetidir. Lundberg'in kitabında gösterdiği 60 ailenin ABD'ni yönettiğini anlamalıyız. Fakat nasıl yönetiyorlar? Bu güne kadar demokratik yöntemlerle. Onlar, orta sınıflar, küçük burjuvazi ve işçiler tarafından kuşatılmış küçük bir azınlıktırlar. Onlar bu toplum içerisindeki orta sınıfları bu topluma ortak etme olasılığına sahip olmalıdırlar. Orta sınıflar ümitsizliğe düşmemelidirler. Aynı şey işçiler için de doğrudur; en azından işçilerin en üst tabakası için. Eğer üst tabaka karşı ise alt tabakaların devrimci olasılıklarını kırabilirler, demokrasiyi işletmenin tek yolu da budur.*
>
> *Demokratik rejim bir ülkeyi yönetmenin en aristokratik yoludur. Ancak zengin bir ulus için mümkündür. Her Britanyalı demokrat sömürgelerde çalışan dokuz ya da on köleye sahiptir. Antik Yunan toplumu kölecilige dayalı bir demokrasi idi. Bu anlamda aynı şey Brintaya, Hollanda, Fransa, Belçika, demokrasileri için de söylenebilir. ABD doğrudan sömürgelere sahip değilse bile Latin Amerika ve bütün Dünya ABD için bir nevi sömürgedir, üstelik feodal bir geleneği olmayan ekonomik gelişmesi ve en zen-*

gin kitaya sahip olması da söz konusudur." [17]

Şimdi buradan kalkarak Türkiye' de bir burjuva demokrasisinin yerleşebilme olasılığına vereceğim yanıt açıktır ki 'hayır' olacaktır. Ancak bu kategorik bir 'hayır' değildir. Nedenine gelince : Bilindiği gibi bazı geri kalmış, kapitalist ülkede *çokuluslu*luk faktörü ülkenin bütünlüğünün korunması açısından burjuva demokrasisini olmazsa olmaz bir ön koşul olarak dayatabiliyor. Bu durumun klasik örneği olarak Hindistan'ı gösterebiliriz. Gerçekten de Hindistan'da 'burjuva demokrasisi' yüzlerce ulusu veya ulusal azınlığı bağrında taşıyan bu ülke için kesinlikle bir lüks değil, tam tersine burjuva diktatörlüğünün diğer hiçbir biçimine izin veremeyecek bir zorunluluktur. Birbirlerine pamuk ipliği ile bağlı bu ulus ve ulusal azınlıkların oluşturdukları Hindistan devleti 'burjuva demokrasisi' inden bir an için bile vaz geçse kısa sürede atomlarına ayrılma tehlikesiyle yüzyüze gelir. Aynı ölçekte olmasa bile Frankocu diktatörlüğün İspanya'da yumuşak bir biçimde ' burjuva demokrasisi'ne evrilebilmiş olmasının altında belki daha önemli faktörlerle birlikte bu gerekçe de yatabilmiştir. Türkiye' de de benzer bir durum söz konusu olabilir. Ancak bu reformistlerin sandığı gibi ulusal sorunun *varlığı* nedeniyle değil (SP ve TBKP programları bu çağrışımı kolaylıkla yaptırıyor) ulusal mücadelenin *yükselmesi* durumunda gündeme gelebilecek bir olasılık olarak gözüküyor. Daha açık bir ifadeyle, işçi sınıfının mobilizasyonu ve ulusal mücadelenin yükselmesi durumlarında bir 'burjuva demokrasisi', hareketin hızını yitirip engellenmesi için ön plana çıkarılabilir. Ve kuşkusuz bu türden bir ara durum hareketin zayıflaması ile birlikte daha önceki baskıcı dönemlerin üstelik daha katmerlisine dönmenin bir aracı olarak kullanılacaktır. Reformistlerin 'burjuva demokrasisi' programlarının yaratacağı tehlikenin çapı bu açıdan bakıldığında daha açık görülebilir.

Bir ülkede 'burjuva demokrasisi'nin ortaya çıkabilmesi için azımsanmayacak ölçüde bir kitlesellik kazanmış sosyal demokrat işçi partilerine, bürokratik işçi partilerine, güçlü işçi sendikalarına veya en azından işçi ve köylü kitleleri ile yakın bağları olan popülist

partilere gereksinim olduğu açıktır. Kitlelerin mücadelesini kontrol altında tutabilme aygıtları olarak görevlenen bu partiler var olmadığında 'burjuva demokrasisi'nin de maddi temeli olamaz. Bu açıdan bakıldığında İnönü'nün veya Ecevit'in, kendi partilerinin güçlenmemesi halinde ülkede 'demokrasi'nin rayına oturamayacağını ifade etmeleri çok doğrudur. Rejimin geleceği ile ilgili benzer kaygıları ifade eden SP ile TBKP'nin tavırları da bir 'iç tutarlılığa' sahiptir. Onlar da, " bu ne biçim demokrasi ki bizim partilerimize yaşam hakkı tanımıyor?" demektedirler. Çok doğru! Ama soruyu böyle sormak bile aslında başka bir gerçeği ortaya çıkarıyor: Onların reformistlikleri. Gene bir yanlış anlaşılmaya meydan vermemek için bu noktayı biraz daha açmak istiyorum. Kuşkusuz bir 'burjuva demokrasisi'nde reformist işçi partilerinin yanısıra devrimci işçi partilerine de yasallık tanınabilir. Ancak ikisi arasındaki ayırdedici fark şudur: Bir 'burjuva demokrasisi' reformist işçi partilerine sadece yasallık tanımakla yetinmez, aynı zamanda onların kitleselleşmelerine fazla ses çıkarmaz. Bu durum burjuvazinin günlük çıkarlarıyla çelişmekle birlikte, onun, uzun vadeli sınıf çıkarlarıyla uyuştuğundan bir anlamda gereklidir de. Ancak devrimci bir işçi partisinin kitleselleşmesi burjuvazinin hiçbir şekilde kabullenebileceği bir durum değildir. Üstelik bu durum burjuvazinin 'niyetleri' ile de açıklanamaz. Çünkü devrimci bir işçi partisi kitleselleştiği ölçüde 'burjuva demokrasisi' ile kaçınılmaz bir çatışmaya girmek durumundadır. Tarihte kitlesel etkinlik kazanmış devrimci işçi partilerine ilişkin olarak üç büyük örnek verilebilir. Bunlar sırasıyla 1917 yılı Şubat-Ekim ayları arası Bolşevik partisi, 1918-1923 yılları arası Spartakistler(KDP) ve en nihayet 1920-1926 yılları arası İtalyan Komünist Partisi (İKP) dir. Bu her üç parti de sonuç itibariyle 'burjuva demokrasisi' ile kesin hesaplaşmaya girişmişlerdir. Özetlersek, kitlesel bir devrimci işçi partisi 'burjuva demokrasisi' ile uzun süre uyum gösteremez. Dolayısıyla onun meşruluğu en gelişkin bir burjuva demokrasisinin bile gerek şartı değildir. Dünyada şu anda varolan 'burjuva demokrasi'lerinde yasal faaliyet sürdüren dev-

rimci işçi partileriveya grupları kapitalist sistemi tehdit edecek kitlesel etkinliğe uluşamamış durumda olduklarından yasa dışına itilmemektedirler.

Türkiye'de 'sosyal demokrasi'

Yazımın başında uluslararası sosyal demokrasiyi incelerken, bu partileri birer burjuva *işçi partisi* olarak nitelemiştim. Bu nitetelemeye dayanak olarak da, bunların sosyolojik yapıları itibariyle birer işçi partisi olduğunu belirtmiştim. Gene Türkiye'de 1963 -71 yılları arasında faaliyet gösteren TİP[18] hariç hiçbir partinin az da olsa kitlesel bir etkinlik kazanmış bir işçi partisi haline gelmediğini vurgulamıştım. Bu açıdan değerlendirildiğinde ne CHP ne de SHP/DSP birer işçi partisi değiller. Dolayısıyla 'sosyal demokrat' olarak adlandırılmaları da mümkün değildir. Bu temel saptamayı yaptıktan sonra bir işçi partisi olmayan CHP geleneğinin popülist olarak nitelenip nitelenemeyeceğini kısaca tartışmak istiyorum. Bilindiği gibi 'popülizm' teriminin kendisi ciddi bir muğlaklığı zaten taşıyor. Tarihte belli başlı iki tipine tanık olundu Biri Rus, diğeri Latin Amerika popülizmi. Rus popülizmi, kökleri Narodniklere uzanan ve daha sonra 'sosyalist devrimciler' le noktalanmış bir akım. Latin Amerika popülizminin ise popülizmin bu rus modeli ile çok az benzerlikleri var. Michael Löwy devrimci Marksist bir bakış açısıyla popülizmi şöyle tanımlıyor

> *Popülizm, ulusalcı bir ideoloji ile beslenen burjuva bir liderliğin kontrolü altındaki çoksınıflı bir harekettir. Bu çerçeve içerisinde popülizmin geçici bir tanımını şöyle yapabiliriz: Popülizm; tek şefin karizmatik liderliğinde, burjuva veya küçük-burjuva önderlik altında, geniş bir halk tabanı (işçi, köylü ve orta sınıflar) olan, çeşitli örgütlülük biçimlerindeki (parti, sendikalar, çeşitli dernekler, vs.) bir siyasi harekettir. Bir bütün olarak 'halkın' çıkarlarını temsil ettiğini ifade eden bu hareket, bir kez iktidara geldiğinde, sözümona sınıflar üstü bir politika yürüterek son tahlilde sermeyanin çıkarlarının hizmetine koşar (her ne kadar burjuvazinin bazı kesimleriyle ihtilafa düşse de). Aynı zamanda -eğer tabandan bir baskı söz konusu ise- sömürülen kitlelere ekonomik ve sosyal ödünler verebileceği, bazen de antiemperyalist tipte ted-*

birler, alabilir. Popülizme örnek olarak, Arjantin'de Peronizmi, Bolivya'da Vargıcılığı, Bolivya'daki Devrimci Ulusal Hareket'i (MNR'), Meksika'daki Kurumsal Devrimci Parti'yi (PRI), Dominik'teki Demokratik Devrimci Parti'yi (PRD), Kosta Rika'daki Ulusal Liberal Parti'yi (PLN), Jamaika'daki Halkçı Ulusal Parti'yi (PNP) gösterebiliriz. Bunlara kısa süreli birer askeri popülizm varyantı olarak Bolivya' daki Torres, Peru' daki Velasco ve Panama'daki Torrijos rejimlerini ekleyebiliriz.[19]

Bu tanımın temel yönlerine bağlı kaldığımız takdirde CHP'yi ve geleneğini popülist olarak nitelemek son derece zorlaşır. Çünkü herşeyden önce CHP ve onun sürmekte olan geleneği işçilerin ve köylülerin ciddi bir desteğini hiçbir zaman alamamıştır. Ecevit CHP'sinin 1973' teki çıkışı, onu popülizme biraz yaklaştırmışsa da, dünya ekonomik krizi böyle bir gelişmenin önünü kolaylıkla tıkamıştır.

Bunu böylece belirttikten sonra, SHP ile DSP'nin 'sosyal demokrat' bir partiye dönüşebilmeleri olasılığının zayıflığını da belirtmek gerekiyor. Daha önce yaptığımız tüm açıklamalardan geri bir kapitalist ülkede bunun çok *istisnai* dönemler dışında - görünürde böyle dönemler de pek gözükmüyor- gerçekleşemeyeceğini ifade etmiştik. Öte yandan bir an için bu istisnai dönemler etkenini dışlasak bile kendilerini 'sosyal demokrat ' olarak niteleyen bu partiler örgütsel yapılarını inşa ederlerken açıkça birer *işçi partisi* olmayı da hedeflemediklerini üzerine basa basa ifade etmektedirler. Dolayısıyla CHP olsun, SHP/DSP olsun, sonuç itibariyle soy *burjuva partisi* niteliklerini korumaktadırlar. Buna karşılık önümüzdeki dönemde çok ilginç bir gelişme SP ile TBKP veya bunların birlikte oluşturacakları bir parti için söz konusu olabilir. Gerçekten de bu partiler, gerek dayandıkları sosyal sınıflar (işçiler, ücretliler, küçük burjuvazi) ve gerekse programları itibariyle Türkiye'de bir sosyal demokrat boşluğu doldurmaya aday olarak çıkabilirler. Ancak onların önündeki engel de işçi mücadelesinin giderek sertleşebileceğinin ipuçlarının ortaya çıkması dolayısıyla sınıf uzlaşmacılıklarıyla yeterli müdahalede bulunabilme imkanları azalacaktır - ve tabii ekonomik

krizin sosyal demokrat bir partinin gelişmesine imkan tanıyamayacak düzeyde felaketli bir seyir izliyor olmasıdır.

Tam bu noktada devrimci bir işçi partisinin inşası kendini tüm yakıcılığıyla dayatmaktadır. Bu konuya ilişkin görüşlerimi *Sınıf Bilinci*' nin önümüzdeki sayılarında aktarmaya çalışacağım.

Sonuç

Yukarıda tüm yazı boyunca anlatmaya çalıştıklarımdan da kolayca anlaşılabileceği gibi Türkiye'de *sınıfa karşı sınıf* politikasının taktiklerinin yürürlüğe konmasını sağlayabilecek olan devrimci Marksizmin, ittifak yapabileceği sosyal demokrat bir parti bulunmuyor. Bu yüzden böyle bir politikanın taktiklerinin uygulama alanı olarak *sendikalar* çok daha önemli bir noktada yer almayı sürdürüyorlar. SHP ve DSP gibi partiler popülist niteliklere bile sahip olmayan soy burjuva partileridir. Kuşkusuz popülist partiler bile böyle bir politikanın muhatabı olmak durumunda değildirler. Çünkü onlar da sosyolojik yapıları itibariyle burjuva partileridir. Bunlarla bir cephe oluşturmak, bir seçim ittifakına girmek veya içlerinde faaliyet göstermek K.E.'in IV. Kongresinde tespit edilen "Taktikler Üzerine Tezler" [20] de açıkça belirtildiği gibi bağımsız sınıf politikasının dışına çıkmak demektir. Kaldı ki K.E.'in ilk dört kongresinde oybirliği ile kabul edilen ve devrimci Marksizmin de kararlı bir biçimde savunageldiği bu tezlerde bazı sosyal demokrat işçi partileriyle bile belirli durumlarda koalisyon yapılmasını yasaklayan bölümler vardır. İşçi partileriyle yapılacak ittifak, cephe veya koalisyonlarda herşey sınıf mücadelesinin olası gelişmelerine bağlı olarak her an yeniden düşünülmeli, değerlendirilmeli ve taktikler süratle yenilenebilmelidir. Bu konuda önceden hazırlanmış hiçbir reçete bulunmamakla birlikte K.E.'in tezlerine bağlı kalarak prensipte şu tip işçi hükümetlerine karşı çıkmak gerekir: a) Liberal işçi hükümetleri, b) Sosyal demokrat işçi hükümetleri. Bun-

lardan liberal işçi hükümetlerine en sıcak örnek olarak Fransa'daki Mitterrand -Rocard hükümeti gösterilebilir. 1981-86 yılları arasındaki Mauroy ve Fabius hükümetleri gibi Mitterrand-Rocard hükümeti de sınıf işbirlikçisi bir hükümettir. Bu hükümet, işçi kökenli bir partinin önderliğinde -sosyal demokrasi- tümüyle emperyalist burjuvazinin çıkarlarını savunan bir politika izleyerek burjuva güçlerle işbirliğini sürdürüyor. Bağrında Barre' cılar, Sol Radikallar Hareketi (MRG) gibi burjuva partileri ve hatta Fauroux gibi büyük patronlar yer alıyor. Bu hükümet1981-86 yılları sınıf işbirlikçisi hükümetin bile sağına kaymış durumda. Devrimciler Fransız Komünist Partisi (FKP)'nin yaptığı gibi böyle bir hükümeti dışarıdan bile desteklemeye kesinlikle yanaşmazlar. Sosyal demokrat işçi hükümetlerine gelince: Bunların en tipik örnekleri de 1979'a kadar İngiltere ve bir dizi Kuzey Avrupa sosyal demokrat hükümetidir.

Bu iki işçi hükümeti türü, devrimci işçi hükümetleri değil, burjuvazi ile karşı-devrimci işçi önderlerinin örtülü koalisyon hükümetleridir. Bu türden 'işçi hükümetlerine' burjuvazi, güçsüz düştüğü kritik dönemlerde proletaryayı devletin gerçek sınıf yapısı konusunda yanıltmak ya da satılmış işçi önderlerinin yardımıyla proletaryanın bir devrimci saldırısını saptırmak ve zaman kazanmak amacıyla tahammül eder. Devrimciler böyle hükümetlere katılamazlar, tersine bu sahte 'işçi hükümetleri'nin gerçek yüzünü yorulmaksızın kitlelere teşhir etmelidirler.[21]

Bununla birlikte devrimci Marksistler belirli somut konularda, sözgelimi bir askeri darbeye veya çeşitli burjuva hükümetlerinin işkence vs. gibi baskı yöntemleri uygulamalarına karşı bağlı bulunduğu kitlelerin eyleme geçmesini engellemeyen burjuva partileriyle veya kurumlarıyla (İnsan Hakları Dernekleri gibi) eylem birlikleri yapmaktan çekinmedikleri gibi, bu örgütlerle sınırları belirlenmiş konularda eylem birlikleri yapmaya önayak bile olabilirler. Bu gibi durumlarda oluşacak her türlü kitlesel seferberlik veya basit bir kampanya bile mücadeleye ivme kazandırabileceğinden kategorik olarak reddedilmesi sektarizme saplanmak anlamına gelir.

Notlar

1.Friedrich Engels, " Sozialismus İn Deutschland " , *Die Neue Zeit*, 1891-92, c. l, s. 586-87. Aktaran Pierre Broué, *La Révolution en Allemagne 1917-23*, Ed. de Minuit, s.13.
2. V.I. Lenin, *Toplu Eserler*, c. 9, s. 6l, fransızca baskısı.
3. *İbid.*, c.13, s. 85.
4. *İbid.*, c.20, s. 267.
5.Leon Troçki, "Sonuçlar ve Olasılıklar" , 1905, *Sürekli Devrim* içinde, Köz Yayınları, s. 297.
6. Leon Troçki, *Hayatım*, Köz Yayınları.
7. Pierre Broué, *La Révolution en Allemagne 1917-1923*, Ed. de Minuit, s.26.
8.Ruth Fischer, *Stalin and German Communism*, s.4.
9.Rosa Luxemburg, "Organisatorische Fragen der russischen Sozial-demokratie", *Die Neue Zeit*, 1903-4, c.2, s. 484 -92 ile 529-35, *Leninism or Marxism ?* adlı ingilizce çevirisinden aktarılmıştır.
10. Carl Schorske, *German Social- Democracy 1905-1917*, s. 16-20.
ll. G. Zinoviev, *Der Krieg und die Krise des Sozialismus*, ilk basımı 1917 yılında Petrograd' da yapılan bir incelemeden, aktaran Pierre Broué, *ibid*, s.33.
12. Carl Schorske, *ibid.* , s. 127.
13. *İbid* ., s.130.
14. Kenneth R. Collins, "The Election of Hugo Haase to the Co-Chairmanship of the Pre-War German Social-Democracy", *International Review of Social History*, 1968, sayı 2, s. 174-188.
15.Pierre Broué, *ibid.* , s. 89.
16. Sungur Savran, "CHP ve Sosyal Demokrasi Bir İlişkinin Anatomisi" , *11. Tez*, sayı 4, s. 89.
17. Leon Troçki, "Programın Tamamlanması ve Kullanımı", aktaran M. Yenice, *Devrimci Marksizm'de "Geçiş Programı" Anlayışı*, Eleştiri Yayınevi, s.207-268.
18. Bu konuda kesin bir veri bulunmamasına karşın 1967-68 yıllarında TİP'in üye sayısının 14 bin dolayında olduğu ve bunların % 40 kadarının da işçilerden oluştuğu ileri sürülür.
19. Micheal Löwy, "Populisme, nationalisme et indépendence de classe en Amérique latine", *Le populisme en Amérique latine*, Cahiers d'etude et de recherche, 1987, sayı 6, s.3.
20.Bkz. M. Yenice, *ibid.*, s.285.
21.*İbid.* , s. 29

Ergun Aydınoğlu'nun Sınıf Bilinci'*nin 1. sayısında yayınlanan,* 1960'ların Türk Solu Üzerine *adlı yazısının bir bölümü dizgi hatası nedeniyle yayınlanamadı. Yazardan ve okurlarımızdan özür dileyerek, geçen sayının 105-108. sayfaları arasında yer alması gereken bölümü burada yayınlıyoruz.*

Tip: Solun İkinci Umudu, İkinci Hayal Kırıklığı

1960'lı yıllarda, özellikle de MDD'nin yükseldiği döneme kadar, devrimci kadroların eğitiminde birincil derecede rol oynayan siyasi hareket TİP'dir. Şüphesiz bu yargı YÖN'ün siyasal ajitasyonunun, programatik prespektifinin ve mücadele anlayışının yeni yetişen kuşaklar üzerinde bıraktığı izlerin inkarı anlamına gelmez. Ancak TİP, etkilerinin kalıcılığını arttıran ve hiçbiri YÖN hareketinde mevcut olmayan avantajlara sahiptir. Herşeyden önce bu parti YÖN gibi esas olarak aydınlar çerçevesinde kalmayan, onlarla birlikte daha geniş sosyal eğilimlere de hitab eden bir siyasi hareket olarak ortaya çıkar. 1960'ların TİP'i, kuruluşundaki özgüllükle, yepyeni bir modern sınıfsal gücün, işçi sınıfının siyasal hareketi olarak belirir.

TİP daha ilk çıkışıyla YÖN'den farklı sosyal temelini ve onun politik ve ideolojik anlamını hissettirmektedir. YÖN bildirisine umut ve hayranlıkla bakan o geniş entellektüel kitlenin sınıf problemindeki naiflikleri dikkate alındığında, -kişisel niyetleri ne olursa olsun- bir grup sendikacının bu politik girişimi, bir tarihsel ileriliği temsil etmektedir. Yine YÖN bildirisinde, sınıf mücadelesinin gelişmesinden duyulan rahatsızlığın izleri son derece bariz iken, TİP'in kuruluşu, sınıf mücadelesinin veri olarak kabul edilişi anlamına gelmektedir. İşte sadece bu vasıflar bile TİP'i, YÖN'e nazaran daha ileri radikal özlemlere cevap verecek bir siyasi hareket konumuna yükseltir. Bunun yanısıra TİP, örgütsel düzeyde de YÖN'ü geride bırakmaktadır; 1960'ların devrimci kadrolarının gözünde, sürekliliği ifade eden, ülke ölçüsünde örgütlenmiş ve ulusal

ölçüde politika yapma yeteneğine ulaşmış bir örgüttür. TİP'in 1961 yılında kuruluşu, Türkiye'de bu yeni dönemde bir sınıf hareketinin oluşması yönünde önemli bir başlangıçtır. Ancak kısa bir sürede görülmüştür ki, partinin kurucu sosyal temeli, tek başına bu girişimi daha ileri noktalara götürmek konusunda yeterli potansiyele sahip değildir. TİP'in gerçek bir dinamizme kavuşması, işçi sınıfındaki değil, aydınlar ve küçük burjuvazi içindeki hareketlenmelere denk düşecektir. Diğer bir ifadeyle ülkede, 1960'ların başında (daha dakik olmak için 1967-68'e kadar da denilebilir) işçi sınfının ekonomik, sosyal, politik ve kültürel alanlarda mevzilerini oluşturacağı ve bunları sağlamlaştıracağı aktif bir kitlesel mücadelesi sözkonusu değildir. Reformist bile olsa bir bağımsız sınıf hareketinin kısa bir sürede oluşması için, 1960'ların başlarında koşullar yeterince olgun değildir.

Ancak bu maddi koşullar, TİP'in kuruluşundaki bu özgüllüğün bir tarihsel kaza olduğu ve muhtemel ürünlerini veremeden silinip gideceği anlamına gelmez. Tersine, TİP'i kuran sosyal eğilim, partide varlığını hep hissettirecek ve esas olarak bu eğilimin belirlemesiyle TİP, aşağı yukarı 1968'e dek, Türkiye işçi sınıfının politik hareketinin oluşması yönündeki belli başlı gelişmelerin merkezinde bulanacaktır. Kuruluşundaki özgüllüğün ötesinde, devrimci entelijansiya için ve yavaş da olsa ortaya çıkan öncü işçiler için bir çekim merkezi oluşu, 1960 öncesi sol birikimi bir ölçüde de olsa içinde barındırışı ve 1967'de DİSK'in kuruluşunda (gelişmesinde değilse de) oynadığı rol, TİP'in bu konumunun başlıca göstergeleridir. Ancak kuruluştaki bu özgüllüğün belirlediği yönelişler elbet sadece bunlardan ibaret değildir. Hiç de o denli militan olmayan bir sendika mücadelesinden gelen ve sadece sendikacılardan oluşan, bu anlamda işçi sınıfı içinde bir zümreyi de temsil eden bu kurucu eğilim, partinin hakim popülist söylemine ve parlamentarist yönelişine kolaylıkla uyum göstercektir.

Yeni kuşakların siyasal eğitimi açısından ise TİP'in kuruluşundaki bu özgüllük, fazla birşey ifade etmez. Çünkü partinin esas yükselişi, o şartlarda bağımsız bir sınıf hareketinin oluşmasıyla çelişen bir parlamentarizm temelinde olacaktır. Dolayısıyla kuruluşta -epey ham da olsa- yine de var olan, sınıf bağımsızlığına ve sınıf mücadelesine ilişkin ilerilikler, bu yükseliş içinde amortize edileceklerdi. Sonuç olarak siyasal eğitime damgasını vuracak olan partinin ku-

ruluş döneminin nisbi olumlukları değil, daha sonraki parlamenter yönelişidir.

Ancak TİP'in parlamentarizminin şöylesi bir açmazı mevcuttur. Bu açmaz hem bu yönelişin hem de partinin nisbeten kısa sürede iflasını izah eder. TİP'in parlementarizmi, olmazsa olmaz bir biçimde işçi sınıfına dayanmak zorundadır. Aksi halde partinin, 1946'dan beri hiç de çeşnisiz olmayan burjuva politikası ortamında bağımsız bir güç olarak sivrilmesi mümkün değildir. Ne var ki 1960'lı yıllarda, işçi sınıfını bir seçim startejisiyle kazanmak da mümkün değildir. Çünkü bu dönemde işçi kitlelerinin, böylesi bir klasik reformist- parlamentarist çözüme ikna olmaları için, bu reformist araçlarla koruyabilecekleri mevzilerinin olması ve bu mevzilerin kazanımında bir işçi partisinin ya da onun siyasal geleneğinin damgasının bulunması gerekir. Yoksa, onca devlet geleneğine sahip, tecrübeli, iktidarlı burjuva partileri dururken, yeni doğmuş bir siyasal harekete, işçilerin yığınlar halinde oy vermeye koşmaları için hiçbir maddi temel mevcut değildir.

TİP liderliği, bu yolun geçersizliğinin çabuk farkına varır. Ancak bu realizmleri onların, parlamentarist stratejiyi bir başka sınfsal baza, köylülük bazına oturtmaya kalkışmasını engellemez. Böylelikle Türk aydınında son birkaç onyıldır kökleşmiş bulunan köylücülük eğilimi, "işçi" adını taşıyan bir partinin siyasal stratejisinde somutlanacaktır.Bu yaklaşım, sadece bağımsız bir sınıf politikası hedefinden vazgeçme anlamına gelmemekte, aynı zamanda burjuva politikacılığı ölçüleriyle bile gerçekçiliğin dışına düşmektedir. TİP'in, gerici partilerin bu güçlü oy deposunun sosyal ve siyasal karakterini, diğer bir ifadeyle Türkiye'de köylü meselesini son derece yanlış değerlendiren bu anlayışının, devrimci kadrolar üzerindeki etkisi ise oldukça kalıcı olacaktır.

Ancak partinin bu parlamenter startejisinin somut uygulamasının Türk solunun evrimi açısından anlamı, sadece köylücülük eğilimlerinin kökleşmesi ya da parlamentarizmin geçer yol olmadığının anlaşılması ile sınırlanamaz. Bundan da öte TİP, bu starteji uygulaması içinde, bir hakim politika anlayışı oluşturacak ve yeni yetişen kadroları bu anlayışla eğitecektir.

Elbet, TİP'in 1960'lı yıllarda, parlamento kürsüsünü de kullanarak yaptığı siyasal ajitasyon, yeterince bilimsel açıklamalar ve çözüme ilişkin proje perspektifleri ile bir-

likte yapılmamış da olsa, genç devrimci kuşak için, YÖN'ün verdiği eğitimi pekiştiren bir okul işlevini görmüştür. (Tüm problemlerine rağmen TİP'in örgüt yaşamının da benzeri bir işlev gördüğü söylenebilir).

Ancak deneyin tüm sonuçları bundan ibaret değildir. Parlamentarist politika, parti içinde nihai zaferden güvenli bir tedrici gelişme perspektifini gittikçe etkili kılacaktır. Özellikle, 10 Ekim 1965 seçimlerinde alınan sonucun da etkisiyle bu perspektif, partinin tüm politik eylemini belirleyen bir hakim karakter kazanır. Artık TİP liderliği için politika, içinde eşitsiz gelişmelerin, altüstlüklerin, krizlerin, gerileme ve sıçramaların yeraldığı bir sürece yön verme sanatı değildir. Bu kadrolara göre politika, parlamenter alanda bir sürekli başarı eğrisinin idamesi için yapılacak faaliyetlerin adeta aritmetik bir toplamıdır. [5] (Daha sonraki kuşakların, taktikle stratejiyi çorba etmelerinde, "tedrici gelişme" ile "suni denge"li "sürekli altüstlük"- ya da "sürekli faşizm" uçları arasında yalpalmalarında, aldıkları bu ilk büyük politika dersinin etkisi önemli olsa gerek).

TİP'de tüm yaşamı boyunca hakim olan bu politika anlayışı gözönüne alındığında, onda, Troçki'nin işçi sınıfı partisi ile ilgili olarak sözünü ettiği "kelimenin felsefi anlamında politik olma" özelliğini, diğer bir deyişle "toplum yaşamının bütün alanlarındaki kollektif eylemleri belirleyen kılavuz ilkelerin, metodların, sistemlerin totalitesi anlamında bir politika"yı aramak beyhude bir çabadır. Çünkü Böylesine üst düzeyde bir politika anlayışı, partinin varolan baskı, sömürü ve eşitsizliklerin bilimsel açıklamasına dayanan, gelecek toplum projesine bağlanan ve sadece işçi sınıfının kısa vadeli problemleri ile sınırlı olmayan propaganda ve ajitasyonunda kendisini ifade eder. Aynı anlayış, partinin burjuva toplumu ile ideolojik kopuşmasının temelini teşkil eden teorisinin belirlediği stratejik-taktik yönelişlerde somutlanır. Ve yine enternasyonalizm, yani devrim mücadelesinin evrensel düzeyde organik bütünlüğünü kavramak ve bu gerçekliğin gerektirdiği somut görevleri ertelememek, böylesi bir politika anlayışının bir diğer veçhesidir.

İşte bir işçi partisinin, varolan tüm diğer partilerin reel politikalarından nitelikçe farklı ve ileri düzeyde bir politikayı yürütebilmesi, böylesine bütünlüklü ideolojik ve teorik dayanaklara sahip olabilmesiyle mümkün olabilir.

1960'ların Türkiye İşçi Partisinin siyasal eyleminin bu niteliklerden fersah fersah uzakta olması bir yana, küçük adımlarla da olsa bu hedefe yaklaşan bir birikimi temsil etmeyişidir ki, yeni kuşakların, o geri politika anlayışını olduğu gibi devralmasına yol açacaktır. 1960'ların sonlarında MDD'nin epey zayıf olarak teori- ve çok sınırlı bir ölçüde- program ve enternasyonalizm konularındaki müdahalesi, TİP'in bu alandaki eğitiminin kalıcı izlerini silmeye yetmeyecektir.

Ancak, TİP'in yükselişi ile iyice kökleşen bu politika anlayışının, onun çöküşünü hazırladığını da belirtmek gerek. Teorik üretimini, örgütsel işleyişini ve politik eylemini sadece parlamenter mücadeleye ve bu alanda var sayılan "istikrarlı gelişme"ye uyarlayan parti, 1967-68 yıllarından itibaren ortaya çıkan yepyeni sosyal-siyasal hareketliliklerin hızla dışında bulacaktır kendisini. "Kriz" atmosferi yaratan heyecanlı gençlik eylemleri, seçim mekanizması ile bağlantısı kurulamayacak köylü hareketleri, tedrici sendikal büyüme boyutlarını hızla aşan militan işçi eylemleri ve nihayet darbe perspektifli ordu-içi yoğun siyasi faaliyet, TİP'in dingin parlamenter stratejisiyle, daha doğrusu kelimenin gerçek anlamında bir strateji anlayışının olmayışıyla derinden çelişecektir. Ve bu derin çelişki, solun üniter örgütü olarak TİP'in işini bitirecektir. Bu, genç sol hareket için devasa bir kayıptır. Ve bu kaybın telafisinin olmadığı daha sonraki gelişmelerle görülecektir.

TİP konusunda son olarak, bu hareketin en dinamik döneminde aktif taraf olduğu bir teorik tartışmaya değinmekte yarar var. 1966-67 yıllarında Türk solu, döneminin ilk büyük teorik tartışmasını yaşar. Bu tartışma, TİP'in YÖN'e nazaran başlangıçta temsil ettiği ilerilikleri nasıl büyük bir hızla yitirdiğini göstermesi ve mirasını ne ölçüde çoraklaştırdığını anlatması açısından oldukça öğreticidir.

1960'ların TİP-YÖN tartışması ilk bakışta, dönemin Türk solu açısından en merkezi problemleri üzerinde, işçi sınıfı öncülüğü ve devrimin karakteri üzerinde yoğulaşmış gibidir. Ancak bütün tartışma boyunca, bu iki sorunun anahtarı sayılabilecek bir sorun, *program sorunu* kesinlikle gündeme alınmaz. Her iki taraf da birbirlerinin, aslında sosyalizmle alakası olmayan "sosyalizm"leri konusunda adeta mutabakat halindedirler. Bu elbet bir basit yanılsama değildir. Her iki hareketin programı da, 1960 hatta 1970

sonrası programların temel karakteristiğinin damgasını taşımaktadır. Bütün bu programların merkezinde, sosyalizme geçiş dönemine denk düşen bir devletin örgütlenme prensipleri yer almaz. Formülasyonları ne denli çeşitlilik gösterirse göstersin, esas söylenenler, burjuva politik ufku içindeki dönüşümlerdir: devletleştirmeler, millileştirmeler, toprak reformu ya da daha ötede yatırımların finansmanı, bütçe ya da kalkınma hedefleri vb. gibi gündelik tedbirler. Bu anlamda YÖN için de, TİP için de, hipotetik bir iktidar durumunda sosyal devrimi önceleyen bir siyasal devrimin hedefleri ve bunları belirleyen ilkeler hakkında kaba bir nosyon bile sözkonusu değildir.

Elbet bütün bunlar YÖN ve TİP'in saçma, boş bir tartışma yaptıkları anlamına gelmez. Çünkü bir diğer konuda, *nasıl iktidara gelineceği* konusunda uzlaşmaz ayrılıklar vardır. Tartışmalarının gerçek ekseninde aslında bu konu, yani darbecilik-parlamentoculuk ikilemi üzerinedir. Teorik sığlıkları, programatik darlıkları dikkate alındığında, her iki hareketin de, henüz oldukça kısa sayılabilecek siyasal yaşamlarında, netleştirebildikleri nadir olgulardan biri olan -belki de yeganesi olan- "iktidarın ele geçirilme biçimi" üzerinde bu denli yoğunlaşmaları herhalde anlaşılabilir. Merkezi sorun, iktidarın nasıl, hangi araçlarla ele geçirileceğidir. Bu perspektifle YÖN, TİP'in, bir radikal subaylar hareketine "ulusal demokratik devrim" aşamasının gerekliliği olarak yedek güç olmasını önerirken, TİP, parlamentoda çoğunluk sağlayarak bir çeşit YÖN programını uygulamaya başlayacak bir hükümet oluşturmayı, "işçi sınıfı iktidarı" ya da "sosyalist devrim" olarak nitelemektedir.

"İşçi sınıfı öncülüğü" problemine gelince, bu tartışmada daha ileri bir tezi savunuyor gibi gözüken TİP'in ideolojik üstünlük kuramayışı ve tezinin hiçbir eğiticiliğinin olmayışı, elbet sadece parti önderlerinin teorik gerilikleriyle izah edilemez. Esas sözkonusu olan, TİP tezinin lafzı ile somut TİP pratiği arasındaki bağdaştırılamaz çelişkidir. TİP, bu tartışmada, merkezi problem olarak öne sürdüğü "işçi sınıfı öncülüğ"nü parlamenter stratejisi gereği, nerede ise -daha sonraki genç kuşakların formülü ile- "ideolojik öncülüğe" dönüştürmüş gibidir.

(Kuşkusuz, taraflara bu tartışmada "puan kazandıracak" karşılıklı "zayıf" ve "güçlü" noktalar yok değildir; ve tartışmaların yoğunlaştığı yerler de buralardır.

YÖN'cüler TİP'lilerin, daha 10 Ekim 1965 seçimlerinden 8 ay kadar önce, İnönü hükümetinin düşürülmesi üzerine yaptıkları "Kuvayimilliye Cephesi" çağrılarıyla ya da seçim arefesinde kurdukları "CHP-TİP koalisyonu" hayalleriyle şimdiki "keskinlikleri" arasındaki çelişkiyi hatırlatmaktadırlar. TİP'lilerse, YÖN"cülere, askeri darbelerle yapılan "devrim"lerin yozlaşmalarından, çözümsüzlüklerinden bahsetmektedirler.)

Sonuç olarak, bu hiç de küçük çaplı olmayan tartışma, Türk solunda ne sıhhatli bir sınıf bağımsızlığı ve öncülüğü kavrayışının gelişmesi ve ne de sosyalizm amacına göre biçimlenmiş bir programatik perspektife kavuşulması yolunda bir işlev görür.

Ancak TİP-YÖN tartışmasının zaafları bununla da kalmaz. Bu merkezi tartışmada TİP, böylesi handikaplarla YÖN'e karşı dururken, eski TKP geleneğinin önemli bir birikimi- neredeyse sadece Hikmet Kıvılcımlı hariç olmak üzere- YÖN'cülerin yedek gücü durumundadır. Eski kuşak devrimcilerin bu konumlarının politik açıdan yıkıcı sonuçları, bir kaç yılda kendisini hissettirecektir. Böylelikle, bu tartışmayı takib eden bir diğer merkezi tartışma, diğer bir ifadeyle, Türkiye'de Marksizmin doğuşu ya da eski ve yeni sol kadroların sentezi anlamına gelecek TİP-MDD tartışması, düşünülebilecek en olumsuz ve talihsiz bir zemin üzerinde yükselecektir.

BASIN AÇIKLAMASI

29.8.1988

22 Şubat 1988'de o günün Adalet Bakanı Mahmut Oltan Sungurlu'nun 'kalktı' dediği tek tip elbise uygulaması, partidaşı ve yeni Adalet Bakanı Mehmet Topaç tarafından 1 Ağustos genelgesiyle yeniden gündeme getirildi. 8 yıldır her türden insanlık dışı uygulamalara, baskılara, yasaklara rağmen giydirilemeyen tek tip elbise bu kez toplu infaz yakma tehdidi ile giydirilmek isteniyor. Bu girişim tek tip insan yaratma, insanın kişiliğini silme çabasının bir kez daha gündeme gelmesinden başka birşey değildir.

Ancak yeni Adalet Bakanı bununla da yetinmemektedir. 1 Ağustos genelgesi ile cezaevlerindeki insanların yaşamlarını ortaya koyarak verdikleri mücadeleler sonucunda kazanmış oldukları hakları da geri alınmak istenmektedir. Beslenmeden, haberleşmeye, okuma olanağından havalanmaya kadar her türlü alandaki haklar gasp edilmeye çalışılmaktadır. Bu ise zaten çağdışı olan uygulamaların iyice dayanılmaz hale getirilmesinden başka birşey değildir.

Bununla da yetinmeyen yeni bakan disiplin hükümlerini de ağırlaştırmaktadır. 12 Eylül'ün sivil takipçisi olan iktidarın bakanı o günlerin cezaevlerini aratmaya kararlıdır. Yayınladığı esir kampı talimatnamesi da bunun bir işaretidir. Hedeflenen cezaevlerindeki insanların infazını yakmak ve onları bu insanlık dışı koşullarda daha yıllarca çürütmektir.

Sorun tek tip elbisenin de ötesinde son derece ciddi ve köklüdür. Tek tip elbise tüm bu sorunların bir simgesidir. Bu simge daha köklü olan niyetlerin ve hedeflerin ortaya çıkmasına ön ayak olmaktadır.

Cezaevleri dışında yaşayanların bu insanlık dışı uygulanmalara ve hedeflere karşı çıkmaları ve bu konularda duyarlı davranmaları bir insanlık görevi haline gelmiştir. Biz aşağıda imzası bulunan yayınlar ve dergiler olarak bu karanlık hedefleri ve uygulamaları protesto ediyoruz, bunlara karşı mücadele eden tutuklu ve hükümlülerle dayanışma içinde olduğumuzu duyuruyoruz. Tutuklu ve hükümlülerin insanca yaşamaları için verdikleri mücadeleyi elimizdeki tüm olanaklarla destekleyeceğimizi duyuruyoruz.

Çağdaş Yol, Emek Dünyası, Gün, Güneşe Çağrı,
İşçi Sözü, İşçiler ve Toplum, Medya Güneşi,
Saçak, Sosyalist Feminist Kaktüs, Sınıf Bilinci,
Toplumsal Diriliş, Yeni Açılım, Yeni Öncü

SINIF BİLİNCİ

FİYATI 2750 TL (KDV dahil)